

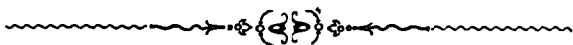
SCRIERILE

LUI

CONSTANTIN NEGRUZZI

~~~~~  
VOLUMUL I.  
~~~~~

PECATELE TINERETELORU

BUCURESCI

LIBRĂRIA SOECU & COMPANIA

7. CALLEA MOGOSIOAIEI, 7.

1872

BUCURESCI
NOUA TYPOGRAPHIĂ A LABORATORILOR ROMÂNI
19. STRADA ACADEMIEI, 19.

1872

INTRODUCERE

LA SCRIERILE LUI CONSTANTIN NEGRUZZI

I

Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, trebuie să cunoaștem bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care el a fost îndemnat să scrie, și dificultățile de tot soiul prin care geniul său și-a făcut drum pentru ca să easă la lumină. Să vedem dar în ce epocă C. Negruzzi a creat pe *Aprodul Purice*, și pe *Alecsandru Lăpușneanu*, acest cap d'operă de stil energic și de pictură dramatică, în ce epocă el a tradus cu atâta măiestrie *baladele lui V. Hugo* și a compus acea colecție de *Pecate ale tinereților* ce sunt de natură

a pune pe C. Negruzzi in pleiada de frunte a literaturilor romăni.

A sosì pe lume intr'o țară liberă și civilisată este o mare favoare a soartei; a găsi in acea țară o limbă cultă și avută pentru a-și exprima ideile și simțirile, este un avantajiu imens pentru acei chemați a culege lauri pe câmpul înflorit al literaturii. Un geniu musical are facilitatea de a produce efecte admirabile de armonie atunci când el posedă instrumente perfecționate; un cultivator harnic și priceput are posibilitate a produce mănoase recolte pe locuri deschise ce au fost nu de mult acoperite cu păduri spinoase; ănsă dacă meritele acelui music și ale celui cultivator sunt demne de laudă, nu se cuvine oare cunună de lauri celui care a inventat și perfecționat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de recunoștință curajosului pionier care a abătut pădurile selbatice și a pregătit pământul pentru holdele viitorului?

Demnul de multă regretare C. Negruzzi, a fost unul din acei pionieri literari din România, care a inzeștrăț patria lui cu produceri atât mai prețioase că ele au fostu rodul unui timp contrar dezvoltării spiritului.

Eată unu tablou fidel al timpului in care C. Negruzzi a viețuit, a luptat, a produs. El va părè fabulos in ochii oamenilor tineri din generația actuală, ănsă mulți sunt ăncă in viață care il vor recunoasce și-l vor declara exact. Acel tablou arată societatea semi-orientală in care C. Negruzzi s'a găsit rătăcit chiar la primi pași ai juneței sale, el ce aveà o inimă ferbinte și un spirit luminat de razele soarelui occidental.

II

In capul guvernului un Domn eșit din monstruasa impreunare a suzeranității Turcesci cu protectorul Rusesc, un soiu de pașă purtând chiveră moscălească, puternic, despoticu, despunënd de profunda supunere a locuitorilor țerii, incunjurat de o temere respectuoasă, și insuși tremurând dinaintea unui firman din Constantinopoli, tremurând mai mult dinaintea unei simple note din Petersburg, tremurând ăncă și mai mult dinaintea împărătescului consul al Măiestăței Sale Neculai Pavlovici. Acel Domn, deși infașat *pro forma* in pelnicile Reglementului Organicu, deși față cu o putere legiuitoare numită : *Obșteasca obicinuită Adunare*,

semăna cu un arbor mehanic de la care atârneau toate ramurile administrative, finauciare, judecătorești și chiar bisericesci, ramuri destinate a hrăni trunchiul prin sucul ce absorbeau din vinele țării. El făcea și desfăcea Mitropoliți și Episcopi după *cuvînta sa*; El numea funcționarii Statului pe termen de *trei ani* în care aceștia aveau tacit invoirea de a se îmbogăți prin ori-ce mijloace; El da ultimul veto în materie de procesuri; El era censorul arbitrar a ori-ce produceri intelectuale, a ori ce aspirații liberale; El prin urmare suspenda pentru cel mai mic pretest foile ce se încercau a răspândi gustul literaturii, (presa politică fiind mărginită numai în dare de samă a balurilor de la curte și a ceremoniilor din Țioa Sf. Neculai). El în fine stăvilea sborul gândirii după placul său, și adesea infunda chiar pe gânditori la o mănăstire, fără nici o formă de proces alta decât prin o simplă poruncă verbală dată Agăi de oraș.

La picioarele tronului se înșira treptat o boerime împărțită în diferite clase.

Clasa I, poreclită grecesce *Protipenda*, fiind-că era compusă de cinci ranguri înalte : Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și Agi, care singuri aveau dreptul de a purta barbe. Ea forma o

bogată oligarchie de câte-va familii Greco-Române co-și atribuisse de la sine calificarea de aristocrație, calificare ne bazată nici pe fapte gloriose, nici pe moștenirea titlurilor ca la celelalte corpuri aristocrate din Europa occidentală. Totuși în acea clasă și numai în sinul ei Domnul alegea Consilierii sei și funcționarii mari ai Statului. Astfel Miniștrii, Președinții Divanului Domnesc, Generalii miliției, etc., nu puteau fi alți boeri decât numai acei din Protipenda, și chiar tinerele odrasle din tulpina *evghenistă* pășeau triumfal peste toate treptele ierarhiei pentru ca deadreptul să intre în posturile de Ispravnici și de Vornici de Aprozi.

Clasa II, formată de ranguri secundare, precum : Spatari, Bani, Comiși, Paharnici, etc., era mult mai numeroasă și anse totodată și mărginită în aspirațiile ambiției sale. Din corpul ei în adevăr eșeau *diacii de Vistirie* (1) cei mai iscusiți, cei mai cu *bun condeiu*, însă rare-ori, chiar după mulți ani de serviciu, un favorit al soartei parvenește a se furișa în mândra Protipenda, și acolo sermanul era supus la supliciul lui Tantal. Deși acum era boeru cu barbă, deși tolerat în *ecpaeaoa privileghiată* (2), el

(1) Funcționarii Ministerului de Finanțe.

(2) Cuvânt turcesc ce însemnează : *patria*.

făcea zimbre privind cu jale la jilțurile Ministeriale, căci nu-i era permis să aspire decât la modestul scaun de *șef de masă sau cel mult la scaunul de Director de Minister!*

Clasa III, *miluită cu cinuri* (ranguri) de Slușeri, Șatrari, Medelniceri, Ftori-Vist, Ftori-Post, etc. era mișină de *Cinovnici*, funcționari subalterni, care umpleau cancelariile și înânjeau conțuri groase de hârtie vânăată cu *docladuri, otnoșanii, anaforale* etc., scrise cu *slovc* încălecate unele deasupra altora, căci pe atunce literele latine erau tot așa de cunoscute în neamul latin a Românilor ca și hieroglifele Egiptiene sau ca semnele alfabetului Chinez. Clasa III, visă la splendoarele boerilor clasei II, neputând inchipuirea ei să se redice până la înălțimea olimpică a clasei I, și isbutea din când în când a se acăța de poalele antereilor boerești.

După boerime, veneau breslele negustorilor și a meseriașilor, lipsite de ori ce drept municipal, însă foarte exploatate de funcționarii Agiei și Eforiei. Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista întru a presenta Domnului la anul nou o pâne mare și sare. Aceste bresle au dispărutu sub vëlul năvălitor al Jidovilor alungați din Rosia și din Austria.

In fine se perdea in umbră, in părăsire, in ignoranță poporul! . . . poporul șerbit boerescului, poporul pe capul cărui toți erau stăpâni, toți: vatavi, arendași, proprietari, slujitori, cenușeri, țircovnici, revisori, sameși, ispravnici, judecători, Directori, Miniștri, Domn, Sultan și Impărat! . . . poporul supus la *beilicuri*, supus la biruri, supus la dare de flecăi la oaste, supus la bătae cu biciul, supus la supliciul fumului prin temnițe, șpus la toate capriciile crude a soartei, la toate miseriile morale și fizice, plecat la toți, fie indigeni sau străini, sărăcit, injosit, coprins de groază din copilărie până la moarte, și neapărat de lege nici măcar in contra crimelor!

Ear după acel popor Român, in fundul tabloului rătăcea un neam de origină străină, cădută in robie, gol, nomad, batjocorit, desprețuit: *Țigani numerati pe suflete*, proprietate monstruoasă a statului, a boerilor și chiar a sfintei Biserici, ingenunchiați sub biciul plumbuit al Nazirului, vânduți la mezatu ca pe vite, despărțiți cu violiță de părinții și de copii lor, schingiuiți crunt de unii proprietari ce se intitulau creștini cu frica lui Dumnezeu, puși in obezi, in sgarde de fer cu coarne purtând zurgalăi! . . . Țigani asupra cărora pu-

ternicii Țigărilor exercitau dreptul arbitrar de viață și de moarte; Țigării care reprezentau spectacolul înfloritor al sclăviei negre, precum țeranii Români reprezentau șerbirea albă!

Și între clasele privilegiate și întru acele desmoștenite un cler ignorant, superstițios, ingrașat cu maua averilor monastirești, aplecat mai mult la plăcerile lumești decât la smerenia apostolească: un cler care în loc de a căta să apropie turmele între ele prin cuvinte de frăție, în loc de a exercita un sacerdotiu sacru și mângăitor, conform moralei lui Cristos, prefăcuse sfântul potir în cupă de plăcere și talgerul de naforă în disc de parale.

Așa dar, în vârful scării sociale un Domn cu topuzul în mână și cu legea sub picioare; pe treptele acelei scări o boerime ghiftuită de privilegiuri, bucurându-se de toate drepturile, până și de ilegalități și scutită de ori-ce îndatorire către țara; alături cu acea boerime un cler (1) a cărui șefi, veniți de la Fanar și din bizuniile muntelui Athos, se desfătau într-o viață de lux trândavă și scandaloasă; ear jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea ple-

(1) Vom detașa din acest trist tablou imagina ăngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost espresia cea mai pioasă și cea mai fidelă a moralei creștinești.

cată sub toate sarcinile! sus, puterea egoistă, jos șerbirea și miseria fără protecție, și totul mișcându-se într'o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică.

III

După această răpide ochire asupra întregului tablou, să examinăm acum, unele părți în detaliu și să studiem țara în privirea morală, socială și intelectuală.

Moralitatea pe la 1828—40 consista mai mult în observarea unor practici religioase, în îndeplinirea unor datorii de creștini, precum se înțelegeau atunci acele datorii, adică : în mergerea regulată la biserică duminicile și zilele de serbători, în dare de leturgii, în facere de paraclisuri prin case, în ofrande de pască și oue roși în sâmbăta Paștelor, în trimeterea de bucate și băutură osindiților din închisori, la ajunul serbătorei numită Moșii, și mai cu seamă în împărtășenii anuale. Ținuturile adevăratele principii moralei lui Hristos erau destul de negrijite.

Mituirea, departe de a fi considerată ca un delict, sau ca un *pecat* cum se dicea atuncea, intrase adânc în obiceiuri, grație corumperei de moravuri

lățite în țară prin fatala domnire a Fanarioților, și producea pe lângă lefi, venituri sigure și permise funcționarilor. Ea forma rodurile cele mai mănoase din ramurile administrației și a justiției, astfel că un *slujbaș* al statului care în trei ani de serviciu nu-și făcea avere, cădea sub disprețul guvernului. Insuși clerul se indulcea de păcatul mituirii prin fabricarea plătită de preoți și protopopi, și mai cu seamă prin inlesnirea despărțeniilor pronunțate de *Dicasterie*.

Schinguirea țăranilor și a țiganilor făcea parte din obiceiurile dîlnice, și era o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât dacă s'ar trezi din morminte toate nenorocitele victime care au pierit în schingiuiri aplicate lor fățiș, ne-am înspăimânta de acel nou de umbre sinistre ce au rămas neresbunate!

Și ănsă. . . oamenii care comiteau acele delictе și crime nu erau răi la suflet, nu erau cruți în natura lor, ci dincontra erau blânzi, generoși, iubitori de saraci, dar aveau dreptul de cruțime și îl exercitau fără a avea conștiința de fapta lor criminală, fără grijă de răspundere, fără teamă de pedeapsă. Astfel era timpul, astfel era starea morală a societății. Inimi bune, fapte crude!... și cum putea

fi altfel când pe stradele oraşelor se petrecea adese-ori un spectacul ce era de natură a le impietri: Un nenorocit, gol până la şale, legat cu o frânghie lungă şi mănat din urmă de Gavril calăul, precedat de un *darabancic*, incunjurat de slujitori cu săbiile scoase, tremurând, şovăind, ôprit la toate respintenele stradelor, lungit la pământ, bătut de Gavril cu un harapnic, apoi ear sculat pe picioare cu sila, şi ear pornit pe strade pentru ca să fie ear bătut mai departe !

Laissez passer la justice du Roi !

Lasăţi să treacă dreptatea Domnească!

Deschiderea cu plată a frontierelor ţerii la năvălirea jidovilor alungaţi din Rosia şi din Austria devenise unu isvor de bogăţie nu numai pentru funcţionarii subalterni de pe la hotare dar şi pentru alţi personagi de pe treptele cele mai nalte a societăţii : *Toleranţa* acordată lor de a specula miseria poporului prin desvoltarea fatala a patimei beţiei, era un al doile isvor de inavuţire pentru autorităţile ţinutale, şi *periodica exploatare* făcută asupra *lipitorilor străine* prin ameninţări de isgonire, un al treile isvor care producea sume colosale oferite pe tablale de aur. . .

Desproprietaryrea răzeşilor ajunsese o manie in-

curagiată și ajutată chiar de brațele puternice ale administrației și justiției (?). Mulțime de procesuri se iscau din senin în contra acelor nenorociți moșneni, se aduceau în împlinire prin măsuri arbitrare, caliceau mii de familii pentru ca să ingrașe unu vecin căftănit, și produceau une ori scene foarte dramatice.

Un proprietar mare și atotputernic avea alături cu moșia lui niște rezeși întetiți, care țineau la pământurile lor; dreaptă avere întemeată pe hrisoave Domnești. — Ori ce propunere din parte-i pentru schimb sau vîndare rămăsese fără rezultat. Ce se întîmplă? Intr'o zi, *ispravnicul ținutului* însoțit de o ceată de *slujitori*, aduse un plug și, urmînd poroncilor ce primise de la Iași, ordonă a trage brazdă prin mijlocul pământului rezeșesc. Boii pornesc, ferul plugului începe a lăsa o brazdă neagră în urmă-i, când dintr'un rețiu apropiat se ivesce o romîncă naltă, ce purta un copilăș la sin. Ea vine sumeață în fața ispravnicului, depune copilul dinaintea boilor și dice: «De vreme ce ați venit hoțeste, ca să ne luați moșia strămoșească, na! trage brazda peste copilul meu, pentru ca să nu rămăe pe lume peritor de foame la ușele străinilor!»

Toți statură incremینیți! . . afară de Ispravnic, care răcnî infuriat la slujitori să dea copilul în laturi :

— Nu ve atingeți de el, că-i amar de capul vostru! strigă Romăncă, și în adevăr deodată se ved eșind din rediu vr'o doue sute de țerani înarmați cu topoare și coase. Ei veneau răpede și amenințatori cătră *părintele* Ispravnic, dar acesta, negăsind de cuviință a-i aștepta, își luă ceata și se făcù nevedut : La oarba ! la oarba ! strigau Românii din urmă, ridcnd de spăima lui, și astfel ei remaseră stăpâni pe moșia lor până la anul viitor.

De pe atunci s'a respândit în țară cantecele Rezeșelor ca un semn caracteristic al timpului.

Frunză verde de scumpie,
Ard'o focul rezeșie !
Eu chiteam că-i boerie,
Și-i numai o sărăcie !
etc. etc.

Legăturile de familie erau în genere strinse și bazate pe simțirile de dragoste între soți și de respect din partea copiilor cătră părinți. (Respect manifestat dîlnic prin sărutatul mănii și prin multe mici nuanțe în obiceiuri casnice, despărute astăzi

din societate). Căsătoria, considerată ca una din tainele cele mai sacre a legii creștinești, se consolida sub scutul credinței, și prin urmare multe menajuri erau adevărate modele de bună înțelegere, de bună purtare și de bun traiu. Din nenorocire lesnirea *fructuasă* cu care sfântă Dicasterie din mitropolie deslega ce era legat de sfânta Biserică, a fost principala cauză a multor despărțenii din acea epocă. Alte două cauze nu mai puțin importante au contribuit a ajuta pe Dicasterie în traficul său 1, Căsătoriile silite, după placul părinților, fără nici o considerare pentru dorința copiilor; 2, desproporția de educație ce exista între generația femească și cea bărbătească.

În adevăr, începutul civilizației îl datorim sexului frumos (termen foarte potrivit pentru damele societății de la 1828 care au fost înzestrate cu o frumuseță proverbială). Ele mai înainte au priimit o educație îngrijită în pensiunile din Iași și chiar în institute din străinătate, învățând limbele franceză și germană, studiând musica, deprinzând manierele europene, adoptând costumele și ideile nouă, și simțindu-se în fine create pentru a fi regine, pentru a exercita o influență salutară în societate, pentru a păși triumfal pe calea unei existențe demne

de calitățile lor fizice și morale. — Dincontra, tinerii, meniți a deveni consortii lor, erau crescuți la scoalele grecești a lui Govdala, Cuculi, Kiriac, scoale în care varga și chiar falanga serveau de mijloc de emulație pentru învățarea verbului *tipto, tiptis*. Simțul de demnitate personală rămănea astfel ucis sub falangă, dar elevul devenea Elin desvirșit.

Afară de câteva excepții, acei tineri rămăneau în păturile nesciinței precum rămăneau în antereele orientale și nu erau în stare de a răspunde nici la aspirările sufletești ale gingașelor soțioare ce se vedeau aruncate în brațele lor prin o absolută autoritate părintească. Din această nepotrivire de idei și de simțiri nășteau o mie și una de scene desplăcute pe care sfânta Decasterie le exploata în beneficiul ei. Despărțeniile, ajunse astfel la un grad de necesitate socială, se înmulțeau, și au mers tot înmulțindu-se mai cu samă după întoarcerea în țară ai tinerilor crescuți în străinătate. Sub o aparență de imoralitate, societatea își lua nivelul seu moral, căci inteligențele dezvoltate prin o educație egală, și inimele de o potrivă simțitoare se apropieau, și pe ruinele căsătoriilor silite formau noue, libere și trainice legături.

IV

În privirea socială spectaculul nu era mai puțin curios.

Averile fiind încă neatinse de cangrena canetei jidovesci, deși foarte espuse la pericolul jocului de cărți, al stosului introdus în țară de ofițerii moscali, permiteau boerilor un confort de un lux cu totul oriental. Iașii nu devenise încă prada Evreilor și afară de Beilic care forma un soi de ghetto, toate celelalte mari artere ale orașului erau locuite de boeri, de negustori și de meseriași Români. Pe strada mare, în dughenile Mitropoliei doi Evrei (1) vindeau marfă de Lipsca și în toate casele cu două rânduri, în care astăzi se plodescu fiii lui Israil, trăeau familii odinioară avute și puternice, astăzi ruinate și chiar dispărute.

Comfortul consista în belșugarea *Camarii* și a *gefghirului* cu feluri de meselicuri, dulcețuri, vutce, etc., toate fabricate în casă sub privigherea cucoanelor *gospodine*, căci pe atunci *gospodăria*, deși cuvânt slavon, esprima însă o calitate ce făcea glo-

(1) Unul numit Cioară și celalalt Leiba Grosul, născuți în țară și cunoscuți de întreaga societate.

ria Românilor. Luxul se manifesta prin mulțimea servitorilor, mai toți țigani, prin scumpetea blanelor, a șalurilor turcești și a hainelor de mătasă, prin frumuseța cailor eșiți din hergheliile țerei, prin eleganța echipagelor cu patru cai, și prin Arnăuții imbrăcați în dulămi aurite, care din ostași Domnesci ajunseseră a fi potirași, și din potirași slugi de paradă acățate dindărătul caleștelor.

Atelajul cu patru cai, *faleturi*, părea ănsă a fi o prerogativă a Clasei I, căci o cucoană din starea II permițându-și într'o ți a eși la primblare cu faleturi, a produs unu mare scandal și a pățit o mare rușine. I s'au tăiat hamurile de la caretă în mijlocul stradei.

Depe acest incident comic se poate lesne întrevedè mulțimea nuanțelor distinctive ce existau între diferitele clase a societății, nuanțe în gesturi și intonări protectoare din partea celor mari cătră cei mai mici, nuanțe în alegerea locurilor și a persoanelor la baluri, acei din starea I dănțuind împreună în fundul salonului, ear ceilalți lângă ușă în sunetul asurđitor a lăutarilor sau a muzicei militare, nuanțe în proprietatea lojelor de la teatru, boierii mari ocupând exclusiv rândul numit *bel-étage*, nuanțe comice, ănsă caracteristice chiar în pur-

țarea, în convorbirea și în corespondența unora către alții.

Așa de pildă un boerenaș de starea III săruta poala antereului unui Logofet mare; boerul de starea II îi săruta mâna, acel intermediar între ambele clase îi săruta peptul, iar cei de o potrivă în ranguri se sărutau pe barbe. Cel mic sta în picioare cu giubeoa strinsă la peptu și într'o postură umilită dinaintea Logofetului; altul, ceva mai căftănit se punea cu sfiala pe unu colțu de scaun, după mai multe îndemnări quasi-poroncitoare; altul avea dreptul de a ședea pe jilț, și altul pe divan. Cel mic adresându-se către puternicul Țilei, îi Țicea: *mi-
lostive stăpâne, măria ta, luminarea ta*; altul în-
trebuința cuvintele grecești: *efghenestate, eclambro-
tate, file* etc., la care magnatul răspundea *arhonda, frățică*, sau *mon cher*, după persoane. Cel mic scria celui coborît cu hirzobul din cer: *sărutându-ți tăl-
pele sunt al măriei tale pre plecat și supus rob*, și-i se răspundea cu un: *al d-tale gata*, iar formula: *al d-tale ca un frate* se usita numai între egali. Chiar damele aveau un vocabular adhoc, cele mai mici în ranguri dând celor mai mari titlul de *cu-
coană* și priimind în loc un simplu: *keru mu*.

Pe lângă aceste nuanțe care impeștrău ta-

bloul relațiilor sociale, mai erau și altele nu mai puțin comice și ridicule, precum forma și proporțiile calpacelor boerești, numite șlice sau ișlice, precum prerogativa de a se inchina pe la icoane și a lua naforă la biserică înaintea tuturor, (trufie grotescă chiar în locașul lui Dumnezeu unde toți oamenii sunt deopotrivă), precum dreptul de a fi ras pe cap și la ceafă de bărbier-bașa, bărbierul domnesc, precum obiceiul oriental, de a fi redicat de subsuori pentru a sui scările, precum favoarea adeseori scump plătită de a lua dulceți, de a bea cafe turcească și de a fuma ciubuc la curte! etc. etc.

Mărimea șlicelor care deabea se țineau în echilibru pe creștetul boerilor, arata înălțimea rangurilor, așa unii purtau calpace mici și rotunde de pielică de miel, alții jumătăți de șlicuri cu fund verde de postav (1); iar Protipendiștii se coronau cu oboroace atât de colosale încât nu se găsea în Iași radvan destul de încăpător ca să conție doi Logofeți mari în costumul lor de paradă. Când o păreche de Postelnici se urca în aceeași caleașcă, șlicele lor erau espuse a se turti sub desele caramboluri ce făceau între ele pe stradele podite cu

(1) Vestitul Barbu lăutarul a purtat toată viața asemenea șlic

grinzi de lemn (1), și pentru a le feri de o deformare inevitabilă, bieții boeri se îndemnau a rămâne numai în fesuri, așezând baloanele lor pe banca de dinainte a trăsurii. Nimic nu putea fi mai comic decât acea *sintrofie* de capete fără șlice și de șlice fără capete.

De pe timpul acela a rămas câteva fragmente de un cântec popular.

Ciocoșul, boer mic
 Poartă șlic cât unu mirtic.
 Evghenistul oboroacă
 Unde șoarecii se joacă... etc.

Precât dar damele societății prezentau aspectul unui buchet gracios, elegant, seducător, pe atât consortii lor formau un grup asupra cărui Orientul, și mai bine zicând, Fanariotismul suflase o ceață bizară. Precât *ele*, cu spiritul dezvoltat, cu inima plină de aspirații frumoase, străluceau de luciul civilizației, pe atât *ei* rămăseseră acoperiți de vechea rugină. Crescuți în idei de mândrie boerească, victime aceluia sistem fanariot de corupere care avea drept țel și efect degenerarea Românilor, nimicirea demnității personale, și stingerea simțului de patriotism în sinul lor, *ei* nu

(1) Din această cauză stratele se numeau poduri.

puteau înțelege progresul omenirii decât ca o pășire pe calea averii și a onoarelor. Trist rezultat al influenței unui șir de guverne bastarde care de un secol se abătuseră ca niște corbi hrăpitori, ca niște omiși otrăvitoare asupra țerelor noastre. Orientul ne trimitea ciuma, Fanarul ne adusese gangrena morală, mai fatală decât toate epidemiile ucigătoare, și din acea gangrenă se născu *Ciocoismul*, se născu *umilirea servilă*, se născu *lingușirea trădătoare*, se născu *ambibiția egoistă*, și toate celelalte stafii funeste care și până astăzi există pînă la Români de și ănsă acum tupilate și ascunse.

Ciocoismul indemnă a fi mare cu cei mici și mic cu cei mari; el avea obraz de săftian, după vorba Românului, primea zimbînd insulte cât de grave și chiar palme, fără a simți nevoie de vre o satisfacere. Acele palme se spălau cu apa din ibric, și căci duelul introdus în societate de tinerii crescuți în Germania și Franța, inspira o groază salutară ce nu-i da drept de împămîntenire. *Ciocoismul* bine exercitat își da însuși diplomă de *ischiuzarlic* (di-băcie), servind de treapta spre acățare, și atât de puternic el rodea semența bună din inimă, cât devenise din injosire o înălțare, din rușine o fală. Mulți erau care declarau în gura mare că sunt :

Ciocoli de casa cutărui boier mare... și mulți îi pizmuiau !

Politica Ciocoismului consista în ferventă adorare a numelui Impăratului Rusesc, în vizite dese la consulat, în ambiția de a juca vistul sau preferanțul cu domnul Consul, spre a câștiga nu banii, ci protecția lui. Ear mica opoziție compusă de câțiva competitori la tron, adresa în taină memoare la Petersburg, sau jalbe la Poartă, cerând intervenții străine; dic în *taină*, căci dacă manoperele sale perveau la urechea Domnească, întreaga opoziție era trimesă la monastire spre pocăință. Servilitatea, ciocoismul, sub mască de fineță diplomatică, făcuse din camera deputaților anticamera Domnului, compusă de reprezentanți devotați orbește guvernului. Aleși prin varga magică a corumperei electorale, eșiți din urne prin un nemol de decreturi de boierii, și de *rânduiri în slujbe*, clociți sub o atmosferă de intrigi, de promiteri, de amenințări și de hatururi, ei deveneau umiliții satiliți ai tronului, și bun sau rău, folositor sau păgubitor țerei, ei votau cu entusiasm tot, ce li se presinta de sus. Apoi cuprinși de recunoștință, adresau acturi de mulțămire Părintelui Patriei pentru *patrioticeasca sa oblăduire*, harăzindu-i drept recompensă pe lângă lista ci-

vilă și economiile bugetului anual, ofrandă depusă pe altarul patriei!

Serbarea cea mai solemnă pentru ciocoism era ziua de sf. Neculai, ilustrată cu ceremonii la curte, .visite oficiale la consulat, Te-Deum la Mitropolie, sunări de muzică militară, descărcări de tun (*există numai unul*), bal mare la Palat și luminație în oraș. Pe strade se înălțau transparente cu portretul caricatură al Impăratului, iar pe împrejurul lui ardeau cu palalae balerce de păcură și sunau din cobze bande de lăutari.

Cât pentru vre o serbare națională aici nu se pomenea, căci simțul de naționalitate, pentru cei mai mulți amorfise de tot, și pentru un mic număr de *patrioți*, nu se întindea mai departe, decât până la hotarele țerei. Stranie prefacere a lucrurilor, stranie schimbare a oamenilor! Cine ar crede, privind țara de astăzi, că acum treizeci de ani o mare parte din ideile, simțirile și principurile moderne care au prins rădăcină adâncă în societatea noastră, erau litere moarte, ba chiar lipseau și cuvintele din limbă pentru exprimarea lor, așa :

Onestitatea nu găsea un substantiv analog în jargonul ce se vorbea, cuvântul *omenie* : (*omu de omenie*), fiind desprețuit ca un termen usitat pînă

țerani. Unui om onest se dicea pe grecește *timios*, sau *om de treabă*..... de care treabă ?

Amorul propriu era poreclit *flotimie*, și prin o bizarerie limbistică, mita sau *rusfetul* rusesc se chiăma *flotim*.

Onorul... cinste !

Gloria... slavă !

Libertatea... slobozenie !

Românismul avea un înțeles insultător pentru tagma *evghenistă*, căci o apropia de clasa locuitorilor de la țară : «Român e țeranul, eu sunt boier Moldovan», declamau cu mândrie elevii lui Cuculi și Kiriac.

Unirea? Un vis nevisat încă de nime.

Independența? alt vis ingropat în mormintele lui Ștefan cel mare și Mihail viteazul.

Egalitate, libertate? utopii eșite din sinul Goliei și menite a duce pe ntopiști earăși în Golia, dacă ar fi existat asemenea vizionari.

Și precum sacrele principii de drepturile și de îndatoririle omului în societate zăceau sub păcla ignoranței, asemenea și limba, și literatura și artele frumoase se resimțeau de influența păclei. Barbaria turcească, corumperea grecească, și dese ocupări rusești, lăsaseră urme deplorabile în morăvurile și

in spiritul societății, și caracterul ei Român des-
păruse, precum dispare pământul sub zapada er-
nei. Soarele României era palid și fără căldură na-
țională! Limba păstrată cu sfințenie de străbunii
noștrii și de popor devenise un *tutti frutti* impestri-
țat cu vorbe grecești, turcești, rusești și franceze.
Sub domnirea pașalelor ea se corcise cu *ogeaguri*,
cu *calemgii*, cu *taclituri*, cu *muchelefuri*, cu *chefuri*,
cu *temenale*, cu *huzmeturi*, etc., sub Fanarioți se
incuscrise cu *evghenii*, cu *filotimii*, cu *takismata*, cu
evglendisiri, cu *aporii*, cu *filo to heri*, cu *istericale*,
cu *baclavale*, cu *arhontologii*, *parigorii*, etc. In fine
studiul limbei franceze, introdusese in biata limbă
nenumerate cuvinte terminate *in arisit* : *amorari-*
sit, *menajarisit*, *amuzarisit*, *pretendarisit*, *perfec-*
ționarisit, *constituționalizarisit*, etc.

Un adevărat Român rătăcit in societate, pe a-
tunce, rămănea cu gura cascată și se putea crede
transportat intr'o lume cu totul străină, sau mai
bine in turnul lui Babel. Ce putea fi dar literatura
unui asemenea timp ?

Pe la inceputul secolului s'a ivit in Moldova o
pleiadă de poeți cari au lăsat urme adânci in me-
moria contemporanilor. Acea pleiada compusa de
Tăutu, Conaki, Beldiman, Balșucă, Pogor, Bucșă-

nescu, etc.; toți boieri și feceori de boieri, erau inzestrați cu învățăturile clasice a limbilor elină, latină și franceză. Ei se îngănaseră cu imaginile poetice a mitologiei antice, și priimiseră totodată reflectul depărtat a ideilor volteriane pe care revoluția cea mare din 1793 le respândise în Europa; însă distanța neștrăbătută, ce exista între patria lor și isvorul acelor idei, precum și mai cu samă poziția lor socială, îi opriră de a se pătrunde de principiile radicale a Franței. Spiritul lor lua deci o altă direcție; el se îndrepta cu tot focul tinereții pe câmpul înflorit al poeziei, câmp ce îi ducea în templul amorului.

În curând Moldova fu inundată de satire, cântece amoroase și de elegii în care Dumnezeii mitologici, și mai cu samă Afrodita ocupau locul cel mai important, precum în poeziile franceze de la aceeași epocă. Acele *stihuri* descrieau în cadențe lungi jalnica stare a inimelor și chiar, sub forma de acrostișe indiscrete, publicau numele *zinelor* adorate.

Satirele erau foarte mult gustate căci ele corespundeau cu natura spiritului rișător al Românilor, dar mai presus de toate, *cântecele de lume*, erau bine priimate, fiind cântate de lăutari la mese, la nunți, la petreceri prin grădini și prin vii.

Pe atunce breasla lăutarilor dobândise o mare însemnătate, căci fie-care boier ce poseda suflete de țigani, avea și banda sa de musicanți deprinși a suna din vioare, din cobze și din naiuri; ear diversele bande se întreceau care de care a compune melodii mai duiosase pe versurile boierești, și a scoate din piepturi ahturi mai prelungite, mai pătrundătoare în folosul dragostei stăpânilor. Lăutarii serveau de tainici curieri ai inimilor, căci declarațiile de amor se făceau prin gurele lor; prin urmare un ah! sau un of! bine trăgănat plătea pungi de bani și adeseori instărea pe fericitul țigan, care poseda piept sănătos și resuflare lungă.

Astfel era obiceiul! să-l respectăm ca unul ce a contribuit la fericirea părinților noștri, și a păstrat, în lipsă de tipariu, producerile poetece a generației trecute. Acele produceri au patru caractere distincte și se împart în 1, *Căntece de lume* (poesii amoroase); 2, *Epistole*; 3, *Satire*; 4, *Meditații filosofice*; însă mai putem adăogi câte-va încercări de soiul epic și câte-va traduceri în versuri din autorii străini : precum :

Plângerea Moldovei, sau *jalnica tragedie*, poem compus de Beldiman asupra revoluției grecești de la 1821.

Orest, tragedie de Voltaire, tradusă de Beldiman.
Henriada, lui Voltaire, poem tradus de Pogor.
O parte din poemul lui Pope, tradusă de Conaki.
Epistolele Eloisei către Abeilard, traduse din
 Baur Lormian, de Conaki.. etc. etc.

Toate aceste scrieri au meritul lor, în privirea versificării și a limbei ades mlădiată cu mult talent, dar nu au putut exercita vre o influență salutară asupra gustului pentru literatură, în epoca de care vorbim, fiind nerepândite în public. Ele probează, că printre părinții noștri existau spirite cultivate destinse, ce simțeau nevoea de a-și lua sborul în sfera ideilor înalte, însă nu erau seduse de prestigiul gloriei, căci lipseau mijloacele publicității. Poeții scrieau pentru mulțămirea lor, precum diletanții fac muzică în singurătate, și nu se îngrijeau de soarta manuscriptelor. Consequența inevitabilă unei asemenea nepăsări a fost pierderea multor din autografe care după moartea autorilor, au servit a coperi gavanoasele cu dulceturi. Camara se îmbogățește cu paguba literaturii.

În adevăr, demnul de laudă, Asachi, se încercase a funda o tipografie și un jurnal: *Albina Românească*; însă acea tipografie zăcea în nelucrare din cauza lipsei de materie și biata *Albină* era con-

demnată a culege miere numai din florile grădinei domnești. Ii era oprit de a deștepta *opinia publică*, care pe la 1840 se presinta in ochii guvernului sub forma unui monstru amenințator, dar ăi era permis și chiar impus a relata numai ceremoniile de la Cărte și de la consulatul Rusesc.

In adevăr Asachi publică din când in când câte o cărticică de învățatură elementară pentru școli, și câte un calendar la inceputul fiecărui an, dar și in acele publicații inocente el se găsea constrins de asprimea unei censuri neinteligente. Foarfecile censurei țineau locul și adevii lui Damocles deasupra capului fiecărui autor.

Desvoltarea ideilor și purificarea gustului literar se resimțeau dar foarte amar de sistemul apă-sător al guvernului, și avântul scriitorilor își frângea aripele lovindu-se de indifferința publică ca de o stâncă. Bătrânii nu citeau decât *vietete sfinților*, iar tinerii nu citeau nimic, desprețuind cărțile românești, și printre acei tineri numai un Alexandru Hrisoverghi și un Costachi Negruzzi :

rari nantes in gurgite vasto

se băteau cu mâna pe frunte, dîcînd cu desperare ca Chénier in oara morții lui: *Et pourtant je sens que j'ai quelque chose là!*

Tabloul de mai sus va părè poate depins cu colori cam mohorite. Societatea este prezentată sub o lumină puțin favorabilă; timpul este arătat cu unu nămol de defecte și de ridicule. E drept prin urmare, să examinăm și părțile avantajoase ale tabloului, pentru ca să ne facem o idee exactă de epoca părinților noștri, epocă interesantă de care ne ținem noi înșine prin legături intime. (1)

Am pretins că până la 1840 și chiar mai încoace cu câțiva ani, ideile și principurile moderne înrădăcinate astăzi la noi, nu pătrunseseră încă

(1) Un bătrân înțelept cu care vorbeam câte odată de starea de înapoiere al timpului trecut în comparație cu progresul timpului present (progres ce-l numea *prîpît*), îmi dicea prin o zimbire malicioasă :

« Nu ție ba, pe vremea mea erau multe rele; oamenii se găseau cam *turcomeriți*, procopsiții nu ampleau ulițele ca în ziua de astăzi, nu se striga în gura mare : liberta, egalita, *ketalipa*, precum strig iroșii la serbătorile Crăciunului, dar cum se face că pe atunce cu slabele mijloace de care dispunea țara, cu un budget de *noue milioane de lei vechi* numai, toate lefile și pensiile erau plătite regulat, toate cheltuelile statului se găseau acoperite la sfîrșitul anului, scoalele și spitalurile se țineau în bună stare, în Iași se înființau o academie și o școală de meserii, prin orașele din provincii se deschideau stabilimente de învățatură publică, stradele se *paveluțeau*, se luminau cu fânare; pompierii

în țară, că societatea purta sigiliul oriental, că spiritul și inima se luptau și amorceau sub suflarea otrăvitoare a fanariotismului, că precum guvernul nu avea altă ambiție, decât aceea de a fi bine vădit la Petersburg, asemenea boierimea nu avea alta preocupare decât a fi bine vădită și protegiată de guvern.

Am spus că generația *stătută* eră înțelenită în vechiurile datini și privilegiiuri, fără nici o dorință, de a eși vreodată din cercul lor; vom adăogi, că tinerimea, ce represinta viitorul țerei, nu avea nici o însemnătate, nici o aspirare, nici o inițiativă și negreșit ea ar fi remas perdută în haugașul trecutului dacă unii din părinții nostri nu ar fi avut i-

se organizau pretutindenea în cea mai bună orânduială, poduri de peatră se clădeau peste riuri, de pildă cel de pe Bahlui și cel de la Docolina, șosele foarte bune se croeau de-alungul țerii *cu mesuri economicoase*, etc. Și cu toate aceste, deși noi eram ruginiți, de și Sameșul Visteriei ținea întreaga contabilitate a Statului pe o simplă coală de hârtie, nici un deficit nu se ivea la sfârșitul anului, ba încă rămănea un *prisos* pe care boierii deputați îl prefăceau în *prinos* pentru Vodă? Astăzi lumea s'a civilizat mult, e adevărat, veniturile țerii sau mărit peste măsură, și însă nime nu-i plătit la vreme și deficitul budgetului a ajuns a fi spăimântător.... Pentru ce? Stii pentru ce? pentru că lumea nouă e amețită de teorii, când lumea veche avea simțul practic, ce se dobăndesce la scoala experienței, ear nu la acele din străinătate.

deea de a-și trimete copii la universitățile din Franța și din Germania.

Această idee providențială, acest act revoluționar, putem dice, a deschis porțile României la toate reformele civilisatoare ce au năvălit la noi și s'au împământentit cu o răpejune fără exemplu in ori care altă parte a lumii. Să fim drepți și să ne inchinăm cu respect și recunoștință dinaintea memoriei părinților. Ei prin traiul lor păreau a face parte din secolul XVI, dar au avut meritul sublim de a introduce in patria lor un secol nou, un secol de progres și de regenerare, secolul XIX, adus din străinătate prin copii lor. Glorie și onor părinților noștri! Ei au pregătit viitorul, unu viitor plin de frumoase promiteri, care s'au realizat in parte și din care se bucură generația de astăzi.

Acei oameni venerabili au undit in inima lor cea mai sublimă aspirare, căci ei pastrau cu sfințenie in fundul inimei calitățile moștenite de la străbuni și neatinse de gangrena Fanariotismului. Pentru acei boieri demni, țara, numită moșie, era cel mai scump odor, cea maisacră avere strămoșască. Demnitatea lor personală ii ținea pe picioare și amenințatori in fața puternicilor intriganți de la Fanar, simțul lor de naționalitate îi făcea a plânge, privind injosirea

patriei lor cădută din culmea gloriei la rangul de un simplu pașalic. Respectul lor pentru persoana Imperatului Rusiei era isvorit din recunoștință, căci Rosia pusese capet domniei Fanarioților, ea reinviase tractările vechi a țerei cu Turcia, și dotase România cu o constituție mult mai liberală decât șartele imperiilor vecine. Ei au fost singurele coloane remase a timpului naționalității noastre; pe fruntea lor venerabilă, aurora viitorului reflecta razele sale, ănsă amar de naturele alese; de inteligențele nerăbdătoare care trăeau în așteptarea acelu viitor depărtat!

C. Negruzzi a fost una din acele naturi.

Crescut în țară sub privegherea părintelui său, el își dezvoltă spiritul, își înmulți cunoștințele prin citirea autorilor clasici, atât elini cât și francezi, și de la sine se infrățî cu școala romantică, a căreia șef era Victor Hugo. O oprire destul de lungă în Besarabia, și Rusia de sud punându-l în relație cu vestitul poet Pușkin, gustul său pentru literatura modernă se afirmă încă mai mult, și ca prin un efect magic, el se trezi deodată cu o avere bogată de idei nouă, de poesii armonioase și de stil curat românesc. Avea sermanul, o comoară și nu se putea bucura de a o împărți cu nimé, căci impre-

jurul seu nime nu era in stare să o prețuească la adevărata ei valoare.

Efect curios al legii de contrasturi! efect natural al sistemului de opresie! Pe când stilul general arlechinat cu grecismuri, slavonismuri, francismuri, mirosia a biurocrație, modelându-se pe frasa stereotipă de : *așa precum și in urmarea celor mai sus pomenite*; pe când poesia lăncezea in versuri traganate de 16 picioare și schiopăta sub formă de ode lingușitoare către ministru, domn și împărat. C. Negruzzi traducea cu o măiestrie artistică *baladele lui V. Hugo*, și minunata poezie a lui Pușkin : *Șalul Negru*. Limba lui era corectă, versificarea armonioasă, și traducerea demnă de original.

Pe când clerul ținea într'o mână discul drăgalaș și in cealaltă fulgerile afuriseniei, C. Negruzzi îndrăznește a scrie pe *Todirică, jucătorul-de cărți* (1) și să traducă in colaborare cu A. Donici *Satirele Prințului Antioh Cantimir*, in care se găsec pasagiuri ca următorul :

De vrei să fii Episcop, c'o mantie vargată
 Infășură-ți trufiă, îți pune lanț de aur,
 Sub mitră strălucită ascunde-ți capul teu

(1) *Dacia literară* in care a apărut această nuvelă a fost suspendată după reclamarea clerului și C. Negruzzi a fost exilat.

Și sub o barbă lungă stomahul imbuibat,
 Diaconul să meargă cu cărja înainte.
 Te'ntinde ntr'o caretă și tot blagoslovește
 In dreapta și in stânga, când ești plin de venin. etc.

Pe când tradițiile istorice căduseră în uitare și faptele glorioase ale strămoșilor noștri se perdeau în întunericul ignoranței, C. Negruzzi avu nobila dorință de a deștepta simțul național prin poemul istoric : *Aprodul Purice*. Acest mic poem cuprinde tablouri de o rară frumuseță și se deosebește atât prin armonia versurilor cât și prin o energie de stil necunoscută încă până la dănsul. Inceputul e pastoral și incântător :

Ciocărlia cea voioasă prin văzduh se legana
 Și'nturnarea primăverii tu dulci ciripiri serba,
 Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat, etc.

Ear cu cât poetul intră mai afund în sujetul seu, versul devine oțelit, și când descrie lupta de pe malul Siretului între ostașii lui Ștefan Vodă cu armia ungurească a lui Hroiot, poemul ajunge la înălțimea epică. În acel pasagiu poezia descriptivă produce efecte de minune în ochii și în auzul cetitorilor prin nechezarea cailor, prin zingănitul armelor și mai ales prin eroismul Domnului. Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atât de

viu tabloul seu; lui îi plăcea să pue în fața tronului imagina sublimă a lui Ștefan ca un contrast amar; îi plăcea să arăte boierilor degenerați din timpul seu cum erau acei de pe timpurile vitejiei, care în loc de a trăi în trândăvie, știau să moară cu sabia în mână pentru apărarea țerei. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit.

Pe când palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, ear Domnul ca un soi de Buda nefailibil, C. Negruzzi avea curagiul a scoate la lumină imagina cruntă a lui *Alexandru Lăpușneanu* și a spune boierilor un mare adevăr: «*Poporul e mai puternic decât boierimea!*»

Proști dar mulți! răspunde Lăpușneanu vornicului Moțoc, în scena măcelului din palat, atunci când poporul adunat la poarta Curții striga: *capul lui Moțoc vrem!* Acel răspuns al Domnului: *Proști dar mulți!* cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluție socială. Prin urmare novela istorică fu rău vădută la palat, rău priimită de boieri, însă ea își dobândi pe loc rangul cel mai înalt în literatura română, și va rămâne totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creație dramatică și de o necontestată originalitate.

Nu mai enumăr celelalte *păcate ale tineretelor*, toate spirituale, atrăgătoare și plăcute ca păcatul, ănsă voiu declara fără nici o părtinire de vechie amicie, ca valora scrierilor lui C. Negruzzi, mare prin calitățile lor, se măresce în proporție colosală, când gândirea mea se repoartă la timpul de sterilitate în care ele au fost produse. În anii de secetă rodurile copacilor sunt mai cu samă prețioase.

Bagajul literar a lui Negruzzi este mai puțin voluminos, precum a fost și acel al lui *Prosper Mérimée* în Franța, ănsă câștigă în calitate ce-i lipsește în cătîme. El dicea : « *mai bine vreau un armasar arăpesc decăt o herghelie tătărească, și : decăt un cîmp de măcieși mai bine un singur trandafir.* » Avea multă dreptate și dicea un mare adevăr în limbajul seu original, căci mai bucuroși să fim de a posedă în bibliotecă un singur volum de *păcatele* lui Negruzzi, decăt o sută de tomuri a unor literați păcătoși.

Am asemanat pe Negruzzi cu Mérimée în privirea cătîmii operilor, acea asemănare o găsim și în natura talentului și chiar a spiritului lor. Amândoi aveau condeie de oțel mlădios cu care știeau a cișela foarte fin limba de care se serveau. Ei aveau deopotrivă simțul estetic în producerile lor și pose-

dau acelaș farmec de narație. Ori ce întâmplare dîlnică, ori ce istorioară cît de neînsemnată, Negruzzi știa să o presinte sub forme interesante, și atît convorbirea lui variată, cît și tactul purtărei, modestia și blîndeța caracterului său, l'au făcut a fi mult simpatic contimpuranilor sei.

Ca om politic, deși rolul lui nu a fost însemnat, e de ajuns se amintim aice că fiind deputat sub Domnia lui Sturza Vodă, el a fost exilat de două ori la moșia sa Trifeștii de pe malul Prutului, pentru *crimul neertat*, că avea idei liberale și făcea opoziție guvernului. (1)

Ănsă și diversele posturi ce a ocupat, de la simplu *diac de Visterie*, post în care intrau ăntei fe-

(1) Domnul Mihail Sturza știa a se folosi de împrejurări. Profitănd de o dușmănie personală ce era între Constantin Negruzzi, cel mai tînăr de virstă dar singurul serios oposant din deputații adunării, și Consulul Rusesc de pe atunci, care se amesteca in mod prè neplăcut pentru Domn in guvernarea țerei, el pe de o parte indemnă pe Consul de a cere exilarea lui Constantin Negruzzi, ear pe alta trimetea soli la Petersburg prin care se tînghea cătră împărat de Consulul Rusesc care il silea să calce legea fundamentală a țerei și să exileze pe deputați. Astfel el știu să obție și revocarea consulului ce-i era atît de neplăcut, și să dee o aparență de legalitate exilării deputatului a cărui cuvinte din adunare ăi desplăceau peste măsură.

Exilul unui deputat cădea in sarcina consulului Rusesc, departarea consulului in sarcina deputatului lovit de consul in mod nelegal, Domnul își spala mănele și era nevinovat. I. N.

ceorii de boieri pe atunci, până la postul de Ministru de finanțe, și cariera politică, erau contrare gustului și tendințelor sale literare. În nemolul de dele, adunate, împrejurul lui de șicana proceselor în mijlocul lucrărilor seci de cancelarie la care a fost condamnat o mare parte din viață, el găsea timp a comite plăcute *păcate*, colaborând la toate foile ce se iveau pe orizontul literar. Astfel *Curierul de ambe sexele* a lui Heliad, *Albina* lui Asachi, *Alăuta românească*, *Dacia* lui Cogălniceanu, *Progresul*, *România literară* a lui Alexandri, *Lumina* lui Hăjdeu, și chiar *Convorbirile literare* s'au ornat cu mărgăritare eșite din șireagul seu. Insuși repertoriul teatrului național se îmbogăți cu două piese originale care au avut mare succes pe scenă: *Doi țerani și cinci cărlani* și *Musa de la Burdujeni*; această musă a rămas un tip în panorama noastră socială. Așa dar, ca membru a Societății, C. Neșguzzi a fost o individualitate marcată printre contimpuranii săi.

Ca om politic, a fost liberal într'un timp unde liberalismul era periculos, căci îl amenința exilul.

Ca om de litere, a fost, este încă și va fi mult timp în fruntea prosatorilor Români.

Ca Român, cu simțul de adevărată naționalitate,
să-l lăsăm însuși a se exprima :

« Frances, Neamț, Rus, ce firea te-a făcut,
« Pământul tău e bine-a nu uita
« Ori cui e drag locul ce l'a născut,
« Eu, frații mei, ori unde-oiu căuta,
« Nu mai găsesc ca dulcea Romănie
« De-o și hulesc căți se hrănesc in ea,
« Corci venetici! . . Dar ori cum va fi, fie,
« Eu sunt Român și-mi place țara mea. »

V. Alexandri.

Mercești, Ghezar. 1872.

PĂCATELE TINERĂȚELOR

I

AMINTIRI DE JUNETE

CUM AM ÎNVĚȚAT ROMANESCE. — ZOE. —

O ALERGARE DE CAL. — AȘ MAI PAȚIT'O ȘI ALȚII. —

TODERICA.

CUM AM INVĚȚAT ROMĂNESCE

Pe când uitasemu că suntemu Romăni și că avem și noi o limbă, pe când ne lipseau și cărți și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecesce; când în sfârșit, literatura Română eră la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele diceri: parigorisesc, catadicsesc, ș.c.l., toate în *esc* create de diecii Vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau tristi, și jăleau pierderea limbii uitându-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfârșit, și din când în când câte o broșură învățătoare mestegului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi, sau pâne și crohmală de cartofe.

Tot înse mai rămăsese o școală, pre care acești buni bătrăni o priveau ca singur asilul prigonitei limbi,

scoală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din Românii aceștia. Nu avea nici un calendar care să nu-l aibă el înțel, nici o carte bisericească care să n'ò cumpere, nici o traducție care să nu pue să-i o prescrie.

Intr'o zi viind de la școală l'am găsit cu o mare carte în-folio dinainte. Citesce-mi, imi dișe, o viață de-a sfinților din cartea aceasta.

— Eartă-me, părinte, eu nu pot ceti românește.

— Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elinesce, am respunsu păunindu-mă. De vrei să-ți cetesc toată tragedia Ecubei unde e acest frumos chor a Troienelor precare îl știu pe din-afară :

“Αυρα, ποντιάς ἄυρα

ἽΑτε ποντοπόρους κομίσεις

Θοάς ἀκάτους ἐπ' ὀιδμα λίμνας,

Ποῖ με τὰν μελέαν πορέυης!

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, dișe tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! măne vei veni cu mine la Socola unde este examen. Voiu vorbi pentru tine cu dascălul, care e un om pre-învețat; și nu mă indoesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta imi face mulțămire.

— O negreșit! am respuns cu bucurie.

Ne întârđiesemu a doadi, căci când amu ajunsu, amu gășitu examenul pe la sfirșit. Se cercetase istoria, geo-

grafia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuea mai ales din dame bătrâne mume a băeților care ascultau într'o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul anti-român, căci las că erà grozav de mare, dar apoi era cărligat, încât semănà mai mult a proboscică decât a nas. «Pre-evghenicoșilor boeri și cucoane, dicea el, am avut cînste a infățoșa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei in istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum voi ave cînste a arătà că limba noastră, pre care toți socotu că o sciu, dar nime nu o scie, cum se cade, nu este fără gramatică, fără sintaxis, și fără ortografie; ci mai ales in acest pont al ortografiei intrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.»

Sfirșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chie-mând un băiet ca de nouă ani, ii dete condeiul de credă.

Băietul scris :

Fată Sarră!

Eu ț'am țis aseară,

Să veți oul cum se sară.

«Pre evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfirșescu cu *sară*, dar precum ați vățut, au deosebire in scris. Asemene veți vede și cu a doa paradigă.» — Băiatul mai scris :

Maică-ta de'i voe

Bine ar fi să vrje

Păn' la noi la vie.

Dascalul ținse brațul spre cuvintele scrise cu un gest maestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbați, femei, copii, toți săriră și s'apropieră de tablă strigând *bravo* de resuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele inhorbotate. Lacrimi de bucurie isvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stinși și imprevizați de un cerc purpuriu; aste lacrimi strecurându-se pe lângă sbărciturile nasului ca pe nisce uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt unde barba întorsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învățați drăguții lor, și clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, îi strigau *aferim* de se sgudueau păreții; și bătrânul Socoleanu doborât sub grindina laudelor și a aferimilor, se lasase pe unu scaun, unde-l imprejiuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins ca acel împărat Roman ce striga la moartea sa : Je sens que je deviens dieu!

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem incremenit cu ochii holbați, cu gura căscată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, reînțeleș ca și sinonimele sale; mi se părea că ved un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de tare! cum imi căduse trufia! cât mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scriea *Sară* și *Vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întorsu acasă. Tatăl meu vedându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

— Gândesc la adâncă erudiție a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de științe, și l'am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămână. De mâine va începe.

O cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Indată am gătit caiete, condeie noue, negreală bună, nimic n'am uitat; intocmai ca bravul soldat care își perie uniforma, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m'au ocupat până sara, când m'am culcat gândind la noul dascal; ear peste noapte am visat că aveam un nas cât a lui de mare.

Adoa-și profesorul veni, și după acea de datorie bună dimineață, scoase din sin o broșură cartonată cu hârtie pestriță, dîcîndu-mi c'un zimbet pliu de încredere în sine : nădăjduesc că ne vom înțelege amândoi. Această filadă nu sunt la indoială că în puține zile o'vei învăța.

O! am gândit, aceasta e negreșit vr'un extract lesnicios a sistemului seu de învățatură. Am luat'o cu toată onoarea cuvenită operei unui literat, și deschidînd-o, am vădut că era un abecedar cu slove de-un palmac de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! să mă pue pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăț *a b c!* pre mine care înțegeam pre Erodian din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărîri să-mi resbun și ideea asta mă mai linisci.

În vremea aceasta, dascalul își aședase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari țugueți pe nasul lui urieaș ca un turc calare pe un harmasar roib), trase tabac, strenută, tuși spre a-și drege glasul, și începu rar și cu dese pause :

«Netăgăduit este, că omul neinvățat e ca un copac neingrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul este pentru un tănăr, aceea ce este și grădinarul pentru pom; sau ca plugarul bun care curăță de mărăciuni țearina sa până a nu semăna în ea semănța cea bună.»

După aceste parabole, adaose :

«Pentru a-ți paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveți cum se cade spre a o sci precum se cuvine, trebui să începem de la început. Vei sci deci că limba românească are patruzeci și una de slove, care se impartu în trei soiuri : glasnice, neglasnice, și glasnico-neglasnice; și anume; glasnice sunt : Az, Est, Ije, I, On, U, Ier (Ѡ), Ъtiu, Iu (Ю), Îia, Ia, Ypsilon, omega. Neglasnice : Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, Pociu, Riță, Slovă, Tferdu, Firta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea, Țita, Gea. Glasnico-neglasnice : Zalu, Ieri, Ueu, În.»

«Făr'aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silabi, căci ele sunt temelia limbei. Drept aceea, d-ta vei bine-voi a le învăța pe de rost pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțeles, pentru că ved, că dascalii d-tale Grecul și Franțuzul,

precare dracul să'i iae! ți-au stricatu proforaoa, nu poți rosti pe î, ă, ș, c, și altele vr'o câteva. Am nădejde că poimăne mi le vei pute spune pe din-afară, și atunci vom începe a doa mașimă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegemu?»

— Ba nu ne înțelegemu nici decum, am strigat eșind din ameteala ce mă cuprinsese intru auđul barbarelor uumiri a buchilor lui, nu ne înțelegemu! D-ta vrei să mă batjocuresci, să mă pui la Alfavita, pre miue care sciu grecesce mai mult de cât ori care tēnēr de vrista mea, și care scriu franțuzesse *sous la dictée*, fără a face mai mult decât șapte opt greșale pe față! Dă-mi o gramatică, arată'mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii vie și sară in trei feluri?

— Iți voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de i, așa e? Dar cum scrii *masă* (table), și *masă* (Pret. verbului *măncere*) și cum scrii *lege* (loi), și *lege* (Imper. verbului *legare*)? Așa-e că tot un fel, pentru că n'ai doi a și doi e? Apoi pentru ce incurci și ametești pe băieți?

— Aceeș nu e treaba D-tale, imi respunse cu un zimbet ce semănă a strimbet; învață buchile pe de rost ca să le scii poimăne.

— Ba nici gândesc, ți-sei asvirlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învățaturii este amară, dulci sunt însă rodirile sale.

Sfirşind, strinse ochilarii, îşi luâ şlicul şi eşi. Simţii că mi se luâ o greutate de pe inimă.

A! pedant ignorant şi îngâmfat, strigai, vrei să invēţ buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai mult de cât ori ce limbă! A! tu ai slove amfibii nici glasnice, nici neglasnice! A! tu so-coţi că limba mea deprinsă cu Homer, se va pute suci ca să dică firtă, tferdu, glagol, ş.c.l.; numiri selbatice cu care tu ai poreclit bieteles litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să invēţ buchile tale! Dar să crepi macar nu le voi invēţa! — Las că te-oiu juca eu! N'am trebuinţă de tine ca să-mi invēţ limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu care erà într'o ladă mare purure deschisă in coridor. Ajutat de o slugă i-am făcut inventariul, şi pintre mulţimea Calendarelor şi a cărţilor in limba grecească modernă, eaca ce am găsit :

Tipărite :

Vieţile Sfinţilor din toate lunile.

Moartea lui Avel, (poem de Gesner).

Numa Pompilius, (Romanţ de Florian).

Patimile Dōmnului Nostru, in versuri.

Istoria lui Arghir şi a pre-frumoasei Elene, idem.

Despre inceputul Romānilor, de Petru Maior.

Floarea Darurilor.

Intāmplările Franţezilor şi intoarcerea lor de la Moscva.

Talmudul Jidovesc.

Manuscrite :

Letopisețul lui Nicolai Costin.

Cavalerii Lebedei (Romanț de Mme Genlis).

Incunjurarea cetății Roșela (Romanț idem).

Lentor, tragedie in versuri.

Sapor, idem.

Matilda (Romanță de Mme Cottin).

Manon Lesco, romanț.

Tarlo, sau străinii in Elveția, idem.

Zelmis și Elvira, idem.

Cugetări de Oxenstern, etc. etc.

Sermană bibliotecă! Uitată in secreiul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultucală Ianicerilor! ce n'aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M'am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrite, dar scrisoarea era atât de încălцитă, încât le-am lasat, făgăduindu-le de a le visita cum voi pute deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; și luând istoria Romănilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, in puține ceasuri am învățat a ceti. Păn'insară, eram capabil să spun pe carte cât ori care anagnost de răpede. Sara am cetit tatălui meu tot cântul ăntăiu din moartea lui Avel, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind sciința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu și un beniș, pre care il trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieți — conscolari ai mei de la dascalii Franțez și Grec, — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraților, disse el, socotința mea este să inchipuim nise întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— Eōye! Bravo! Eōō! Hura! Παῖς! Vivat! strigară toți.

Întrebările s'au alcătuit, s'au aprobat de toată adunarea, și mi s'au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebându-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior, și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase inlemnit.

Sfirșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el :

«De vreme ce veți, logiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului D-tale—care-mi ai spus că este temeiul limbei, — nu sunt la indoeală că voi învăța a scrie earăși fără ajutorul dascălesc. Însă fiind că cunosc și simțu cu desăvârșire că dascalul pentru un tănăr, este aceea ce este grădinarul pentru pom, vël că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sunt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pe care d-ta vei bine-voi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua

imi vei deslegà câte cinci de aste nedumeriri. Spunemi dar :

«1° Pentru ce uneori vara ploă cu broasce, ear nu cu cristei fripți precum odinioară la judani?»

«2° De unde a luat Adam și Eva ac și ață de a cusut frunțele de smochin , in vreme ce pe atunci nu erà încă nici o fabrică?»

«3° Cum..?»

— Păgân! mă curmâ dascalul astupându-și urechile, și sârind de pe scaun ca un om ce calcă pe un șerpe; hulă grozavă și pângărită! Eaca frumoasele isprăvi ale învățaturii papistașilor!

Țicënd aceste, își luâ șlicul și o impuse de fugă pe ușă.

De atunce nu-l am mai vădut.

Astfel Petru Maior m'a învățat romănesce.

Z O E

I

Amour en latin facit amor;
Or donc provient d'Amor la mort :
Et paravant, souley qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaitcs, remord.
Blason de l'amour.

Aceasta a urmat la 1827.

De abia inserase, ulițile erau ănsă pustii. Din când in când și foarte rar se audea pe pod duruitul unei calesce in care erà vre un boer ce se ducea la o partidă de cărți, sau un fiacru ce trecea ca săgeata, și lăsà să se zărească niște bonete femeesci. Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragii care strigau regulat *raită*; pentru că la 1827 Septemvrie, nime nu s'ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce inoptà. Pojarul de la 20 Iulie, prefăcuse in cenușă mai mult de jumătate a orașu-

lui Iașii, și fanaragii, masalagii, potlogarii, de care geamea orașul, ședând ascunși pînă la risipuri, pândiau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adese ori, el perdea împreună cu punga și viața sau cel puțin sănătatea. Inzadar ămblau streji de arnauți și de simeni; nu puteau sterpi aceste înrăutățiri, nici descoperi bandele vagabonșilor.

O caleașcă trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcînd în stînga luă la deal pe lingă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se pînă'n mahalaoa Sărării, stătu la porțița unei căsuțe cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsura se cobori un tîner elegant cononaș, a cărui costum era după moda curții.

El purtă un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roș cu flori din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetele alcătuiind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaoa de pambriu albastru blănită cu samur purtă una dintr'acele scurte cațaveici, numite *fermenele*, broderia căreia cu fir și cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un șlic de o circumferență cel puțin de șapte palme.

Intr'un cuvînt, ori ce damă l'ar fi vădut în ceasul acela, nu s'ar fi putut oprî de a se coti cu vecina sa, și de a dice în jargonul vremii de atunci : ah, psihimu, uită-te cât e de *nostim!*

Chipul seu era de nu frumos, dar plăcut. Lavater din cea ăntăi vedere l'ar fi judecat după fruntea lui strîmtă, buzele groase și sprincenele rădicate cu disproporție d'asupra ochilor; dar și nefiind cineva fisionomist putea

fără a se greși să'l boteze de nătărău, după căutătura cea sparietă și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, ședea o fetișoară rezămată într'un cot pe perină. Fusta ei de atlas albastru deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozeă în unde de matase pe albiile ei grumazi; poziția ei cea lenoasă, în sfârșit lumina murindă a unei lampe, ar fi înflăcărat pe Xenocrat dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Deu, eră frumoasă tânăra fată! când ănsă și-a întors tinjitorii ochi căprii umbriți de lungi gene și scăldați într'o rouă de desfătare, când s'a răpedit și a apucat în brațe pe tânăra ce intrase, trebueă să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă amețit la picioarele ei.

— Ah! tu ești, Iancule, tu ești! Vezi că eu te așteptam. Gândeam la tine, pentru că numai la tine gândesc. Pe semne tu nu știi că te iubesc mai mult de cât ori ce alt pe lumea asta, și tu ear mă iubesci. Așa e că mă iubesci? Nu voi să mă iubească alții. Țică cea vrea lumea, eu te iubesc, — ș'apoi ce-mi pasă de lume. — Tu ești al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, sufletul meu!

Și gîngașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămână de când nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ți-am scris, și nici n'ai vrut să-mi răspunzi. Când ai ști cât am plâns! Uită-te ochii mei sunt roșii încă; așa e că sunt roșii? Spune-mi mă iubesci?

— Mă întrebi un lucru care poate ți l'am spus de o mie de ori, răspuse cu réceală nesimțitorul amarez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios intră, și intinse stăpânului seu un lung ciubuc. Intr'un minut, cămăruța se umplù de un fum gros, pînre care Zoe se zărea ca o țeitate prin nori. Această intrerumpere a unei vorbe amarezate, petrunse pe biata fată, care tăcù lăsând să scape din sinul ei o oftare, o oftare de acele ce sfișie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n'am când zăbovi, adăogă tēnērul, scuturând ciubucul.

— Ah! dîse Zoe, inturnându-și lăcrimații ochi spre el, odinioară îți părea că sboară ceasurile ca minutele lângă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubesci ca atunci, măcar că eu tot aceea sunt și tot asemenea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad al dragostei care eu îți păstrez! Prea-iubitul meu! spune-mi când mă voiu numi soția ta? Când voiu pute a nu mai tăinuî de lume acest amor de care inima mea este plină? Veți tu, acesta e singurul meu gând. Scii poziția mea. Scii că de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! când ai sci cât sunt de fericită! am să-ți spui o veste care a să te umple de bucurie. Eu o să fiu mumă! — Și copila își ascunse rumena față în sinul coconășului.

Intru auđul cuvēntului acestuia, Iancu s'a posomorit, a băgat mânia în buzunar, și scoțēnd niste metanii de corail de vr'o doi coți de lungi, incepù a se jucà cu ele,

preămbându-se în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoesci cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m'a umplut de bucurie. Dar ved niște mari pedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră, și e foarte mănios asupra mea. Imi ȳice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană, și câte altele. Eu însă nu ȳic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem. —

Mișelul! vorbele lui erau loviri de cuțit pentru Zoe. Ea tremurà.

— Vai mie nenorocita! eată la ce am ajuns! eată în ce stare m'ai adus! mă desprețuiesci după ce m'ai înșălat! nu-ți e milă de o ticăloasă fată, pe care ai ademenit'o cu juruinți mincinoase. Găsești pretesturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tēu. Nu te temi de păcat! nu socotesci că voi muri dacă mi'i lāsà! oh! fie-ți milă! fie-ți milă! —

Și sērmana se tārà la picioarele lui vārsând șiroae de lacrimi, și frāngēndu'și mānele.

— Cugetă că de mă vei părăsì, voi muri negreșit, și vei ave a da samă lui Dumnezeu, pe care de atâte ori l'ai luat martur jurāmintelor tale.

-Suspınurile înădușirē glasul fragedei copile, care acum āntēi începuse a gāci inima amarezului sēu.

Sfārāmată de durere, cādū leșinată la picioarele lui.

Iancu o ridică, și o puse în pat, după aceea chiamând pe bētrāna ei slujnică a lāsāt'o lāngă ea. El a eșit și s'a suit în calească.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și caleasca a purces ca vântul.

— Deșanțată pretenție! dicea coconășul răsucindu-și mustețile. Dice că'i am jurat s'o iau, ca când astfel de jurăminte se mai țin vre odată.

II

Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, el'elmo in testa,
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.

Metastasio.

Zoe era flica unui boerinaș, care prin slujbele sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în fașe, perduse pe maică-sa, ear la vrista de cincispredece ani, mórtea o lipsise și de tatăl seu. De atunci, sermana fată lăsând o moșioară, iubitul loc a copilăriei sale, care remăsese moștenire fraților ei, venise la Iași. Curënd n'a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se vedù încunjurată de o droae de curtesani, pe care ii trăgeau deosebita ei frumuseță. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechia la măgulirile desfrănaților. Ea iubì, iubì, oh! cum iubì! Nesciind ce e amorul, și neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groznică. Se dete cu gând, cu inimă, cu suflet.

Eată o întâmplare ce va aretă ce felu iubia tēnera copilă.

Cel ăntēi ce găsi loc in inima ei, fu un ofițer al gvardiei curții; tēnēr galant, cinstit și birbant. Ilescu era cu totul contra coconășului, pe care-l am vėđut figurănd la inceputul acestei foarte adevērate istorii. Frumos și bine făcut, el n'a avut multă greutate a căștigă inima ei. El o iubea și se mira că o iubesce ca și in đioa când culese cea ăntēi dulce sărutare pe buzele ei. Și de și Zoe nu cunoscea adimenirile cochetăriei, tot ănsē ținū in lanțul ei pe fluturatecul tēuēr o lună de đile! o lună de đile pentru Ilescul era o vecinicie. Incepū a se sătūră de un amor fără sfeđi, fără impăcăciuni, și fără rivali. Se aruncă earăși in virtejul lumii.

Intr'o đi, el dormiă după prănz.

Un arnăut veni in curtea lui, mērse drept la camera unde el dormiă, deschise ușa, intră și sēcoțēnd un pistol din cingētcare, il slobođi in el. Glonțul trecū alătura cu capul tēnērului, bortilī perina pe care se rezămă, și se infipse intr'o cărămidă din părete, a căria sfărământuri se reintoarserē și căđurē pe peptul dormitorului. Ilescul sări și se răpeđi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smincī din mână, și o imbrincătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă in căderea sa, turbanul nu i s'ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfiră peste umeii și peptarul lui infirat. Acesta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tēnērul cunoscēnd-o, tu ești Zoe, cine ar fi putut crede! tu ești care vrei să mă omori! aceasta e resplata dragostei mele? Vrei să mă omori! și pentru ce?

— Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precurnat de suspinuri, pentru că mă vinđi, pentru că desprețuesci amorul meu, și pentru că ai gândit că vei putea, după ce m'ai invēțat dragostea, după ce-mi ai arătat dulceața vieții, să mă lepeđi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! nesocotitule! pesemne nu scii că pe noi femeile dacă un paing ne sparie, moartea nici cum nu ne ingrozesce? Eată dovada vinđării tale, și ii tinse un billet scris pe o hărtie roză. Cetesce, ticălosule! sau mai bine las să ți-l cetesc eu. Ascultă: «Stăpāna mea! mă invinovățesci nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură impărățesce in inima mea? Nădăjduesc să-ți dovedesc in astă sară, că de am și fost poate rătăcit, o secundă n'am încetat de a fi pentru de a pururea, al dumitale credincios rob.» A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduesce, đi că n'ai scris răvașul acesta, o proastă fetișoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubese din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, đise Iliescul invălmășit.

— Pentru mine! și de când mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpână*. Când mi-ai mai đis vr'odată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgesci, căci dacă māna-mi a tremurat astăđi, să scii că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mē dar, adaose Iliescul cu un aer teatral

nesciind ce să mai ȃică; omoară-mă dacă te supără amorul meu. Văd că cauți pricină și iai de dovadă însuși incredințările dragostei mele. Omoară-mă! viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Eată pistolul, și ca să nu mă gresesci, razămă țeava de inima mea, il țiu eu, n'ai decât să tragi pedica.

ȃicend, desvęlesce peptul, și se apropie de fetișoară. El era atât de frumos, intristarea răspândită pe fața lui, arăta atăta adevăr, încât gingașa copilă se simți pętrunsă și infiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelosie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plăugęnd, Dumnezeu! cum am putut avea un așa gănd! să te omor pe tine pe care te iubesc ca sufletul! și apoi ce aș fi făcut singură pe lume? Veți tu, crudule, când am slobođit pistolul in tine, nu sciu ce putere străină și amarnică imi impingea mână. Socoteam că te am omorit, și voiam să mă omör și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubesci, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! svirle pistolul acela, că-mi e frică de el. — Și se aruncă in brațele lui.

După ce peste un ceas, Zoe eși intr'un fiacru și se duse, Ilescul se imbracă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se incinse pe deasupra șalului cu o curea lată coperită cu ținte aurite in care băgă douę pistoale suflute cu aur, și atárnă pe coapsa stingă o sabie incovoiată. La scară il aștepta un frumos armăsar negru.

Eșind vędũ arnăuții sei care sta roată impregiur.

— Ascultați, le ȃise; astăđi un tãlhar a intrat la

mine când dormiam. A slobozit un pistol asupra-mi dar nu m'a nimerit. Nu am putut pune mâna pe el, și a scăpat. Să nu mor crestin ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine fără să-mi dați mai nainte de scire, de nu veți lua fiecare câte o sută baltage chirjaliesci pe talpe. Sciți că-mi implinesc juruințele.

Arnăuții strigară : mașalla! inchinându-se până la pământ.

Zoe a vrut să mă omoare, dicea in sine tănărul încălecând ; domnul scie ce-mi vor mai face celelalte trei pe care nu le pociu amăgì așa lesne. Blăstemata de slugă ! a greșit răvașile; in loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz : așa va fi făcut și cu celelalte.

M'am bătut fățiș cu Beilicciul și cu Fedeleș (1) fără să simt ce e frica, dar acum dău! mă tem.

III

Oh ! N'insultez jamais
une femme qui tombe !
Qui sait sous quel fardeau
la pauvre âme succombe !
V. Hugo.

Mai mult de un an acum trecuse de la întâmplarea aceasta. Niescul aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr'un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale, și Zoe începuse a cunoasce că a greșit, judecând

(1) Vestiți tâlhari la 1827.

pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... îl vedea mai tăcut și mai retras. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, măcar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atâte nenorociri, și cunoscând că trebuie insfirșit să-și ia un loc oare care în societate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai sei slăvitori. Iubi pe Iancul; îl iubi sărmana fată, cum scia ea să iubească, și curând el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisî starea cea critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, își desvêli uritul caracter, și puțină vreme după întilnirea ce am vădut că a avut cu ea la începutul acestei istorii, îi scrise răvașul următor :

«Coconiță! imi pare deșanțat că dumneata ai luat un caprit drept amor, și încă pretinzi să te iau de soție! Las că rudele mele nici odată nu-mi ar erta un așa pas, dar apoi nici inima mea n'are plecare a se robi. Așa dar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce nici odată nu se poate implini, și bine voesce a mă uita și a nu-mi mai scrie.»

Gingașa copilă cetî răvașul fără să ȳică nimic, fără să verse măcar o lacrimă. Inima îi eră plină, și suspinele grămădindu-se în sinul ei o înădușeau. După o în-

delungată și cumplită tăcere, cădù ingenuchiată dinaintea icoanei Mântuitorului ȳicând: Dumneȳeule, fie-ȳi milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!

Sanda, bătrână femeie care o slujiă, care o hrănise cu sinul seu in pruncie, și o crescuse in copilărie, stănd intr'o cameră alăturată, se 'apropie de o ușă cu geamuri prin care se vedea in odaea stăpăne-sei, și ridicând perdeaoa veȳdù această desnădăjduire. această durere atât de adencă. Ea nu indrăsnì să intre, respectând cuceria stăpăne-sei; dăr neauȳind nimic și veȳdend-o tot ingenuchiată cu faȳa la pământ, intră in odae ca să o scoaȳă din nisce cugetări atât de triste. Inzadar ănsë ii vorbi; deci apropiindu-se o găsì rece, inghețată, o socotì moartă.

Luă in braȳe pe această biată fată pe care o legă-nase, și cu care împărȳise soarta sa. O numì cu acelaș nume de Zoiȳă precum odinioară, și o dismerdă ca și atunci. Silindu-se s'o descepte din acea dureroasă letargie, și nesciind de trebue să dorească a o vede inviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vadă moartea pecetluind acest secret de nenorocire, sërmana Zoiȳă! ȳise, și o lacrimă cădù din ochii bunei bătrâne, cât e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dënse să nu se mai trezească! Această dorinȳă de și barbară se cunoscea că viue dintr'o inimă credincioasă către stăpăna sa.

O puse in pat, și peste puȳin Zoe deschise ochii.

.

— Du-te, mamă acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, când se va intoarce din că-

lătoria sa, sau să-l trimiță cu posta unde se va fi aflând. Spune să nu se peardă, căci in el este o cosiță din pērul meu.

Astfel vorbia Zoe cătră Sanda, dadaca și singura sa prietenă, câteva zile după ce priimise scrisoarea sus insemnată, și bētrāna a eșit clătind din cap și ȳicēnd : Maica Dōmnului să-și facă milă de fata mea!

Indată ce s'a depārtat bētrāna, Zoe deschise garde-robul seu, alese o rochie de catifea neagră, un vēl de blondă alb, și un șal negru, și ajutată de o copilă ce avea in casă, se imbracă impodobindu-se ca pentru o serbătoare. După ce se găti, se puse pe un jilț unde ședū absorbită in gânduri. Une ori un tremur fioros o apucă, alte ori ridica frumoșii sei ochi spre cer și suspinānd își frāngea māinele cu desnădējduire. Un gând fioros se părea că se luptă in ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare : oamenii așa au vrut, ȳise ; Dumneȳul lor va cere samă. Oamenii acești mincinoși și vicleni nu sciu cātă tărie este in inima unei tinere fete ce s'a dat pentru toată viața; afle dar acum! ȳicēnd aceste a eșit.

Mergēnd cu un pas rāpede, curēnd a ajuns la portița unei case. Bătēnd, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpānul tēu, Caraimane, intrebă Zoe.

— Ba nu, Coconița, dar cred că nu va zăbovi, căci māine este alaiu, și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar il voi acceptă, ȳise fata; și intră in o-daea tēnērului.

— Eu sunt silit să es, adăogă Caraiman, apoi dumneata singură să remăi?

— Du-te, du-te; eu îl voi accepta până ce va veni. Arnăutul se duse.

Zoe se primblă palidă și perită la față prin odaia lui Iancu. Eată a doa oară, își dîse, că sunt în camera aceasta, ăntei cînd era bolnav, și am venit de l'am vîdut; atunci am eșit, dar acum... eată așternutul sîu; perna cusută de mine ăncă tot o are... eată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frăține-meu, căci atunci ăncă nu-l iubiam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul! incai acela nu m'a amăgit, eu am fost slabă!... oare-s încărcate?—Și căută pistoalele. Unul e ăncă plin. Unul! și ce trebuie amăndouă?... o mișcare de deget și s'a sfîrșit! Oh! pistolul acesta!... să-l aștept oare să vie? și pentru ce? el mi-a hotărit soarta și a mea și a copilului sîu!... Sîrmanul prunc! îl simț clătindu-se în sinul meu... sîrmană ticăloasă ființă blăstemată până a nu vede lumina...! ah! el e rușinea și nenorocirea mamei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-sîu care mă calcă în picioare... Cine scie poate într'o dî va fi ca și el de nelegiuit, saŭ ca și maică-sa de nenorocită!

Sufletul ei s'a lăsat la acest descuraj care este groznic cînd e cineva singur; pe urmă nu sciu ce infricoșătoare presimțiri a unui traiu viitor amărit și chinuit, au venit și au sfîșiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a inchipuit niște năluciri fioroase. Sîrmana fată simți sîngele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, și luănd un condeiu, scrise c'o mînă tremurîndă :

«Eu mor...! Mă duc să aflu liniscea pe care mi-ai ră-

pit'o. Iți ert moartea mea, dar nu-ți voi erta nici odată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sinul meu... La ȃioa judecării, când ear ne vomu întâlni, el te va trage la poalele scaunului celui vécinic, ca să dai sama de două morți...»

Apoi, simțind o ferbințeală mare, își lepădă șalul, și vëlul, luâ pistolul cel încărcat, și rezimă țeava de inima sa. — O detunare resună !

Plumbul intrând subt țița stângă, a frint o coastă, și petrecând inima, a eșit prin spate. Zoe căđù moartă.

IV

Hélas! que j'en ai vu
mourir de jeunes filles!

V. Hugo.

În ȃioa aceea erà paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răsputenile câte un zapciu al Agiei opria carele să nu se vire, până după trecerea *alainului*.

Parada se întindea ca un șerpe pe șovoita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atërna câte o lungă coadă de vulpe, împingând pe norodul ce se înghisuiă. Apoi urmau panțirii Isprăvniciei, darabani Agiei, aprođii Vorniciei, simenii Hatmaniei, toți aceștia niște triste rămășițe a acelor viteje oști

ce muiășeră ambiția Polonilor și a Ungurilor, și infruntaseră trufia semilunei. Mai în urmă era Armașul incungiurat de lăutari ce jucă din vioare aerul : *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții...

Doi tineri mergeau alătura la pas.

Unul călare pe un armăsar negru, purtă un costum arnăuțesc. Broderia de aur lăsă abia să se vadă catifeaoa toporășie a hainelor sale. Fața lui tănără și bărbătească, insufla încredere, ear ochii lui albastri ca azurul plin de foc, dovedeau curaj. Celalalt asemenea călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mănici a benișului său.

— Inchipuesce-ți, Iliescule, ȕicea acest din urmă, asară când m'am dus acasă, ce să vĕd? Odaea și patul meu pline de sânge, și pe dĕnsa moartă ! oh ! nu-ți poți face o idee cum m'am spăriat ! o lună de ȕile de acum nu mai dorm acasă.

— Sĕrmana fată, atât de tănără și de frumoasă ! ȕeu ! când s'ar pute s'o invie, mi-aș da armele, și pe Haiduc calul meu. Pre sufletul meu ! să se fi intămplat aceasta din pricina mea, pe loc aș ȕice : remăi sănătoasă lume ! m'aș duce în vre o sehăstrie din Ceahlău, ca prin post și rugăciuni să capăt ertarea acestui păcat de la Dumneȕe.

— Așa să trăesc ! ȕise Iancul B... riȕĕnd, aș fi vrut să te vĕd sehastru ; poate te-ai fi făcut și prooroc.

— Și mai poți ride ? N'ai mustrare de cuget ? Nu-ți pare reu ?

— Reu imi pare cum îți pare și ție, și cum trebuie

să le fi părënd tuturor tinerilor ce au cunoscut-o ; dar mustrare de cuget pentru ce să am ? Dar , lasă vorba asta, spune-mi cum a remas cu balul de...

Iliescul nu-l ascultă; trecuse inainte și ochii lui erau plini de lacrimi.

Ticălosul , ȃdicea el , nu plătesce să strice cineva un glonț intr'insul. Sërmană Zoe !

Un car coperit cu o rogojină, și intovărășit de doi oameni , dete să easă in ulița mare. Un zapciu il opri in răspinteni.

— Ce aveți in car ?

— Un mort.

— Ingăduiți până va trece alaiul.

Și mortul fù silit să aștepte , până va trece deșertăciunea !

După ce a trecut parada , și-a urmat drumul. Un tēnēr ca de douēzeci ani cu sprincene negre, il urmā de departe, și o intristare adāncă se vedea pe fața lui cea smolită.

Ce veac! ce oameni! ȃdicea el; pentru că o biată slabă ființă a căđut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n'a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pământ in locul unde or să se intoarcă și ei. Ei fac pe Dumneđeu reu și nemilostiv. Stăpānitorul ce varsă in rēsboae pārae de sānge pentru ambiție, ministrul ce despoae pe vėduvă și pe orfau adunāndu-și o pomenire de blāstemuri, uci-gașul ce ține drumurile , mergu cu paradă de se punu cu obrāznicie lāngă insuși locașul Dumneđeului dreptă-

ții și al îndurării; și pe biata fată pământul nu o priimesce! Eartă-le lor, Doamnă! că nu știu ce fac.

Carul ajungând pe malul Bahluiului, se oprî, și cioclii coborînd pe moartă, începurê a săpa groapa.

— Ce s'a făcut baba cea care țipă, și nu ne lăsà să luăm trupul?

— Ea nebunise; au dus'o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un peptar mie, și femeii o cațaveică.

— D'apoi eu?

— Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

— Să nu v'atingeți de dēnsa, strigă tēnērul, care stānd pētruns de māhniciune (pentru că și el o iubise pān' a nu se duce intr'o călătorie, de unde decusară sosind, priimise răvașul și costița de pēr ce-i o trimisese Zoe, dar nu apucase s'o afie în viață) auđise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurānd vėlul de blondă ce era lângă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coboritu săcriul în groapă, au aruncatu țērēna, și isprāvind, s'au dus la o crășmă, unde s'au pus să bea prețul hainelor mortului.

Tēnērul remase singur lângă mormēnt. El ședù privind acea proaspētă moviliță de pământ, pāună ce soarele începù a se cobori spre apus.

Multă vreme după aceea, prietenii lui se mirau vēdēndu-l că erà tot trist.

.
— Și de ce boală a murit Iancul B... întreba după trecere de opt luni, tănărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o strașnică inflamație de creeri. Am sedut lângă el până ce și-a dat duhul. Neincetată i se părea că aude impușcături, și că vede pe o femeie săngerată că-l imbrățeșează. Inchipuire fantastică! precum vezi, efect a desorganizației creerilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n'au vrut ru-dele nici decum. Ași fi putut face o frumoasă disertație asupra boalelor ce se incuibă in cap.

1829, Aprile

O ALERGARE DE CAI

I

Tot oraşul Chişinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui Septembrie cu aşteptarea D. Conte Voronţov guvernatorul general a Neorusiei şi a Besarabiei ; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, impedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în faţa D. guvernator civil, generalul Federov.

Locul alergării este de ce- minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, şede împrăştiată pe câmp, sau înşirată pe marginea unui odgon întins ce n'o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n'ar fi sprijinită de jandarmii poliţiei!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într'o cercferință de trei *verste* însemnată cu stâlpușori de lemn de 3—4 stinjeni departe unul de altul, ear dinaintea galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii, care, într'o fugă, sunt datori a face giurul pieții de patru ori adecă o cale de doșpredece verste (ca jumătate poștă); și doi care întrec pe ceilalți ajungând mai nainteșinta, primescu, cel ăntei un vas de argint prețuit 1500 rube asignați; cel al doilea, 500 rube, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se facu pe tot anul in toate guverniele Rusiei. Scopul este ca prin această incurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor, și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărimea se indestulează din țară, in vreme ce mai de mult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armăsari și iepe sunt primiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decât de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *inmundirați*, dă acestei privesți o pompă solemnă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vristei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, și aceștia aleargă ca să câștige 1500 de rube.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumoșele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odessa fiind port franc se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vede pe toate cu toalete recoroase și frumoase, și stofele engle-

zesci și franțese cum foșnesc trecând cu despreț pe sub barba vameșilor, care le privesc strâmbându-se și strângând din umeri.

Un frumos landau de Viena venea inhămat de patru telegari roibi. Vizitiul în vechiu costum rusesc, cu barba lungă, îi mână cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzind un aer grav vrednic de un magistrat. Un luător aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu de și rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant și covirșind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stinjini depărtați de naintașii pe care-i mână un frumos băiat ca de 16 ani strigând neincetat padi! padi! cu un glas ce resuna ca piculina între instrumentele unui orchestru.

În acel echipagiu dinapoi era o tânăra damă blondă a căreia figură avea acea blândețe ce se vede învecinată de penelul lui Rafael, și un june brunet care de pe barbetă și musteți se cunoștea că era străin. Dinainte era un om balan ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o intristare desnădejduită se vede pe fața sa palidă. El purta ochelari verzi, și ținea mânele tenerei dame strinse într-o ale sale cu o familiaritate neertată altui decât unui bărbat.

Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă samă că e lângă o frumusețe, și nu se uită la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că aceea jună femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atât de frumoasă, încât vădându-o cineva, trebuia,

dacă nu s'ar fi inamoraț, cel puțin să o privească ca pe un cap d'operă a naturei.

Tănărul om smolit, eram eu ; ceilalți, D. Ipolit P. și soția sa D-na S. vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luâ brațul bărbatului seu, ear eu, făcându-mi loc printre dame cam cavalesce călcând pe bătăturile moșnegilor care mă dà la toți dracii, cotind uniforme in dreapta și in stângă cu dicerea pardon, talisman care inchide gura ghionțiților și călcaților, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpăna acei capele erà fanalul care mă luminà, magnetul ce mă trăgea.....

Nu voi intreprinde a descrie frumusețile doamnei B., pentru că simț că acum după trecere de cincă ani, ori cât aș voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar silì imaginația mea să galopeze fără voe, și aș călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul in toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semănà cu suspițul amorului, nici de a și talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tenere și cinstesc pe bētrâne in amintirea trecutei lor frumuseți ; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă erte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B., mă primi cu un zimbet încântător, și vedënd negura de gelosie ce se răspândise pe fața mea

întru vederea unui tînăr ofițer de lănceri ce vorbea cu dînsa :

— Iți recomand pe D. Arsenie Timofeevici J., imi dîse.

— O! noi ne cunoaștem, am rîspuns zimbînd cu silă cîtră rus. — Bon jour, mou cher ; te sciam la Hotin ?

— Ieri numai am venit, și mîne mă duc.

— Cum ! așa degrabă ne lași ? am adaos increțînd fruntea și ridicănd sprincenele, ca să-mi dau un aer măhnit.

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decăt mulțămiri.

— Și mai vîrtos in vreme de resboi. Pururea in buza tunului, siliți a bivuacă sub un cort care nu v_e poate ap_era de nestatornicia v_ăsduhului, meniți poate a muri departe de ai-vostri, fără altă petrecere decăt ceaiul și stosul...

— A ! resboiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A șed_ă fără treabă intr'o cetate in tovărășia u-nui b_ătrîn comandant plin de reumatismuri și de decorații...

— V'ați afundat in strategie, domnilor, dîse doamna B., si nu luați sama că alergătorii au să plece.

Ofițerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta ? am întrebato.

— N'aibi nici o grijă, imi rîspunse doamna B., ri-d_ănd ; imi vorbea de fortificațiile cetății Hotinului. Nu scii _ans_ă căt m'a mulțămit intălnirea voastră. Făceam

o comparație între voi când vorbeți ; tu atât de negru, el atât de alb : era un contrast de minune.

— Văd că comparația nu-mi era în favor.

— Oh ! ești nesuferit. Taci. Iată domnul P. unul din judecătorii câmpului.

Domnul P, ne spuse că se va da semnalul alergării îndată ce se vor cântări concurenții.

— Cum ? am întrebat.

— Toți se cântăresc cu cel ce se socoate a fi mai greu, și celor mai ușori li se pune plumb pe șea, până ce sunt toți de o potrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m'a făcut ușor, pentru ce să mă îngreue cât un grosoman, ce trage poate opt sute de litre ?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul ? întrebă doamna B. pe judecătorul de câmp.

— Precum gândesc, Meleli va câștiga, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli ? am spus.

— Acel mic acolo cu un strai unguresc larg încât pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n'are nici cum aer călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel, dar aud chemându-mă. Mă ertați mă rog.

Judecătorul alergă, și găsind toate formalitățile împlinite, dă semnalul strigând : *allez !*

Alergătorii pleacă ca săgeata.

— Mă uit la vara dumitale, imi ȃise doamna B. și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atât de tēnēră și atât de nenorocită! abia incepuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu ăntēiul ei bărbat, colonelul D., tēnēr, frumos, viteaz, și moartea il seceră sub zidurile Silistrei. Acum acest al doile...

— O! ea il iubesce.

— Nu mă indoesc, căci D. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie in sufletul lui și cătă jale in inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire, că acel vestit rege a Tebei eră bētrăn, și D. Ipolit este ăncă in floarea juneței.

— Vai de el! cu atăta e mai de tânguit, pentru că in vrista infocată a tinerilor simțiri, viața i s'a făcut o povară dureroasă.

— In adevēr, am luat sama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nici decum. E desăvărșit orb. In zadar s'an silit cei mai iscusiți doctori ai Petersburgului și ai Odessei, nu-l au putut folosi, ci mai vērtoș pe lăngă dasnădejduirea de a se vedē vindecat, de care pătimește moralul seu, fisicul lui suferē intr'atăt incăt pare că e un bētrăn trecut!

O Dumneȃeule!

Blăstemul Olgăi se implini!...

Sgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

Doisprezece concurenți purceseseră, și numai cinci se înturnau. Curând și din aceștia mai rămăseră trei. Doui rivali erau acum; un armasar negru și o eapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i erau atât de delicate, încât păreau că numaidecât or să se frângă. Pe dănsul era Meleli. El sta înfipt pe șea și atât de neclintit încât omul și dobitocul semăneau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc, și aburi groși eșeau din el. Fruntea călărețului șiroiă de sudoare; el legase frielele de oblăncul șelei, și se ținea de coama cursierului.

Eapa sură, pe care o încăleca un jocheu a nu știu cărui domn, era mai mare decât armasarul; trupul ei lungăreț, o arăta că e fugariță. Intinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, și alergând alături cu dănsul, șueratul largilor ei nări, era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci și mai tare se răpedea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amândoi erau acum ca la cinci sute pași de țintă, când Meleli înfipse ambii pinteni în coastele armasarului. Un sânge purpuriu văpsî pelea lui lucie ca atlazul și negru ca pana corbului. Rânchezând de durere se resuflă sforăind strașnic, sburlî unduioasa coamă, și aruncându-se în dece copce ajunse ținta, nobilul dobitoc!

Indată îl urmă și eapa.

Hura! strigă gloata bătând în palme.

Meleli priimi vasul de argint pe care erau săpate armăturașele Besarabiei.

Armăturașele aceste sunt: capul zimbrului moldav

fiind in coarnele sale pajura împărătească cu aripele intinse.

Intovărășit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică inainte sunând marș, Meleli intră in oraș.

Astă intrare triumfală se pomenesce și se va pomeni multă vreme in capitala Besarabiei, precum se pome-neau la Roma triumfele lui Cesar, August, ș.c l.

.

— Ce Olgă, doamna mea, și ce blăstēm? am intrebat.

— Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o deseară, imi disse doamna B., suindu-se in trăsură.

Ridicând storile imi zimbî, făcēndu-mi un semn de a-dio cu buchetul de flori ce avea in mână. Ochii mei au urmat careta până ce au perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură așteptāndu-mē.

Eată ce imi spuse :

P. S. Istoria unei femei spusă de o femeie, are un far-mec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., incredințat fiind că cetitorul imi va remā-nē mulțamitor.

II

O L G A

«Sunt acum cățiva ani dē când trăiā in orașul nostru o tēnēră damă. Nimeni nu o scia de unde este și cine

este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce perise la Ostrolenco; alții adevereau că bărbatul seu, pe care ănsă nu-l cunosceau, are procesuri ce îl țin în Petersburg; alții că e o vînturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfîrșit acei mai rezonabili, judecau că ea trebuie să fie vr'o nenorocită păcătoasă, care venise să se spăsească în uritul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa, eră că se numea Olga și eră poloneză.

Olga viețuia foarte retrasă; rare ori o putea vedea cineva la grădina împărătească cetind sub umbra unui teiu. Mi s'a întîmplat să o ved odată, și n'o pot uita nici acum.

Inchipesce-ți una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturii pentru toate slutele ce a făcut din greșală (1). Figură nobilă și melancolică; niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateță încoronau ochii ei negri ca mura cu căutătură tînjitoare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea disinvoltura cu care natura inzestrează pe femeile de miațădi. Într'un cuvînt, ori care din aceste frumuseți în parte, ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțiment de mirare sau un fior de amor. Ea se părea a nu ave mai mult de douăzeci ani; dar cîte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și ine-

(1) Espresie luată de doamna B. de la Balzac.

guraseră o așa ăngerească frunte ! Vădându-ne mergând spre ea, trecu în altă alee, și se făcu nevădută.

— În adevăr, am ȃis D-lui Ipolit care imi dă brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă ; brunetă și poloneză !

— Printre garoafele albe, de multe ori cresce câte una de alt color, imi răspuse.

— Răspunsul este poetic ; dar astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă, și, ȃeu ! eu de aș fi în locul dumitale, aș căuta s'o mângăi macar pentru dragostea nației.

— D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton ! D-ta n'ai iubit nici ai să iubesci vr'odată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Căt pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi !

— Ah ! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, eată făgăduesc a nu iubi nici odată.»

— Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărire ? am curmat eu.

— Oh ! să dai samă dacă am călcat-o, răspuse ea tinȃndu-mi mâna... Eram fericit !

După puțin, doamna B. urmă :

«Ajungȃnd în capȃtul aleei, ne-am pusu pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căȃdute lângă copac ; negreșit că Olga le perduse.

— A ! am ȃis, eată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luai tăblițele, le deschisei, și printre multele versuri și note leșesci și rusesci, eată ce găsii.

«On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraine et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un cœur né pour la vertu!..»

Pe altă față :

«Occhi, piangete; accompagnate il core

Che di vostro fallir morte sostiene.»

Mai înainte :

«Vergessen sie nicht, das zwischen ihrem Brautkuss dar Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird.»

Rousseau, Petrarca, Schiller, ce mozaic de poeți ! am dis. Precum vëd, doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuesc pe cine n'a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vr'un Ferdinand negreșit că nu-l va găsi in Chișinău.

Ipolit nu m'asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise in tăbliți. Amândoi păzeam tăcere gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am intrebat după puțin.

— Nu sciu.

— D-ta ănsă vei fi?

— Poate.

— O! Tăblițele aste ți-au luat mințile.

Uitasem și Olgă și tăbliți când, după vr'o două luni, am întâlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie ănsă să scii că sau indemnul meu, de care mă voiu căi toată viața,

sau acele fatale tăbliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea dicea că el o iubesc și că este hotărit a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Iți cer o mie de ertări, imi dise el apropiindu-se, este o mulțime de vreme de când n'am venit la D-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa Poloneză, am curmat rișd, și vreu s'o ert căci mi-a răpit un prieten, de vreme ce a isbutit a domoli o inimă selbatică.

— Adevărat, imi răspunse; nu tăgăduesc că Olga nu mă iubesc cu toată frenesia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum iți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcù în compătimire. Olga e minunată, e un ānger, dar purure tristă, purure plānsă, mă teme, mă chinuesce, imi scoate sufletul cu atāta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tānguesce-mă, doamna mea, și nu mă osindi. Simt, cunosc, vėd că sunt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras de la sexul D-voastre, mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea acea inflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. — Eu am acum treișeci și doi ani, și am cerat prea multe chinuri. Purure vindut de femeile care imi jurau un tēnēr și vecinic amor, și apoi mă părăseau

leapădându-mă ca pe o modă veche, fără măcar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfinșit prin a le cunoaște și a le prețui pentru aceea ce sunt : niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțămesc de compliment, am ținut.

— Eartă-mă, doamna mea, și, îți redic, jălesce-mă, și nu mă osindi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s'o iubesci precăt te iubesc, pentru ce nu te destăinuesci ei? pentru ce o imbrăncesci, jucându-te, în ripa perirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, când singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e ecsaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea-mi e la vremea care vindecă toate.

— Sfinșind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tănere dame ce venea spre noi.

— Vara mea, colonela D.? am ținut eu.

— Ea însă-și, imi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dēnsa și uitase pe Olga...

— Ah! oameni, oameni înrēutățiti! Vedeți o biată femeie nevinovată, cu inima simplă și liniscită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirele voastre o faceți de își calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să se arunce în brațele voastre, și apoi spre rēsplata tuturor acestor jertfe o asvirliți cu despreț dīcēnd: atăta e tot!. cruți, nesimțitori, infami, nelegiuți !..»

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am ȳis riȳend, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!

— Riȳi, domnule, dar eu nu riȳ... Oh! ai un aer nestatornic care mă ingrozesce!

— Ah! am strigat luând un aer cât am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel? Socotesce că eu n'am încă treizeci ani și prin urmare sunt cinstit. De nu vrei să mă creȳi, veȳi ce ȳice Balzac în Papa Gobsec...

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care multămindu-se de acest bun martur, imi zimbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puȳin urmă:

«Ipolit iubea pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dănsul decât o supărare de care căută vre-un mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduesc caracterul lui cinstit și nobil; din impotrivă sciind cătă delicateȳă are în suflet, nu-l osindeam ci îl jăleam, și plăngeam pe acea nenorocită femeu care abia o cunoșceam și care jertfă unei crude fatalități, eră silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine ănsă inima nu mă lăsă a crede la atăta necredinȳă. Imi părea grozav a-mi inchipui amorul atăt de nedrept, încăt să voească a-și strica el insul lucrările lui.

Intr'o ȳi aflându-mă singură acasă, imi vestiră pe

doamna Olga. Astă vizită imi pricinui mirare, căci precum am ȃis; noi abia ne cunosceam. De și eram negata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare că o vȃd! nu era acum Olga cea pe care cu cinci luni in urmă o vȃdusem atăt de frumoasă de și palidă la grădină; fața ei era atăt de slabă... atăt de schimbată. Pelița ei sămănă cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte se vestea in ochii ei scănteitori. Ar fi ȃis cineva că este o statuie de marmură eșită din mările lui Canova.

Am alergat inainte-i, am luat-o de măuă — mână ei ardea — și am pus-o lăngă mine.

— Ah doamna mea! imi ȃise, și glasul ei era inecat de suspine, eartă cutezarea mea; oh! sunt foarte nenorocită!

Lacrimile ii umplură ochii.

— Liniștesce-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! ințeleg! in adevăr ești foarte nenorocită!

— Așa e că se insoară? strigă ea cu glas spăriet sculându-se; așa e că mă lasă? O Dumnezeu! meu, indură-te!

— De D. Ipolit vorbesci, doamnă? ȃicu că a să se insoare, dar nu cred că poate fi intr'atăta de crud. Și in sfirșit fiind aceasta, pentru ce să te măhnesci? Să vede că e nevrednic de amorul D-tale. Un nestatornic se desprețuesce și se uită...

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pesemne D-ta nu șeii, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfirșit? Pesemne D-ta n'ai iubit, doamnă? Nu scii ce venin este

acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă o dată am iubit, și acel ăntei amor m'a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreșit... El erà bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase! Căci in adevăr voesce a mă lăsa... Oh! il voi omori și pe el și pe soția lui!...

Infurierea ei m'a îngrozit. Era de o frumuseță fioroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona când hotări a se îngropa sub ruinele Cartaginei. M'am sculat.

— Te spariu, doamna mea — imi ȃise după puțină tăcere — eartă-mă! Când ai sci cât foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea il va stinge!... Sciu că D-ta ii ești prietenă, pentru aceea după Dumneȃeu la D-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă doamnă! Scapă un suflet de la osindă! ȃi, fă, mijlocesce să nu mă lase!

— Și ce potu sfaturile mele, când lacrimile D-tale nu folosescu? am ȃis.

— Ah! când gândesc că ieri, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui că mă iubescu și că va fi al meu!... Oare Dumneȃeu va suferi să se calce ast-fel jurămintele făcute in numele seu? Oare trăsnetele cerului s'au stins?... Pentru că mi s'a jurat, doamnă, in mii de rânduri. Eu ănsă mă temeam de amorul lui! De câte ori imi spunea că mă iubescu, vorba asta mă umplea de fiori. O presimțire amară imi ȃicea că omul acesta, care-l vedeam jurându-se pe ochii lui dinaintea icoanei și luând martură Dumneȃeirea cu atăfa ușurătate, este un trădător. Lacrimile

ce vĕrsà la genuchii mei mĕ 'spăriau; inima îmi spunea că sunt minciunoase. Și ănsĕ, ființă ticăloasă ce sunt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea in brațele ce erau să mĕ vĕndă!.. Ah! căci nu-mi a curmat moartea dĭlele in ceasurile acele! Aș fi murit norocită, și n'aș fi silită acum a-l blăstemă și a plănge!

Șiroae de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tĕnĕr om de ar fi vĕdut-o atunci, negreșit că nu s'ar fi stănjinit cât de puțin a injunghia pe nelegiuitul ce o adusese in starea aceasta. Căt pentru mine, nesciind cum s'o măngăi, am inceput și eu a plănge. — Ea urmă:

— Hotărisem să mĕ duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului cărui va să-și incredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o fĕmee tĕnĕră, bună, simțitoare; poate că s'ar fi indurat la nenorocirea mea. Oh! i-aș fi spĕlat picioarele cu lacrimi, și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar in minuta când voiam a mĕ duce, puterile m'au lăsat. Nesciind ce să măi fac, am hotărit să viu la D-ta. Sciu că el te stimă, sciu că-ți e prieten; D-tale ți-e milă de mine, D-ta ești bună, plăngi... fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mĕ, doamna mea, mântuesce-mĕ!..

Și biata fĕmee ingenunchiase dinaintea mea, și imi săruta mănile fără să poată articula un singur cuvĕnt de greutatea suspinelor. Eu plăngeam ca și ea, și cine ne-ar fi vĕdut in momentul acela, n'ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M'am dus la scriitorul meu și am scris lui Ipolit ca

îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mână.

— Du acest răvaș la D. Ipolit P., i-am ȃis; să-l găsești numaidecăt.

— D. Ipolit e la doamna colonela D., imi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

Adă, am ȃis; dar Olga îl luase mai înainte. O vȃdui tremurând când cetea. Deodată țipând strașnic scăpă biletul și eși răpede.

În bilet scriea :

«Doamna B. este rugată să bine-voiască a veni la 5 ceasuri de seară la biserica catedrală spre a asista la cununia D. Ipolit P. cu D-na colonela D.»

Ceasornicul arătă patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea eră la biserică când am intrat. M'am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbănarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară, și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoscea că se lupta în sine muștrarea cugetului și presimțirea. Din improtivă câtă senineță pe fața tinerii lui soții, câtă bucurie, câte nădejdi de fericire !

Ceremonia se sfârșise. Toți fericitau pe tinerii soți gătindu-se a-i întovărăși acasă. În momentul acela vȃdui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S. care ședea lângă mine.

— Ce este? l-am întrebat.

— Nimic, imi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s'a otrăvit. Și eși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem in tăblițele Olgăi imi veniră in minte.

«Nu uitați că intre sărutul insoțirei voastre, se va pune fantomul acelei ce s'a ucis din pricina voastră.»

O greutate imi apăsă inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învârtese cu mine, și niște luciri scânteioase umblau impregiurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am inchis ochii și m'am ținut de strană ca să nu cad. Nu sciu cât ținut astă fantasmagorie, căci când m'am deșteptat eram singură in biserică. Tremurândă și cuprinsă de spaimă am eșit.

Sosind acasă, slugile imi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră, și că ei veneau de la Olga pe care când ajunseseră, au fost găsit'o moartă.

Abia trecură patru luni de la insurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi, și el se bolnăvi de ochi. Curând i-au lipsit vederile, și blăstemul Olgăi se implini. Acum e de tot orb. Simțirea nenorocirei lui, mustrarea cugețului, pomenirea păcatului seu, i-au atacat sănătatea, și in vristă de treiđeci și cinci ani, așteaptă și doresce moartea ca o fericire.

Eată isprăvile D-văstre, domnule. Ah! ferice cine nu iubesc și nu simte!»

Doamna B. oftă; eu nu mai rideam.

III

TRISTEȚĂ

Viind la birtul unde găsduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate imi vesteau câte o supărare. Una un proces, alta niscaiva vești politice mălucioase. In sfirșit una mai mică imi spuneà că mă așteaptă, că mă iubesc, că mă doresce. Asta erà o frumoasă fată care credea că o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sermană copilă! De ți-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te inșal ca un ticălos. Nu, nu sunt eu vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n'aș sedè ferecat in lanțele doamnei B., femeea astă neînțeleasă, care-mi spune că mă iubesc ca și cum m'ar întreba ce mai fac : veselă, sburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste, și întrebându-mă când mă intorc la Iași. Nu; eu nu voiu să fiu iubit astfel. Voiu o femeie cu ochii plânși, cu fața măhnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și ănsă merit eu oare un asemenea amor, eu, care tot focul amorului tēnēr, tot delirul juneței cei mai in florite le-am cheltuit in adimenirile unei cochete...

In adevēr, numai un amor poate avè cineva și acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Da-

că un ténér întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este ferice ; inima lui fragedă și curată ia o opinie încântătoare pentru amor : ear de se face partea unui suflet fățarnic și trădător, atunci perde toată ilusia și in locul fericirii, capătă pismă și impietrire.

Oh ! când ar voi femeele să scie ce inaltă solie au priimit de la cer ; când ar voi să scie că sunt lăsate ca să ne păzească de reu, să ne indure inima, să facă fericirea vieței noastre, fără indoială că iubirea lor n'ar ține numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzele lor !

Eu totdeauna am gândit că ăngerul păzitor pe care Provedința l-a dat fie-cărui om, nu este decât femeea căreia el a jertfit amorul seu ; și ănsă pentru ce lasă ele să intre într'o inimă plină de iubire indoiala și ura ? .. O ! nu sunt eu vinovat sërmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți ; dea șamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima.... Voesci a fi iubita ? găsesce vre-un ănger precum ești tu !

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prânz pe adoași de la D. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. De desușt sciea ; *vom fi numai noi.*

Mă invită la masă ! Și ce figură eram să fac eu privind-u starea după cele ce-mi spusese Doamna B. Să ved un om lipsit de simțul cel mai scump ; care este într'o vecinică noapte ; pentru care soarele n'are rađe, nici câmpul flori. Un om care iubesc cu tinereță pe gingașa lui soție și ănsă nu o poate vedè. Și ea oborită sub apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată

afla un cuvânt cu care să-l poată mângăia, și gâduind la cel ăntei pre care moartea i l'a luat; vėduvă de duoi barbați (Ipolit se putea socoti ca mort) la 21 ani, in cea mai in florită frumuseță ! — Am răspuns cerėndu-mi ertare și pretecestănd o pricină insemnătoare.

Mė simțeam foarte trist. Voiam să plăng și nu puteam. Am deschis fereastra. Cerul era turburat; nori groși se primblau ca niște muniți pe el; lăsănd in urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; câteva stele pribege se iveau unde și unde printre nori. Vedeam orașul adormit desfășurându-se sub mine ca o mare umbră. Linișteea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curėnd, un vis deștept imi înfătoșă toate întâmplările vieții mele, de la 17 ani când am perdut pre tatăl meu, când am rămas singur in lume, și până la 26. Găndeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, găndeam la valurile ce mă cuprinseserė in lume, găndeam la toate acele ființe pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem ăntei, până la copila care-mi scria, până la doamna B. pre care o iubeam acum. Mi se păreă că le vėd pe toate trecėnd pe dinaintemi, frumoase, vesele, triste, plănse, riđėnde....

Tunetul vuia in depărtare; cerul acum se invălea cu o haină posomorită; stelele pereau pe rānd. De aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturei, dar temperatura avu pururea o deosebită influență asupra fisicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă inveselesce; din imptovivă o vreme urită mă intristează; in adevėr găndeam dacă Englezii au tot a-

semenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătesce! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de câte ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaoa Olgăi? poate că. aceea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, mi ȳise sluga, trăgându-mă de haină, gasda întreabă de nu vrei a cina?

— Ne vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure, curănd a să tune.

— Ș'apoi?

— Știu că D-tale nu-ți place tunetul.

— Așa este când ȳ aproape și când trăsnesce; dar când vuesce în depărtare imi place.

— O, cum fulgeră de strașnic adăogă blăstematul, groznece tunete o să avem! trebuie să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcù să mă trag de la fereastră. Inturnându-mă vȳdui pe gasdă cu servetul pe mână.

— Dacă Domnul va să cinezze imi ȳise el, i-am gătit un *hulodnoi* minunat, *blinee* cu icre ferte în unț și...

Singur numele bucatelor erà de ajuus ca să-mi taie apetitul.

Gasda mea era un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros. În junia sa se vede că fusese balan, căcși ochii lui aveau încă o ușure văpșea de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o sbircitură, arătă că pentru el viața n'avusese ȳile negre.

— De mult ești insurat, moșule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii ?

— Trei băieți și o fată.

— Și unde sunt ?

— Duoi slujescu in oaste; cel mai mic e *pisar*, și fata mea trăesce la Tulcin. O ! Sașa mea...

— Sașa ? ce va să ȳică Sașa ?

Ivan, sluga mea, imi spuse că e diminutivul din Alecsandra.

— Sașa mea — urmă moșneagul — e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Bărbatul seu este Guberskii-Secretar. Să o veȳi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme de căt mine. Seamănă bunului seu care a fost grenadir, și groasă căt mine. Ș'apoi, frumoasă, roșie ca un bujor ; numai când era mică a căȳut din scrinciob și de atunci e cam șchioapă; vėrsatul a stricat-o puȳin, și i s'a scurs un ochiu. — Și invėtată, domnule, ca un diac. Scrie, cetesce groznic. Când a fost astă primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărȳi foarte frumoase; pėcat că nu sciu a ceti.

— Trimite-mi-le să le vėd, am ȳis.

Acesta era Florian tradus rusesce.

— Cetesce tu și eu voi asculta, am ȳis lui Ivan. El incepù :

«După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudură la Elicio și la Galatea, cănele incepe a alerga prin măgură ; și se ia după un ied selbatec. Iedul fuge și trece lângă păstorite...»

— Deschide in alt loc.

— «Estela se roși uitându-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să priimească prezentul, și păstorița stă încă nehotărîtă. La urmă, c'o mână tremurândă, apucă cordela verde, care erà în grumazii berbecului...»

— E ! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Vedënd că pastoralele D. Florian nu-mi potu imprăștia melancolia, m'am culcat, ănsă de abia apucasem a adormi, și nu vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într'un mare salon imbrăcat în doliu unde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormia culcată pe o canapea. Ipolit o privea stând la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonând aria din vodevilul rusesc : *Kozacă stihotvoretă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gât, și Sașa sărea schiopătând și strimbându-mă. Nu știu cât ținù acest potpuri de vedenii, căci când am deschis ochii, era ziua mare.

IV

CÂTEVA RĂVAȘE

Erà câteva luni de când mă înturnasem la Iași, Virtejuțul societății, procesuri, intrigile politice mă cuprinseserë într'acăt, în cât ne-aflând minută de răgaz am fugit la țară ; ănsă acolo singurătatea, aerul curat, pri-

virea naturei, deșteptare în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atât de înflorit. El se ținea de mine, și mă făcea a cerca toate chinurile despărțirii. De mă duceam la vânat, mi se părea că resunetul puscii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voeam să ceteșc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor, și în ori ce frasă găseam o espresie a doamnei B. Ne mai putându-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanțele, și m'am apucat de cetit pre Tucidid și pre Xenofon. Dumneșeu să mă erte și pre mine și pre acești vestiți și limbuți autori! Nededat în strategie, n'am putut prețui nici frumoasa retragere a celor *dece mii*, nici răsboaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge, și fereceam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. Imi era drag cazacul. Au nu era și el de acolo de unde eră doamna B? Aflam multă poezie în nasul lui turtit și ochii mici, și multă armonie în strigătul monoton : *cto idiot!*

Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Imi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B.

Fără indoeală, șiceam, acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic și infocat. Doamna de Sevigné și Ninon de Lenclos niciodată n'au putut scrie astfel. Ah, cât m'a iubit de strașnic! Și eu care socoteam că e o cochetă și...

Ivan imi curmă monologul. El imi aducea pasportul

și două scrisori cu timbrul Chișinăului. Cunoscuți pe adresa uneea slova doamnei B. Tremurând de fericire am deschis-o. Eată ce-mi scriă :

«Prietenul meu! Sunt foarte nenorocită! Aud că te gătesci să vii eară in Besarabia, și nu scii cât m'a su-părat vestea aceasta. . . »

Inceputul era original.

— «Te-ai fost dus; gândeam că mă vei fi uitat. Ah! când ai sci cât te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Eată sinceritatea mea, dar când ai sci cât sunt de nenorocită! De când te-ai dus, toate nefericirile m'au impresuratu; am perdut pre Bibi! Inchipuesce-ți că se vede că-i dase supa ferbinte sau cine scie ce. Pe la mieđul nopții aud un grozav hărcăit pe canapeluța unde el dormea. Sar din ascernut. Ce să vėd? bietul Bibi era in spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi vėđut cum mă privea cu ochi lăcristători! Cum se vărcolea in brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era in cele de pe urmă minute. Ne mai sciind ce să fac, i-am turnat pe găt câteva linguriți de apă de Colonia. Sermanul! Sermanul! trebuia să-l veđi cum urla, cum se sbuciuma! Oh, grozave minute pe care inveci nu le voi uita! Când a venit doctorul il găsi mort, și pre mine leșinată... Lacrimele mă oprescu de a-ți mai scie, dar te rog încă odată de vei veni in Besarabia, să te faci că nici mă cunosci. Când ai sci cât sunt de nenorocită!

«P. S. Rupe scrisoarea aceasta.»

Am scăpat scrisoarea din mână și am deschis precealaltă.

«Prietenul meu! Tu mă întrebi atâte lucruri de odată încât nu știu la care să răspund mai întâi. Văd însă că începi cu doamna B. și sfârșesci cu doamna B. Așa dar de dănsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știi că m'ai lăsat în locul tău și nu te îndoiesci de sirguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presustvii (tribunaluri); și cu venirea ța (care crezi că va fi incurând) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decât tine, pentru că pre dănsul amorul nu-l țărăe de nas după doamna B.

«Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? cum suferă depărtarea ta, și dacă durerea-i s'a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cât vei trăi înșelat de femei. Mângăe-te simțitorule Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s'a injughiat, nici și-a făcut samă, nici s'a bolnăvit (de cât numai când i-a murit cățelușul), ci din improprietate, adă și s'a aruncat în brațele unui tărșer ofițer de lănceri. . .»

— Fecior! dă-mi șipul cu *eau-de-Cologne*.

— N'avem aici la țară *o-de-Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață...

«S'a aruncat în brațele unui tărșer ofițer de lănceri. Tu îl cunoști; locotenentul Arsenie Timofeevici J. Îți aduci amintecum rideam de dănsul că șede ca o fată mare cu ochii plecați, și când vorbește cu femeile, tremură.

Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet și al lui de oștean, și el te numea *ucionaea golova*; tu de când ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici balan mai mult decât toți balanii, e frumos în felul lui, și e în stare a se bolnăvi dacă ar vedea, că un fir de păr dintr'un favorit e mai lung de cât celalalt. Acea ănsă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Inchipuesce-ți că el este cel ăntei mazurist din toată noua Rusie, și tu cunosci slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sermane filosof, nu poți face o singură antreșă; stingăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s'a legat acest amor. Scii că ne găteamu să dăm un bal bunului nostru guvernător. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n'am mulțămire în adunările sgomotoase unde domnesce eticheta, aveam curiositatea să vedea pre D-na B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu viorele înrouate și — cu câte alte acele. Nu tăgăduesc că în sara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încântător, așa *non so che*; un aer care dicea : iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc! Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o privea cu amor și infocare dicându-și între ei : cât e de frumoasă! Se începù mazurca. Doamna B. juca cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? eră în elementul ei, și fiind că scii că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta alergând peluciu valurilor. Insuși guvernatorul se sculă de la cârți și veni s'o privească. Rușii strigau : *prevos-hodno!* Moldovenii : minunat! Pe lângă ea, toate cele-

lalte femei erau slute. Asta nu e puțiu când o ȳice o gură indiferentă, mai ales când—scii—că la noi sunt multe frumusele. Toată sara n'a vorbit decât cu Arsenie Timofeevici, n'a vȳdut de cȳt pre Arsenie Timofeevici, n'a dȳnțat de cȳt cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dȳnsa, eu care n'am dȳnțat de patru ani. In invȳrtirea valțului, am pomenit numele tȳu. Gȳcesce ce mi-a rȳspuns?—Nu-l vȳd la bal. A! uitasem cȳ s'a dus!.. Cum iți pare, prietene, rȳspunsul e de minune. In scurt, cȳ sȳ-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost. Lȳncerul șede toată ȳioa la ea; dar bȳiatul nu e așaa prost cȳt seamȳnȳ. Mi-a arȳtat ieri un rȳvaș de la dȳnsa; eatȳ ce'i scria : «Mȳ invinovȳtesci nedrept. Nu, nu l'am iubit pre el, (acel el ești tu), gȳndul meu era tot la tine de cȳnd te-am vȳdut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *dușinca!* mȳ jur pre ochii acesti care ȳici cȳ iți plac, șcl. șcl.»

Ticȳloasa! se jura pre ochi, nu gȳndea la Ipolit!— «Rusul ȳnsȳ n'o iubeșce, și cocheta face pe nevinovata. S'o veȳi cȳt s'a făcut de bisericoasȳ; șede toată ȳioa inchisȳ, merge numai la biserica și la paradȳ. Adio, șcl.»

Trebuie sȳ aibȳ cineva 26 ani, și sȳ iubeascȳ cum iubeam eu, ca sȳ simtȳ aceea ce am simțit! In scrisoare era un post-scriptum :

«Dupȳ o indelungatȳ suferire, insfirșit, Ipolit a murit...»

Hȳrtia imi cȳdȳ din mȳni, și ochii mi se umplurȳ de lacrimi aducȳndu-mi aminte de nenorocita mea rudȳ. Apoi in ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B.,

mi-am adus aminte că babele la noi gonescu prè necuratul afumând pene prin casă. Am cerut o cățue și foarfeci; am tăiat fărâmele scrisoarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăratecul din cățue. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perisè amorul ei, am disslugii mele să se ducă și să afume odae cu hărțile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai audit?

— Bine; apoi?

— Apoi să ȃici să'mi inșale indată całul, și să te gătesci să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătinaud din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptăud calul, m'am dus la malul Prutului. Cazaucul cunoscėdu-mė, mă salută. O! căt mi-a părut el de slut! Eu m'am pus pe țerm, și sfășiind pasportul, aruncam bucățelele in apă, ȃicėd : ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sunt față, pentru că nu sciu mazarca, pentru că nu port *epolcte*, pentru că nu-s balan. Să-mi ȃică fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubesce, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spue că pre Bibi nu-l va uita in toată viața! Va să ȃică că mai mult iubea pre cățel? Bine ȃice prietenul meu că suntu oameni meniți a fi căt vor trăi inșelați de femei.

In vremea aceasta calul era gata. Indată purcesei ca un duh de spaimă imboldit de ferbințele frigurilor, și

când mă deșteptai din amețeala mea, văđuiu calul numai spumă și coastele lui săngerate de pinteni.

— Ivane, unde suntemu?

— Intrămu in Iași. Eată se intorcu de la Copou.

Plecasem să mă duc la vr'o sehăstrie, să fug de lume și mă trezii in Iași.

Insera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap representația de la teatru.

Se da : *Est ce un rêve?*

1836, August.

NB. Trecuseră 22 ani, de căud nu fusesem in Besarabia, când in earua trecută Guvernul nostru mă însărcinâ cu o misie la Chișinău. In sfârșit, eram să vėd locuri dorite, rude, prieteni ce nu-i revėđușem de 22 ani! o viață de om! In călătorie, toate amintirile junei se grămădeau in inchipuirea mea, și mi se părea că privesc pe Meleli calare și pe Doamna B. valsând cu ofițerul de lănceri.

Eră dimineață când am intrat in oraș. M'am dus la vechea mea gazdă, unde mă așteptă cea ăntei decepție.

In locul moșneagului de la 1835 atât de roș și de vesel, mă întimpină un Neamț sarbăd și flegmatec. care cărmuia birtul.

Luai un fiacru și visitai orașul. pe care îl găsii sporit in mărima, de nu și in frumuseță.

La urmă mă hotării să mă duc la doamna B. Nu sciu pentru ce, cum pusei acest gând, inima începū a mi se bate, și simții o nelinisce oarecare. Era aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase

atăta timp, se petrecuseră atâte întâmplări încât nu putea fi altă decât acea impresie a tinereții, care rămâne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunță. Intrai îndestul de uimit într'un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsii o băbuță sbircită, incungiurată de căței și de motani, care după ce cu politețe mă invită lângă dinsa, îmi prezentă o priză de tabac! Nici odată n'aș fi găcit că bătrâna astă ce purta ochilari și priza tabac, eră frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? ai pleșuvit?

— Tragi tabac?

— Ți-au cădut dinții? ș.cl. ș.cl.

După o convorbire atât de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfințit prin a ride noi însuși de noi, și a ne mângăia de poznașele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămâni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire și cea mai cordială ospetie.

1857, Main.

AU MAI PĂȚIT'O ȘI ALȚII

Nimic nu e mai urit de cât orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început, și e incurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați din care se alcătuesce populația acestei capitale. Ear dacă voiagează ca un poet, ca un artist; dacă a avut norocire a fi colaboratoru vre-unui vodevil monstruos ce s'a jucat la teatru Iașilor; dacă numele i-a fost tipărit la coada vre-unor versurile dintr'un *keepsaque* saū în foiletonul jurnalului de *Debats*, ferice de el! Pretutindeni e bine priimit, sĕrbătorit, primblat și ospĕtat. Găsesce plăcere în aste adunări semi-europenesci, se deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr'un ciubuc lung; ba încă află multă poesie în forma șlicului și a hainelor lungi numind vandalism lepădarea lor. În sfirșit de este și tĕnĕr și nu prea slut, apoi nu poate tăgădnu că ulițele orașelor europenesci tra-

se cu sfoara, aŭ multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor infățișând la toți de ce pași un nou punct de privire, arată o varietate drăgălașă; și e prea mulțămît dacă, după ce merge pe jos prin pulbere până în glesne în primejdie a fi călcat de carete și drosce, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde eră așteptat, își lasă galoșii la scară, intră obosit și trudit, și vede că îi aduc *dulceți*—O ce bun obicei!

Trei groaznice focuri a cercat acest oraș. S'ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-și bate capul, și după ideea noastră au cuvânt. Ce! să-și facă casa în linia uliții ca să nu pótă dormi după prânz de duruitul trăsurilor? Iașenii iubesc liniștea și acel drag *far-niente* din care se alcătuesce cea mai mare parte din viața lor. Osteneala i-ar omori.—Pentru ce să ămbli pe jos, dacă am trăsură? — Ce răspuns să dai la un așa bun cuvânt?

Cu toate acestea, bunul oraș începù a-și schimba toaleta, și, ȳeu! ne pare rēu, căci, e slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac și jumătate cu șalvari roși, întocmai ca un unter-ofițer pe care l'am vȳdut la informarea miliției încins cu sabie peste giubeaoa blănită cu cacom, purtând pinteni și șapcă cu roșu.

Acum vede cineva în locul baracelor și a colibelor care făcea să rēsară grandiosul unui palat *maur* niște căsuțe de moda *bourgeoise*,—de ne este ertat a imprumuta aceasta ȳicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată.—Cinci cămăruțe în care abia te poți învarti și din care una mai mărișoară poartă pompo-

sul nume de *salon*; trei stânjeni cuadrați de grădină englezească cu vre-o șese salcâmi slabi și subțiratici ce nu sunt buni nici de foc nici de umbră; atâta tot. Eată cum s'a degradat bietul oraș! abia unde și unde se mai vede câte un palat vechiu cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari, ânsă și acestea începurê a se sulemenii și a se preface, și seamănă cu unter-ofițerul de care am vorbit mai sus.

Intr'un palat de acestea, — care erà într'o mahala tihnită a căria nume îl vom tăcea de frica poliției, — locuia dumnealui Postelnicul Andronake Zimbolici, căruia la vristă de patruđeci ani îi abătuse să se insoare.

Coconul Andronake erà unul dintr'acei ómeni din norocire rari, adevêrați cameleoni a societății, care-și preface sufletul și portul după vreme și impregiurări. Așa dar până acum de cinci ori își schimbă hainele. Ântei la 1812 și-a ras barba și s'a imbrăcat europenesce. Pe urmă în vremea Domnului Calimach, luâ iar costumul lung. La 1821 bėjănărind, imbrăcâ iarăși fracul și își rase și mustețile. Inturnându-se, iar luâ șlicul. Apoi la 1828, apucâ din nou fracul, își lăsâ favoriți mari și barbetă, și puse și ochilari. Țice că nu se va mai schimba, dar putem să-l credem?

Poate că cetitorii nostri vor să scie — pentru că se găsesc oameni curioși ce vor să le scie tóte — ce făcù el patruđeci ani, și se tređi așa târđiu ca să se insoare? Pretum intru foarte, Postelniculu Zimbolici erà și intru aceasta neotărit. Oare să se insoare, ori să nu se insoare? Acest gând l'a cumpënit douêđeci de ani. În sfirșit in-

tr'una din ȃile supărat pe femei că nu-i mai priimesc curtea, repet  dictionul lui favorit «oare să mă insor, ori să nu mă insor?» c nd ii veni in minte că demoa-sela Agapița decur nd e it  din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an.  i eu am încă pe at ta, g ndi Postelnicul; ce bun  treabă! Se imbr c  iute  i alerg  la muma junei copile, care nici scia că suntu Postelnici pe lume  i că g ndeccu la d nsa, s u mai bine ȃic nd la zestrea ei.

Bun  mumă, iubind pe feti a sa cu tot focul dragostei p rintesci, lucru e it din mod  in ȃilele noastre, remase inc ntat  v d nd că se inf  o eaz  o astfel de partidă, v d nd că cere pe fică-sa un *Postelnic*, pe dinsa fată de Serdar! Agapița mea a să fie cocoană mare, ȃicea ea cu ochii mui ti in lacrimi de bucurie; dar gre ea in ideea sa buna femeie, căci coconul Andronache er  din soiul acel amfibiu (numeros in Moldavia) care se  ine mai presus de *starea a doile* (1),  i pe care   aristocra ia nu-l socoate nici il priimesce intre ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc : *nici c ine nici ogar*. Postelnicul Zimbolici cuno-stea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, despre- ui  aste prejudiţii fumurose  i ridicule; el scia că in acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos  i inv  at. A a dar cur nd se  i insură.

Indată stremo escul seu palat lu  o nouă formă! gra-tiile se scoaseră de la ferestre; odăile se zugr vir   i se

(1) Boierii mici.

mobilară cu gust. Apartamentele nevastei lui, despărțite într'un capet ce dà asupra grădinei se asternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile se puseră clopoșele, și din etacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubia a cultiva florile cele mai rari și mai frumoase.

Tănăra Agapița găsiind in bărbatul seu un om cu manierę nobile, fără pretenții, care ii implinia cele mai mici caprițuri de copilă, un om in sfirșit ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria, ea care plănsese o ȃi intreată când auđise c'or să o mărite, și care din romanțul Ameliei luase cea mai mare anti-patie asupra lui Mansfeld, și prin urmare asupra bărbaților.

Lumea privea pe postelnicul Zimboici ca pe un model de bărbat, și pe dēnsa ca pe o minunę de soție; și lumea nu greșă, de și ea rare ori nu greșasce, căci el insusi se miră de fericirea sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat mai mult de cât ăntăiu; pentru că Moldavii au și acest obicei, rămas de la Daci ăncă, a crede că un ȃm insurat are drepturi in societate, la care un ne-insurat, fie ori cât de cinstit, nu poate nici cum pretinde.

Șese luni trecuserę de când gusta Postelnicul această ticnită fericire cāsătorească. Sosì toamna, și nu știu cum, cu dēnsa veni și sațiul in casa lui. Serile i se păreau prea lungi, mai ales acele petrecute la teatru unde cele mai adese vedea bărbați inșelați. Pellier(1) ii părea măscăriciu când glumele sale făcea pe femeea lui

(1) Actor comic la teatru frances de la Iași.

să ridă. Cu totul deosebit de aceea ce eră ăntef : pesemne, gâdea, suntu foarte nătărăi bărbații in Francia și femeile desfrănate. Norocire că noi avem ăncă mult până să ajungem la acest grad de civilisăție.

Intr'o seară juca vist cu cățiva tēneri de curănd insurați ca și el. După opt robere in vremea cărora se pădise o adăncă tăcere : ȕeu, ȕise unul asvărind cărțile, de când m'am insurat joc numai vist și nu mai scump de un leu fisa; ănsē, adevērul vē mărturisesc, nu mē pot opri de a blăstema pe Englezi și petrecerea lor. Ce joc monoton ! nuți face cel mai mic tik tak. Să trăiască bancul farao !

— Taci, ȕise altul, nu e de cuviința unui om căsătorit a lăuda astă desbrăcătoare și ruinoasă patimă. Eu am uitat și *paroli si setleva*. Ȑi mai bine, să trăiască căsătoria !

— Hura ! strigarē toți.

Adusese ciaiul și ciubuce.

— Ce socotiți ! ȕise gasda. Eū sunt de idee să facem ponciu precum odinioară sciți când...

— Nu mai pomeni curmă al patrule; nici voiu să mai aud vorbind de acele ceasuri perdute. Să trăiască căsătoria ! și nerod acel ce laudă holteia, purgatoriul acest mărșav unde își riscă cineva punga, cinstea și viața... Dar propunerea pentru ponciu se priimesce în conglăsuire.

Samuvarul clocotea. Ciaiul vērsat prin pahare, luă o vāpsea purpurie ănestecănduse cu rumul de Giamaica. Toți sorbeau astă iscusită bētură — care face nu mai

puțină cinste aflătorului ei de cât aflătorului Tipografilei și a corăbieriei cu abur — lăudând plăcerile insurăciunii cu entusiasm dar fără foc, și pentru ca să dea o ațîțare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei, a căroro. ănsă aducere aminte le aprindea fețele și îi făcea să ridă cu hohot.

— Căt jălesc vremea perdută, ȃicea cel mai vechiu insurat dintre ei; imi pare că trăiesc numai de cãnd m'am căsătorit. Numai de atunci mē pot socoti fericit. ȃilele mele trecu ca nisce vise incãntãtoare. In toatã dimineatã, copilița noastrã vine de nã desceaptã. Privindu-o ȃe simțimã reinviindu in ea. Cãnd șunt silit sã es de acasã, nu știu cum sã mē intorc mai degrabã. E de prisos a vē descrie ce ănger este Zefirița. Șciți cãt e de frumoasã; șciți ce plãtesce intr'o adunare; șciți de se mai poate afla alta sã facã *solo* mai bine la un contradanț.

— Natalia mea, ȃise altul, este musicantã din cap pãnã in picioare. Sonetele lui Beethoven, fantasiile lui Haydn caprițurile lui Paganini pentru ea sunt o jucãrie. Cãnd se pune la piano, pare cã geniul muzicei o insufã. Fiori te cuprindu, tremuri, plãngi, țipi, ascultãnd-o, și te socoți transportat intr'un raiu sau intr'o sferã locuitã de sirene. Dacã cãndva vre-un nor mãhnicios mē posomorãsce, un *allegro vivace* mē inveselesce. Dacã idei politicesci mē turburã un *andante grazioso* mē liniștesce, dacã vr'un cuget de gelosie mē necãjasce, un *adagio sostenuto* mē face sã-mi cunosc amãgirea și sã vērs lacrimi de cãințã. Intr'un cuvēnt femeea asta este o ființã lãsatã inadins de bunul Dumneȃeu pentru fericirea mea.

Pentru hatărul ei invet̃ flautul; pentru hatărul ei invet̃ a cănta, căci am uitat să ṽe spun că căntă ca o Malibran. Acum putem cănta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni și Dona Anna.

— Căt pentru mine, reluă al treile, mărturisescu că n'am gândit nicī odată că sfânta poezie va veni să se sălăşluiască în casa mea. Soţia mea e păgână ca Lord Byron și poetă ca Georges Sand. Autorulu ei favoritu este Victor Hugo; o chiamă Adalgița. Cum ṽe pare! A? poate-se mai frumos nume? Poesiile ei când vor eși la lumină — căci am gând să le tipăresc — credeți-m̃e au să facă o mare revoluție în republica literaturii romănesci. Ascultați versurile ce a făcut ieri *à la manière* de Victor Hugo.

Cuprinsă de un trist necaz
 Az,
 Priveam amurgu 'ntunecat!
 Cat,
 Și ṽed că dintr'unu nour des
 Esu,
 Mulțime de draci fioroși
 Roși.
 Toți se punu impregiurulu meu!
 Eu,
 Ce-o să sciu face de acum?
 Cum,
 De-aici să pot al meu să scap
 Cap! şcl.

Ṽed că ṽe minunați, dar să vedeți încă altele. Când o ascult, mă simt așa de prost pe lângă d̃ensa, încăt mă

mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru cetirea vre-unui romanț nou care face să îți se sue părul în vârful capului, sau a vre-unei povesti a lui Hofman ce te umple de fiori la lumina cea sarbădă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim străns, unul de altul și . . .

— Celelalte, strigă gasda eșind din răbdare întru auzul atător laude. Nevasta mea, prieteni, n'are pretenție a se numi nici Staël, nici Sontag, nici Taglioni. Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Scie numai să mă iubească; atăta scie, atăta vrea să scie. Atăt de puțină idee are de ademenirile lumii, încăt mă tem să nu mă întrebe într'o di :

Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille.

Rideți, domni, pentru că nu aveți cercarea mea. Trei-deci și doi ani am — tăgaduia opt, — și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cocheteriei. Talentele sunt bune, dar eu sunt de o idee — care ănsă poate fi greșită — că o femeie măritată n'ar trebui să fie prea artistă. A mea iubesc frumusețile naturei nu ale meșteșugului. Romanțuri nu cetește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicesci. Toată dragostea ei, sunt eu; toată mulțămirea, florile. În toată dimineața, după ce cantă trebile gospodăriei, ese în galeria de lângă etacul seu, unde privindu-și florile cetește pe Emile a lui Rousseau. Dumnevoastră ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile Dv.; dar — să nu bănuți — imi par cam măgulite. Eu nu spui, eu

arët, și voi să vă incredințez prin insași vederea. Veniți după mine; Agapița nu scie că sunt acasă. Veniți!

Toți bărbații s'au grăbitu a urma pe postelnicul Zimbolici, neșăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vârful degetelor, cătinel, fiindu-și răsufletul, au trecut prin un șir de odăi toate întunecate până ce au ajuns la o ușă cu geamuri peste care era o subțire perdea. Gasda zimbând o rădică, dându-se cu politeță în laturi ca să lase pe oaspeți să privească, încât toți au putut vedea pe tânăra nevestă într'un larg capot alb cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul rezămat pe umărul unui frumos tânăru ce o ținea strâns îmbrățoșată . . . Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă! sermana femeie! ea se află într'unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți, când te simți învins de plăcere, nimic de desfătare, când visezi treaz, când fericirea amortește ori care alte simțiri ale noastre. Deslipind prin un suspin buzele sale de ale tânăruului amoroș, întornă ochii și zări acele patru capete spăriate, și acei opt ochi holbați ce o priveau. Tipetul ei îngrozì amorul. Tânăru se sculă, sări în grădină, și se făcù nevedut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care până atunci stă incremenită mâna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dănsul; vru să le zimbescă, dar simți că se strimbă. Îi petrecu până la scară unde se despărțiră fără să-și dică un cuvânt, fără a se mai uita unul la altul.

Toți alergară pe acasă cu părul sburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gândind la scena ce veduseră,

și temându-se să nu găsească asemenea privelisci pe acasă-le.

Spunu că coconul Andronache s'a inclis in cabinetul seu, unde după ce mult trăsni, plesni, blăstemând gândul ce'l lovise să se insoare ca să-și peardă liniștea, in desperarea sa apucă un pistol, il încărcă și apoi se puse pe gânduri privind unealta ucigașă; in sfrșit slobodi— un hohot de ris asvirlind arma și dîcînd.

Au mai pățit'o și alții !

Post Scriptum. Dacă cineva are curiositate să afle ce s'a mai urmat după cele arătate mai sus, ii vomu spune, că Agapița după mai multe muștrări ce priimi de la soțul seu, și mai multe făgăduinți ce ii dete, nu sciu cum se intimplă de cădù iar in ispită. După a treia și a patra recidivă, onorabila Dicasterie ii despărți, și coconul Andronache se duse in voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale, trîmițînd foastei sele soții in ajunul plecării o frumoasă ediție a *intâmplărilor lui Telemach*; ănsă noua Calipso se mîngăi lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut, și că are vreme să se pocăiască; de aceea nici voi a inlocui pre Postelnicul, de și mulți aspiranți la zestrea sa ii făgăduiau că ochi au și nu voru vedea, urechi au și nu voru auzi.

T O D E R I C Ă

(POVESTE)

Eu nu sunt de când povestele;
sunt de când se potcovea pu-
ricel cu noădeci și noă oca fer
la un pîcior, și tot ii părea
că'i ușor ș. cl.

Prologul povestelor.

Pe când trăia Statu-palmă, Barba-cot, și în Acade-
mia din Podul-Iloaei da lecții vestiții dascăli Păcală și
Pepele, era în Iași un tînăr boerinaș cu numele To-
derică, frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se
poate, pentru că-i erau dragi cărțile, vinul și femeile. Nu
se spovedise de când era, și se ducea la biserică numai
ca să vadă pe cele frumoșele. Eată dar s'a întîmplat că
Toderică, după ce sărăci în cărți pe doispredece coco-
nași carii de desperație se făcură voinici de codru și
muriră cu cinste în earmaroc, prăpădi și el cît ai bate
în palme tot ce căștigase și moștenirea de la tată-seu
pe deasupra, afară de o mică răzeșie în ținutul Herții,
unde se duse să'și ascundă păcatele și ticăloșia. Trei ani

erau acum de când trăia în singurătate, ȕioa umblând la vĕnat ŕi sara jucând stes cu vataful lui ŕi făcĕnd pasians, cĕnd intr'una din ȕile de abia intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ȕioa aceea, eată că Domnul nostru împreună cu sfinȕii Apostoli au venit, ŕi bătĕndu la uŕă l'au întrebat de'i bucuros de oaspeȕi. Toderică care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că'i venirĕ musafiri tocmai cĕnd avea cu ce să'i ospeteze; ŕi aŕa îndată-i pofiti în casă ŕi poruncì de masă, rugĕndu-se de ertare dacă nu-i va putea ospĕta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fĕră veste visita dumilorsale.

Domnul nostru ridĕnd de minciuna lui Toderică : Ne vom mulȕami cu ceea ce ai, i-au ȕis, numai bucatele să fie gata mai de vreme, pentru că dumisale ii este a mĕnca, au adaos arĕtĕnd pe Sf. Petru. Toderică îndată puse să gĕtească demĕncatul, ŕi vrĕnd să cinstească pre oaspeȕii sei cu ceva mai mult de cĕt cu vĕnat, vĕdĕndu-i mai vĕrtos că's cam mulȕi, ȕise vĕtafului să taie un ied ce-i mai rĕmăsese, ŕi să'l facă friptură.

Gĕtindu-se bucatele, compania s'a pus la masă. Toderică se mĕhnea eă n'are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeȕii sei : Domnilor, ȕise, imi pare reu că nu mi-au venit ĕncă buȕile cu vin de la viile din jos. Domnul nostru se zimbi pe sub musteȕi de minciuna ce cĕrpiŕe Toderică, ŕi gustĕnd vinul : nu'mi spui că vrei să ne amĕgesci? i-au ȕis : vinul dumitale este foarte bun. Întreabă ŕi pe dumnealui care cunoasce, adăogi arĕtĕnd pe Sf. Petru. Apostolul sugĕnd un pahar, strigă că ĕncă

de la nunta din Kana nu bese așa vin minunat, și pofti pe gasdă să'l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își umplu paharul, dar rămase cu gura căscată când se incredință că cu adevărat asemenea vin nu bese de când eră. Cunoscend deci din minunea aceasta și din vorba Apostolului infățisarea Mântuitorului, se sculă indată de la masă ca un nevrednic de a mânca in asemenea companie sfântă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă, și trebui să asculte.

După ce au mântuit de mâncat friptura, Domnul nostru s'a dus cu Apostoli in odae ce li se gătise; ear Toderică rămăind singur, a jucat stos după obicei cu vataful, bând ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians și apoi s'a culcat.

A doađi, Sfinții călători adunându-se in tindă împreună cu gasda, Domnul nostru a ăis lui Toderică : Suntem pre-mulțămiiți de priimirea ce ne-ai făcut și vrem să-ți răsplătimu. Drept aceea cere-ne trei lucruri ori care vrei și ți le vomu da, căci toată puterea avemu in cer, pe pământ și in iad.

Atunci Toderică scoțend din buzunar cărțile ce le purta totdeauna cu el :

— Doamne, ăise, fă să câștig de câte ori voi juca cu cărțile aceste.

— Bine, răspuse Mântuitorul.

Sf. Petru, care era lângă Toderică, i-a ăis incet : Nebunit-ai păcătosome! Cere viața de veci și ertarea fărădelegelor tale?

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, ăise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, ȕise Domnul nostru..

— Doamne urmâ gazda, fiind cã ești așa de bunișor, fă, mă rog, ca cine se va suî in pãrul acest care umbresce ușa mea, să nu se poată cobori de n'oi vrea eu.

— Fie așa! a ȕis Domnul.

Auȕindu-l, Sf. Apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cãt ce putu cu cotul :

— Pãcãtos nãting și indãrãpnic, i-a ȕis, au nu te temi de iadul ce este gãtit pentru nelegiuirile tale? Cere, ȕicu-ȕi, la stãpãnul un loc in Sfãntul seu Rai; mai ai încă un lucru. . .

— Te poftesc, dã-mi pace și-ȕi cautã de treaba dumitale, ii respunse Todericã fugãnd de lãngã Apostol; și Domnul nostru intrebãndu-l care este a treia a lui cerere?

— Aș vrea, ȕise, ca cine se va pune pe scãueșul est de lãngã gura cuptorului să nu se poată scula pãnã n'oi vrea eu.

— Amin! ȕise Mãntuitorul, și lãsãndu-i ȕioa bunã se duse cu Apostolii.

N'apucase încă bine cel de pre urmã Apostol să pãseascã pragul, și Todericã vrënd să cerce puterea cãrȕilor, chemã pre vataful și se puse la jucat stoz. Ii bãtu toate cãrȕile de a rãndul. Deci ne mai rãmãindu-i indoialã, se sui intr'o cãruȕã de postã și ajungënd la Iași trasẽ la cel mai bun birt unde nãmì cele mai frumoase odãi. Indatã ce vestea sosirei lui s'a imprãștiat, toȕi tovarãșii birbantariilor lui au alergatu sã-l vadã.

— Găndeam că te-ai prăpădit, i-a ȳis Andronache Zimbolici : auȳisem că te-ai făcut sehastru.

— Aȳa este, rȳspunse Todericȳ.

— Ce dracu ai fȳcut de trei ani de cȳnd nu te veȳi?

— Am petrecut cu postul ȳi cu rugȳciunea, fraȳilor! ȳi eatȳ *molitfele* mele, adaose, scoȳnd din buzunar cȳrȳile.

Toȳi au buhnit de ris de rȳspunsul acesta, ȳi toȳi au rȳmasu cu ideea cȳ Todericȳ ȳi-a indreptat starea in ȳeri strȳine, unde, cum se vede, gȳsise niscaiva jucȳtori mai proȳti de cȳt acei carii veniserȳ sȳ-l vadȳ, ȳi carii se uscau de dor sȳ-l pungeascȳ ca mai nainte. Unii acum se ȳi aȳeȳau la o masȳ de joc, dar Todericȳ ii pofti ȳntȳi sȳ guste ceva, ȳi aȳa trecurȳ in salȳ unde din porunca lui se gȳtise un ospȳȳ minuȳat.

Masa aceasta au fost mai veselȳ de cȳt cina Apostolilor, mȳcar cȳ vin strȳin avea numai Tocai ȳi de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul rȳpausatei sale soȳȳii (1), cȳ vinea chiar din viile prinȳului Meternich, ear de loc era niȳte Odobesc vechiu de ȳile ȳi niȳte Cotnar uitat de vr'o duzinȳ de ani, intr'unu poloboc din pivniȳ.

Pȳnȳ a nu sosi oaspeȳii sei, Todericȳ se ingrijise de a mai avea un joc de cȳrȳi asemenea cu cele blagoslovite, pentru ca sȳ poatȳ lua in locul celorlalte cȳnd va cere trebuinȳa ȳi dȳnd douȳ trei cȳrȳi dupȳ ce va bate opt, nouȳ, sȳ depȳrteze tot prepusul de la pontatorii sei. Pusese unele in dreapta, ȳi altele in stinga.

(1) Nu se va pȳrea un paradox, dacȳ va judeca cineva cȳ Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astȳȳi dupȳ vestitul sistem a metempsicosii lui Pitagor.

După ce au mâncat toți, s'au pusu impregiurul unei mese, și Toderică scoase ăntei cărțile cele proaste; dar vădend că hojma perde, porunci să aducă vutcă, și în vreme ce ceilalți bea in sănătatea Elencilor și a Catin-cilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse in loc pre cele blagoslovite. Ne mai căutând la jocul seu fiind sigur ca să căștigue, inceptu a lua seama pontatorilor sei, și ii vėđu că umblau cu furat și cu șulerie. Putea deci să le scurgă in cuget curat toate paralele, pentru că ei il sărăciserė pre dēnsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin inșălăciune și tălhărie, ear nu doar că sciau juca mai bine sau avuseserė noroc! Sciindu-se pre sine cinstit, și fiind incredințat că are să căștigue și să-și rėsbune, simți nu puțină bucurie; aducėndu-și ănsė aminte de vremea trecută și de cei doispredece conoași pre care ii sărăcise, și gândind că poate numai aceia au jucatu cinstit, s'a căit că el a fost pricina peirii lor; o ceață i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau in față, și a oftat bătėnd toate cărțile pontatorilor sei.

In scurt in seara d'ăntei, Toderică a potrivit să căștigue numai atăta căt să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii sei cu buzele unflate, au făgăduitu să vie a doa ți.

A doa ți și in ȃilele următoare, Toderică a căștigat o avere strașnică. Indată s'a mutat de la tractir intr'un palat mare, unde din vreme in vreme da baluri strălucite. Cele mai de soiu cocoane se sfădeau pentr'o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vi-națe, și casa lui era capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de ȃile, jucănd cu chibzuială și slujinduse când cu cărțile cele blagoslovite, când cu celelalte, a hotărit să-și răsbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfișit, prefăcënd in juvaeruri cea mai mare parte din banii sei, i-a poftit a doa ȃi după sfăntul George la un bal mare care avea să se sfișească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n'aveau bani, au luatu cu dobăndă de la jidovi; ceilalți au adusu căștiurile moșiilor ce le primiseră de cu sară și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți, și peste noapte s'a făcut nevăduț cu aurul și cu juvaerurile.

De atunci a hotărit să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, de căt cu jucătorii carii jucau necinstit, simțindu-se indestul de tare ca să-și dee pept cu ceilalți. A ămblat prin toate orașele pământului, căștiigănd pretutindeni, și cheltuind pe ori ce găsea pe placul seu. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doispredece coconași il supăra neincetat și ii invenina toate plăcerile.

Intr'una din ȃile, hotări ori să-i scape din muncă, ori să se peardă și el cu ei.

Puind acest gând, a purces să se ducă la Iad c'un toeag in mână și c'un sac d'a spinare. Sosind la tărgul Ocnii, s'a coborit intr'o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, și s'a dus, s'a dus, s'a tot dus pe sub pământ, până ce a ajuns la poarta Iadului.

— Cine ești tu? il intrebă împăratul adăncului, după ce-l aduse inaintea lui.

— Eu sunt Toderică, jucătorul de cărți.

— Ce dracu cauți aice ?

— Cinstite Scaraoțchi! Țise Toderică, de socoți că este vrednic cel ăntei jucător de pe pământ să joace cu tine cărți, eată îți fac o propunere. Să jucăm amândoi, și pentru toată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege câte un suflet din împărăția ta și a-lu lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul și să fie al tău in vecii vecilor.

Intru auđul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trânti un hohot de ris de se cutremurare păreții tartarului și se spăriare toți dracii. Apoi intorcându-se cătră Toderică :

— Pesemne n'ai femee și copii, il intrebă ?

— *Pas si bête*, răspuse Toderică, dar las vorba. Spune, joci ori ba ?

— Bucuros, Țise Scaraoțchi suflecându-și mănicile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce implinea slujba de jochei (ciocoiu), pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? intrebă Toderică.

— Stos, răspuse stăpănitorul tartarului ; sciu că la banc se incapu multe șulerii.

S'au pusu la joc.

Toderică bătend cartea d'ăntei, a cerut sufletul lui Ștefănică Găndul (unul din cei doispredece pe care voia să-i scape) și priimindu-l l'a pus în sac ; asemine și pe al doile și al treile până la doispredece, și luand sufletele le-a pus toate in sac.

— Dacă intunecata voastră strălucire, a Țis Toderică, voesce să mai urmămu jocul, eu sunt gata.

— Prea bine, răspuse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greu, en să eșimu puțin pân' afară.

Asta erà numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și lăcățile.

Rămăind afară, Toderică băgă mâna in buzunar și ca uu poznaș ce erà, scoase un condeiu de credă, care-i slujia la cărți, și sub inscripția vestită :

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate,
insemnâ pe grozavele acele porți de aramă, o mare
Cruce, așa :

(Șese luni de zile pănă ce creda se roase de cotleala aramii, Iadul rămase incuiat. Nu putù inghiți nici un suflet și hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n'a avut la el o daltă in loc de credă, ca să poată săpa mântuitorul semn!)

Purcegând de la Iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers pănă a oșit in lume și a ajuns in patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi, și a mântuit sufletele coconașilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică erà acum de șeptedececi) Mórtea a intrat la dënsul intr'o ți și l'a

îns ciințat că fiind că i-a sosit ceasul, dumneei a venit să-l iee, și că să se gătească.

— Sunt gata, a răspuns bătrânul, dar te rog, o Moarte, fă-mi un bine până a nu mă lua; dă-mi o pară din copaciul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gâtului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămît.

— Dacă-i vorba numai pentru atăta, a ȃis Moartea, bucuroasă. Și se sui in pěr ca să culeagă o pară, dar când vrù să se coboare, nu putù nici de cum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah! Toderică, m'ai inșălat! strigă. Véd că sunt in puterea ta. Dă-mi drumul, și ȃi-oi mai da ȃece ani de viață.

ȃece ani! mare treabă! ȃise Toderică; de n'ai poftă să putreȃesci in copac, drăguță, trebuie să fii mai darnică.

— ȃi-oi da doăȃeci.

— Mě iei in ris.

— ȃi-oi da treiȃeci.

— Âncă mai ai mult până m-ii ajunge cu tirgul.

— Ce pãrdalnicu! Vrei să trăesci o sută de ani?

— Tocmai acum ai nemerit, iubit-o.

— Toderică n'ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, ȃise Moartea.

Indată putù să se coboare, și luându-și remas bun de la omul nostru, se du-se cu coasa de-a umere.

Cum purcese ea, Toderică se trezi desăvârșit sănătos, și incepù o nouă viață avënd puterea juneȃii și cercarea

bătrâneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și ăntei a-și implini toate poftele mai ales cele trupesci, făcând bine când găsea prilej, dar fără să gândească la mântuirea sufletului seu ca și mai înainte.

Sfârșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit earăși. Gata ești? l'a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspuse Toderică; pune-te pe cel scăueș lângă vatră până ce va veni. Aștept numai să mă spoveduesc, și apoi să intru în noeanul vecinicii.

Moartea ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăueș, și așteptă un ceas să vie preotul. Dar vedând atâta zăbavă, dise gazdei: moșnege, nu ți-ai putut căuta de suflet de un veac de când nu ne-am întâlnitu?

— Deu! n'aveam numai acea grijă, răspuse bătrânul c'un zimbet de luare în ris.

— Dacă-ți e vorba așa, strigă Moartea supărată de prelungirea lui, ți-oi arăta eu!

— Șuguesci? dise Toderică, vedându-o cum se silea să se coboare de pe vatră; te știu că ești bunișoară, și că-mi vei mai dărui câțiva ani.

— Câți-va ani, ticălosule! (și se trudea să se dee jos de pe vatră).

— Negreșit; dar astă dată n'oi cere mult, căci m'am săturat de bătrânețe; m'oi mulțami cu patruzeci de ani.

Moartea simți că o putere nevedută o ținea pe scăueș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de mănie nu voia să dee nimic.

— Sciu un meșteșug să te fac blândă, țise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s'a aprins și a umplut de pară și de fum într'atăta cuptorul, în cât morței îi venea să-și dea duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simțindu-și bătrânele oase prăjindu-se; scapă-mă, și făgăduiesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul, și Moartea a fugit pe jumătate pirlită.

Sfârșindu-se și anii aceștia, s'a înturnat să-și iee omul, care o aștepta la ușă cu un sac de-a spinare.

— Astă dată n'ai încotro cotigi, îi țise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători prieteni ai mei precare i-am scos din Iad sunt acum vr'o sută cinzeci de ani.

— Vie dar și ei cu tine! țise Moartea, și apucându-l de chică, se înalță în văzduh, sburâ spre apus și se viră în ocna părăsită.

Sosind la porțile Iadului, bătù de trei ori.

— Cine bate? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspuse Moartea.

— Să nu cumva să deschideți! strigă Scaraoțchi, aducându-și aminte de stosul ce jucase cu el; coțcarul acela e în stare să-mi pustiască împărăția.

Scaraoțchi nevrënd să deschidă, Moartea vrënd nevrënd (câci dorea să-și răsbune) și cu mare părere de reu, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine ești tu ? întrebă sfântul Petre pe Toderică, după ce Moartea l'a pus dinaintea porții Raiului.

— Vechea vóstră gazdă, răspunse el, acel care odată v'a ospătat cu vėnatul seu.

— Cum cutezi să te infățoșezi aice in starea ce te vėd ? Nu scii că cerul este inchis pentru cei ca tine ? Bre ! bre ! bre ! Tu ești bun de talpa Iadului, și ai încă obraz să cauți loc in Rai !

— Sfinte Petre ! ȕise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit așa, când ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

Toate aceste-s frumoase și bune, adaose apostolul cu un glas pe care voia să-l arėte aspru, de și se cunoscea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi gădesc *beleaoa* dându-ți drumul in Rai fără de scire. Ingăduie până voi spune Stăpănului, și apoi vomu vedea ce-om putea face.

Domnul nostru inștiințându-se de venirea lui Toderică, a venit la poartă unde el sta ingenuchiat pe prag cu sufletele sale, având șese in dreapta și șese in stin-ga, și milostivindu-se :

— Bine, treacă pentru tine, i-a ȕis ; dar sufletele aceste ce suntu drepte a Iadului, mie nu sciu cum să le priimesc.

— Doamne ! ȕise Toderică, când am avut cinste a te priimi in casa mea, erai intovarășit de doispredece călători, și eu v'am priimit pre toți, și v'am ospătat, și v'am găzduit cum am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capėt cu omul acesta, ȕise Domnul nostru cu un zimbet îndurător. Haide, in-

trați, de vreme ce ați venit; ai noroc că m'ai găsit în *chef* bun; almintrele n'aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.

NB. Povestea asta se tipări în foaia *Propășirea* mai mult ca să âmple coloanele jurnalului, decât ca meritând vr'o însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servì de pretext Tartuflor politici ca să închidă jurnalul, și să exileze pe autor!

FLORA ROMÂNĂ

ONISIM CERENTELU, D-NEI FLORINEASCA

Iassi, 4 Mai.

Eram încă sub plăcuta impresiune a petrecerei ce am avutu la Brustureni, unde grațioasa voastră ospetie ne făceà a uità supărările vieței, când m'am trezitu in orașu unde pulbera și noroiul se succedă cu o regularitate de desperatu. Unde sunt șesurile verđi a riulețului ce curge prin grădina D-voastră? Unde sunt rediurile umbroase? Unde florile acele rari pentru care ne sfădeamu totdeauna? Unde mai ales amabila D-vóstră societate? Petrecere, flori, verdeața au lăsatu numai o dulce și nescearsă suvenire!

Precum vedeți, doamna mea, eram tristu cu totu timpul frumosu a primaverii, cu toată incântarea *der er-*

wachenden Natur, cum dice Schiller. Nu cutezam a mĂcobi in grĂdina mea, unde nu sunt decĂt flori plebee cum le dicu eu, și vulgare cum binevoeați a le numi D-voastră; dar ce erĂ de fĂcutu? Uritul mĂ cuprinsese; m'am decisu! Ei bine, doamna mea! ce sĂ vĂ spunu? am remasu... cu gura cĂscatĂ, cum e vorba romĂnului. Inchipuți-vĂ — ĂnsĂ pentru ca sĂ vĂ puteți inchipui ceva; trebue sĂ vĂ facu descrierea paradisului meu.

ToatĂ grĂdina mea incunjuratĂ cu gardu viu — acum totu in floru — incupe intr'o singurĂ *plat-bandĂ*, a grĂdinei D-voastre. Asta ĂnsĂ nu va sĂ dicĂ cĂ nu sunt intr'Ănsa reproduse in miniaturĂ mai toate cele ce se aflĂ intr'a D-voastre. Parcul meu se compune de doi plopi plutași, trei paltini, cĂți-va tei, ulmi și salcii, și ca lucsu am și unu vișenu cu flori pline. PĂriul meu are isvorul seu intr'o bute mare, ascunsĂ intr'unu ungheru și imbracatĂ cu ederĂ și cu hĂmeiu, pe care argatul o Ămple in toatĂ dimineața, și apoi prin unu cepu sloboade apa care, dupĂ ce șerpuesce pe unu patu de frundișu, vine de se aruncĂ prin o cascadĂ de o palmĂ de naltĂ intr'o bĂlțiță, unde merlele, cintițele și gangurii se scaldĂ. Acestu clepsydru ține douĂ oare, de aceea nu-mi permitu lucsu *de faire jouer les eaux*, decĂt cĂnd vĂdu cĂ bĂlțița va sĂ sece, saucĂnd vre unu oaspe imi face onoare a'mi visita grĂdina. Parterul meu e sĂmĂnatu cu chir *agropyron*, neghinĂ *labium peronne* și trifoiu. Neghina, atĂt de uricioasĂ in grĂu, face celu mai frumosu efectu ca gazonu, incĂt pare cĂ e unu covoru verde inpestrițatu de dedite *pulsatilla* și de brĂndușe

galanthus nivalis. Unde și unde am răsădite flori, ănsă numai flori române.

Dă-mi voie, doamna mea, a vă trămite unu buchetu compusu din acele ce am găsitu in florite. Veți găsi pe lângă toporași și viorele, laleaoa *tulipa*, astă floare ce a avutu și ea timpul măririi sale. La Harlem in Olanda, o ceapă de lalea s'a vëndutu cu prețulu fabulos de de-ce miă galbeni! ceapă ce astăzi se poate cumpăra cu câteva centime. Sic transit gloria . . . tulipæ!

Eată zambile *hyacinthus*, narcise busuiocu, ciuboțica cucului, *primula*, lemnul Domnului *hyssopus*, lavantu, lacrimioare. . . Floricica asta pe care învățații o numescu *convallaria maiialis*, eară români din Muntenia mărgăritărelu, câte simsațiuni plăcute nu desceaptă in noi!

• «O primavera, gioventù dell' anno!» esclamă Metastasio. O lacrimioară! suspinăm u noi, abia ne anunți primavera și treci cumu au trecutu ilusiunile noastre! dar ăa la anul reinvie, când noi . . . dar să nu mai gândimu la aceasta, doamna mea, ci asceptând'o să o vedem, să citim Lacrimioarele lui Alexandri.

Precum vedeți, doamna mea, ea merită numele de lacrimioară și de mărgăritărelu, ce-i am datu noi; mă temu ănsă să nu vie vr'unu poetu galomanu care să'i dîcă Mughetu, pentru că rimă cu poetu și cu buchetu și pentru că așa ii dîcu Francesii, horror!

Eată mintă, săbiuță *gladiolus*, sălvie, milostivă *gratiola*, maioranu, mama pădurei *asperula*, rosmarinu, cimbru *thymus*, dobronică *melittis*, tulichina *daphne*, angelică și cerențelu *dryas*. Toate intr'unu smocu de

flori de salchimu, de mălinu și de liliacu. Așa e că colecțiunea mea e frumoasă, și că am cuvântu să iubescu flora română?

Peste de ce zile voi avea plăcerea a vă trimite nnu buchetu de mai frumoase flori. Până atunci depun pe acesta la picioarele D-voastre.

ANGELICA FLORINEASCA D-LUI ON. CERENTELU

Brustureni 15/27 Mai.

Am priimitu cu o vie plăcere buchetul și mai ales scrisoarea D-tale, adevăratu martirologu a bietelor flori. Ce nume, domnul meu! Îți ertu viorica și lăcrimioara, dară nu mă potu invoî cu cioboțica cucului, dobronica, săbiuța, mama pădurei, tulichina și tutti quanti.

D-ta mi-ai vorbit atâta bine de flora română, încât incepusem a mă deprinde cu vulgaritatea florilor noastre, dar desperu de a pronunția vre-odată numele lor. Grădinarul meu, unu flamandu grosu, a strinsu din umere, cându a vădutu florile d-tale. Pentru dănsul nu se socotu flori acele ce cresc și trăescu in aerul liberu, ci numai acele ce stau inchise in dosul geamurilor, cum sunt ale mele sermane, pe care, de frica recelii nopților, nu va să le scoată din inchisoarea lor. Până atunci grădina mea e goală, și de voiescu a vedè flori trebui să mă ducu in florărie. Acum ânsă am buchetul D-tale pe care am să-lu studiezu cu mare băgare de seamă, ca să nu mă mai mustri că nu sunt română. Dar

ea spune-mi ce ți-a venitu să-mi trămiți mintă, lemnul Domnului și busuiocu? Nu cumva m'ai luat de vr'o preoteasă?

Să lăsăm gluma. Așteptu al doile transportu de flori, precum imi promiți, și spre resplată îți trămitu și eu unu buchetu de fuchsii, azalee, camelii, pelargonii și rose de Bengalu.

Dacă nu-ți e milă să mă lași singură, celu puțin nu intrerumpe corespondința noastră botanică. Serie-mi împărțirea florilor in familii, și in care familie e Cerențelul și Angelica? Mii de bune vorbe!

ONISIM CERENȚELU, D-NFI A. FLORINEASCA

Iasi, 29 Mai.

Ieri timpul erà coperitu și blându. Cea mai ușoară adiere nu mișcă frunzele, am luat in brațe florile D-v. — cam ostenite de călătorie — și le-am dusu in grădinața mea, unde le pregătisem unu asternutu de muschiu, dar eram ingrijitu gândindu la bietecele mele flori plebeș cum o să se simtă de umilite, când voru priimî visita acestor aristocrate atât de bogat imbrăcate; și apoi drept să vă spunu, doamna mea, gândeam și la mine, ce o să mă sciu eu face când va veni tristul timpu ca ele să se vestejească; oare atunci a mele imi vor mai plăcè? . . . Toate aceste reflecțiuni puțin măgulitoare pentru mine și florile mele nu m'au impedicatu de a e-sersă găzduirea ce datoream oaspeților mele. Improvi-

sai îndată unu balu. Orchestrul erà gata, cintițile și merlele din copaci, grierii și broatecii din earbă făceau o musică — originală. Cavaleri și dame nu lipseau; adunarea erà numeroasă. Crinul, bujorul *poenia* și trandafirul invitară camelii, fuchsii și azalee, digitarul, clopoțelul *campanula*, macu *papaver* și ghiocul *centaurea* aleseră garofe *dianthus*, micșunele *cheiranthus*, paparune *glaucium* și rindunițe *asclepias*. Omagul *aconitum* și odoleanul *valeriana* se puseră lângă mătrăgună *atropa* și rostopască *chelidonium*. Celelalte cum le veni la socoteala și — hora începù. Eu stam la o parte și ascultam convorbirea lor. — Ean uită-te, dicea românița *anthesis* cătră siminocu *gnaphalium*, la veneticele aceste, cât sunt de păcătoase și de ovilite! ar crede cineva că ese din spitalu. Vêsdoaga *asphodelus* și hili-mica *calendula* ridu de dênsele . . . — Rêu facu că ridu, intrerupse stin-inelul *iris*; prin asta probă numai gelosia lor pentru că nu sunt și ele așa de elegante. Le-așu vedè eu când stăpânul nostru le-ar pune la inchisoare cum face D-na Florineasca, ce ar mai dice. Astelalte sermaneale cum n'o să fie friguroase și plăpânde, când sunt crescute la umbră și pe cuptoriu, etc. etc.

Vedeți, doamna mea, că invidia își găsesce locu nu numai între oameni dar și între flori.

Panerul ce am onoare a vă trãmite cu scrisoarea această cuprinde: rose simple *rosa centifolia*, singura rosă ce imi place, și care infloresce odată la finitul lui. Maiu; ea este ânsè cea mai frumoasă și cea mai odorantă. Rosa la noi se numeà *rujă* până ce au venitu.

grecii și i-au ȃisu trandafirū *τριαντάφυλλον* (cu trei-ȃeci de foi) voindu a corecta pe acei ce-i dau o sută (centifolia); și numele de trandafirū i-a rămasu, deși pe la une locuri la țară o numescu tot rujă. Și apoi am și alte cuvinte ca să o preferu. Rosa simplă eră acea ce figură la ospete pe mesele romanilor; è eră acea ce incunună cupa lui Anacreon. Eată iasomie, gura leului *antirrhinum*, melisă, creasta cocoșului *gelosia cristana*, sulcină *melilotus*, roseta *réséda*, pelinița *artemisia*, cristofoare *actaea*, nalba *althea*, sanzienne *galega*, măzeriche *lathyrus*, luminiță *œnothera*, mutătoare *bryonia*, jale *stachys*, și rochița rindunelii *ipomea*. Eată in fine mărgărite *aster* care ne aducu aminte de Faust, și condurul doamnei *tropœolum*. Ar fi de doritu să scim cine a fost acea Doamnă, a cărei picioru intrecea pe alu cenușere-sei, și care purtă așa frumoși conduri. Floarea asta albă atât de odorantă noi o numim mătăcină, eară invēțații *dracocephalum moldavicum*, adecă capu de balauru moldovenescu, pentru că invēțații, doamna mea, nu au flori ci numai buruene, de aceea amestecându vr'o două trei limbi le-aū compusu nesce numiri barbare, precum :

Omphalode, trophosperme, mesocarpe, peponide, infundibuliforme, ginobasice, humifuse, polakene, lipicene, pericarpoide, epiblaste, symphysandrii, atomogine, ribesioide, scutelee, onagre, papaverace, spinescente, endocarpe, tricotome, atriplice, 'podosperme, sarcocare, anonee, embriotege, etc., etc.

N'am curagiul, să vë ostenscu a ceti asemenea porecle, din care am luatū numai o fôrte minimă parte. Am

șisu, doamna mea, că pentru învățați florile n'au nici
 colori nici parfumul. Acum suferiți să vă spunu și ce nu-
 me proprii le-au datu in înțelepciunea lor, căci acele
 înșirate mai sus sunt numai familii. Ascultați dacă a-
 veți răbdare :

Aeschynanthus, alloplectus, sphenogyna, osteosper-
 mum, lardizabala, onopordou, osbeckia, escholtzia, pso-
 ralea, mesembryanthemum, ryancanthera, cacalia, bo-
 tryceras, lycopodium, calodracon, curculigo, sprekelia,
 pothos, hoitzia, cynoglossum, houttuynia, atraphaxis,
 ornithogalum, tubernoemontana, oxycocces, embo-
 thrium, etc., etc.

Ce ai șice, doamna mea, când in locu de Angelica,
 nașul D-voastre v'ar fi datu nume de Escholzia, sphen-
 nogyna sau houttuynia? dar învățații nu voru să scie-
 d'al de aste. Precum am șisu la dênșii florile n'au nici
 unu prețu. Migdalul, persicul, prunul, cireșul, pentru
 dênșii au totu unu nume : *amygdalus*.

Ascultați acum cum descriu acesti oameni Angelica.
 Deschidu o carte și cetescu :

«Familia Umbeliferilor. Plantă erboasă, frunđe al-
 «terne, rare-ori întregi, cele mai adesu crestate cu pe-
 «tiolul dilatatu la bază. Stipule, nule; flori obicinuit er-
 «mafrodite, dispuse in ombele simple sau compuse, a-
 «companionate de involucre și involucele. Potiru sudatã
 «la ovariu cu cinci dinți scurți; corola cu cinci petale
 «dîstînse inserate in virful potirului, întregi sau cre-
 «state late sau sucite cu preflorire valvară, etc.»

Eatã și pentru Cerențelu :

«Familia Rosaceelor, neamul Driadeelor, trunchiu erbos sau lemnos; frunze digitate sau impănate. — Potiru cu 4—5 părți, persistându, une-ori golu, alte-ori imbrăcatu pre dinafară cu apendice alterne și succedate cu sepalele; corolă cu 4—5 petale; carpele numeroase dispuse in virfu pe unu receptaclu convexu, mai multu sau mai puțin carnosu, etc.»

Nu sciu, doamna mea, de ați înțelesu ceva. Pentru mine vă mărturisescu că nu pricepu cum poate cine-va fără muștrare de cugetu și fără frică de păcațu, trată ast-fel aceste juvaeruri a naturei, lăsate de bunul Dumnezeu pentru fericirea noastră. Să lăsăm pe învățați, mă temu să nu vă aducu uritu, vorbindu totu de dănsii.

Pîntre florile ce vă trămitu, veți găsi imprăsciete mai multe floricele albastre cu o steluță galbenă in mijlocu. Aceste cresc pe malul pârriilor, și învățații — ear învățații! — i-au pusu numele *Myosotis* adecă urechea șoarecelui. Ea are mai multe legende. In curëndu vă voiu spune legenda română care a numit'o: *Nu mă uită*.

Cu floricica asta, mântuiu și scrisoarea mea.

A. FLORINEASCA, D-LUI ONISIM CERENTEL

Brustureni, 26 Mai

Ai invinsu, domnule; eată-mă convertită. De când am priimit cele din urmă flori ce mi-ai trămisu, nu mă ocupu de cât de ele; m'am pusu pe studiatu botanica. Simt ănsă o mare greutate fără dascalu, dar nu disper

că nu te voi vedea în curând, și atunci judecându după progresul ce am făcut, cred că nu vei mai putea dice că nu sunt română; și dovadă e că, cu toată nătângia sa, am silitu pe grădinarulu meu să mi resădească de totu soiul de flori române, cum le dici D-ta.

Așteptându-și înflorirea lor și venirea D-tale, singurătatea mă apasă. Vecinii mei ocupați de trebile câmpului nu mă mai vizitează. Neavându ce face, am rescolitu biblioteca mea, și după ce am cetitu toate poeziile române publicate de vre-o câțiva ani—nu te miri de curajulu meu? — m'am simțitu și mai ostenită. Ieri fiind serbătoare, servitoarele mele mi au cerutu voie să se ducă în satu unde era horă. Ca să mi mai treacă de uritu, m'am ocupatu însămi de toaleta lor; și așa ferchesuite, incorsetate și înmalocofate, le-am datu drumul. După puțin, călăudită de scârțăitul unei vioare ce se aușia în depărtare am plecatu și eu pe urma lor. Mergendu pe o cărare ce se îndrepta spre locul balului, am începutu a gândi cu părere de rău că n'am făcutu bine să lasu fetele mele din casă la astă petrecere, căci negreșitu cu toaletele lor *tapageuses*, or să umileze pe bietele țerăncuțe. În aceste reflecțiuni am ajunsu sub nisce sălcii umbroase, unde pe pajistea verde cavaleri și dame tropaiu de resună pământul în sunetul unei cobze și a unei vioare. Flăcăi cu cămeși albe și brăe late; fete rumene și pălite de soare cu alțițe și fote colorate, întrecându-se care să se sbuciume mai tare, înfățișau unu tablou foarte naturalu și animatu. Cât pentru damele de la curte, ele făceau o tristă figură. Junii

țerani nu îndrăzneau să le invite, temënduse să nu calce pe coadele rochiei lor; în cât erau silite a danța numai cu scriitorul satului, cu palamarul și alții vr'o doi care nepurtându costumul de țeară ci fiindu imbodoliți în surtuțe și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stingaci.

În fine adunarea obosindu, lăutarii au tăcutu, ear eu m'am înturnatu acasă unde m'am pusu să'ți scriu, ca să'ți aducu aminte că sunt singură, și că așteptu cu nerăbdare să'mi spui legenda floricii sciute. La revedere.

ONISIM CERENTELU, D-NEI FLORINEASCA

Iassi 5 Iunie

Cunosceți, doamna mea, floarea ce o numimu sora soarelui *helianthus annuus*. Ea se uită drept la soare pe cât timpu el e pe orizon; indată ănsă ce apune sau se ascunde subt un nour grosu, floarea tănjesce, se pleacă în josu, până ce rațele lui vinu de'i redau vioșia perdută. Ast-fel tănjescu și eu gândindu la Brustureni, unde sper a fi o dată cu scrisoarea aceasta, în care vă voi spune legenda sau mai bine istoria florii, *nu mă uită*.

«Radul-Vodă remăindu věduvu, domnița Manda unica sa fiică frumoasă ca o ți de Mai, era singura mângăere ce'i lăsase o soție mult iubită. Ea avea acum nouēspredece ani, și nu voia să audă de măritatu; de și o droae de pețitori cnezi ruși, grafi nemți, palatini po-

I oni, magnați unguri, afară de cei ăntăi feciori de boieri, își disputau mânia ei. Toată perseverința pretendenților care, posedau toate calitățile ce facu pe omu demnu de a fi iubitu, nu isbuteau a o induplecã, ear la insiștința părintelui seu respundea că nu se poate decide a se despărți de el. Oare aceasta să fi fost cauza? Ne indoimu; pēntru că ori cât ar fi de inghietată inima femeescă, tot uși trebui in fine să se topească la caldele rađe a amorului.

«Earna trecuse, și primăvara se arată veselă și zimbitoare. Țeara era liniștită, căci Radul sciea a ține in respectu pe nestemparații săi vecini. Atunci întēmplându-se să 'ardă palatul domnescu din Iăși, Domnul cu toată curtea se mută la Cotnaru, unde fusese odată reședința lui Ia cob Vodă Despotul. Situațiunea Cotnarului incungiuratu de vii, liveți și păduri, făcēa incântătoare *villegiatura* domnească. Adese-ori Domnul acompaniatu de flica sa și de o suită numeroasă de juni boieri, Copii din casă și Curteni se urcau pe dealul Catalinei la vânătoarea cerbilor, ciutelor și căprioarelor. Indată ce haitașii porniau goana, domnița Manda călare pe unu calu sprintenu născutu in stepele Ucraniei presentu a unui june Ataman de cozaci, se răpediã ca vântul pe urma capăilor, de glasul căroru vuiiau pădurile. Toți junii vânători se inșirau dupa dēnsa, dar nici unul nu o putea ajunge, afară de Dragōmir curteanu cel mai frumos și cel mai viteaz dintre boierinașii curții. Curēnd suita îi perdeã din vedere, și nimeni nu putea să le dea de urmă, până ce după câte-va oare, îi

vedeau inturnându-se amândoi liniștiți și voioși. Aceste primblări, aceste cavalcade a domniței cu curteanul, da ocașie de multe bănuiele oamenilor rei; pentru că Dragomir, pruncu lepadatu la ușa unei biserici, strănsu și crescutu de Radu-Vodă ce il privea ca pe copilul seu, nu putea fi bine văduțu de curtesanii care invidiau pozițiunea și favorul in care il vedeau.

«Dilele se petreceau precum am spusu. Caietul de burungicu din furcă și suveica stativelor unde se țesea filaliul, stau părăsitate și neatinse, Manda nu se mai ocupă decât de călărie și vânătoare. Pe atunci un june grafu din Mazovia fiu a unui vechiu amicu și aliatu a lui Radul, veni la Cotnaru cu o suită strelucită, și ceru mâna tinerii domnițe. Radul încântatu de o așa propunere, il și fericită de ginere, însă Manda improtivindu-se, tatăl său se aprinse de mânie, și i hotărî ca a doadi să fie gata de a se cununa cu tănărul polonu, cătră care eră angagiată parola sa de domnu.

«In darnu au fostu lacrimile și rugămințile ei; Radul neclintitu in decisiunea sa, ordonă să se pregătească serbarea nunței. Seara orașul și imprejurimile erau luminate de mii de focuri; bande de lăutari jucau hore și doine. Jupănesele boiarilor, nevestele breslașilor se ocupau de toaleta lor; toată lumea nu vorbiă decâtu de nunta domnească. Pe la miezul nopței musicile tăcură, focurile se stinseră, și cea mai adâncă tăcere domni.

«In diori de dioă, orașenii se desceptară in sunetul clopotelor și bubuitul tunurilor, ear când servitoarele domniței intrară la stăpâna lor, găsiră camera pustie»

Nimeni nu scià ce se făcuse Manda. Unii diceau că și-a făcutu seamă inși ca să nu se mărite, alții că s'a dusă la călugărie într'unu schitu departatu, unde să nu o mai găsească; când unu țeran spuse că viindu noaptea într'unu târziu, a întâlnitu doi tineri călări, care se îndreptau in fuga cailor spre dealul Catalinei, din care a cunoscutu pe Dragomir curteanul, ear pe celalaltu nu'lu a pututu videa fiindu învelitu cu mantaoa. Indoeală nu mai remăne. Ei fugiseră! Această fatală scire fu ca o lovire de trăsnetu pentru bătrânul părinte. Infuriatu, ordonă să se ridice indată micu și mare, ostași, târgoveți, săteni, și să bată codrii ca să prință pe fugari. In neastemperul său, ellu însuși urmatu de curtea sa, se puse în capul gloatei.

«După o goană de câte-va ore, ajungându'la locul numitu și astăzi Fontăna cerbului, găsiră pe tinerii amanți dormindu imbrățioși lângă unu isvoru sub umbra unor fagi turoși, ear caili loru păceau priponiți nu departe. Ce amară desceptare!

«Fără a mai dice unu singuru cuvântu, fără a le face cea mai mică muștrare, Radu făcù semnu ostașilor ce impresurase pe Dragomir să'lu dee pe mânil calăului, ear pe Manda nu o lăsă să se depărteze ca să privească esecțiunea amantului seu. Atunci Dragomir se repedî, și smulgându unu smocu de floricele ce cresceau pe malul păreuțului ce curgea de la isvoru, le aruncă la picioarele Mandeii leșinate strigându'i: nu mă uită! nu mă uită! Apoi făcându'și cruce puse capul pe trunchiul pregătitu lângă care stă calăul.

Securea cădù.....!>

De atunci floricea asta, s'a numitu : *Nu mă uită.*

Poate că amabilele noastre cetitoare ar dorì să scie cine e astă D-na Florineasca și acestu D. Cerențelu?

Cată să le satisfacem curiositatea.

Doamna Florineasca era o fată orfană crescută de obunică aei, care își dete toată silința de a-i da o bună educațiune. După mai multi ani de pensionatu, unde ea învăță totu ce învață fetele la noi, bunica sa o luâ a casă, ca să o mărite, dar nici unu pretendantu nu se arătă, si sciți pentru ce? Pentru că Angelica de și modestă, tănără și frumoasă avè unu defectu mare; nu avè zestre ! Bătrâna erà mähnită. Mă temu, dicea ea către D. Florinescu, proprietaru mare și holteiu bătrănu care ii visită adese, să nu închidu ochii, și să lasu copila astă nepusă la cale. Dă'mi-o mie, respunde boierul. Chiemarë pe Angelica ca să o întrebe ce gândesce de astă propunere. Copila mea, îi dise D. Florinescu, dacă nu te sparie traiul cu unu bătrănu, hotărăscete a-mi indulcì puținele dîle ce mi-a mai remasu. In locul focului junetei, vei găsi in mine toată dragostea și îngrijirea unui bunu părinte.

Angelica — a căreia inimă erà liberă — priimì bucuroasă cu singura condițiune de a nu se despărți de bunica sa.

La Brustureni, aședărea bărbatu-seu, ea găsi o bibliotecă aleasă, o grădină bine ținută cu o florărie plină

de plante ecotice ș. c. l. Ocupată de trebile gospodăriei, avendu cea mai tână ingrijire de bărbatul ei, primblarea, cetirea, musica, nu lăsă uritul să se introducă in castelul seu. Duminicile și serbătorile, câțiva vecini de vrista barbatu-seu ii visitau. Ea asculta cu ingăduință povestele lor și jucă cu dênșii preferansul, încât ei o adorau.

Singurul noru care inegură astă viață lină fù peste doi ani mai ântei moartea bunică-i, pe care după șese luni o urmâ și D. Florinescu, lăsându pe soția sa moștenitoare pe toată averea lui.

Văduvă la 22 ani, stăpână pe o avere mare, Angelica acum nu avè decât a intinde mâna, pentru a vidè agățindu-se de totu degitul câte o duzină de prentendanți, dar ea urmâ a trăi ca și mai nainte; primeà numai rarele visite a amicilor barbatu-seu, și pe D. Onisim Cerențelu . . .

Permiteți-ni a vorbi acum și de D-lui.

Cerențelu erà unu tânăru de spiritu, avendu toate calitățile și toate defectele juneții. După ce finì gimnaziul, se trase cu bētrâna sa mamă in Tatarăși unde avè o căsuță ascunsă sub vr'o trei buluci de vie, care se cățără până pe coperementu. Acolo se apucă de cultivatu grădinuța sa, căci una din pasiunile sale erà florile. Pe urmâ se decise să se ducă la Paris ca săși măntue studiile, de unde se inturnă peste duoi ani, cunoscându foarte bine toate grădinile Parisului. După inturnarea sa, neavendu ce face, intrâ in serviciu; fu

pe rându sub-grefieru, sub-comisaru și sub-prefectu la o plasă unde din întâmplare se află și moșia Brustureni.

Ca unu omu bine crescutu, vizită pe administrația sei, începându cu domnul și doamna Florinescu, Acestia ilu priimiră cu acea amenitate nobilă și ospeție sinceră care totu încă se mai găsesce pe la proprietarii nostri dar care din nenorocire începe a se perde. Elu vorbi cu boierul agricultură și politică; cu cocoana musică și literatură. Se primblă prin grădină, discută asupra florilor ca unu cunoscătoru, și apoi încântatu de visita lui își luă adio, promitându de a veni—după grațioasa invitare a oaspeților—de câte ori trebile plasei îi vor dă timpu.

Visitele lui se indesiră. Totdeauna priimitu cu plăcere, ajunse a fi celu mai nesuferitu și mai negrijitoru sub-prefectu când nu eră la Brustureni. După moartea D-lui Florinescu, buna-cuviință cereă ca vizitele lui să fie mai rari. Cerențelu vineă mai raru, dar șideă mai multu.

Intr'o di primblându-se prin grădină, unu dorobanțu îi aduse unu plicu in care găsi permutarea lui la o altă plasă intr'unu județu departatu. Desperatul Cerențelu își luă adio suspinându, se inturnă la Iassi, și își dete demisiunea, jurându a nu mai servi o *patrie ingrata!*

Angelica se intristă și se simți și mai singură, dar—precum am vădutu din corespondința lor—ei nu încetare de a fi in cele mai bune relațiuni.

Alaltăieri eram gata să mă pornescu la țeară, când am priimitu următorul biletu :

«Doamna Angelica Florineasca și domnul Onisim Cerențelu roagă pe domnul C. N. să bine-voiască a le face onoare de a asistă la cununia lor, ce se va serbă la biserica din satul Brustureni Duminecă la 18 a curentei.»

Am risu gândindu la poznele care facu florile, și am plecatu la Brustureni.

II

FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE. — ALECSANDRU LAPUȘNEANU.

SOBIETKI ȘI ROMANII. — REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDA-
VIEI. — CANTEC VECHIU.

APRODUL PURICE

1486

Fost'au acest Domn om nu mare
la stat, ănsă întreg, drept, viteaz și
meșter la răsboaie. . . . Și era mare
jale și plâns în norod pentru per-
derea acestui Dómn bun.

— *Vornicul Ureche*

La viața lui Ștefan cel Mare.

Ciocărlia cea voioasă în văzduhu se legăna
Ș'inturnarea primăverei prin dulci ciripiri serba,
Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat
Pământul ce era încă de-al seu sânge rourat ;
Uitas' acum Moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi,
Cântă dragostele sale. Vai ! el nu putea găci
Că vrăjmașu 'ntr'a lui țară se gătesce-a năvălî.

Generarul cel mai falnic a dîrjilor Ungureni,
Hroiote¹ ros de 'nversunarea ce avea pe Moldoveni—

Care 'n multe săngeroase lupte i-au fost arătat,
 Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat—
 Luând veste cum că Stefan Domnul lor atunci s'afila
 In ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
 Socoti că favorabil prilej altul n'a găsi
 De Moldoveni și de Stefan de odat'a-și răsplăti,
 Ca să poată cu-o lovire acea rușine spăla,
 Ce romănescele arme au săpatu pe fruntea sa.
 Așa dar aduând noaptea pre toți oșterii sei,
 Le espuse-a sale planuri, și le dîse : «Frații mei ! [cați,
 Sciți c'acești romăni selbatici, vrăjmași aprigi, ne'mpă-
 Au ucisu mulțime mare dintr'ai noștri bravi soldați,
 Sciți că insetați de sânge in Ungari'au intratu,
 Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsatu;
 Ear noi care bărbătesce n'am lipsitu a ne lupta,
 De abia numai prin fugă, viața ne-amu pututu scăpa,
 Și cununile de lauri ce 'n răsboae-am adunat
 Moldovanul cel obraznic in picioare le-au călcat ;
 Oare-această infruntare și batjocoră, și reu,
 N'a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnețu ?
 N'a să mai sosească vremea să ne răsbumăm și noi,
 S'arătăm că 'n Unguri curge viteaz sânge de Eroii ?
 Vremea este indămână, prilejul favoritor,
 Oastea lor este departe, și cu ea-i și Domnul lor ;
 Mergeți dar, și 'n astă noapte toți ostașii vă gătiți
 Și când va miji de dîoă, nesmintit călări să fiți,
 Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm u,
 Cine sunt Ungurii noștri și Hroiote să le-arătăm.»

Se fălea deșertul Ungur cu-acel vis amăgitor,
 Că o țeară neapărata va pustii prea ușor,
 Și'n a sa zădărnicie i se părea că vedea
 Lacrimele cum se varsă, sângele cum șiroea!
 Dar dreptatea Provedenții n'a putut îngădui,
 Gândul seu cel săngeratec să se poată săvirși;
 Și Dumneșeu milostivul p'al seu popul credincios,
 Nu-l va lăsa in călcarea Ungurului fioros.
 Deci Sfântul Duh cu 'ndurare pe un român insufliând
 Ce de mult se afla încă pintre Unguri petrecând,
 Și carele aușise tot planul acel cumplit,
 Ce asupra țării sale Ungurii au slimit,
 Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
 Patriotică simțire in inimă-i tot s'afla;
 Așa dar in vâlmășagul ce gătirea prileji,
 S'aruncă pe-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
 După ce eși din lagăr alergă necontenit
 Toată noaptea, pân' ajunse când soarele-a răsărit
 In oraș la Roman, unde pre Părcălabul aflând,
 Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucând,
 De osteneală și trudă a cădut jos leșinat,
 Ear calul seu lângă dēnsul rēsuflarea și-a și dat.

De îndată Părcălabul un minut n'a zăbovit
 Și un curier in pripă, la Stefan a răpeșit;
 Ear satelor de pe mărgini, porunci a se găti
 Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
 Tot odată dând de scire și pre la boierinași
 Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,

Cu toții și mic și mare, să grăbească alerga
 La șesurile Moldovei unde el se va afla;
 Apoi strângând Călărașii și parte din târgoveți
 Inarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
 Au eșit din târg afară cu mica urdia sa,
 Și pre dușman fără frică ca să vie-il aștepta.

Precum norul de lăcuste soarele intunecând
 Vine pre sus cu iuțeață țarinile-amenințând,
 Incât tremurând așteaptă spărietură muncitor
 Nesciind unde-a să cadă acel nor ingrozitor;
 S'amăgesce cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
 Și-a sudorei sale roduri va putea încă aduna;
 Însă de-odată lăcusta cade toată pe câmpii
 Și intr'un clip in praf preface, țarini, hoalde,-ogoare, vii
 Sau după cum primăvara omățul cel adunat
 Pintre ripi, și de-a lui Febus calde rațe săgetat
 Se topesce și s'asvirle șiroi iute furios,
 In părăul care curge pintre flori in vale jos,
 Il turbură, il măresce, il șmflează cu al seu val,
 Și nu-l lasă până nu-l face de se varsă peste mal;
 Câmpiile se ineacă, ear păstorii spăimântați.
 S'aciuiază cu-a lor turme in munții invecinați;
 Acest fel sumeții Unguri in Moldova năbușescu.
 Ori ce 'ntimpină nainte robescu, taie, pirjolescu,
 Cu omor și pustiire drumul lor se insemna,
 Naintea lor merge groaza, și in nrmă foc fumega;
 Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
 Hroiote aflând pustii sate a nțelege nu putea,

Care poate fi pricina acelu bejănărit,
 Căci el crede că de dēnsul nimene nici a gāndit;
 Deci indatā poruncesce sǎ-i afle pre cineva
 Prin colibe, prin bordee, ca sǎ-l poatǎ intrebă.

Eatǎ cǎ ǎmblānd haiducii peste un moșneag au dat,
 Gārbovit de bētrānețǎ, intr'un toiag rezǎmat;
 A sa barbǎ ca zǎpada, a lui plete argintii,
 Fața lui cea cuvioasǎ, ochii sei mareți și vii,
 Il aseamēnǎ cǎ este ǎngerul ocrotitor
 Al acelor pustii sate, sau Duhul tǎnguitor.
 El pǎnǎ la Hroiote vine cu pas lin și mēsurat,
 Fǎrǎ grijǎ de și este de catane 'ncunjurat,
 Și așteaptǎ sǎ-l întrebē. — «Unchiașule, ean sa-mi spui
 De ce pricinǎ p'acea nici un locuitor nu'i? —
 Ast-fel Hroiote ii grǎesce. — Pricina insuți o veđi,
 (Ii rēspunde-atunci bētrānul) și ǎncǎ mai cercetezi?
 Pricina bejănăriei ș'a jalei obștesci, tū ești
 Hoț turbat și fǎrǎ lege care prǎzi și pustiesci!
 Care vii cu cete multe de tǎlhari și prǎdǎtori,
 S'aduci jalē in locașul unor pacinici muncitori!
 Nu purta grijǎ! cu dēnșii curēnd te vei intǎlni
 Și amar iți vei da șama, foarte greu te-i rǎfui.
 Dumneđeu mult milostivul nu gāndi cǎ te-a lǎsa
 Sǎ sfășii cu-a ta turbare credincioasǎ turma sa,
 Ci-și va inturna urgia preste spurcat capul tēu,
 Și-l va detuna sdrobindu-l cu 'nfocat trāsnetul sēu!»
 Dicēnd, face semnul crucei și din greu a suspinat. —
 Cine 'n minutul acela sǎ-l vađǎ s'ar fi 'ntǎmplat,

L'ar fi socotit că este din ceruri vr'un prooroc.
 —«Spănzurați-l! ințepați-l! tăeți-l! dați-l in foc!»
 Strigară haiduci, husarii și tot trupul ostășesc.
 Ș'acum mii de lănci și săbii, pe deasupra-i se 'nvărtesc.
 Bătrânul așteaptă moartea fără a se oțări,
 El pentru țara lui este mulțămît a se jertfi;
 Dar Hroiot strigă să-l lasă; catanele se supun,
 Ii fac loc, se dau in laturi, mâna pre el nu mai pun.
 Generalul lor simțesce după câte auzi,
 Că ușoară biruința cum gândesce nu-i va fi.
 Deci in cete de-o potrivă oștenii sei adunându
 Pre haiduci puid in mijloc, călărimea inșirându.
 Lasă trupul cel mai mare sub niște vechi ofițeri
 Și el c'o parte aleasă de călăreți volonteri,
 Purcede mai inainte nerăbdător de a sci
 Dacă 'n drumul seu vr'o oaste de Români va intâlni.

După ce câte-va ceasuri merșeră cu un pas des
 Vădur' aproape de Roman, pe 'ntinsul Moldovei șes
 Un puțin număr de oameni, tot in cete împărțit;
 Țâns' acea adunătură eră mândră de privit.
 De-o parte boierinașii, d'a lor slugi incunjurați,
 Călări pe armăsari ageri și felurit imbrăcați.
 Fiește care dintr'inșii câte-o dovadă purta
 De la dușmanul, pre care l'a fost invins mâna sa.
 Unul c'o sabie 'ntoarsă, c'un capot roș infirat
 Și haine inaurite, este turcesce 'mbrăcat;
 Altul incalecă earăși un cal de don căzăcesc
 Poartă o suliță lungă, și un hamger calmucesc;

Imbrăcat c'un ciapchin verde, și blănit tot cu samur
 Un tănăr se hereșește, p'un sirep armăsar sur;
 Chingile, șeaoa lui, frăul ferecate cu argint
 Arată cum că luate de la vr'un mare Leah sunt.
 Pe a altuia frumoasă inaurită hărșea
 Intr'un colț se vede-un vultur ce-o cruce 'n gură ținea,
 Nu rămâne indoială că acel odor bogat,
 De la Domnul Vlad sau Radul, in resboiu a fost luat.
 Alții cu săgeți și arce au căciule Tătăresci,
 Ȑnsă cea mai mare parte poartă cușme țurcănesci².

De acolô nu departe țărani stau adunați,
 Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare inarmați;
 A lor măneci suflecate, aerul posomorit,
 Tăcerea lor, toate-arată că spre răsboiu s'au gătit.

Părcălabul mai nainte era cu-ai sei călăreți,
 Având strinși pe lângă dănsul slujbașii și târgoveți;
 Deci vĂdĂnd cum că vrăjmașul cât putea venea spre ei,
 Se intoarce și le ȓice : — «Eată dușmanul, flecăi!
 Năvăliți la el cu toții, voinicesce vĂ luptați,
 Țara și casele voastre in pradă-i să nu lăsați. [dat
 Dați de tot! să n'aveți milă de-un vrăjmaș ce ne-au pră-
 Care cu foc și cu sĂnge urma lui și-a insemnat;
 Buciumați, și Doamne-ajută! » — Cu toții strigă : Amin!
 Aideți frați din țara noastră să alungĂmu pre păgĂn!³

De-abea dobele și surle semnul bătăii vestescu,
 Indată cu toți in oastea Ungurilor năvălescu
 StrigĂnd : ucideți! ucideți! dați de tot! nu vĂ ndurați!
 Pre vrăjmașii ce ne pradă, nu miluiți! nu cruțați!

Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborind,
 Aduc neorânduială într'a dușmanilor rând;
 În zădar stau Ungurenii și vitejesce se bat,
 Românul nu-i bagă samă, și țăranul incrunțat,
 Face jertfă răsbunării și pre prins și pre rănit.
 În zădar și ofițerii, și Hroiote oștean vestit,
 Ca să-i mai îmbărbăteze, d'avalma pintre soldați
 Se luptă; nu vedu, n'ascultă husarii inspăimântați,
 S'amenințându-i din urmă cuțitul Moldovenesc.
 Să plece acum de fugă se indeasă, se gătesc.
 Eată c'atunci ceea oaste se ivea dintr'un ponor,
 Ungurenii prindu la suflet veddend că vine-ajutor,
 Se întorcu cu bărbăție, se înșiră ear la loc,
 Și războiul se 'ncleștează, mai ucigaș, mai cu foc.

După câteva minute toată oastea le-au sosit,
 Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
 Deci îndată toată fața bătăii au prefăcutu,
 Căci măcar că Moldovenii cumpetul nu-și au perdutu,
 Dar de multă ungurime nădușiți, incunjurați,
 Cădeau precum snopii vara, de sabie săgetați.
 Dos la dos, spate la spate, se bat desnădăjduit,
 Lovirile le's grozave în cât nu-i de povestit;
 Sub a Românului paloș sângele curge përeu
 Pân' când brațu-i amorțese fiind rănit foarte greu,
 Scapă sabia din mână; în sfișit și el cădend
 Restoarnă încă pe-un dușman ce'l vede lângă el stând.
 Dumneșule! la tine nădejdea lor au rămas,
 Înălțe-se pân' la Tronu-ți a lor trist și jalnic glas!

Și trimite-le din ceruri un ânger într' ajutor
 Căci se batu pentru scăparea ș'apărarea țării lor.
 Coperiți de rane grele, făcând semnul sfintei cruci
 Iși dau duhul sub cuțitul selbaticilor haiduci!
 Părcălabul plin de scârbă cu căți-va boerinași,
 Mai având pe lângă sine vr'o sută de călărași,
 Nădejde de mântuire, de nicăiri așteptând,
 Și de cât traiu cu rușine moarte mai bine-alegând,
 Hotăresce să s'arunce între dușmani desperat,
 Și să moară cum se cade unui brav adevărat.
 Când deci astă hotărire a implini se gătea,
 Eat' un călăreț zăresce ce'n fugă spre el venea,
 De pulbere ce ridică calul seu cel inspumat
 Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
 Ea par' că-i spune c'acela aduce vr'un ajutor,
 Pentru bravii ce de Unguri fără milă se omor.
 Nu trecù mult și atunce ochilor nu a cređut,
 Când pre Purice Aprodul lângă dinsul a vėđut,
 Purice, care'n rezboae a fost pururea vestit,
 Român vrednic intru toate, a lui Stefan favorit.
 — «Părcălabe, sănătate! (đise) Stefan a plecat
 Cum luă insciințarea ce prin cartea ta i-ai dat;
 Și m'a și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbesci
 Să aduni oameni de daste căți vei putea să găsesci,
 Și 'naintea lui indată, cu toții să alergați. . . .
 — Oamenii mei, eată-i, frate, cu vrăjmașu 'ncăerați!
 Ii răspunde Părcălabul, — de trei ceasuri nencetat
 Se luptă cu vitejie și mult sânge a vėrsat,

Căci a dușmanilor noștri, numărul e indecit,
 Și dece odihniți Unguri stau p'un român ostenit!»

Aprodul atunci îi dice : «de este așa, apoi
 Să te tragi cu câtă oaste ți-a rămas încă spre noi,
 Căci acum la Siret, Stefan trebuie să fi sosit;
 Eū mă 'ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am implinit.»
 Sfirșind, fără de zăbavă, s'aruncă pe calul seu
 Ii dă pinteni, și le strigă : «rămăneți cu Dumnezeu!»

Indată și Părcălabul semn de retragere dând,
 Și restul oștilor sale la un loc tot adunând,
 Incepură a se trage cu regulă și incet,
 Spre oaste ce tăbărise la Șchee lângă Siret.

Cum a primit curierul de părcălabul trimes
 Stefan din toat' a sa oaste a treia parte-au ales,
 Și mergend cu un marș grabnic toată noaptea până'n ȃi,
 Adoași pe ameașă in șes la Siret sosi :

Acolo spre răsufierea oștilor a tăbărit,
 Ș'în trei trupuri osebite oastea sa a împărțit,
 Darabanii cei cu plete, toți sănețe lungi purtând,
 Armășeli cei selbateci, barbe stufoase avend;
 Simenii cei iuți cu arce, și cu măciuci in fălți,
 Toți aceștia pedestri, număr ca la șapte mii
 Erau sub Vornicul Boldur oștean vechiu și ispitit.
 In răsboaie și in taberi crescut și îmbătrănit;
 Paharnicul Coste earăși avea pe sama lui dați,
 Panțirii și leficii toți cu zale imbrăcați⁴

Ear Copiii și Aproșii, de boerinași feciori,
 Care ostășescul prapur a păzi erau datori,
 Pre Voevod totdeauna la răsboae străjueau,
 Și haine foarte frumoase și bogate arme-aveau ;
 In mijlocul lor călare eroul Stefan era,
 Și vechiul steag a Moldovei inainte 'i flutura ;
 (Pe dănsul era de-o parte cap de Zimbru 'nfățoșat,
 Ear dincolo sfântul George călare și inarmat.)
 Acolo se afla earăși al oștilor veteran
 Arbur Hatmanul ce 'n mână poart'un groznic busdugan
 Pre care ca pre o mince de copil il arunca,
 Dar ađi omul cel mai tare de abia l'ar ridica,
 Altă armă el nu are, nici voesce-a mai avea,
 Căci ii place când pre dușman c'o isbire il turtea.
 Eată se aude sgomot, impușcături și strigări,
 Chiote de biruință, ș'a cailor rânchezeri ;
 Peste puțin se zăresce și steagul parcălăbesc
 Incunjurat de vitejii ce-l apără și'l păzesc
 Pe 'mprejurul lui grămadă stau ca zid nerăsbătut,
 Să pue pe dănsul mâna Ungurul nici c'a putut ;
 Plini de pulbere și sânge, de rane acoperiți,
 Acești bravi se luptă strașnic, căci sunt desnădėjduiți.
 Se 'nfioară Ungureanul și stă trist a socoti
 Ca această biruință multă oaste ii jertfi,
 Dar bucuria isbăndii intristarea-i intrecea,
 Că-i aproape răsplătirea, lui prin gând nu ii trecea,
 Pentru că 'ntru-o luncă deasă oastea românească sta,
 Și porunca să incede bătălia aștepta,

Deci Stefan lăsând in urmă o strajă de călărași,
 Orănduesce pre Boldur cu-ai sei harnici pedestrași,
 Să meargă să năpustească in Haiducii unguresci,
 Ear Panțirii să lovească aripele dușmănesci ;
 După aceasta s'intoarce și acest fel le grăi :
 «Ostași ! Voi sciți foarte bine că spre a ne birui
 Alți mai insemnători dușmani in zadar s'au ispitit,
 Ci a săbiilor noastre ei cercare ascuțit ;
 Apoi suferi-vom astăzi ca a acești cutezători
 Vrednici d'a purta mai bine nume de hoți trădători,
 Să vie cu sumeție chiar intr'al nostru pământ
 Să robească și să prade ? Nu ; cât eū in viață sunt
 Nu va fi. Dumnedeū sfântul ne va imputernici,
 Sumeața lor cutezare să o putemū pedepsi.
 Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v'ați purtat
 La Baea, la Cursul apei, și la Rimnicul-sărat, ⁶
 Astăzi și cu Ungurenii tot așa să vă purtați ;
 Și la ori ce întâmplare totdeauna s'alergați,
 Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea,
 Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea». ⁷
 Dice : și s'arunc' in dușmani de Aprodi incunjurat,
 Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat ;
 Arbure viteazul Hatman cu călărimea cea grea,
 Năpădesce 'n husărime și incede a tăia ;
 Vai și amar de acela nenorocit Ungurean,
 Pre care il întâlnește strașnicul lui buzdugan !
 Precum când o stâncă mare dintr'un munte ș'a surpat
 Sdrobesce, oboară, sfarmă, ori ce'n drumu-i a aflat ;

Caselê de pe costișă, grădini, saduri, liveți, vii,
 Prăvale, rostogolesce gireți, turme, herghelii,
 Până ce se întâlnește cu nisce 'nvechiți stejari
 Uitați de timp și de veacuri pe a muntelui dărmari,
 Urieșă stânc' atuncea toată puterea perdând
 Nu mai face stricăciune neclintită rămând,
 Ear norodul de pe vale care sta înspăimântat,
 Dă lui Dumneșeu mărire vedându-se c'au scăpat.
 Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorind,
 Și la prada ce-a să facă cu mulțămire gândind;
 Se bucură când privesc e cerul invălit cu nor
 Căci are bună nădejde c'a putea prăda ușor,
 Ș'acum calul seu prin pinteni il silește-a alerga,
 Dar fulgeră și trăsese tocmai dinaștea sa!
 Calul sare, sforăse, și tălharu 'ncremenit,
 Scapă dărlogii din mână socotindu-se perit.
 Ast fel și Hroiote remase când pre Stefan a vedut,
 Ce din luptele trecute ii era prea cunoscut;
 Ânsă trebui să stea față, n'are 'ncotro cotigi,
 E perdut și el și oastea dacă nu va isbândi.

A cailor rânchezare, pocnetul cel de săneți,
 Freamățul și șueratulă a mii de mii de săgeți,
 Zângănitul cel de săbii, pulberea ce pân' in nori
 Se înalță in vârteje de l' atăția luptători,
 A trâmbeșilor și surle răsunset scărșiiitor,
 Țipetele, văitarea, gemățul celor ce mor,
 Ingrozesc pe călătorul ce-și urmează calea sa,
 Și urechile-astupându-și, se ascunde undeva.

Românii cu-a lor iuțeală prăvălind răstoarnă tot ;
 Ungurii să stea 'mpotrivă se silescu și ei cât pot,
 Ȑnsă furia română sparge, sfarmă ori ce greu.
 În zădar și ofițerii se luptă, se bat mereu,
 În zădar mai fac manevre ș'in tot chipul se sucesc,
 Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvescu.

Acum toți plecau de fugă cu sufletul ingrozit,
 Când Hroiot cu bărbăție Ȑnc' odată i-au oprit
 Strigădu-le : «Unde mergeți ? incotro vreți să fugiți ?
 Au doar' că sunteți aproape de casă vă 'nchipuiți ?
 Ȑnsă pȐn' la țara noastră, eu vă pot incredința,
 Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
 Nu-i alt mijloc de scăpare de cât toți să prăvălimu,
 În corpul unde e Stefan, și pre el să-l oborimu,
 De-l vom omori pre dȐnsul să sciți bine c'am scăpat ;
 Acolo isbiți cu toții și vă bateți desperat.»
 Deci urmȐnd planul acesta, ei spre Stefan nȐbușescu.
 Copiii și cu Aprozii ce pre Domnul ocolesc,
 Se luptă cu vitejie toți pre lângă Prințul lor,
 Sfarmă, taie și dumatică, fac infricoșat omor ;
 Dar Haiducii sunt ca zidul și desnȐdȐjduit dau,
 Se bat bine și Husarii și neclintiți pe loc stau.
 Viteazul braț a lui Stefan prin vrȐjmași cȐrȐri făcea,
 De a sȐngelui vȐrsare pȐmȐntul se inroșea :
 Când d'un plumb dintr'o sȐneață calul seu rȐnit fiind,
 SforȐesce ș'apoi cade Ȑnc'odată nechezȐnd.
 Cade și eroul Stefan, dȐcȐnd : «Copii nu vă dați !
 Și pre Domnul vostru pradă dușmanilor nu lȐsați.»

Hroiote strigă in glas mare : «Fraților am biruit !
 Fiorosul nostru dușman a cădūt și a perit ;
 Pe trupul lui puneți mâna, hrană corbilor să-l dăm,
 Ca și ei să se 'ndulcească, când și noi ne rēsbunăm.»

Sumețindu-se vrășmașii năvălesc mai furioși ;
 Ȃnsē nu pot să rēsbatā prin Aprođii credincioși.
 Toți imprejuru-i s'așeadă, se luptā ca nisce lei,
 In zādar Unguriī āmblā să-și facā loc printre ei ;
 De sabia romānească se injunghie, se omor,
 Se fac jertfā cutezării și obrāsniciei lor.

In vremea aceasta Stefan să se scoale isbutind
 Și din cāderea aceea nimicā nepătind,
 Cere alt cal ; deci indatā, Purice descālecā,
 Și fiind frēul și scara la Domnul seu il trāsā
 Dīcēnd : «Doamne ! Eatā calul, aratā-le mai cūrēnd
 Cā de tine Ungureanul n'a scāpat intr'acest rānd.»
 Dar de stat fiind mic Stefan nu putea incālecā.
 Purice-atunci ear ii dīse : «De voesci Māria ta,
 Eu un moșinoiu m'oi face pe carele să te suī.»
 Ș'indata pe brānci se pune jos la pecioarele lui.
 Deci cu mijlocul acesta, Eroul incālecānd,
 Cātrā dēnsul se intoarce și ii dīce-așa zimbīnd :
 «De va vrea Dumneđeu astāđi să putemu ca să scāpām
 De primejdia aceasta intru care ne aflām,
 Sā scii, Purice, bāete, că nu-i mai fi moșinoiu,
 Ci spre vrednicā rēsplatā, movil'a te face vroiu.»⁸
 Atunce din nou in dușmani, se aruncā mai cumplit.
 Ungurul vēđēndu-l earāși rēmāne incremenit,

Perde toată bărbăția ce nădejde-i insufla.

Și ori pleacă ca să fugă, sau prins de răsboiu se dă.

Eată c'un vuet de dobe se aude răsunând,

Și un daraban spre Stefan in fuga mare-alergând,

(Plină de colb și de sânge era 'mbrăcăminte sa)

De departe ii și strigă : «Să trăesci, Măria ta !

Dușmanii se biruiră, și de fugă au plecat;

Arbur Hatmanul din urmă de goan' acum i-au luat.»

Călărimea cea ușoară ce 'napoi au fost rămas

După porunca ei dată ajungând intr'acel ceas,

Cu o nouă 'nfariere in Unguri au năvălit;

Răsboiul ce ținea încă indată l'au hotarit.

Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins ,

Se imprăștie ca apa pe șesul acel intins;

Umblu dealurile, câmpii, unde pot se mistuescu :

Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuescu,

Alții ear rămănu pe drumuri călcați, de cai și sdrobiți,

Cei mai mulți cad și-și dau duhul de-osteneală oboșiți.

Părcălabul plin de sânge, de moarte fiind rănit

Până la viteazul Stefan să-l ducă a poruncit,

Lângă care aducându-l, el a suspinat din greu,

Țicându-i : «Părinte Doamne, a sosit minutul meu !

Eu astă-ți cătr' a mea țară datoria-mi implinii,

Și lui Dumnețu dau slavă căci te vęd păn nu murii.

Dar o fiică prea-iubită și soția-mi au rămas

Fără nici o mângăere. Eu in sama ta le las! . .

Să-ți fie milă de ele! » Țicând 'nalță un ochiu slab

Spre Stefan, și își dă duhul bunul, vrednic Părcălab !

Săngerând din două rane, obosit și desperat
 Hroirot alerga spre munte pe al seu cal inspumat,
 Dar norocul ce-i zimbise pân' atunci, l'a părăsit;
 Ceasul răsplătirii drepte, ceasul morții i-a sosit!
 Purice care din urmă îl gonit neincetat
 Îl ajunge, și îndată capul seu i-a retezat;
 Apoi infigând în lance acest săngeros trofeu,
 Se întoarce de-l închină lui Ștefan, Domnului seu.

Soarele-acum cu mărire se pleca cătr' asfințit
 Luminând câmpul acela de cadavre coperit;
 Ștefan acolo cu oastea atuncea descălecând,
 Boerii, el, căpitanii, toți genunchile plecând,
 Aduc laudă și slavă Cerescului împărat,
 Mulțămindu-i c'umilință de mila ce-aș răvărsat,
 Peste țara ce slăvesce numele seu cel mărit,
 Ne lăsându-o în prada ereticului cumplit.⁹

Săvârșind aceasta sfânta datorie-au poruncit
 Trupurile să s'adune vitejilor ce-au perit
 În aceasta bătălie patria lor apărând;
 Care cu prohod de lacrimi într'un șanț mare 'ngropând
 D'asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat,
 Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.

A doa și dimineața oastea toată cu lin pas
 Sosi 'n Roman, unde Ștefan la biserică a tras;
 (Acolo prea-cuviosul Tarasie 'l aștepta,
 Țiind cartea mântuirii, și crucea în mâna sa).

După ce dar sfânta slujbă cu slavă s'a săvârșit,
 Și Dumneșeu înduratul prin Tedeum s'a mărit;
 Căpitanii și Ostașii la gazde s'au aședat;
 Ear Voevodul indată a trimis de i-a chemat.
 Pre trista Părcălăbeasă, căreia, daca veni,
 Cu o blândă duiosie el aceste ii grai :
 «Bărbatul tēu, jupăneasă, luptându-se cu Hroiot
 A cădut pe câmpul slavei ca un viteaz patriot;
 Perderea acestui vrednic Moldovan adevărat,
 Crede-mă că și pre mine nu puțin m'a intristat,
 Căci aș fi ales mai bine să perd un intreg ținut;
 Dar astfel l'a merit soarta și cerul așa a vrut.
 De voi de-acum inainte trebui eu să ingrijesc,
 Deci ție din visterie pensie îți rânduesc;
 Ți-nsă pân' a nu-și da duhul fiind că mi-a arătat
 Că are și o copilă, in vrista de măritat,
 Vei afla și pentru dēnsa ceea ce-am hotărit eu;
 Mângăie-te, jupăneasă, mulțămind lui Dumneșeu!»
 Apoi pre Purice-Aprodul chemându-l ii dise-așa :
 «Purice! cunosc bravura, laud bărbăția ta;
 Te-ai purtat cu vitejie, și eu sunt indatorat,
 Să-mi implinesc juruința ce la rēsboiu ți-am fost dat.
 Deci de acum inainte Movilă te vei numi,
 Ca numele tēu cu slavă să se poată pomeni.
 Iar fiind că tu eri calul mi l'ai fost dat imprumut,
 Ți dau cinci moșii cu sate in a Sorocii ținut;
 Și ca viață fericită să petreci pre cum doresc
 Cu-a Părcălabului fată voi in să te căsătoresc;

Ca să scii și cât preț are in ochi-mi un bun ostaș,
Te înalț spre răsplătire la rangul de Vel-Armaș.¹⁰
Sfârșind Hatmanul indată pre Movil' a îmbracat
C'un contuș frumos de nurcă, și Stefan in mâni i-a dat
Búzduganul Armășiei de argint și poleit,
Și ceremonia asta acest fel s'a săvirșit.

A doa ți ingroparea Părcălabului făcend,
Și pre Movilă Armașul cu fata lui cununănd,
Viteazul Stefan cel Mare cu oastea sa s'au pornit,
Și la cetatea Sucevei in bună pace-au sosit.

Neamullui Movilă-Armașul multă vreme-a fost vestit
Și pe tronul Romăniei mulți Domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe țară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

N O T E

¹ Hroiot au fost unul din cei mai vestiți căpitani a oștilor regelui unguresc Matias Corvin. Vräjmaș neimpăcat Moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor răsboae ce au nenorocit aceste țeri vecine.

² In veacul XV, când Romănia se cărmuiea de prinții sei independenti, la intămplare de răsboiu toți boierinașii ce locueau pe la moșiile lor, erau datori să se oștească improtiva dușmanilor; și ori care proprietar și boier aducea cu dănsul atăți oameni de arme, pre căți starea și puterea sa il erta. Această romănească *pospolită* alcătuea un corp strașnic.

³ Țăranul romăn cinstit dar superstițios nu putea crede că Ungurul care nu se ținea de tractaturi și nu postescă vinerea și mercurea nu este păgăn. Vrënd să arăte pe un om necinstit și ateu, il numea papistaș, și această inverșunare asupra catolicilor le era insuflată de misionarii Ierarhiei Constantinopolitane, care de la consiliul Florenții, totdeauna s'au ingrijitu să nu scape din mână aceste țeri. Țicerea aceasta până astăzi încă este ocăritoare in gura țăranului Moldovan.

⁴ Corpul Darabanilor subt comanda căpitanului de Darabani, corpul Simenilor subt Aga și Armășeii subt Vel-Armaș (in sama cărcra era și artileria); alcătuea o oaste de 20 mii pedestrași; asemine și călărimea ce se împărția in Panțiri și Leficii cuprindea earăși un trup de 10 mii. Aceste erau putrile Moldovenilor in vreme de pace; ear la vreme de răsboiu se indoeau și se intreiau trupele acestea. Părcălabul de Hotin alergă cu corpul Lipcanilor. Serdarul de Orhei cu regimentele Lăpușnene, toți Ispravnicii

cu slujitorii lor, căpitanii plaiurilor cu plăeșii, și în sfârșit toți boierinașii cu oamenii lor de arme.

⁵ Copiii de casă și Aprozii alcătuiau gvardia Domnească. Ei erau toți călări, purtau căciuli țurcănești cu pene, dulămi de cațifea cu nasturi de argint. (Vorn. Ureche).

⁶ Stefan a biruit : La baea, pe Unguri, unde s'au și rănit regele lor Matias. La Lipniță, pe Tatari, luând prins și pe fiul lui Mainak Han care-i comănda. La Soroca, pe Leși și pe Cazacii Hatmanii cărora Lobod și Nelibaico prințându-i, i-au tăiat. La Soci; cursul apei și la Racova pe Turci și pe Românii din Valahia sub comanda lui Vlad Țepeluș și Radul cel frumos.

⁷ Aceste a Țis Enric IV oștilor sale. Imi va sluji de ertare căci le-am pus în gura eroului Român, vitejia lui, de care a dat dovede în 40 de războaie împotriva a dușmani groznici, și în care a fost pururea biruitor.

⁸ Istoric.

⁹ Pân' a nu începe războiul, Moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbănda armelor lor. După biruință, cea ăntei a lor datorie era să mulțămescă acelu care cu al seu puternic braț i-au întărit și i-au făcut învingători. Pietatea lui Stefan IV, pe drept numit cel mare, se arată prin 40 de mănăstiri și biserici ce a zidit, după numărul izbândilor sale.

¹⁰ Istoric.

ALECSANDRU LĂPUȘNEANUL

1564-1569

I

Daca voi nu mă vreți, eu vă vreu...

Iacob Eraclid poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Stefan Tomșa, care acum cărmuia țeara, dar Alecsandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, isbutise a lua oști Turcesci și se înturna acum să isgonească pre răpitorul Tomșa, și să-și ia scaunul, pre care nu l'ar fi perdut, de n'ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărășit de șapte mii spahii și de vr'o trei mii oaste de strănsură. Ânsă pe lângă aceste 'avea porunci împărătesci către Hanul Tatarilor Nogai, ca să-î dea ori cât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu Vornicul Bogdan,

amândoi călări pe armasari turcesci și inarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, ți se după puțină tăcere, isbândi-vomu oare?

— Să nu te indoiesci Măria ta, răspuse curtezanul, țara geme sub asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va fâgălui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum voru vedè că Măria ta vii cu putere, îndată voru alerga și-l voru lăsa.

— Să dee Dumneșeu să n'aib nevoie a face ceea ce a făcut Mircea Vodă la Munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dênșii.

— Aceasta rămâne la înaltă înțelepciune a Măriei tale.

Vorbind așa, au ajunsu aproape de Tecuci, unde poposirè la o dumbravă.

— Doamne, ți se un Aprod apropiindu-se niște boieri sosind acum ceru voie să se infățiseze la Măria ta.

— Vie, răspuse Alecsandru.

Curènd intrarè sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii sei, patru boieri din care doi mai bătrâni, ear doi juni. Acestii erau Vorniculul Moțoc, Postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alecsandru Vodă, se inchinarè până la pământ, fără a-î săruta poala după obicei.

— Binè ați venit, boieri! ți se acesta silindu-se a zimbi.

— Să fii M. Ta sănătos, răspuserè boierii.

— Am auđit, urmâ Alecsandru, de băntuirile țerii și

am venit s'o mântuiu; sciu că țara m'așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiesci Măria Ta, ȕise Moțoc, țara este liniștită, și poate că Măria Ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țințar, armasar. Pentru aceea obștia ne-a trimis pre noi să-ți spunemu că norodul nu te vrea, nici te iubesc, și M. Ta să te întorci inapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspuse Lăpușneanul, a căruia ochi scânteiară ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi, și voi mergeți ori cu voia ori fără voia voastră. Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg? (1)

— Solului nu i se taie capul, ȕise Spancioc; noi suntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sunt hotărâți a pribegi la Unguri, la Leși și la Munteni, pe unde au toți rude și prietini. Voru veni cu oști streine, și vai de biata țară când vomu avea răsboae între noi, și poate și Măriei Tale nu-i va fi bine, pentru că Domnul Stefan Tomșa...

— Tomșa! El te-a învățat a vorbi cu atăta dărzie? Nu sciu cine mă opresce să nu-ți sfărăm măselele din gură cu buzduganul acesta, ȕise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v'au învățat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s'a invrednicit a se numi Unsul lui Dumnezeu, ȕise Veveriță.

(1) Miron Costin.

— Au doar nu sunt și eu Unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai Stolnicul Petre? Nu m'ați ales voi? Cum a fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s'a întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângăere? Și ănsă acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha ha ha!

Ridea; mușchii i se suciau în risul acesta, și ochii lui hojma clipeau.

— Cu voia Măriei Tale, ȕise Stroici, vedemu că moșia (1) noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgănilor. Când astă negură de Turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni Măria Ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgăni ce aduci cu Măria Ta? adăogî Spancioc?

— Cu averile voastre, nu cu banii țeranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țerii, dar a venit vremea să vă mulg și eu pre voi. — Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v'au trimis, ca să se fe-rească să nu dau peste el, de nu vre să fac din ciolanele lui surle, și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii eșiră măhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! ȕise Moțoc cădënd în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fără delegile noastre! Adă-ți aminte că ești pămēntean (2), adă-ți aminte de ȕisa scripturei și eartă greșiților tēi! Cruțe pre biată țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgăni; vină numai

(1) Patria.

(2) Patriot.

cu căți Moldoveni ai pe lângă Măria Ta, și noi chizeșluimu că un fir de păr nu se va clăti din capul Înălțimei Tale; și de-ți vor trebui oști, ne vomu inarma noi cu femei și copii, vomu ridica țara in picioare, vomu ridica slugile și vecinii nostri. Incede-te in noi!

— Să mă incedu in voi? ȃise Lăpușneanul înțelegând planul lui. Pesemne gândești că eu nu știu ȃicătoarea (1) moldovenească: «lupul părul schimbă, ear năravul ba?» Pesemne nu vĂ cunosc eu, și pre tine mai virtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai vĂduț că m'au biruit, m'ai lăsat? Veveriță imi este vechiu dușman, dar incai nici odată nu s'a ascuns: Spancioc este încă tĂnĂr, in inima lui este iubire de moșie; imi place a privi sumeția lui, pre care nu se silesce a o tĂinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu scie ce este imbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboarĂ, se mĂnĂncĂ. Dar tu, Moțpace? invechit in ȃile rele, deprins a te cioconi la toți domnii, ai vĂndut pre Despot, m'ai vĂndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi n'aș fi un nĂtĂrĂu de frunte, cĂnd m'aș incede in tine! Eu te ert ĂnsĂ, cĂ ai indrĂsnit a crede cĂ iar mĂ vei putea inșela, și iți fĂgĂduesc cĂ sabia mea nu se va minji in sĂngele tĂu; te voiu cruța, cĂci imi ești trebuitor, ca sĂ mĂ mai ușurezi de blĂstemurile norodului. Suntu alți trĂntori, de care trebuie curĂțit stupul.

Moțoc ii sĂrutĂ mĂna, asemenea cĂnelui care, in loc sĂ mușce, linge mĂna care-l bate. El erĂ mulțĂmit de

(1) Proverbul.

făgăduința ce caștigase; scia că Alecsandru Vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputend inturna pre Lăpușneanul din cale, să și urmeze drumul la Constanti-nopol, unde prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar vedend că el venea cu însuși invoirea Porții; pe de alta sfindu-se a se intoarce fără nici o ispravă la Tomșa, cerurē voie să rămăe a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voea li se dete.

II

Ai să dai samă, Doamnă!...

Tomșa ne simțindu-se in stare a se improtivi, fugise in Valahia, și Lăpușneanul nu întâl-nise nici o impedicare in drumul seu. Norodul pretutindene il intimpina cu bucurie și nădejde, aducend-și amintē de ăntēia lui Domnie, in care el nu avusese vreme a-și desvăli uritul ca-racter.

Boierii ănsē tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi ingrijiți; sciau că norodul ii uresce, și pre Domnu că nu-i iubeste.

Indată ce sosise, Lăpușneanul porunci să imple cu lem-ne toate cetățile Moldaviei afară de Hotin, și le arse vrēnd să strice prin aceasta asilul nemulțamiților, carii de multe ori subt adăpostul zidurilor acestora, urziau comploturi

și ațîtau revoalte. Ca să se sece influința boierilor și să stărpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de preteceste, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omora din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i se arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite, și el nu apuca să putrediască, când alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăsnea a grăi improtiva lui, cu cât mai virtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii Albanezi, Serbi, Unguri, isgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alecsandru, care plătindu-i bine, îi avea hărăziți; ear oștile Moldovene sub Căpitani creature a lui, le ținea pe margini; slobodind ănsă pre ostași pe la casele lor, le-mărginise în puțin număr.

Intru o di el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase ear în favor, și care eșea, după ce îi infățoșase planul unei nouă contribuții. Se părea nestămpărat, vorbea singur și se cunoscea că meditează vre o nouă moarte, vre o nouă daună, când o ușă lăturalnică deschidându-se, lăsă să intre Doamna Rucsanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș care, — dice hronica — cu multă jale și măhniciune a tuturor, s'a ingropat în Sf. Monastirea Probota zidită de el, Rucsandra rămăsese în fragedă vristă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliaș și Stefan. Iliaș urmând în tro-

nul părintelui său, după o scurtă și desfrănată Domnie, se duse la Constantinopol, unde imbrătoșă mahometismul, și în locul lui se sui pe tron Stefan. Acesta fu mai reu de cât fratele său; începu a sili pe străini și pe catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară, pribegire din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului, și cădere negoțului. Boerii care, cei mai mulți, era încuscriți cu Polonii și cu Ungurii, se supărare, și corăspundându-se cu boierii pribegi, hotărîre peirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrănarea lui nu l' ar fi grăbit. *Nu hăldăuia de răul lui nici o jupăneasă, dacă era frumoasă*, dice Hronicarul în naivitatea sa. Într'o zi când se afla la Tuțora, ne mai așteptând sosirea boierilor pribegi, Boierii ce erau cu dănsul, ca să nu-l scape, au tăiatu frânghiile cortului sub carele el ședea, și dănd năvală, l'au ucisu.

Acum numai Rucsanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pre dănsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție unui oare cărui numit Jolde, pre care ei îl aleaseră de Domn. Dar Lăpușneanul ales de boierii pribegi, întimpinând pre Joldea, îl birui, și prindându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care viea încă pomenirea lui Rareș, se insură, și luă el pre fîca lui.

Ast-fel gingașa Rucsanda ajunsese a fi parte biruitorului.

Când intră în sală, ea era imbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fîce și surori de Domn.

Peste zobonul (1) de stofă aurită, purtă un benișel de felendreș (2) albastru blănit cu samur, a căruia mânice atirnav dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se inchiea cu mari paftale de matostat, impregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe șiruri de margaritar. Șlicul de samur pus cam într'o parte era impodobit cu un surguciu alb, și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Pêrul ei după moda de atunci se împărția despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pre femeile României și care se găsesce rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tănjitoare, ca floarea espusă arșiței soarelui, ce nu are nimicu s'o umbrească. Ea văduse murind pre părinții sei, privise pre un frate lepădându-și relegea, și pre cela-lalt ucis; și mai ăntei hotărîtă de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici il scia), acum fusese silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei fără a o mai întreba, a da mâna lui Alecsandru Vodă, pre care cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat in el cât de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecâ și-i sărută mâna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicându-o ca pre o pană, o puse pe genuchii sei.

-- Ce veste, frumoasa mea Doamnă? dise el sărutându-o pe frunte; ce pricină te face astăzi când nu-i

(1) O haină lungă deschisă dinainte.

(2) Catifea.

sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineată?

— Lacrimile jupăneselor văduve care se varsă la ușa mea, și care strigă răsplătire la Domnul Hristos și la Sfânta Născătoare, pentru sângele care verși.

Lăpușneanul posomorindu-se desfăcu brațele; Ruc-sanda, cădù la picioarele lui.

— O bunul meu Domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâția sărimani! (1) Găndesce că Măria Ta esti prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește Măriei Tale? N'ai cu nime războiu; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu scie! cât te iubesc! și copiii Măriei Tale sunt frumoși și tineri. — Judecă că după viață este și moarte, și că Măria Ta ești muritor și ai să dai sama! Pentru că cu monastirile, nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitesci și infrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăca, și.....

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare, și mâna lui prin deprindere se rezămă pe junghiul (2) din cingătoarea sa; dar îndată stăpânindu-se, se plecâ, și ridicând pre Ruc-sanda de jos :

— Doamna mea! îi dîse, să nu-ți mai scape din gură ast-fel de vorbe nebune, că, de nu știu ce se poate întâmpla. Mulțămesc sfântului mare mucenic Dimitrie

(1) Orfanî.

(2) Un cuțit a căruia mănec se ascundea în teacă, și care slujia spre înjunghierea dușmanului invins. În Franța se numia misericorde.

Isvorătorul de mir, a cărui hram se prăznuesce la Biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aş sci că mă vei și omori nu pot să tac. Ieri, când voiam să intru, o jupăneasă cu cinci copii s'au aruncat inaintea rădvanului meu (1) și m'au oprit arătându-mi un cap țintuit în poarta curții. Ai să dai samă, Doamnă! imi țiise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații.... Uită-te, Doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te! — și imi arăta capul sângeros, și capul se uita la mine grozav! — Ah! Stăpâne! de atunci neincetat vîd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zimbînd.

— Vreau să nu mai verși sînge, să încetești cu omorul, să nu mai vîd capete tăiate, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimăne nu vei mai vedea, răspunse Alecsandru-Vodă; și mîne îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să ții?

— Mîne vei vedea. Acum, dragă Doamnă, dute de-ți vezi copiii, și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine, și pune la cale să ne gătească un ospet, căci mîne dau masă mare hoierilor.

Doamna Rucsanda eși după ce iarăși îi sărută mîna. Bărbatul seu o petrecu până la ușă.

(1) Un fel de caretă așezată pe dricuri.

— Ei! pus'ai toate la cale, intrebă el, viind grabnic cătră Armaşul seu, care intrase atunce?

— Tot este gata.

— Dar oare voru veni?

— Voru veni.

III

Capul lui Moţoc vrem....

De cu sară se făcuse de scire tuturor boierilor să se adune adoa ȕi, fiind sėrbătoare, la Mitropolie unde era să fie şi Domnul, ca să asculte Liturghia, şi apoi să vie să prânzească la curte.

Cănd sosi Alecsandru Vodă, sfânta slujbă incepuse şi boierii erau toţi adunaţi.

Improtiva obiceiului seu, Lăpuşneanul în ȕioa aceea era imbrăcat cu toată pompa Domnească. Purta corona Paleologilor, şi peste dulama poloneză de catifea stacoşie, avea cabaniţa turcească. Nici o armă nu avea alta de cât un mic junghiu cu plăselele de aur; ear pîn-tre bumbii dulămii se zăria o zea de sirmă.

După ce a ascultat st. Slujbă, s'a coborit din strană s'a inchinat pe la Icoane, şi apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s'a plecat cu mare smerenie, şi a sărutat moaştele sfântului. Spunu că in minutul acela el era foarte galben la faţă, şi că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta suindu-se iarăşi in strană, se inturnă cătră boieri şi ȕise :

«Boieri dumneavoastră! Dela venirea mea cu adoadomie și până astăzi, am arătat asprime către mulți; m'am arătat cumplit, reu, vërsând sângele multora. Unul Dumneșeu scie de nu mi-a părut reu și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră sciți că m'a silit numai dorința de a vedea contenind gâlcevîrile și vëndările unora și altora, care ținteau la răsipa țerii și la peirea mea. Astăzi suntu alt-fel trebile. Boierii și-au venitu in cunoscință; au vëdutu că turma nu poate fi fără păstor, pentru că șice Mântuitorul : *Bate-voi Păstorul, și se vor imprăștia Oile.*

«Boieri dumneavoastră! Să trăimu de acum in pace, iubindu-ne ca nisce frați, pentru că aceasta este una din cele șice porunci : *să iubesci pe aproapele tău ca însuși pre tine, și să ne ertămu unii pre alții, pentru că suntemu muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcù cruce — să ne erte noș greșalele, precum ertămu și noi greșiților nostri.»*

Sfirșiad această deșănțată cuvëntare, merse in mijlocul bisericii și după ce se inchinâ iarăși, se inturnâ spre norod in față, in dreapta, și in stinga, șicënd : *Ertați-mă oameni buni, și boieri dumneavoastră!*

Dumneșeu să te erte, Măria ta! răspunseré toți, afară de doi juni boieri ce stă gânditori, rezămați de un mormënt lângă ușa, ânsē nime nu le-a luat sama.

Lăpușueanul eși din Biserieă, poftind pre boieri să vie ca să ospeteze impreună; și încălecând se inturnâ la palat. Toți se imprăștiarē.

— Cum îți pare? dîse unul din boierii care i-amu vîdutu că nu ertase pre Alecsandru Vodă.

— Te sfătuesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspuse celalalt; și se amestecară in norod. Acestii erau Spanciok și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospetul acesta. Vestea se imprăștiase că Domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde, că voru putè ocupa earăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țeranului. Căt pentru norod, el era indiferent: el din împăcarea aceasta nu aștepta vre un bine, nici prepunea vre un rîu. Norodul se invoia cu obləduirea lui Alecsandru Vodă: cărtea numai asupra ministrului seu Moțoc, care intrebuița creditul ce avea la Domn, spre impilarea gloatei. Căci de și era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, séu nu le asculta.

Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii incepurè a veni cālări, intovărășiți fieștecare de cîte două trei slugi. Luau sama ănsè că curtea era plină de Lefecii inarmați, și că patru tunuri sta indreptate spre poartă; dar socoteau că suntu puse pentru a serba după obiceiu ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vre o cursă, dar odată intrănd, nu se mai putea inturna, căci porțile erau străjuite, și pázitorii porunciți a nu lăsà să easă nime.

Adunăndu-se boerii, 47 la numèr, Lăpușneanul se puse in capul mesii, avēnd in dreapta pre logofétulu

Trotușan, și în stînga pre vornicul Moțoc. — Începură a ȃice (1) din surle, și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia pe vremea aceea nu se introdusese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospățu se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mîncări grecesci ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, și în sfîrșit fripturile cosmopolite. Pânza mesii și șervetele erau de filaliu (2) țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lîngă pîrete sta aședate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase pline de vin de Odobesci și de Cotnar, și la spatele fiesticăruia boier dvorica cîte o slugă, care *dregea* (3). Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte pe lîngă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate pline de vin; slujitorii mîncău și beau; Boierii mîncău și beau. Acum capetele începuseră a se inferbenta : vinul își făcea lucrare. Boierii închinău și urău pre Domn cu vivate sgomotoase, la care răspundeau Lefecii prin chiote, și tunurile prin bubuit.

Acum eră aproape a se scula de la masă, cînd Veveriță ridică pîharul și închinănd ȃise : Să trăiesci întru mulți ani Măria ta! să stăpînesci țara în pace, și *Milostivul Dumneȃeu* să te întărească în gîndul ce ai pus, de a nu mai strica pre boieri, și a bîntui norodul...

(1) A cînta. — Cuvînt vechi.

(2) O țesătură foarte subțire.

(3) Turna vin. C. B.

N'apucă să sfișească, căci buzduganul Armașului lovindu-l drept în frunte îl oboři la pământ.

— A! voi ocăriți pre Domnul vostru! strgâ acesta; la ei flicăi! — În minut, toți slujitorii de pe la spațele boierilor, scoțind junghiurile îi lovire; și alți ostași aduși de căpitanul de Lefecii intrare și năpustire cu sabiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privia măcelăria ce începuse. El ridea; ear Moțoc silindu-se a ride ca să placă stăpânului, simțea pērul sburlindu-i-se pe cap, și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă săngeroasă. — Inchipuiască-și cineva într'o sală de cinci stinjinii lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotăriți spre ucidere, calăi și osindiți, lupțându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii neavând nici o grijă, surprinși mișălesce pe din dos, fără arme, cădeau fără a se mai improtivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce; mulți ânsă din cei mai juni se apērau cu turbare; scaunele, talgerele, tacămurile mesii se făceau arme în mâna lor; unii de și răniți se incleștau cu furie de gâtul ucigașilor, și nesocotind ranele ce priimeau, îi stringeau până îi înădușeau. Dacă vre unul apuca vre o sabie își vindea scump viața. Mulți Lefecii perire, dar în sfișit nu mai rămasă nici un boier viu. Patru-deci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trinta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spārseserē, și vinul amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor vădându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Pușini care scăpară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și invitând pre alte slugi și oameni boieresci, burzuluiseră norodul, și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă improtivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pre care îl însciințase de pornirea norodului, trimise pre Armașul să-i întrebe ce vrору și ce ceru? Armașul eși.

— Ei vornice Moțoaice, ți se apoi înturnându-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de reii acestii, și am scăpat țara de o așa rie?

— Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune, răspunsă mirșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuesc pre M. Ta la aceasta, dar ved că înțelepciunea Măriei tale a apucat mai 'nainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că . . . fiind că . . . era să . . .

— Ved că armașul întârzie, ți se Lăpușneanul curmând pre Moțoc, care se invălmășea în vorbă. Imi vine să poruncesc să dee cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoți și Dumneata?

— Așa, așa, să-i improasce cu tunurile; nu'i vr'o pagubă c'oru muri câteva sute de moșici, de vreme ce au peritu atăția boieri. Da, să-i omoare de istov.

— Mă așteptam s'aud asemenea răspuns, ți se cu oțerire Lăpușneanul, dar să vedem ăntăiu ce vrору.

În vremea aceasta Armăşul se suise pe poarta curţii şi făcând semn, strigă : Oameni buni! Măria Sa Vodă întreabă ce vreţi şi ce cereţi ? şi pentru ce aţi venit aşa cu *zurba* ?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să scie pentru ce a venit şi ce vrea. Incepu a se stringe în cete, cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfârşit începură a striga :

— Să micşureze dăjdiile ! — Să nu ne zapciască !

— Să nu ne mai implinească ! — Să nu ne mai jăfuiască !

— Amu rămasu săraci ! — N'avemu bani ! — Ne i-au luat toţi Moţoc ! — Moţoc ! Moţoc ! — El ne belesce şi ne pradă ! — El sfătuesce pre Vodă ! — Să moară !

— Moţoc să moară ! — Capul lui Moţoc vrem !

Acest din urmă cuvânt găsind un eho în toate inimile, fu ca o schintee electrică. Toate glasurile se făcură un glas, şi acest glas striga : capul lui Moţoc vrem.

— Ce ceru ? întreabă Lăpuşneanul vedând pre Armăşul intrând.

— Capul Vornicului Moţoc, răspuse.

— Cum ? ce ? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un şerpe ; n'ai auzit bine, fârtate ! vrei să şuguesci, dar nu-i vreme de şagă. Ce vorbe suntu aceste ! Ce să faci cu capul meu ? îţi spun că eşti surd ; n'ai auzit bine !

— Ba foarte bine, şise Alecsandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se audu de aici.

In adevăr ostaşii ne mai improtivindu-se, norodul începuse a se căţăra pe ziduri, de unde striga în gura mare : Să ne dee pre Moţoc ! Capul lui Moţoc vremu !

— Oh ! păcătosul de mine ! strigă ticălosul. Maică precurată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc !...

Dar ce le-am făcut eu oameniloru acestora ? Născătoare de Dumneţeu scapă-mă de primejdia aceasta, şi măjur să fac o Biserică, să postesc cât voi mai avè ǎile, să ferec cu argint Icoana ta cea făcătoare de minuni de la Monastirea Neamţului !...

Dar milostive Doamne, nu-i asculta pre nişte proşti, pre nişte mojici. Pune să dee cu tunurile într'inşii... Să moară toţi ! Eu sunt boier mare ; ei sunt nişte proşti !

— Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanul cu sânge rece ; să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat ? Judecă dumneata, singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ǎiceai însuţi când imi spuneai că nu mă vrea nici mă iubesc ţara. Sunt bucuros că-ţi răsplătesce norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vëndându-mi oastea lui Anton Sechele (1), şi mai pe urmă lăsându-mă şi trecënd în partea Tomşii.

— Oh ! nenorocitul de mine ! strigă Moţoc smulgëndu-şi barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale ! fie-vă milă de jupăneasa şi de copilaşii mei ! lăsaţi-mă să mă spovedesc ! şi plângea, şi ţipa, şi suspina.

— Destul ! strigă Lăpuşneanul, nu te mai boci ca o
(1) Vestitul general Ungur.

muiere! fii român verde. Ce să te mai spovedesci? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tâlhar și un vîndător? Asta o scie toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului, și-i spuneți că acest fel plătesce Alecsandru Vodă celor ce pradă țeara.

Indată Armașul și Căpitanul de Lefegii începură a-l tirii. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrînd să se improtivească; dar ce puteau bătrănele lui mâni improtiva acelor patru brațe sdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se impedecea de trupurile confrăților sei, și luneca pe sângele ce se inchiegase pe lespeși. În sfîrșit puterile îi slăbiră și sateliții tiranului ducîndu-l pe poarta curții mai mult mort de cât viu, îl imbrănciră în mulțime.

Ticălosul boier cădù în brațele idrei acestei cu multe capete, care intru o clipală îl făcù bucăți.

— Eată cum plătesce Alecsandru Vodă, la cei ce pradă țara! dîseră trimișii tiranului.

— Să trăiască Măria sa Vodă! răspuse gloata. Și mulțămindu-se de astă jertfă, se imprăștii.

În vreme ce nenorocitul Moțoc perea acest felu, Lăpușneanul porunci să ridice masa, și să stringă tacămurile; apoi pusă să răteze capetele ucișilor, și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea luând capetele le aședă în mijlocul mesii pe încet și cu rindueală, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari de asupra, după neam și după ranguri, până ce făcù o piramidă de patruzeci și șapte căpăține, virful căria se inchiea prin capul unui Logofet mare. Apoi

spălându-se pe mâni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea, și intră în apartamentul Doamnei.

De la începutul tragediei acestia, Doamna Rucsanda nesciind nimic de cele ce se petreceau, erà îngrijită. Ea nu puteà aflà pricina sgomotului ce auđise, căci după obiceiul vremii de atunci, femeile nu eșeau din apartamentul lor, și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoscea ce este disciplina. Una din ele mai îndrăsneață eșind, auđise vorbă, că este zurba asupra lui Vodă, și adusesese această veste stăpănei sale.

Buna Doamnă temându-se de furia norodului, erà spărieată, și cand a intrat Alecsandru, a găsit-o rugându-se dinaintea Icoanei, având copiii pe lângă dēnsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te vėd! Mi-a fost tare frică.

— Pentru aceea precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, Doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auđeau?

— Nimic. Slujitorii s'au fost luat la sfadă, dar s'au liniștitu. Ȑicēnd aceste, luă pre Rucsanda de mână și o aduse în sală.

Intru vederea grozavei priveliști, ea slobođi un țipet strașnic, și leșină.

— Femea tot femeu, Ȑise Lăpușneanu zimbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luând-o în brațe o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de Lefecii și pre armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cănilor ace-

stora, iar titvele lor să le înşire pe zid, dise Lefeciului. Ear tu, adresându-se către Armaş, să-mi pui mâna pe Spancioc şi pe Stroici.

Ănsă Stroici şi Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonaşii ii ajunseră tocmai când treceau hotarul :

— Spuneţi celui ce v'au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vomu vedè până a nu muri !

IV

De mă voi scula, pre mulţi am să popesc şi eu....

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, in vremea căroră Aleksandru Vodă credincios făgăduinţei ce da-se Doamnei Rucsandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedè suferiri omenesci, născocì feluri de schingiuri.

Scotea ochi, tăia mâni, ciuntea şi seca pe care avea prepus ; ănsă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cutezà a cărti cât de puţin.

Cu toate aceste, erà neliniştit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc şi pe Stroici, care şedeau la Kamenită aşteptând şi pândind vreme. De şi avea doi gineri grafi cu mare influinţă la curtea Poloniei, era îngrijit de acesti doi boieri, să nu invite pre Poloni, care nu căutau de căt preteceste, spre a intra in Moldavia; dar acesti doi români erau prea buni patrioţi, ca să nu judece că răşboiul şi venirea oştilor străine, ar fi fost peirea Patriei.

Lăpuşneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimic, dar ei sciau cât preţuesce jurământul lui. Ca să-i privegheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; ânsă aici se bolnăvî de lăngoare. Boala făcù răpeđi înaintiri şi în curënd tiranul se vedù la uşa mormentului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruđiei sale, fioroase şi ameninţitoare, îngrozindu-l şi chemându-l la judecata Dumneđeului Dreptăţii. În deşert se învărtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemând pre Mitropolitulu Teofan, pre Episcopii şi pe boieri, şi spuindu-le că se simte sosit la sfirşitul vieţii, îşi cerù ertare de la toţi umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul seu Bogdan, pre care îl lasă moştean Scaunului, şi să-l ajute; căci fiind în fragedă virstă, încungiurat de puternici vrăjmaşi, nu se va pute apëra nici pre sine nici pre ţară, de nu va fi unire între boieri, şi de nu vor avè dragoste şi supunere cătră Domn. «Cât pentru mine, urmă a đice, de mă voi şi ridică din boala aceasta, sunt hotărit a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăşesc, câte đile imi va mai lăsa Dumneđeu. Deci vă rog, părinţi Arhieriei, de mă veţi vedè aproape de moarte, să mă tundeţi călugăr....»

Nu putù vorbi mai mult. Convulsiile îl apucarë şi un leşin grozav ca moartea, îi înghieţâ trupul, încât mitropolitul şi episcopii credënd că se sfirşese, îl călugărirë,

puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea pă-nă a nu se face Domn.

După aceasta salutând pre Doamna Rucsanda de re-gentă in vremea minorității fiului ei, proclamară pre Bogdan de Domn. Apoi indată porniră stafetele pe la boierii din țară și emigrați, și pe la capitaniii oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecând pe la gasde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormânt de urieș. Nu se auđiă decât murmura valurilor Nistrului, ce isbea regulat stincoasele ei coaste, sure și goale, și strigătul monoton a ostașilor de strajă, care intru lumina crepu-sculului se zăreau rezămați pe lungile lor lance. Suin-du-se in palat, ii cuprinse nu puțină mirare neintăl-nind pre nime; insfirșit o slugă le arătă camera bolna-vului. Voind să intre, auđiră un mare sgomot, și se o-priră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschiđend ochii, vėđu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statue de bronz; se uită pe dēnsul și se vėđu coperit cu o rasă; pe căpătăiul seu sta un potcap. Vrū să ridice mână și se impedecă in niște metanii de lână. I se părū că visează, și earăși inchise ochii; dar redeschiđendu-i peste pu-țin, vėđu aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? il intrebă unul din monahi, vėđendu-l că nu doarme.

Numele acesta ii aduse aminte de toate cele ce se pe-

trecuseră. Săngele într'insul începù a ferbe, și sculându-se pe jumătate :

— Ce pocitâni sunt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară boaite! Eșiți că pre toți vă omor! Și căută o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul, îl asvirli cu mânie în capul unui călugăr.

Intru auđul strigărilor lui, Doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultând la ușă.

— A! voi m'ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușit și spărios; gândiți că veți scăpa de mine? Dar să vă easă din minte! Dumnezeu sau Dracul mă va însănațoșa, și. . .

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Găndesce, păcătosule, că ești monah; nu mai ești Domn! Găndesce că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată, și pre acest copil în care reađămă nădejdea Moldaviei. . . .

— Boaită fățarnică! adăogă bolnavul sbuciumându-se a se scula din pat, tacă-ți gura; că eu care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M'ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu. (1) Ear pre cățeaoaș asta voi s'o tai în patru bucăți împreună cu țincul ei, că să nu mai asculte sfătuirile boaitelor și a dușmanilor mei. Minte acel ce ădice că sunt călugăr! Eu nu suut călugăr, sunt Domn! Sunt Alecsandru Vodă!.. Săriți flēcăi! Unde's voinicii mei?... Dați! dați de tot!

(1) Miron Costin.

Eu vă poruncesc. Ucideți-i pe toți... Nici unul să nu scape... A! mă 'năduș!... Apă! apă! apă! — și cădû re-sturnat pe spate, hircăind de turbare și de mânia.

Doamna și mitropolitul eşiră. La ușă ii intimpinară Stroici și Spancioc.

— Doamnă! dise Spancioc apucând de mână pre Rucanda, omul acesta trebuie să moară numai de cât. Eată un praf, pune-l in bătură lui. . .

— Otravă! strigă ea infiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața Măriei Tale și a copilului acestui este in primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă eși. — Ce este? întrebă Doamna.

— Bolnavul s'a trezit și cere apă și pre fiul seu. Mi-au dis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă strângând cu furie copilul la sin.

— Nu'i vreme de stat in gânduri, Doamnă, adăogî Spancioc. Adu-ți aminte de Doamna lui Ștefăniță Vodă (1) și alege între bărbat și între fiu.

— Ce dici părinte? dise sermana femeie, inturnându-se cu ochii lăcrimători spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fica mea; Domnul Dumneșeu să te povățuiască. Ear eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru Domn; și pre cel vechiu, Dumneșeu să-l erte, și să te erte și pre tine. Dicend aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

(1) Miron Costin.

Rucsanda luâ un pahar de argint plin de apă pre care-l aducea sluga; și apoi mahinalicesce și silită mai mult de boieri, lăsâ să cadă otrava in el. Boerii o împinseră in camera bolnavului.

— Ce face? întrebâ Spancioc pre Stroici, carele crepase ușa și se uita.

— Întrebă de fiulu seu—dice că vrè să-l vadă—cere de bcut—Doamna tremură—ii dă paharul—nu vrè să-l iae!...

Spancioc sărî și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, il ia, bea... Să-ți fie de bine, Măria Ta!

Rucsanda eși tremurândă și galbănă, și rezământu-se de părete:

— Voi să dați samă inaintea lui Dumnezeu, dise suspinând, că voi m'ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul venî : Să mergemu, dise Doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, respunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! dise Doamna cătră mitropolitul, și se duse cu el plângend.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta intins cu fața in sus, liniștit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el ii privi indelung, și necunoscendui, ii întrebâ, cine sunt și ce voescu?

— Eu sunt Stroici, response acesta.

— Și eu Spancioc, adaogî celalalt; și aceea ce voimu este să te vedemu până a nu muri cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmași mei! suspinâ Alecsandru.

— Eu sunt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să'l tai, când ai ucis 47 de boieri, si care a scăpat din ghiarăle tale! Spancioc, a. cărui avere ai jefuit-o lăsându'i femeea și copiii să cerșetorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mânilor de păntece!

— Ți *Acum slobodeșee*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m'ați otrăvit, nelegiuitorilor! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O te foc!—Unde'i Doamna? Unde'i copilul meu?

— S'au dus și te-au lăsat cu noi.

— S'au dus și m'au lăsat! m'au lăsat cu voi! Oh! omoriți-mă, să scap de durere! Oh! injunghe-mă tu, tu ești mai tănăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă stășie! injunghe-mă! Țise intorcându-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghiu in sângele cel pângărit a unui tiran ca tine.

Durerile cresceau: Otrăvitul se sbuciuma in convulsii.

— Oh! strigă, imi arde sufletul! oh! dați-mi apă... dați-mi ceva să beu!

— Eată Țise Spancioc luând paharul de argint de pe masă; au rămasu drojdiile otrăvii. Bea și te răcoresce!

— Ba; ba, nu, nu vreu, Țise bolnavul stringend dinții. Atunci Stroici il apucă și-l ținu neclintit; ear Spancioc scoțindu cuțitul din teacă, ii descleștă cu vârful lui dinții, și ii turnă pe gât otrava ce mai era in fundul paharului.

Lăpuşneanul mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se înturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ȕiseră boierii. Ba, se cade spre osinda ta să ne privești; învața a muri, tu care sciai numai a omori. Și apucându-l amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se la el cu o bucurie infernală, și muștrându-l.

Nenorocitul Domnu se svilcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrișneau, și ochii sei sângeați se holbaseră; o sudoare inghietată, tristă a morții prevestitoare, eșia ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chipu de jumătate ceas, în sfârșit își dete duhul în mânilor calăilor sei.

Acest fel fu sfârșitul lui Alecsandru Lăpuşneanul, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La Monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

1684

Pe drumul ce duce cătră cetatea Neamțu, pe la sfirșitul lui Septembrie 1686 se vedea o oaste mergënd. După un trup de lănceri ce deschidea marșa, urmau douăspredece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări in fruntea cărora erau trei; unul in floarea vristei, posomorit, gânditor, necăjit, și doi mai bătrăni. Tus-trei in haine poloneze. In sfirșit venea duiumul oastei; trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță pospolită, amestecați, in neregulă, cu steagurile strinse, cu capul plecat, cu armele resturnate, cu intristarea pe față și cu durerea in inimă. Nu se aușea nici surlă nici dobă, numai tropsotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de dece zile caii n'au rosu decât coaja copacilor, și oamenii s'au hrănitu numai cu poame.

Și ănsă această oaste in stare așa ticăloasă e cea ce

a îngiosit de atâte ori trufia semilunii, ear acei trei fruntași ofițeri suntu Hatmanii Iablonovski și Potoțki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala Leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se trage dinaintea Tatarilor și a Moldovenilor; a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopșită de dușmanii carii il urmează mișelesc fără a îndrăsni să-și deo pept fățiș cu el, și facu pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina in drumul seu de cât o fioroasă pustietate !

Cum am đis, mergea incet și gânditor. Hatmanii lângă densusul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care și ei se împărtășeau.

— Ce castel e acesta ! intrebâ Sobiețki când ridicând capul zări pe sprinceana dealului înălțindu-se trufașă dinaintea lui cetățuea Neamțu. Cu bună seamă vr'un cuib a tálharilor acestor de Moldoveni !

— La vreme de resboi, aici domnii Moldovei obiceinescu a-și trimite averile lor, respunse Potoțki.

— Așa ! Să mergemu dar să-l luămu. Oh ! voi să-mi resbun pre Cantemir care mă înșelâ, și mă făcù să perd atăta viteji.

— Eu ași đice să lăsăm cetatea aceasta, đise Iablonovski, și să ne urmămu drumul inainte. Avemu tauri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu ! nu va đice lumea

că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri. N'avemu tunuri ? Vomu lua-o dar cu mâinile.

— Numele M. Tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufa polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se insenină la ideea unei isbănzi atât de lesnicioase, și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățue se afla optspredece plăeși trimiși de Ispravnicul de Neamțu pentru străjuire, în lipsa garnizoanei care era la Fălci pe lângă Domnul Cantemir, unde tăbărise armia Turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise un tănăr plăeș a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băete, ȕise un bătrân de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai vedut la Iași ?

— Ce să vȕd tată ? Blăstămăție ! Tărgul îi în jac. Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi ȕicu că'su creștini !

— Creștini ! au prădatu bisericile și monăstirile de odoare. Nu sciți încă ? S'au dusu să iee pe Sfânta (1) de la Triisfetitele.

→ Doamne feresce ! ȕiserē plăeșii făcȕdu-șu cruce.

— Așa, urmâ tȕnȕrul; eram acolo când au mersu să iee racla Sfintei, dar călugărul simțȕnd a închis poarta, și n'a vrut să deschidă; atunce . . .

→ Puiu de om călugărul ! strigarē ascultătorii.

(1) Moaștele Sf. Paraschevi de la Epivata aduse cu cheltueala Domnului Vasile Vodă.

— Atunce Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai ăntăi a trimis răspuns călugărului care ședea in clopotniță să deschidă, ori face monăstirea praf și pulbere.

— Audita-ți acolo litfa cea păgână! Și ce a făcut popa?

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă de la un împărat care se dăce creștin, și că M. S. ii mare și puternic, poate să facă ceea ce dăce, dacă nu se teme nici de Dumneșeu nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, ci s'a ingropa sub zidurile bisericeii, și apoi lumea va judeca între dănsul atât de slab și între M. S. atât de tare.

Audind aceste, Leahul s'a făcut foc de mănăie și dasă acum poruncă să impușce, când unul din hatmanii lui i-ă dăis nu sciu ce. — Cum imi spunea oamenii, i-a dăis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Indestul că l'a induplecat să dee pace bisericeii.

— Și ce facu acum Leșii la Iași?

— Este o săptămână de când s'au dusu după ce au văduțu că nu mai au merinde pentru oști, și au purcesu pe Bahliu in sus, gândind c'or găsi de toate; dar acoloa să vedeți. Vodă din lagărul Turcilor cum a audit de aceasta a și pornit după dănsii un Mirzac c'o mulțime de Tatars și vr'o cinci steaguri de Moldoveni, ear mai ăntăi a trimis pe loc pre Capitanul Turculeț c'o strajă de călăreți care apucând inainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar făuului și fănațelor, a ascuns prin

gropi grăul și orzul, și dușmanul a găsit tot pustiu în drumul seu, încât agiungând la Cotnar nu găsea să mănânce decât poamele copacilor; ba încă a pus prin bălți și niște erburi veninoase de care cum bea crăpa; și vai de capul lor! pereau cu sutele și ei și caii, ear care rămănea pe urmă cădea în mânilor Moldovenilor care fără mai multă judecată ori îl spânzura, ori îl înțepa.

— Osinda Sfintei Paraschevi! Țise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m'ați trimis la Iași să ved ce mai este.— După ce s'au dusu Leșii, m'am luat cât coala pe urma lor până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu Capitânul Turculeț care mi le-au spus; ș'apoi după ce am vădut că dușmanii și-au luat drumul spre țeara lor, am apucat de-adreptul piste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă'i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăeșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tănărul ce venise de curând și pre care l'am auditu vorbind; și-au schimbatu drumul, și vinu aici. . .

— La porți, flectăi! țise bătrânul. Incueți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu țică Leahul c'a intrat într'o cetate Românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi suntemu numai noastrădece și asta'i o oaste întreagă, observă unul, cum se. . .

— Taci, mucosule! il curmă bătrânul. Te temi că-i peri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel infruntat, se trase rușinat și se sui pe ziduri.

In vremea aceasta oastea se apropiese. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul il salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poftesci de la noi?

— Măria sa Regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l. (urma titlurile) vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cuceriți cetatea împreună cu tote averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a eși cu arme și bagaje fără i se face nimică, ear cutezând a se împotivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subt ascuțitul sabiei.

— Du răspuns M. Sale, dise bătrânul, că laude și îngroziri de aste anu mai auditu noi, și tot nu ne-amu spărietu. Mai bine M. S. și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcutu nimică. Cetatea n'avemú gând să i-o dămu cu una cu două, macar că nu suntu in ea nici averi nici merinde. Tot ce'i putemu da este plumbul din pușce, pre care i'l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie inuntru.

— Plecați-vă, dise trimisul, și nu vă puneți capul in primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

— Ȑncă odată vę intreb, vę inchinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul incepu. Tunurile aședate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăeșii ręspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fiește care impușcătură 'oborea câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii pereau fără a face spor.

In ȓioa d'ântei doi vânători perirę. A doa ȓi și a treia ȓi mai cădurę cinci și se rănirę doi. A patra ȓi cădu impușcat însuși Comandantul artileriei Leșesci, dar mai perirę trei din Moldoveni. Numęrul bravilor scădea pe toată ȓioa. Seara adunându-se pe lângă foc, vędurę că au sfișitu și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut? tată, intrebă tęnęrul vânător pe bętrănul, care rănit la un picior sta intins pe o laviță.

— Căți au perit d'ai noștri?

— Dece.

— Și nu mai avem nici praf nici merinde?

— Nu.

— Dacă'i așa apoi mări dimineață urcă-te pe poartă și leagă in virfulu săneții un stergar alb; spune că închinămu cetatea, cu tocmală să ne lesă sloboȓi să eșimu și să ne ducemu unde vomu voi.

Așa se urmă. Leșii primirę toate condițiile cerute. Oastea se inșiră in douę rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci in loc de o strajă numeroasă, se vędurę eșindu

șese oameni din care trei duceau pe umerele lor, pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobiețki răpedindu-se ca-lare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate răspunse bătrânul rănit din spatele fiului seu.

— Cum! atăța sunteți?

— Dece din noi au peritu din mila M. Tale.

— Voi ați cutezatu a vă improtivi mie și a-mi omori atăța viteji? dise Regele. O, asta nu se va trece așa! urnâ turbat de mânie; trebui o pildă pentru cei asemenea voă, și pilda va fi groznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de streang. — Spânzurați-i!

Pe loc ostașii incungiurară pre plăeși, carii depuindu jos răniții, își făcură semnul crucei și rezământu-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu induișoare această scenă.

— Fie-mi ertat, Sire, dise atunci Iablonovski apropiindu-se cu respect de Regele care ședea posomorit și mănios, a arăta M. Tale, că acești viteji n'au făcutu de cât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avutu norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobiețki că voru fi sloboși și nesuperați.

— Iți mulțănesc, vrednice al meu tovarăș de arme, dise Sobiețki ca deșteptat din somn, iți mulțănesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oame-nii acestii s'au purtatu vitejesce. Să li se dee fie căruia câte cincideci de zloți. Apoi inturnându-se cătră Rō-

măni : « Voinicilor, dize, sunteți slobodi; mergeți in pace, și spuneți copiilor și fraților vostri, că ați avutu cinstea a vă improtivi cinci țile Regelui de Polonia.

Indată se făcù loc Moldovenilor, carii luându-si răniții se indreptară cătră munți, in vreme ce oastea se cobora incet la vale; ear cetatea cu porțile deschise purtând pe zidurile sale urmele boambelor dușmănesci, rămăse singură pe culmea inverdită ca un mare schelet de urieaș.

NB. Fragmentul acesta a servit D. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fù jucată in earna trecută çu un mare succes pe scena noastră.

REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

Carol al XII regele Suedilor, adusese spaimă în tot Nordul Europei ; dar nebuneasca lui sumeție se sfărâmă în sfârșit de stătornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, perdând sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinți, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse ănsă și căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborise pre August Electorul de Sacsonia. Dar trebui să dăm mai ăntei o lămurire despre acest rege Polon.

Carol văduse pre palatinul Stanislav Leșcinski când îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcù cuceritorului Sved. El avea o fisiono-

mie norocită, eră franc, brav, deprins cu ostenele, și iubit de vasalii sei. Regele Svedilor cunoscându-l și se : Omul acesta imi va fi purure prieten, și in gura lui Carol aceste vorbe insemnau : Omul acesta va fi rege. Curënd după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se impotrivia.

— Ce-i lipsese lui Leșcinski? il intrebă regele Sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrista mea, il curmă Carol posomorindu-se; și bietul cardinal eși, se duse acasă, și nu după mult murì de necaz și de rușine că și se o dobitocie.

La 4 Octombre 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinsca se incoronară și se proclamară rege și regină Poloniei. (1)

Carol însă biruindu-se, căđù puterea ce sprijinea pe Stanislav. Mai multe partide se ridicară, și August re-intrând in Polonia, Leșii se unire cu el, ear Stanislav se trase in Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui frances maior in oastea Svedă ce-l chema Haran intovărășit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador in Englitera și in Franța — și de un colonel, plecâ pe ascuns intr'o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele Sved.

Intimpinând mai multe necaze și primejdii in calea lor, in sfirșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se inturnă in Pomerania, ear Leșcinski intră in Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavro-cordat.

(1) *Voltaire. Histoire de Charles XII.*

După prebegirea Domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într'o stare tulburată. Duhurile erau ațîțate, și inimile îngrijite. Planul lui Cantemir mai mult personal decât obștesc, isbutise numai a da prepusuri Porței, care începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească, și cine scie ce urite urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întâmplare nu s'ar fi rănduit Domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr'acei oameni rari cari stau ascunși in umbră, până ce timpul și întâmplările îi scotu la lumină. El de și Moldav de viță, fusese născut la fanar, și crescut in diplomația acea grecească, din care ades isbucnea mari lucruri, mari pozne. Inzestrat și cu duh firesc, el cunoscea mai tóte limbele Europei; era bun cărmuitor, aspru către aristocrați, pre care sciea a-i ținea in respect, și blând cătră norod.

Intr'o zi, cum ședea singur in palatul domnesc, un edeciu întrând îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un inadins o adusese in minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier il insciința că «in tãmplându-se la un sat de lângă Bacău a fiului seu Stefan, și vedënd multe supărări și bântuiri ce facu ostașii Leși și Svedji care veniseră la ernatic in Moldavia, s'au sculatu cu slugile sale și cu oameni de strănsură căți au pututu găsi in pripă, și lovind pre acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pre toți in butuci cu steagurile și ofițerii lor.» Adăogea că «au mai nimeritu acolo trei ofițeri Svedji cu patru slugi, și că se vedu

a fi oameni de treabă, care vădându prinderea Leșilor, ar fi juruit mulți galbini de aur ca macar pre dênșii să-i lasă a se întorce la Ardeal de unde au venitu; dar că el le-ar fi răspuns că'i dator a'i duce inaintea Domnului : că ei s'ar fi primitu, rugându-l numai să nu intre dioa in Iași; și că vine și el cu dênșii la monastirea Galata.» (1)

Adoa și seara, sosi Vornicul Manolache și cu acei trei ofițeri, și lăsând pre doi cu fiul seu Stefan la monastire veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat il primi, de și era aproape de mieđul-nopței. Vorba intre ei urma latinesce. Ofițerul se recomandă ca un Frances in slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai ? intrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

— Imo maximus es, dise prințul zimbind, și sculându-se il salută cu respect, căci il cunoscă ca eră regele Stanislav, pentru că a fost văđut pe tatăl seu Leșcinski (cu care acesta semănă foarte) când fusese ambasador lângă poarta Otomană.

Indată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde rându spre slujba sa din insuși curtenii sei pre cuparul, camarașul al doilea, Vata vul de copii, și pre Caminarul Spandonie cu un capitan de ostași.

In următoarea și, in vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai Vodă plecau ca să vestească Vezirului, Hanului și Pașii de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

Așteptând respuns, Mavrocordat se intilnea ades se-

(1) Nicolai Costin. Cron.

rile cu Stanislav care nu eșea, ascultând liturghia în casă, pe care o ținea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n'a întârziat. El cuprindea că, Domnul Moldaviei să trimiță îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spunu că Stanislav auzind hotărîrea această, și-a adus aminte de Franțisc I regele Franței care, după fatala bătălie de la Pavia unde căduse prins, scriea mamei sale aceste neuitate cuvinte :

Tout est perdu fors l'honneur !

CÂNTECU VECHIU

Odinioară ținutul Hărlăului, era unul din cele mai frumoase a țerii. Astăzi însă și-a pierdut până și numele, și în adevăr e păcat, căci fără a vorbi de potgoria Cotnarii, vestită prin vânătoarele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care de și istoria nu pomenesce, tradiția ne spune că se numesce astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o năvală dușmănească în virful lui, unde făcând șanțuri și baterii se apără cu slugile sale. Ruinele politiei Cotnarii, unde un Domn (1) a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici una ortodoxă, alta catolică, zidite de doi prinți români; beciuri gigantice, precare ori cât s'a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; dumbrava roșie, faptă barbară și mare a unui mare Domn (2), care ca să lase un monument fieros

(1) Iacov.

(2) Stefan.

a viteziei sale, injugă Leșii la plug și semănă o întreagă câmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari urieași, și când vântul clatină frunțele lor, se aude un gemăt tânguios ca în pădurea Dodonii. Mai încolo vezi un istm de pământ numit Podul de lut care unesce două prăpăstii, și alătura un izvor ce se cheamă Fântâna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pângărind cu plebea lui sângele patrician; ș.a., ș.a.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșesci făcute pe măsura, oamenilor mari, și pe care noi Mirmidoni degenerați nu le putem nici prețui, nici înțelege, le visitam călăuzit de un bătrân mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

— Nu scii care e balta unde a perit atâta călărime Leșească în vremea Domnului Constantin Cantemir? am întrebat pre călăuzul meu.

— N'a fost nici odată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlastine, colo de vale.

— Unde mi se inglodaseră roțile trăsorii?

— Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de âmbat, și Leșii au venit despre toamnă. Imi spunea tatăl meu că i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți Leși au peritu aice, și că împăratul lor de necaz mare își bătea Ulanii cu sabia, și le dicea: «Nadba umirác jac psy.» adică rușine să muriți ca câinii.

— Cantemir s'a purtat cu mare minte atunci; el era bun Domn.

— Bun și nu prea. A omorit doi bunătate de boieri pentru că-i da pe foaie, și nu-l lăsa să-și facă mendri-le; dar așa a fost de când e țara noastră. Dreptul ămblă totdeauna cu capul spart.

— Poate; ănsă mi se pare, moșule, că nu prè aveți dreptate a vē plânge tot de Domni, și nu și de boierii care incungiuură pre Domni.

— Acei duoi pre care i-a tăiat, nu-l sfătuiau de reu. Ii diceau numai: Măria ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul că nu poate țara. E, cine-i ascultă!

Miron Logofétul și Velicicu Hatmanul erau prietini lui Cantemir. El nu i-ar fi omorit, de nu l'ar fi îndemnat ministrul seu Iordache Roset Visternicul, și Cantemir a plâns mult că a făcut așa păcat. Judecând deci că și Domnitorii au slăbiciunile lor ca și ceilalți oameni, trebuie a osîndi pre sfetnicul ce'l impinse la asta.

— Poate că ai cuvânt dumneata. Las să se mănânce lupii ca să mai resufle oile. Când au murit boierii aceia, eșise și un cântec care'l sciea tatăl meu pe de rost; il și prescrisesem eu. . .

— Mă rog caută-l și mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci dumneata cu el? Cântecul acesta nu'i făcut de boieri nici pentru boieri. Scii dumneata că boier la boier nu-și face cântec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum ȳci, numai dă-m i cântecul.

Ajungënd acasă, mazilul multă vreme l'a căutat; in sfirșit intr'un unghiu pe poliță găsind un ghisdan vechiu, il deschise, și dintr'un smoc de tărfałoage de moșie (ca-

re-l sărăciseră de tot cu judecățile), scoase o hârtie a-fumată pe care mi-a dato.

Cetindu-o m'am incredințat că oamenii de pe atunci nu scrieau mai reu de cât acum.

M'am pus de l'am prescris intocmai dupre a moșneagului :

CANTEC

Cantemir erà un Dòm
 Altfel prè de treabă om,
 Numai țara cam prăda.
 Boierii vëdënd așa,
 Ii dicea : Măria ta !
 Cu paharul indesece,
 Dar cu birul mai răresce.

Domnul la masă-i poftea
 Și cu cotnar ii cinstea,
 Până ce ii imbăta.
 Boierii când inchina
 Ii dicea : Măria ta !
 Cu paharul indesece,
 Dar cu birul mai răresce.

El ănse nu-i auđia,
 Mánca, bea și jăcuia,
 Și 'n seamă nu le băga.
 Boierii se supëra,
 Și-i dicea : Măria ta !

Cu paharul indesece,
Dar cu birul mai răresce.

Intr'o ȃi s'au adunat
Și-au făcut între ei sfat,
Când la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i ȃică : Măria ta !
Cu paharul indesece,
Dar cu birul mai răresce.

Domnul dacă a văȃut
Că de șagă s'a trecut,
Și că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu 'nceta
A-i ȃice : Măria ta !
Cu paharul indesece,
Dar cu birul mai răresce,

Fórte mult s'a mâniaț ;
Pre doi din ei i-au tăiat
Ca doar de ei va scăpa,
Și nu-i va mai asculta
ȃicȃndu-i : Măria ta !
Cu paharul indesece,
Dar cu birul mai răresce.

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și ridea

Frică nici cum arêta,
 Și'n gura mare striga :
 En auđi Măria ta!
 Cu paharul indesește,
 Dar cu birul mai rărește.

Spun că cum i-au omorit,
 Pe loc Domnul s'a căit,
 Căci indată ce 'nopta,
 Amândoi i, s'arăta
 Și-i ȃdicea : Măria ta!
 Cu paharul indesește,
 Dar cu birul mai rărește.

Pe la schituri, sehăstriei
 A dat multe liturghii
 Ca doar ii va împăca ;
 Dar prin somn tot ii visa
 ȃdicându-i : Măria ta!
 Cu paharul indesește,
 Dar cu birul mai rărește.

Neavënd nici cum răgaz.
 De ciudă și de necaz,
 Muri Inălțimea sa.
 Norodul il ingropa
 ȃdicându-i : Măria ta !
 Cu paharul indesește.
 Dar cu birul mai rărește.

III

NEGRU PE ALB

SCRISORI LA UN PRIETEN

SCRISOAREA I

(PRINBLARE)

Maiu, 1837

După ce trece Podul Iloaei—mișeniță de judani stremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fănațe și mănoase semănături, intovărașit de melodioasa cântare a crestoasei ciocărliei și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din când în când crișteiul cu regușitul glas. El s'ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnelele biciușei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l'ar turbura. Dar eacă te apropii de Târgu-frumos ! Să nu te luneci a judeca după nume și lucrul ! câte lucruri și căți oameni își ascundu nimiccia sub pompoase numiri !

Acest tirg a fost odată rezidența domnească; acum ănsă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Stefan Marele; pe urmă

ajunse a fi capitalie de ținut, ear acum nici aceea nu este. Tirgul-frumos de ce merge, se face urit.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sunt însă neglijate. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sunt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemenea ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși, s'au vindecat aici.

Aproape de Tirgul-frumos, sunt încântătoare domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lângă mărirea feodalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii nostri boieri—sprijeni a patriei și a tronului—aru fi avut idee de arta heraldică, negreșit n'aru fi uitatu a scrie pe scutul lor deviza vechii Angliteri *Dieu et mon droit*. Dar să ne întorcem la drumul nostru. Veți într'acea vale frumoasă—adevărat peisaj a Elveției—acel palat gotic impregiat de modeste case țărănești! Acolo sunt Miclăușeni. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte imbrăcate de recoroasă pajisce. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase, vorbesc mai mult inimii de cât mărețele mausolee de bronz și marmură, ce arată lumii de-

șertăciunea oamenilor. Toate vestescu aici liniștea sufletului și dulceața vieții câmpesci.

Să ne oprimu aici in deal ca se ne uitămu puțin la acea frumoasă casă de pe culme ce se pare zidită de mâna zinelor. Acolo este Șcheea.

Pe șesul acesta s'au infrântu ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, după talentele și virtuțile lui istoria pe drept l'ar pune in rândul lui Tit, ce numea perdută dioa in care nu i se infățoșa prilej să facă vre un bine. Nu știu ănsă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările noue n'au acel grandios ce se vede in toate lucrările bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai incolo pe un pेत्रiș prundiș se leagănă trândava Moldovă. Intocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, in sfirsit lângă Roman, vine de s'aruncă in brațele Siretului amarezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câteva sate de Unguri, aduși și locuiți aice de Domnii români in vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei; căci țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănesci, Domnii o improporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor. Colonii de acestea sunt și in Besarabia, unde multe sate sunt locuite și până astăzi cu rusi (Malorosiani).

In vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborim din trăsură, și n'ar fi nici o greșală dacă am merge pe jos până la gasdă, căci prin borteleso-

selei de pe ulița Romanului, suntem în risc să ne prăpădim și să ne rupem gâtul.

Politia Romanului întemeiată de Romani și numită *Prætoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*, este catedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica Episcopiei nu se deosebesce prin altă, decât prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfârșită. Nimic mai frumos decât situația acestui tirg pe un vesel podiș imbrățoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urit și mai trist decât casele lui. Un lanț de duglene de lemn mucedu de vechie cu lungi și spânzurate streșine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frânghii și bături, alcătuiescu una și singură uliță a Romanului. Odată ănsă acest tirg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sunt acum pustii.

Aproape de Roman pe moșia Ghidinții se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar eacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche ȳice că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșescu ănsă bunul bătrân în astă închipuire ce și-a făcuto singur. Țara fu numită pentru frumuseța ei de Romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, și riul și-a luat nume de la țară. Aici ear pedestri trebui să trecem podul dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușile clavirului.

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntru Romanului, se împrăștie îndată ce ai eșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culnele aste imbrăcate cu rădiuri umbroase; satele aste cu aședările măn-

dre; munții azurii ce se privescu în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți uritul tirgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stînga suntu Budescii. Toate suntu frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se paru o grădină. Natura pe toate le-a inzestrat de o potrivă; le deosebesce numai gustul prietarului.

Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lângă Bălănesci. În eazul acesta, precum odinioară în fântăna I-pocreni, ades se scaldă Musele. (1)

Mergînd înainte nu te poți opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor. Vezi cel părau care o despică în lung și seamănă de departe cu o cordea albă? Se numesce Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele impreguiate de grădini ce se prelungescu pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întindu în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domnesce Pionul spărgănd norii cu pleșuvul seu creștet.

Eacă intrăm într'o văgăună ce pe ce merge se strim-teaza. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stincoșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta e tirgul Petrii! Riulețul care l'am trecut de vr'o trei ori călcându-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te căci e Huejdul! Când Carpații se mănie pe Petreni și le trimițu nori ca

(1) Pe atunci locuia acolo prietenul nostru fabulistul A. Donici.

să-și verse ploae piste tirgul lor, Hăjejdul acest lin și ticniț, riulețul acest neinsemnat se ănfă, prăvăle ori ce îi easă nainte, și furios sparge, trage, ineacă, și după ce își reshună de cei ce nu-l băgau în seamă, merge spumegând de se perde în alte ape, agerul părau!

Biserica astă roșie, este ear de Stefan înălțată în cinstea Mergătorului înainte. Indată ce câștigă o isbândă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească Dumnezeuul răsboaelor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar tirg a Moldaviei nu vei găsi vre o urmă de a lui: și în vreme ce pomenirea multor urmași ai sei cu sunet a perit, lucrările Eroului român după trei veacuri și jumătate, stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de Eteristi; singură urma ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a celorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti intrând în Carpați veni cu puțini bravi la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul seu, merse de se îngropă pentru relege și patrie sub zidurile Secului.

Posiția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numesce Petricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici și amenințatori de asupra ei, scăldându-și picioarele în apele Hăjejdului ce șerpuesce în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amarezul ei.

Muntele e lăsat pentru poet, și poetul pentru munte.

Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cânta amorul și gloria, nu în sgomotul orașelor unde câte o privighitoare pribagă în alea trase cu sfoară, sloboade niște sonuri tinjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cânta între zăpedile Nordului, sub un cer brumos și posomorit.

SCRISOAREA II

(RETIETA)

April, 1838.

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie, este curiositatea care un Iașan deșteaptă, când din nenorocire vr'o nevoie îl silește a eși în ținut. Abia apucă a se cobori din trăsură, și gloata curioșilor incongiură pre postilon.

— Cu cine ai venit?

— C'un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țeran, este boier).

— Cum îl chiamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Și ridând că l'a păcălit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i dea mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar tirgul ferbe până seara, când toți provincialii se adună și se așează la preferanță. Nu e vorbă decât de noul venit; goșotescu, vorbescu, născocescu, alcătuescu.

Oare insurat e? — Tănăr e? — Bătrân e? — Ce caută? — Ce vrea? — La ce-a venit? — Știe franțuzesce? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șadă aici? — Știe contrădanțul cel nou? — și... și... Îi vine cuiva auzindu-i să crepe de necaz.

Mai dăunădi vorbeam c'un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asupresce pre bieți Iașeni.

«Eu am aflat o rețetă, îmi respunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință sunt acum vr'o trei luni, să mă duc până la tirgul. . . Cum am ajuns, adoădi am dat un prânz mare la care am invitat pre toți magnații tirgului, mari, mijlocii și mici; bărbați, femei, babe, fete, ș.a.

«S'au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Amu mănecat, am bėutu, și când am văduț că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun le-am făcut acest cuvânt :

«Boieri, cucoane și cuconițe!

«Eu sunt de la Iași;

«Șed în casă cu chirie în mahalaoa Păcurarii.

«Trăesc din venitul unii moșioare ce am.

«Mă numesc B. B.

«Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor, și o să șed vr'o lună.

«Suntu trei ani de când a murit tatăl meu, și șapte de când a murit maică-mea.

«Am o soră măritată in Bucovina, care trăesce foarte bine cu bărbatu-seu ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchiu la Bucuresci care șede pe Podul Mogoșoaiei N. 751.

«Sunt holteiu și n'am gând să mă insor.

«După slujbă nu ămblu.

«Nu-mi bat capul de politică, și n'am nici o opinie.

«Nu sunt nici bun nici reu. La biserică merg rar. Nici fac nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu sciu nici mazurcă, nici valțu. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

«Obicinușesc a mă culca de la șapte, și a mă scula la unspredece ceasuri.

«Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

«Earnă port peptar de flanelă și galoși blăniți.

«Am două frace, trei surtuțe și patru părechi pantaloni.

«Boieri, cucoane și cuconițe!

«Vă rog să nu bănuți că vile spun aceste, fiind chiar in interesul domniilor voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă inchin cu plecăciune!»

Ideea acestui june părăndu-mi originală și nimerită, o împărtășesc D-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

SCRISOAREA III

(VANDALISM)

Ianuari, 1838.

Imperiile și națiile au avutu mărirea și căderea lor; ele ănsă și-au păzit naționalitatea subt ori ce impregiurări, căci de și prefacerile inriureau in ființa lor politică sau morală, fie-care păstra ăncă o rađă a vechiei sale, rađă scumpă pre care o ținè ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător improtiva clevetitorilor origini sale. Din nenorocire in Dacia nu fù așa. Dacul se pre-făcù in Roman, Romanul in Român, și Românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajuuse in acea demoralisație și ignoranță in care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre Daci, nație scitică liberă și vitează, Grecii în mândria lor îi numeau barbari, dupre proverbul lor favorit: *πᾶς μὴ Ἑλλήν, βάρβαρος*. Nu sciu ănsă de se cuvine acest nume unei nații care invingënd pre invingătorii lumii, avea un stăpănitor ce cerea Cesarului Dometian să-i trimită mesteri iskusți in ori ce măestrii pentru țara lui, și căută până in fundul Asiei alianța regelui Partilor, vrăjmaș jurat a Romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia, o colonisă cu Romani. Dacii se prăpădirē. Cei mai insemnați din ei, urmând pildei

regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, ear care au mai ramas, *se romaniră*. Atunci Marele Impărat aședând osti in cetățile Dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite in contra barbarilor. Când ănsă puterea colosală a Romanilor începù a se pleca spre apus, când Roma incetâ de a mai nasce Bruți și Catoni, nori de ginte barbare năpădindu asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste in coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici până la sfârșitul veacului XIII, când cu inturnarea prinților lor din Transilvania, se începù o noă eră pentru Români.

Câte puțin puțin adunându-se pe lângă Domnii lor, Români treptat ajunseră sub Stefan marele și Mihai viteazul a fi respectați de invecinatele popoare; dar sorta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atâte săngeroase bătălii și necurmate sbuciumări, se subjugă de puterea Otomanilor ce era pe atunci in apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputându-o ajuta, curând după moartea lui Stefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce ingrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia sciințele, România — ce priimise creștinismul in veacul III — cădù sub influința misionarilor Greci a Constantinopolii, care folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră in Daco-România slovele slavoane și goniră literele strămoșesci. Aceasta fù cea ăntei cauză a ignoran-

ței în care se vedu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeu creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspândire întunericul, strigând : Fiat nox !

Pe lângă aceasta, indarn aste nenorocite provincii suspinau după un repaos dorit, căci ațîțându-se resboaele între Rusia și Turcia ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest reu. Ea pare că se bucură de o linișce oare-care, linișce minciunoasă și amară !..

În adevăr, scăpaseră țerile de Tatați, pre care ii stărpiseră armele Rusiei, dar căduseră sub osinda altor Tatați mai cumpliți, pentru că acestia nu prădau o lună sau două, prădau regulat câte șapte ani, și apoi când se duceau, ne lăsau spre resplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, lucsul și corupția !..

Cine nu i-a cunoscut ? Cine cu infiorare nu-și aduce aminte de ei ?

Tratatul de Adrianopoli aduse țerilor recăștigarea a parte din drepturile perdute de atăta vreme. Românul desteptându-se din letargia sa, începù a se întreba pre sine ce gânganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra ? Cercetând origina și limba lui, se vedu că e Roman, căci de și ii dic Valah, Valah va să dică Italian, și Mol-Dav sau Mol-Dac, nu va să dică Slav. Ca să se încredințeze ănsă mai bine, căută o istorie a țerii lui. Cantemir în hronicul seu merge numai până la înturnarea Domnilor din Maramurăș. Ureche, Miron și alți hronicari au scrisu mai toți după tradiții fără a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine !

In Ardeal nu mai află nici o urmă strămoșească. In Valahia vizită Caracalul, turnul Severin; vedu restele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n'ar fi respectat. Voi in sfârșit să găsească și in Moldova urmele strămoșesci. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate Dacă), dar ii spuseră că la 1755 Episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca Domnului Constantin Racoviță pre care il incredințase că in ruinele ei sunt comori, si cu peatra cetății făcuse zidul Episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea Caput bovis numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpă. Cio-canele spărgeau catacombele Romanilor și cenușa lor o aruncau in vânt; ear cu peatra ei pavelau ulițele Galaților! Bietul meu arheologu incremenì la vederea unei asemenea barbarii. Țipă, se inleștă de petre; il socotiră nebun și puțin a lipsit să-l inchidă. In sfârșit, vrând să-l aline, ii arătară două statuete de bronz, un vas cu vr'o trei mii monede, și o colonetă de porfir. (1) Vandali! strigă românul nostru, judecând de pe aceste câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bareliefele, lespețile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula Romaniș ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere? Nime nu-l asculta; rideau de omul acest smintit, care credea că niște petre potu sluji

(1) Monedele aceste le-au împărțit B... S... intre ei. Ce a fost mai insemnat intre antichitățile găsite le-a luat DD. Mavros și Ventura, și care a vrut și a apucat. — La cabinetul din Iași nu s'a trimis mai nimic.

spre altă, decât a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsă lor că sunt români și sfarmă urme Romane? Ce le păsă? intemeiau incai o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un tirg pavelat cu anticuități in veacul XIX!

Deu este rușine și păcat a vedea pe toată ȕioa per-
 ȕându-se câte o urmă a Moldaviei impreună cu peatra
 pe care era insemnată! Pe toată ȕioa rupem câte o foaie
 din frumoasa carte a vechiei; și curënd, când vom măn-
 tui ruinaea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai
 rămănea, decât a striga cu acel Troian care cel puțin
 luase cu sine pre Dumneȕei sei :

Fuit Ilium!...

Ce frumos ar fi — ȕice un literat Engles (1) de a ve-
 dea pre vechea Romă inviind in una din coloniile ce ea
 intemeiasse în capëtul imperiei sale! Dar când toate monu-
 mentele noastre vor fi numai o cenușă, ori care străin
 va avea obrăznicia a ne ȕice că amu furat numele a-
 cest de Român pre care il purtăm, și ce-i vom raspunde?

Intru durerea ce ne sfășie la privirea dărăpănării
 Romanității, nu putem decât a striga asupra vanda-
 lismului, si a face o chemare la inimi nobile, sciind că :

A tous les cœurs bien nés que la patrie est chère ! (2)

(1) David Urquart.

(2) Autorul acestui articol ce s'a publicat in *Albina românească*
 cu invoirea censurei, fu ecsilat la moșia sa nejudecat și neosindit—
 de și se găsia deputat, — pentru ca să invețe a nu mai spune ade-
 văruri crude.

SCRISOAREA IV

(UN POET NECUNOSCUȚ)

Maiu, 1838.

Natura a lăsat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămăind orfan în tânăra vîrstă, se duse la Liov în Galiția la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care slujind calfă învăță puțină botanică. Ca să se supue modei Polone, mai adăogi și un *sch* la porecla sa, și din Scavin se făcù Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre Nemți; pentru aceea cînd musa română începù a-l supăra, preferă a traduce din franceza, de și o sciea mai puțin decăt pre cea germană.

Pe cînd el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisănd chinchină, la 1823 un boier moldav înturnându-se de la Viena îl cunoscù, și vîdînd în el dispozițiuni poetice și spirit deștept, îl indemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele o mie și una de nopți.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu căștigase decăt un *sch* la sfîrșitul poreclei, și alergă la Iași, dar

sărăcia și lipsa il intorvărășire și aici. Musele spăimântate și Apolon cu părul măciucă in cap, fugiseră care incotro de groază Ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeți ce ședea ascunși prin poeți. (Eartă-mi acest reu calambur). Indarn Scavinschi scriea imne asupra fericii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame in care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia depărta de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovarășită, care-l ținea strâns in inghețatele ei brațe! Hotări să vëndă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii ii tocau la cap toată dioa; iubea musele, și copiii făceau jucării cu poesiile lui. De multe ori l'am găsit descleind un smeu ca să copieze vre un vers, pre care acum un băiat il făcea să sbóre mai pre sus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică precum insuși n'o ascundea dîcîndu-și :

. Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra 'n miniatură.

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea in lume cu un amor religios, cucernic, infocat. Aste trei lucruri erau : poesia, medicina și — mustețele sale.

In adevăr, natura il inzestrase cu o păreche de musteți resucite atât de mari, incăt ar fi fost de fală celui ăntei husar Ungur; dar ele făceau un contrast foarte

ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decât mică.

Ănsă mania sa cea vătămătoare, pre care o câştigase de când fusese la spiţerie, era ideea ce-şi făcuse că de nu va lua intr'o ȃi medicamente, trebuie să moară. In toată dimineaţa, după ce sfişea toaleta musteţilor, bea câteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, şi seara picături. Spiţeriile stricându-i sănătatea, inghiţeau puţinii bani ce câştiga, pentru că de multe ori ii lipsea pâne, iar medicamente nici odată.

Intr'o ȃi ducându-mă să-l vĕd, l'am găsit infăşat piste tot intr'un pleaster.

— Scii, i-am ȃis, că ai intrecut pre bolnavul lui Moliĕr? Ce este de capul tĕu? Nu veăi că te ȃmori singur? Vrei să te faci sănătos şi să te scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap şi pre Ipocrat in pustii; vino cu mine la ţară şi urmeaza dieta care o urmez eu :

Dimineaţa vom mânca cotlete şi vei bea un pahar de porter in loc de dicoct; la prănz, jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobesci. Seara vom veni acasă osteniţi, vom bea câte un ponciu ca să ne recorim; apoi vom cina cu un ostropăţ de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, şi intindĕnd braţul spre mine, strigă :

— Ah! taci, mă rog contenesce! Taci ȃic, dacă creştin eşti!

Nu veăi că mai imi dau duhul de când de aste vorbesci?

Jambon, alivenci, porter!!! numai auăindu-le simt

indoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vre un doctor : însuși își inchipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, de și acum nu-i mai lucra nici o medicină deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă inturnasem din Rusia, unde zăbovisem câteva luni, când am primit un răvaș de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văd îndată. L'am găsit în pat, și căutându-se într'o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într'o cutiuță ca pre nisce prețioase scule. — Ah, bine ai făcut c'ai venit, imi ȳise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ȳi-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, vădend că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și aȳi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M'a înțeles, și întindend mâna sa rece și vestedă, m'a apucat de braț.

— E de prisos, imi ȳise; măcar de aș ști că voi scăpa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să ȳică oamenii vădendu-mă :

Eaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi cădù musteața, și e chiar caricatură.

ȳine acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

Pe pachet scriea : (Scrieri a lui D. Scavinschi, să se dea la D. Aga A. Sturza Miclăușeanul ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere ; el pururea m'a ajutat la nevoie, și fiind că n'am cum ii mulțami altfel, ii las aste scrieri ca o suvenire de recunoscință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într'o stare atât de jalnică la vrista de 32 ani, mă incremenise ! Scavinschi ! i-am ȃis, de ce atăta desgust pentru viață ? cine scie poate. . .

— Viața mea, imi respunse curmându-mă a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vristă m'am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert într'un spital.

— Asta e soarta poeților, dar numele îți va rămănea nemuritor ; păcat că l'ai polonizat.

— De așa fi trăit in Rusia mi-aș fi ȃis Scavinov ; in Germania Scavinemberg, la Paris Scavinevil, și la București Scavinescu.

In vremea ce-mi vorbea cu un așa aer vesel, sfinșise operația smulgerii mustețelor (care roase de veninul argintului viu eșeau cum le atingea), și inchise cutia.

-- Asta voi să mă intovărășească in mornient, ȃise ; apoi luă o lingură, o umplù dintr'o stecluță și o inghiți. In stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi ȃicând : somn—lipsă—musteți. . . .

Doctorul (după care trimisesem fără scirea lui) intră,

se apropie, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă. . . .

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum !

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se sburlă pe cap. Am eşit tremurând şi făcând cele mai triste cugetări asupra acestii ticăloase fiinţe ce se numesc om.

Napoleon muri dicând : Franţie—oaste.

Scavinschi dicând : lipsă—musteţi.

Hofman moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căduţu musteţile.

Fireşte judecând, deosebirea nu e atât de mare.

SCRISOAREA V

(IEPURARIE)

Februar, 1838.

— Am venit să-ţi spun, îmi dicea dăunădi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui),! că asară în bufetul teatrului, N. . . . mi-a ăis mişel şi mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demuaşel Désirée....

— Şi când vė bateţi ?

— Să ne batemu ! Tu quoişue, Brute ! D-ta pe care te socoteam mai cu minte decăt alşii, mă îndemni să mă

bat cu un obraznic pentru că mi-a ȃis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aș dori să mă inveți D-ta cum se poate ferii cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m'am adăpat cu sfintele precepte a lui *Rousseau*, și desprețuesc injurarea; apoi n'am fost destul de maltratat de limba și de măna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului seu? căci de și mă supără că mi-a ȃis mișel, dar m'ar supăra mult mai reu de mi-ar ȃice rēposat. Dacă ași fi pironit inȃr'un săcriu, de ar putea să se laude in gura mare că m'a trimis *ad pares*. Mai bine să fiu de față ca să-i arēt că nici vreu să-l sciu. Să ȃicemu că l'oi omori. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sunt născut vērșător de sänge? Și apoi oamienii or să ȃică că l'am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dēnsul in ea. Se laudă D-lui eă nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credemu, omoare-se siȃgur, nime nu-l opresce, și ii făgăduesc că șeseȃeci de ani voi intrebă pre toți invēțații și cārturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi voru ȃice că a făcut bine, atunci—numai atunci—mē voi sirgui până la sfișitul vieții mele să mă pocăesc de ceea ce d-ta numesci poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s'o scii d-ta, e bărbăție și curagiu a infrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cāt de mult in astă vale a plāngerei! Fanfaronul acesta poate și-a urit ȃilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi inchipuesc cāt e de intuneric in mormēt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer in floarea vristei, când am āncă

o grămadă de trebi in viață pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Și apoi ce mare treabă a omori un om? câteva grăunțe de șoriceasă face cât și plumbul lui. Nu scie nătărăul că un purice viu, face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrè sânge, sau eu omul păcii ce voi să trăesc ca să-i arèt cât il desprețuesc, de vreme ce n'am gând, să mă bat cu el?

Nu sciu până la ce punt *iepurăria* poate degrada pre un om; n'am gândit ănsă că ea poate a-l face să afle sofisme ca să vrè a incredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Sciu că duelul este un prejudeț rămas din timpurile barbare. Sciu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe fie verđi ori albastri, și o nebunie a căuta sfedile și gălcevile; sunt ănsă casuri fatale când un om ce are cel mai mic simțiment de onor nu' poate face altfel, și trebue să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voesce al ăsa o pată numelui seu, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitându-mă la domnul acest care nu voià să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l'am luat de spate și l'am dat pe ușă afară.

Nu sciu de am făcut bine.

SCRISOAREA VI

(CATACOMBELE MONASTIRII NEAMȚIU)

August, 1839.

Nu departe de cetățuea Neamțu — a căriea ruine se mai vedu încă dărămate de oameni și de timp—mai in sus pe o vale ce se intinde verde și recoșoasa între două șiruri de munțișori umbroși, Alecsandru cel bun făcù la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea S. Ioan Teologul pe lângă care se adunară câțiva monași, și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea pe când Moldavia se băntuia de răsboaie și de rescoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci inturnându-se de la Viena Ioan Paleologul, trecù prin Moldavia. Alecsandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre resplata ospetiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coroană împărătească, ear mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea trimise Doamnei Anei, soției lui Alecsandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei-Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată.

După trecere mai de un veac; Ștefan Marele vedënd că s'a mărit numărul călugărilor, începù a zidi la an. 1497

lângă bisericuța lui Alecsandru Vodă, o altă biserică mare de piatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503, o sfârși fiul seu Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserică astă nouă, unde este și până în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe când arta zugrăviei eră în decadință la Greci. Desenul este grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul—ce luase astă numire de la pătrul ce curge aproape—luă o întindere mare. Prin pietatea Domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și ori care sărac află în toată vremea aici căutare și ospățare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuța S. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alecsandru cel bun, de și învechită stă pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș dumnezeesc: însă învechindu-se foarte, se făcù în același loc alta de piatră tot în numele S. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit cea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai după modelul bisericuței lui Alecsandru Vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care țiam vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într'un unghiu a zidului monastirii.

Lângă biserică aceasta e mormântul monahului Chiriț

Carp (1) unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alătura stă mormântul monahului Platon, ucenic a căviosului Stareț Paisie. Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care de și privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmând porunca evangelică : Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie voe slugă. Prevedându-și sfârșitul, cucernicul Platon s'a rugat să nu-l ingroape cu paradă, ci numai un preot să-l intovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fù ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii imbrăcați în aurite vestminte, cu cântări, tămăeri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfântului barbat; când eacă cerul se întărită, vântul stinge luminele și ploaie vërsându-se în șiroae, silesce pre toți a-și căuta aciulare prin chilii. Țnsă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atărnată în aer fără a cuteța să cază, și imormentarea cuviosului monah se sfirșesce în pace și linisce.

Sub biserica astă nouă suntu catacombele monastirii în care se punu oasele morților când le desgroapă din umedul lor locaș, ca să dea locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stinjini lungime, trei lățime și șese palme de nălțime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rânduri de poliți zidite suntu dealungul păreților, ear pe subt ele dulapuri.

(1) Fiind laic se numea Serdarul Constantin Carp.

— Ce se înșiră pe poliți? — Tidve de morți! — Ce se pune în dulapuri? — Oase de morți!

Când s'a deschis ușa, și m'am coborît în acest azil a morții, un sfânt fior m'a cuprins; și de n'aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, ași fi cădât în genuchi umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu în fața acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedo ce au avut odinioară carne și sânge ca noi!

După aceste ăntei cugetări triste, altele mai lumesci m'au cuprinsu. Aste capete aședate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m'a mahnit și m'a supărat. Ce suntu ele altădecât noi, rămășițe a celor ce au fostu ca noi? Și noă nu ne place a vidă că se joacă cineva cu noi când trăimu, cu atât mai vėrtos după ce amu muritu. Liniștea mormėntului e mai de preferat decât astă regulă, unde titvele noastre figurează ca și purile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete suntu pe aceste poliți de peatră; fie-care are lipit pe el câte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l'a purtat. Este de luat seama că unele din ele suntu mai pe jumătate putrede de rugina pământului sau de boalele de care au pătitu în viață. Un doctor Gal pipăindu-le ne le-ar putea spuue, și poate din sciința cranologi-i s'ar putea afla câte virțuți, câte vițiuri au fostu în ele.

Căutând aceste titve, vėđui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă

lipită pe ea. Monahul ce-mi slujia de cicerone mi-a spus că eră a unii fete ce-a murit acolo, dar nu sciù să-mi spue mai mult. Curiositatea mea nu se indestulă cu atâtă. Am întrebat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lăsa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

SCRISOAREA VII

(CALIPSO)

Septemb. 1839.

Scii că in anul 1821, a isbutit revoluția Greciei, și că ea își avù începutul in Iași. Precum in toate revoluțiile, asemine și in aceasta s'au facutu mai multe eccessuri, căci totdeauna pindre patrioți, se viră oameni de acei care caută a se folosi de ori ce tulburare. După stricarea Eteristilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care incotro, țerile noastre rămaseră in prada birbanților. Iașul se pustii. Orășeanii bejănăriră in Bucovina și Beserabie, unde găsiră asil.

Tatăl meu cu mine, după ce amu petrecutu earna in ținutul Hotinului, in vara anului 1822 ne-amu dus la Chișinău ca să ne întâlnim cu rude, prieteni, cunoscuți, refugiți ca și noi.

Erà curios a vedè cineva atunci capitalia Besarabiei atât de deșeartă și de tăcută, cât se făcuse de vie și de sgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de ași pe mâne, care nu scieau de se voru mai inturnà la vetrele lor, acești oameni, mulțămiiți că și-au scăpat di-lele, se deprinseserè cu ideea că n'o să mai găsească in urmă decât cenușă, și neavènd ce face altă, hotărîrè a amorți suferința prin vesela petrecere, care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu vedeai altă decât primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

In toată ănsè această societate de emigrați și de localnici, două persoane numai imi făcurè o intipărire nestearsă. Aceste erau, un om tènèr de o statură mijlocie purtând un fes pe cap, și o jună naltă fată, invălită intr'un șal negru, pre care le întâlneam in toate di-lele la grădină. Aflai că junele cu fesul era poetul A. Pușchin acest Byron a Rusiei, ce avu un sfîrșit atât de tragic (1), ear tènèra cu șalul — pre care toți o numeau *Greaca*, cea frumoasă, o curtizană emigrată de la Iași, numită Calipso.

Calipso ămblà tot singură. Numai Pușchin o intovărășea când o întâlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu sciea decât grecesce și romănesce, limbi care Pușchin nu le înțelegea), nu sciu. Se vede că 22 ani a poetului, și 18 ani a curtizanei n'aveau trebuință de mult înțeles.

Pușchin mă iubea, și găsea plăcere a-mi indrepta

(1) El fù ucis in duel de cumnatul seu.

greșalele ce făceam vorbind cu el franțozesce. Câte o dată ședeă și ne ascultă oare întregi, pre mine și pre Calipso vorbind grecesce; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m'am dus din Chișinău, și in primăvara anului 1823 m'am inturnat in Moldavia, fără să mai ved pre Pușchin, și fără să mai aud de Greaca cea frumoasă. Câte odată ânsă când ceteam poesiile marelui poet rus, și mai ales *șalul negru* (1) aceste versuri ce suntu un poem întreg făcute inadins pentru tēnēra fată, imi aduceam aminte de acea femeie cu chip ângeresc, și doream să știu ce se făcuse.

.

Intr'o sară a lunii Noembrie 1824 — era viscol și ploaie — la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semēnă obosit de osteneală. Portarul il primī și il gasdū până adoađi când, după cererea sa, il conduse dinaintea Starețului. El ărată că fiind un tēnēr străin și orfan, voiesce a se călugări. Starețul il rindū spre *ascultare* la un bătrân Sehastru ce locuiă afară de monastire in munte, unde el petrecū trei ani in cea mai mare cucerie, și umilință. Intr'o dimineață chemând Sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și vēdēnd că nu'i raspunde, se duse ca să vadă ce face, dar il găsi dormind de—somnul cel vecinic.

(1) Veđi in vol. II.

Când erau să-l îngroape, se găsi pe peptul lui o hârtie în care scriea aceste :

«Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sunt vrednică a mă uita la cer; dar covirșească indura-rea Ta mulțimea fărdelegilor mele!—Doamne! miluesce și eartă pre păătoasa Calipso!»

Titva Grecei cei frumoase, am vădut-o in catacombele monastirei.

SCRISOAREA VIII

(PENTRU CE TIGANII NU SUNT ROMANI)

Iunie 1839.

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatoră sarcina mea de deputat, venisem ca să mă re-sufli câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mâncare mai bună, după o șmblare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borș de puiu, și de puiu cu smintână.

Să nu socoți ănsă că eu patriot, desprețuesc bucatele aste naționale; din improtivă. Dar când cineva atât'amar de vreme, n'a mâncat decât pui, paremi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptând macaroanele, mă primblam în grădinița mea care semănă cu un covor verde cusut cu flori, și

pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a D. Cogălniceanu intitulată *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gândeam la sclavia a-tător mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi figurându-mi dispute ce avea să stirnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag de samă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta eră vecinul meu Bogonos, pre care, a-dăncit în ideile mele, nu-l vădusem intrând.

Trebue să scii, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vr'odată să-mi vënd moșia, am gând să pun în publicație ca și Temistocle că pre lângă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu fața voioasă și pălită de soare, care sunt totdeauna veseli și mulțămiiți când săcerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt un om de acei carii necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decât din amor, și pre care moartea îi găsesce la masă.

— Tot așa ești, imi diise el smucindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul și cu scrisul! Țeu, trebue să fi avënd un *demirbaș* (cap de fer) ca să bodogănesci și și noapte povestele franțujilor! Uite, imi pari mai galben și mai ovilit decât astă eamnă când—nu sciu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca

un cuc. Geaba am regușat strigându-ți că te omori cu astfelu de traiu. Eaca la trei-deci de ani n'ai nici cum sânge in față.

— S'a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când scii că afară de Psaltire și Ceaslov, eu nu sciu decât Viețile sfinților; ba am uitat c'am mai cetit pre Arghir și Pustnicul, și vești că cu toate aste imi merge bine. Privesce eu sunt rumen și gras, ear D-ta semeni cu o gutăe; pentru că nici poți să iți altfel : tot cu nasul in cărți, bënd numai ceai și cafea ca bolnavii, in loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Vēd că încă nu mă cunosci bine. Nu scii că in mine sunt doi oameni deosebiți, Romănul vechiu și Romănul nou. Ca să ți-o dovedesc vreu să ne întrecemu la masă, măcar să scin că m'oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l'a adus chiar astăzi de la Galați.

— Căt pentru prânz, primesc bucuros, căci incai masa D-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urit dīlele ca să mă otrăvesc.

— Voia la D-ta, veciue.

Ne-amu pusu la masă. Bogonos inghțiă bucățile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruința făcută, măncam și eu căt șapte, sigur că avē să-mi fie reu.

Incântat de apetitul meu, Bravo! imi dīcea la fie-care pahar; ean așa te vreu. Eaca, ai inceput a te face roșu.

— Cred și eu, că nu mai puteam.

După prânz, ne-amu dusu in grădină, și ne-amu tologitu subt un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile imbrăcate in bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini se legănau la adierea vântului, in vreme ce garoafele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce și sorbënd delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie recitând incet niște stanțe d'ale lui Anacreon, când un hohot de ris a vecinului meu mă deșteptâ din acest semi-somn voluptuos.

— Nați-o bună! strigâ el, in graba mea de a mă duce la masă, n'am luat sama că impreună cu basmaoa și tabacherea am băgat și cartea D-tale in sin! — Și ce spune in cartea asta? adăogî el deschidëndu-o.

— Asta e o scihtă asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de D. Cogălniceanu tēnērul.

— Cunosc pre bābaca D-sale. Și ce scrie dumnealui despre țigani?

De și nu eram disposat a mă face talmaciu, am inceput a-i spune in scurt cuprinderea broșurei, dar abia ȳisei câteva cuvinte, și vecinul meu mă curmâ ȳicëndu-mi cu un aer mähnit :

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de D-ta! de D-ta cinstitul meu vecin, de D-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Imi pare reu!

— De ce dar imi spui niște lucruri care nu potu să fie in cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că vești d-ta, că de când a eșit *onorul*, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am ținut ridând de calamburul vecinului.

— Apoi dar domnul autor și-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eu nu-ți vorbesc povești. Când îți spun că am citit istoria țiganilor tipărită în viața S. Grigorie. . .

— În viața S. Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmași ridând.

— Așa, boerule, așa, în viața S. Grigorie. În zadar rideți, d-voastră acești carii nu știți nimic măcar că hojma cetiți. În locul flecăriilor franțuzesci, de ai fi citit *Viețile sfinților*, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a fêta niște stihuri schilăvoase pre care nu le înțelege nime, și care nu plătescu o slovă din Arghir. . . A! afară de *Aprodul Purice* a D-tale care m'a făcut să rid de mă durea inima.

— Barbarul! gândea că-mi face un compliment, și nu sciea cât mă umilea! Auți colo! făcusem comic fără să-mi treacă prin gând.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, ținseu ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; și stărnutând, și tușind, începù:

«Odinioară la Agrigenta, unde S. Grigorie era episcop, se află o parte de norod smreduită de eresuri, și inverșunată asupra cuviosului bărbat care voiă să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori

in biserică li se întâmplau să adoarmă și să horăiască când era mai frumos. Cu toate aceste, Sfântul (care nu e un sfânt de rind precum te poți încredința din Ceaslov) nu se dă, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Eată dar că într'o Duminecă, oile aste perdate — precum el le numea — se punu de pândă, și când el eși din biserică, începurē a-l improșca cu petre urmându-l cu sudălnu și cu ocări până acasă.

«Ori care altul afară de S. Grigorie i-ar fi lăsat să-și peardă sufletele, el ănsē nu incetâ de a-i mustra și de a-i învăța, până ce in sfirșit mulți dintr'înși cunoscându-și greșala, s'au întorsu la credință. Atunci ceilalți s'au vorbita între dēnsii să deē jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, părindu-l că ar fi un fațarnic dat la poștele trupesci, ș. a. In urmare făcēnd o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare...

— Vecine, curmăi pre povestaș; imi pare că aiuređi. De unde dracul ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lăsa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am đis ridēnd.

— «După ce deci au dat jaloba lor la obșteasca ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țerii carii nu erau mai detreabă decât ei, Divanul...

— Dar, frate dragă, mă treci cu diochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduesc că nu đic nici căre.

— « Au adunat pre Vlădicii și Arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atât pre cei de loc cât și din alte crăii și împărății, și le s'au ȃis să facă cercetare la fața locului, să se incredințeze de toate impregiurările acestei pricini, și să inchee hotărîre.

«In vremea de o lună, soborul s'a adunat. Erau vlădici de la S. Sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmi? — Intr'un cuvânt din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un Mitropolit de la noi, a căruia nume l'am uitat. Orașul era plin. Nu se auȃea de dimineață până in sară decăt tocând și trăgënd clopotele, și toți erau datori să slujească pe rând.

«Când veni rândul să slujească și S. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum mijl de ȃioă. norodul se grămădi in biserică nu atăta de evlavie, căt ca să vadă cum a s'o scoată la capăt bietul Vlădică. El ănsă nu-și perdu cumpătul la un ceas așa greu, ci incepù slujba ca omul care-și scie treaba.

«In vremea aceasta dușmanii sei carii păndeau prilejul să-i poată face reu, folosindu-se de neființa sa, au mersu acasă la el, și acolo au silit pe o tēnēră fată pre care o adimeniserē și o aduseserē cu dēnșii, să se culce in crevatul Sfântului, puindu-o la cale să ȃică că'i ții-toare Vlădicăi.

«Era o copilă jună și frumoasă, cu ochi mari și negri, a căriia pēr ca matasa cădeà in bucle unduioase pe umerii sei de alabastru, gingașă și mlădióasă ca o răchită tēnēră. Intr'un cuvânt una din acele ființi incântătoare care te fac să-ți perȃi sufletul... Riȃi?

— Bre, bre, bre! mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanț? Cred că nu le-ai cetit in viața S. Grigorie!

— Nu. Mi-au rămasu de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*. Dar să venimu la prochimen. Îți spuneam că copila erà acum in patul Sfântului, când acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii sei intr'un cuvânt potrivit cu împrejurările, se inturna biruitor acasă intovărășit de toți călugării pre care ii poftise să iee dulceți și cafea la dănsul.

«Te las să judeci care fù uimirea cuviosului și a musafirilor, când vădură copila eșind din etac in capot de noapte, și ducându-se să sărute mâna prezidentului. Poppii se uitau unii la alții ca nisce buimăciți. Bătrânii părăndu-le că vėd chiar pe Satana își făceau cruce boscrodind molitfe; tenerii o sorbiau cu ochii.

«In astă amețeală obștească, Mitropolitul lăsase să-i apuce mâna mahinalicesce, dar abia rumenile buzișoare a fetei se atinseră de mâna astă vestedă și sbircită, el o trase ca și când s'ar fi atins de un fer roșu.

— «Ticăloas-o! strigă, ce obrăznicie e asta să intri aici in această scandaloasă desbrăcare?

— «Pardon, răspuse șireata cu un zimbet nevino-vat; nu scieam că S. S. — și arėta pre S. Grigore — avea musafiri. Ii aduceam metaniile care in graba de a se duce la biserică, le-a uitat in crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puținel că m'a lăsat așa când se umizia de ȃioă, după ce petrecu toată noaptea in brațele mele. Să easă până in ȃioă pe răceală, să capete vr'un

gutunar! Să nu-ți păzesci sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu'i frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n'o să te sărut trei zile. Auzitu-mai?»

Țicând aceste, se uita la cuviosul episcop, increțind din sprincenuțe, și stringând gurița.

«Acum inchipuesceți de poți mina călugărilor. Cât pentru S. Grigorie, oborit subț astă nouă lovire, ridică numai ochii la cer și suspina. In sfârșit după o tăcere de spaimă și de mirare ce țină câteva minute... Fost-ai la Brăila când o băteau Rușii?»

— Ba.

— «Precum când fitilul artilerului a dat foc minei care eră să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să intre, și care — între noi să rămăe — nu se nimeri cum se aștepta, mai ăntăi nu se auđi decăt un șuerat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă nn pocnet grozav; asemine și soborul după ce se mai desmeți, isbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumneđeule! Sodomă! Nivă! Filistean! Amalecit! ș. a. Eră un vuet de nu se mai auđe. Abia după multă nevoie, Prezidentul isbutind a-i face să tacă, se adresă cătră S. Grigorie :

— «Eată dar morala ta cea evangelică, ție : asta ți-e *evlavia* cea atât de lăudată! Va să ție, aste nu erau decăt o mască scărboasă cu care voiai să amăgesci lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! In laturi păcătoșule! S'ar cădea să mori de rușine! — Și tu, flica păcatului, tu, Hananeeancă, tu, Magdalină, care ai cute-

zat să aduci până aici scandalul și ispita prin veninul drăcescilor tale frumuseți, spune, poamă a ladului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— «Să nu bănuiesci, Prea sfințite, răspuse ticăloasa fată dând un hohot de ris, dar mi se pare că vorbești cam în dodii făcându-mi o asemene întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șeisprezece ani! Ți mai bine că dumnealui m'a înșelat făgăduindu-mi multe de toate. Ți-când aceste, salută cu grație adunarea, și eși cântând încetinel :

Dulce odor imi luminează...

— «O culmea hulii și a batjocurii, strigă Prezidentul Soborului făcându-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi! Apoi adresându-se către ceilalți Vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicesce omul acesta?

— «Moarte! răspuse într'un glas adunarea.

— «Moarte! strigă S. Grigorie, pre care această Ți-cere îl trezise din buimăceala în care-l adăncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osin-diți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele Mântui-torului? E bine! cel ce nu se scie greșit, iae petre și mă ucidă. Auziindu-vă cineva ar gândi că sunteți nisce sfințișori abia eșiți din Rai. Dar puțină răbdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să între toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajuto-rul seu ca să pot obori pre dușmanii mei.

«În dată s'au deschisu ușile, și gloata care aștepta a-

fară rezultatul deliberației Soborului, năbuși inuntru ca un șiroiu, aducând și pre juna fată (care între aceste își făcuse tualeta) ca o martură vie.

— «Domnilor! ȃise atunci Episcopul, sfântul sobor amăgit de intrigile și părele voastre, mă invinovașesce cu un păcat de moarte; dar fiind că mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i vėd osindiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați ȃdice dacā v'aș arėta că nimic nu e adevėrat din toate prihānirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— «Am ȃdice, că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-amu crede căci avemu dovedi; și eacată-o dovada, adaoserė ticāloșii, impingėnd pe fatā inainte.

— «Apropie-te, fică, ȃise Sfântul, și mărturisesce adevėrul in cuget curat și cu māna pe inimā, pentru că de la așta atirnā soarta ta de fașā și viitoare.

«Biata copilā tremura ca frunza auȃind aceste cuvinte.

— «Nu te teme, reluā S. Grigorie. Mărturisesce adevėrul, și vei dobāndi ertare.

— «Ei bine! ȃise juna fatā, mărturisesce că S. S. nici mă cunoasce, și că toate cele ce am ȃdis mi-au fost suflate de d-lor, care m'au induplecatu să mă culc in așternul S. Sale cānd erā la bisericā, fāgāduindu-mi că mă voru mārta dupā un tēnėr pre care il iubesc și care mă iubesc, dar care fiind sārca ca și mine...

— «N'aibi grijā, o curmā pre-cuviosul Episcop, eu vė voi inzestra și voi binecuvėnta insoțirea vōstrā. Dumneȃdeu să te erte, sermanā mielușa rėtācică, precum te ert

și eu de tot răul ce frumuseța ta mi-a făcut în ochii lumii.

«Copila cădù plângënd la picioarele Sfântului.

— «Încredințatu-v'ați? Pre-sfinților, urmă Episcopul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste ȃcând dete în laturi poalele antireului.

«Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul erà. . . Bogonos tăcu.

— Ce erà? întrebai.

— Erà. . . Erà. . . Nu înțelegi?

— Erà ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum erà Abeilard a dumitale, dar știu că sfântul erà. . .

— O sermanul Sfânt!

— «Te las să-ți închipuesci mirarea ce a cășunat vederea aștei nouă doveđi. Gloata rușinată a eșit ca lupul fabulei:

«C'urechile plioștite și coada între vine.»

— Bravo! Nene Bogonos, nu te scieam așa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

— Câteva fabule traduse. — «E, acum ce ȃciceți, domnilor, d-voastră care voiăți să mă osindiți la moarte? întrebă S. Grigorie vrënd să-i cam necăjească.

— «ȃcicemu că ești un mare sfânt, respunseră toți uimiți, închinându-i-se până la pământ.

«Tot orașul erà adunat în ograda Episcopiei așteptând cu îngrijire sfirșitul; când eată se deschiseră ușile balconului, și sfântul se arătă în vestminte arhieresci ținut de sub-suori de doi bătrâni vlădici. Mitropolitul

eși înainte urmat de tot clerul, și făcând semn că are să vorbească, se făcù adâncă tăcere.

— «Cetățeni a Agrigentei, ȃise, s'au aflatu pintre voi oameni ticăloși și vicleni, care au cutezatu a cleveti purtarea cuviosulni vostru păstor. Acei inrătățiți au iscoditu deosebite pări minciunoase, și au mrejitu feluri de intrigi asupra lui. Dumneȃeu n'a părăsit in această grea imprejurare pre credincioasa sa slugă, ci prin doveȃi neprihănite a luminat duhul sfântului Sobor ca să cunoască toată deșertăciunea și mărșăvia acestor urite clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin focu de fărădelegea lor; dar fiind că Mântuitorul a ȃis : Ertăți greșităilor voștri, sunteți scutiți de moarte; ănsă fiind că trebuie o pildă pentru viitorime, după indurata mijlocire a cuviosului Episcop, Soborul in unire hotărăse :

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă, să fie afurisiți.

2. Averile lor mișcătore și nemișcătoare să se iac in folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se voru face pentru mântuirea sufletelor lor.

3. Dreptcredincioșii voru fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avutu cu ei.»

«Audindu aceste, indată toți dreptcredincioșii s'au trasu la o parte.

«Atunci Mitropolitul ridicând glasul și mâna dreaptă, tot clerul a urmat pildei sale, începù a ȃice cu un glas serbătoresec și mormental :

— «Fiți blăstemați oameni rei și vicleni, care ați clevetitu pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— «Amin! repetâ totu clerul.

— «Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțeleasă pentru tot creștinul! Amin.

«Traiul vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

«Viața voastră să se petreacă într'o vecinică robie din tată in fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească *țigani*, adecă tălhari. Totu românul să vă poată bate și porecli *Cioare* și *Stance*, fără să aveți voie a-i respunde.

«Fiți blăstemați oameni rei și vicleni care ați clevetitu pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— «Amin! repetâ earăși clerul.»

«Mitropolitul vorbea încă, când orizonul începù a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipì de pe cer, și coborându-se cu ințeleala unui fulger preste oamenii blăstemați ii cuprinse și ii ridicâ la o strașnică înălțime. Pe unde trecù norul acesta arse și țarine și fânațe.

«Agrigentinii se uitau înmărmuriți la aceasta minune dumnezească, când deodată norul crăpând, toți nenorociții aceia cădurë jos ca ciocârliile. O minune! fața lor se innegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțeleasă.

«Îndată *românii* năvălindu, ii legarë și ii luarë robi. De atunci ei și copiii loru au remasu robi, și robi voru

rămănea până la sfârșitul lumii, pentru că au fostu a-furisiți precum am avut cinste a-ți spune.»

— Iți mulțămesc, vecine, am ȃis lui Bogonos, vȃdȃnd cȃ sfirșise, dar fetița ce se făcȃ?

— Cȃnd a vȃdȃt norul coborindu-se, se ascunse iute dinapoia S. Grigorie care se facȃ cȃ nu o vede, dar ca toate fetele Evei curioasȃ de a vedȃ sfirșitul, se ivi puțin, și un colțușor de nor ajungȃndu-o sub frunte, ii rămase un bengiu negru intre sprincene.

— Adecȃ, cȃștigȃ o nouȃ grație.

— Cȃt pentru S. Grigorie, vei sci...

— Nu voi sȃ mai sciu nimic, respunsei, cȃci prȃ puțin mȃ intereseazȃ.

— Atȃta pagubȃ, ȃise Bogonos cu ciudȃ. Apoi luȃnd o mare prizȃ de tabac, și privind-mȃ c'un aer ingȃnfat: Eatȃ, urmȃ, de unde se tragu Țigani, ear nu cum ne-o spune domnișorul acela in cartea lui.—E, ce gandesci?

— Gȃndesc, fȃrtate, cȃ toate cȃte-mi inșiri acum de douȃ ceasuri suntu numai o frumoasȃ poveste bunȃ de adormit copiii de țitȃ; și cȃ ar trebui sȃ fie cineva tare prost ca sȃ creadȃ asemenea gogomȃnii.

— S'a sfirșit! strigȃ vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut invȃrți aripile unei mori de vȃnt, nu mai este nȃdejde! Se duce vechia noastrȃ Moldovȃ, și in curȃnd n'o sȃ mai rȃmȃe in ea decȃt niște struluibați cu mintea stricată—n'o ȃic asta pentru d-ta—carii prin scrierile lor, se silescu a stȃrpi semȃnța credinții ce a mai rȃmas! Oameni de ieri! desprețuiți relegea, nu pȃziți posturile, nu faceți ca pȃrinții vostri, vȃ despȃrțiți de soții, vȃ

place mai mult teatru decât biserica, și dacă întâlnești în drum un preot, aruncați cu ce vă ese nainte după el ca să nu vi se întâmple ceva reu, ca când slujitorul Domnului este dracul impelițat. N'a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face ori ce!

Și când vorbea aceste, Bogonos erà sublim și mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, respunsei-
Ești bătrân și îți paru toate celea negre, în vreme ce noi vedemu tot frumos. Nu facemu ce făceau părinții nostri? Nu, pentru că suntemu fii a unui alt veac, și trebuie să mergemu cu veacul; căci dacă duhul omenesc ar rămănea tot pe loc, ți s'ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți carii cunosc — n'o dic asta pentru d-ta.—Dar, lasă gluma, și-mi spune crești în adevăr facula astă cornorată despre țigani?

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de...

— De niște ipocriți și fanatici care vrându să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între stinți și diavoli; dracii acesti cornurați și cu coadă lungă, carii n'aveau altă treabă decât să supere singurătatea unor misantropi? Cât pentru mine, Dumnețeu mă erte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decât într'acei draci de omenie, care suntu teneri și bine făcuți, și nici odată nu-și arată coada și ccarnele. Și ean spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văduț'ai pe dracul? Țeu eu

aș vrea să-l cunosc de curiozitate ca să știu dacă'i așa negru cum...

— Taci, strigă cu glas nădușit și tremurând vecinul meu. Nu vorbi de aste când inserează! Nu știi în ce primădie te pui!—Acum e ceasul când duhurile ămbălă!

În adevăr soarele apusese după un lung șir de nori fantastici, precare îi polia cu o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vântului. Noaptea își întindea pe încetul tristul seu hobot; și florile ascunse în umbră, se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiar-obscur, decât arburii negri întinându-și crengelile ca brațele unor urieași.

Aceste toate erau atât de frumoase, atât de mărețe, încât abea luăiu seama în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așa dar, invitându-l pe adoădi la prânz, am intrat în camera mea, unde m'am apucat să-ți scriu viața S. Grigorie precum mi-a povestit-o Bogonos, si-lindu-mă a păzi cât s'a putut chiar și espreșiile sale. Sănătate.

SCRISOAREA IX

(FISIOLOGIA PROVINCIALULUI)

Martie, 1840.

Nu știu dacă cineva a cercat până acum a descrie figura astă curioasă, originală și cromolită a boierului

ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămănea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ți ănsă ertare dacă nu voi putè a țî-l arèta chiar intocmai cum il vedemu când ni-l aduce posta sau harahagiul judan de-l trintesece liop! pe paveaoa Iașilor; și mai virtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după tirgul din care ieasă, după vrista lui și trebuința ce are in capitalie, și e o lighioae atât de variată, încât ar fi o nespūsă greutate a inchide intr'un singur cadru, toate fețele și coloarele lui.

Provințialul ămblă incotoșmănat intr'o grozavă șubă de urs; poartă arnăut in coada droșcii inarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapèrate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut: cele mai adese este gros și gras, are față inflorită, favoriți tufosi și musteți resucite, dar pre lângă aceste firesci podoabe, natura ca o miloasă mumă a respândit asupra-i și un *nu sciu ce* care vorbesce mai tare ochilor ispitiți decât ori ce altă; un *nu sciu ce* care face a fi destul să-l veđi că să-l cunoști, și să ghicesci din ce ținut sosese, sau din ce bortă iese; un *nu sciu ce* in sfișitu, care te face să riđi cum il zăresci.

Cum a sosit in capitalie, ăntèia lui treabă este să se ducă la Miculi ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicesce prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba adoađi ce s'a reprezentat, a să-ți spue că s'a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghiz-*

davă și *nostimă*, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnesce M. Ortgies vestit prin fasonul jiletelor și nasul seu. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se insoare, sau să intre în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnescu ochii, dar croitorul încredințează că par'că e leit pe trupul seu, ba încă ceva mai larg decât după jurnalul din urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să dea piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurdească. A să ne spue în gergul provincial, care țicu că e franțozesce, că vine de la moșul Logofătul A. unde a găsit pre moșul Logofătul B. cu care a să prânzească la moșul Logofătul C. și nu scie ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai sei moși Logofeți și Vornici ca să le facă cinste a petrece cu dênșii, și nu-l mai incupe vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provincialul e fudul din născare și *evghenis* din cap până în călcăe. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Ănsă de și ne spune că se sfădescu de la dênșul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezesce în hanul lui Copoiu sau a lui Petre Bacalul! — O lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viță aleasă, țandură de os sfânt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine

primit, găsduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c'o nespasă nerăbdare ca să cununî pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii noii născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru cu un tirg.intreg, căci provințialul s'ar ținea necununat și nebotezat, dacă n'ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă inceptu mesele și cumătriile; o să te silească să mănănci până nu vei mai putea, pentru că de vei refusa vr'un fel de bucate, gazda a să inceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocări pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să inchini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot ueamul. Pe urmă ai să mergi la *Soirée* (pentru că in provinție e încă moda de suarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gănganie străină la care o să țintească toți ochii. Intr'un cuvânt, te poți numi norocit de vei scăpa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne intoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfișit banii de cheltuială, vine a casă. Nevasta ii ese înainte. Ea il așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *presidentit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce vrednice de penelul lui Hogart! Ca s'o liniștească, barbatul seu ii aduce vr'un turban vechiu indrugat de Domnica, sau vr'o ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Sara, toți provințialii de ambe secse, năvălescu la dănsul. După ceremonia dulceților și a cafelei, cucoana incepte a-și arăta turbanul, și boierul a

spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s'a *eglandisit* la bal la curte; ce mai confete și ghietațe a mâncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum erà balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, păreții de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihrimbar, și alte multe minunății și mândrețe care facu pre prietenii sei să casce gurile ascultându-l; și eaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc ănsă a sfirși acest tablou, de frică ța nu vr'un provincial om be duh, (pentru că nu sunt toți ca originalul ce ți l'am arătat), să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticăloșiile noastre! Ὑπερῶσο!

SCRISOAREA X

(DESPRE MITROPOLIA MOLDAVIEI)

Octomvrie, 1841.

România erà creștină ăncă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu puturē stărpi semănța credinții, care de la Dragoș luase o întindere mai mare. Alecsandru cel bun urzi Episcopiile de Roman și de Rădăuți, și Mitropolia Moldaviei, care până atunci erà închinată la Ohrida, fu proclamată liberă și neatârnată prin un act a Impăratului Bizanției Ioan Paleologul. De atunci Biserica Moldaviei, s'a păstorit de cătră Mitropoliți a-

leși de înaltul cler și de nobileme dintre arhierii cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, cădând țara în ghiarele fanarioșilor, mitropoliții la înscăunarea lor luase drept obicei a cere și încuviințarea Patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se dă. Pe atunce, mitropolitul Antonie întâmplându-se a pibegi în Rusia, Patriarhia fără a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pe Arhierul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat, potoliră cărtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, Mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierii, arhimandriți și egumeni, și la 1 Ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile Mitropoliei Moldaviei, sfințite de Împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de prefericiți Patriarhi și Arhiepiscopi, drept sfânt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirițuali numai din pământeni; în sârșit supremația ce-și luase Patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a nu se rândui Mitropolit fără scirea și încuviințarea ei, restatornicesce vechia legiuire a țerii, blastemă și afurisesce în viitor pe călcătorii acestui aședământ, și legiuiesce ca în veci să nu mai stremute astă pravilă, și să nu se mai incredințeze cărma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea, ca fiecare Mitropolit după ce se alegea, să însciințeze pe Patriarhie și să-și capete

incuviințarea. Puțin câte puțin deprinderea se socoti datorie, și murind Mitropolitul Gavriil Calimah, Domnul stăpânitor cu unirea a tot clerul și a nobilimei, chemă la scaun pre Leon episcopul de Roman, și pentru polițeță insciință și scaunul ecumenic. Patriarhia vădend că a să scape inriurirea ce avea, se plânse Porței de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericesci; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar Patriarhul sumețindu-se in acea poruncă, argosi pre Mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse și intriga voia a lovi și in aceste! ănsă duhurile se revoltară; Domnul in unire cu toată obștia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porții de astă calcare a dreptului națilo, făcend o pomenire a vechilor tractate cu care țara se supusese protecției turcesci. Așa dar, Sultanul prin un firman adresat Domnului Alecsandru Mavrocordat din anul egirei 1200 (1785) pe la sfârșitul lunii gemaziel ahir (Iulie), arată că incredințându-se din caidurile (arhivele) Impărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, il întăresce și poruncesce a fi pururea neștrămutat.

Ce-a folosit ănsă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul Sultanului? Atăta că grecii s'au inlăturatu de la scaunul mitropoliei; dar inriurirea lor secretă tot rămase, căci dacă Mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, daca nu-ți invoiesce măritișul cu o rudenie ș.c.l., ești sigur că mijlocind la Patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează din aceasta? Puterea re-

legii se calcă, ministrii ei se desprețuescu, pentru că în slăbiciunea lor tacu, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le șapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!

SCRISOAREA XI

(AMINTIRE FUNEBRA)

Decembre, 1842.

Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ce află totdeauna un resunet în inimile cele tari.

Când bataia clopotului te face a tresări, când îți inchipuesci că ea îți vestesce moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viață s'a stins cum se stinge în aer resunetul aramei sacre, simți atunce tristeța insinuindu-se în peptu-ți ca un junghiu de ghiață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți imprăștie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se potu descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei infiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțeala mormântului nu va avè mai mult loc de cât săracul; căci amară trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților sei; pentru acel ce strânge

averi, și nu scie cui le adună pre ele ! Saracul ănsă privind-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme in lîniscce, sciind că atunci când se va scula ca să dea samă de cele ce a făcut, va fi respălătit de ostenelele sale, și locul ii va fi insemnatu in dreapta.

Maiorul Ioan Bran murì in zilele aceste.

Acest bărbat in scurta lui viață, căștigase numele de cinstit și drept intr'atăta, încăt erà de ajuns a-l pomeni pentru a arêta probitatea personificată ; și dacã soarta l'ar fi pus intr'o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau săștie cumpëna Temidei, asuprașii și impilașii — atât de mulți la număr — ar fi perđendū-l, un mare sprijin și apërător, pentru că el erà atât de neabătut din drumul cel drept, in care il călăuzea o neprihănită consciință, încăt nici putea ințelege acele machiavelice restălmăciri născocite de iscusășii lumii care facu albul negru și đioa noapte. L'ar fi jălit publicul cum il jălescū cei ce l'au cunoscutu și care ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dënsul sunt atât de rari in societășile noastre corupte, încăt e de mirare cum de se mai găsescū încă.

Đicu că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că in loc să curățe reii ce inădușe societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de amu fi pututu rescumpëra perderea lui I. Bran cu jertfa a đece alți, nici cum nu ne-amu fi stănjinitu a face acest schimb, in care amu fi fostu indoit căștigași.

SCRISOAREA XII

(PACALA SI TANDALA)

Februarie, 1842.

— Dar d-ta, moșule, n'o să ne spui ceva? am ȃis cãtrã bẽtrãnul pãdurar ce ne primise in gazdã.

— Ce vreti sã vẽ spun, feȃii mei? rẽspunse el. Ce sã vẽ spun voẽ oameni de ieri, eũ omul veacului care port douẽ sute de ierne in spate? Voi vẽ ȃiceȃi Romãni, ș'apoi vorbiȃi o limbã pre care eu n'o inȃeleg. Purtaȃi niște haine sucite pe niște trupuri stricate in care mẽ indoiesc cã este inimã. Sunteȃi așã de țigãriȃi și gingași incãt de v'ar vedea strãbunii nostri, ar plãnge de jale.

— Toate sunt așã, ȃise unul din noi riȃend, dar ancã tot nu suntemu lipsiȃi de simȃul auȃului, și prin urmare ne place a asculta povesti frumoase din vremile trecute, și aș pune rãnãșag cã istoria vieȃii d-tale a sã ne facã sã adormimu. Ia deci in braȃe cea ploscã burduhoasã și-ȃi recoresce gãtlejul.

Propunerea aceasta zimbì bẽtrãnului, care urmãnd sfatului dat, deșertã plosca, iși drese glasul, și incepũ :

« Trebuie sã stiȃi, feȃii mei, cã eu sunt fecior vestitu-lui Strimbã-Lemne care lua stejarul cãt de gros, il in-doia cu mãnile și-l fãcea obadã de roatã. El erã un om foarte invẽȃat și cunoscut pe vremea lui. Copilãrise cu

Ciubăr Vodă cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul Iloaiei, ce sciea toată Alecsandria pe de rost făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu sciu cum a căzut în mânăle D. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pirlă-Vodă. Ce mai vremi acele! Când venea primăvara și eșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la Unguri sau la Leși, și luându de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șlehtici ori mojici — nu mai alegeau — îi injugau și arau lanuri cât veți cu ochii, unde semănau ghindă de cresceau dumbrăvi pentru ca să aibă strenepoții lemne de ars. De aceea, luata-ți seama când e ger earna și vântul vijie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipându, și vedeți strecurându-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor care țipă, și lacrimile Ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osindit Domnul Dumneșeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-au aratu cu sudoarea lor. Ce să mai dic de oamenii vremilor acelora? Ei erau calți ca brașii, și voinici ca Smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obiceiul când se punea la masă să inghită mai ântei șapte opt bolovani ca să-i facă poftă de mâncare.

La vristă de două sute optzeci ani, tatăl meu, vădându-se flcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărița, minunată femeie groasă și frumoasă dar cam prostană, dicând adese niște vorbe chisnovate la care tatăl meu răspundea : Tronc, Mărîco ! La patru luni, după ce se mă-

rită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa il linișți spuindu-i că asta se întâmplă une-ori, ănsă numai la facerea d'ântei. Soră-mea n'a trăit precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. In sfârșit m'a născut pre mine, și vedându-mă așa mic și ovilit mi-au pus numele Tândală. Nascerea mea custă viața mamei, ear tatăl meu simțindu-se c'a îmbătrănit, chemă pre nașu-meu Păcală, mă incredințâ lui, și apoi muri după ce mănca trei oi fripte și beu o balercă de pelin, dicend că nu trebuie să se ducă pe ceea lume flămând și insetat. El eră atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală eră un om foarte de duh; avea respons la ori-ce vorbă. El mă puse ăntei la buchi, dar vedend că intr'o di eră să mă înăduș cu un Tverdu ce mi se prinsese in gât, hotări a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe din-afară. Asta mi-a fost învățătura.

Eaca ce-mi dicea el :

«Fine! De vrei să trăiesci bine și să aibi tiena, să te sălesci a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea coșii decât coada frunței. Șeși strâmb și grăesce drept. Nu băga mână unde nu-ți ferbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru Behehe vei prăpădi și pre Mihoho.

Bate ferul până e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură; gura bate c... Vorba multă e sărăcie omului, și toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii sgărcit, căci banii strângătorului, intră în mâna

cheltuitarului, și scumpul mai mult păgubesce, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la țărițe și eftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonesce doi iepuri, nu prinde nici unul. Nu te intovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decât cu un mișel la dobândă. Nu te vări in judecăți. In țeara orbilor, cel c'un ochiu e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul ămbă totdeauna cu capul spart. La judecători ce intră pe o ureche, ease pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o invoială strimbă, decât o judecată dreaptă. Să n'ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce ease din măță, șoareci prinde, și lupul pērul schimbă, iar naravul ba.

Nu te increde in ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de căne, sită de matasă nu se mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Feresce-te de proști și de nebuni. Nebunul n'asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți faci. El invață bărbieria la capul tēu. Șede pe măgar, și caută măgarul. Nu-l primesc in sat, și el intreabă casa vornicului. Proștia din născare, leac nu mai are. Cine se mestecă in țărițe, il mănăncă porcii; și apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Ințeleptul făgăduesce, nebunul trage nădejde. Să trăesci, murgule, să paști earbă verde. Ce'i in mână, nu'i minciună, și e mai bine acum un ou, decât la anul un bou.

Cheibosului tichie de mărgăritar nu'i trebue, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a ȃice plăcinte, dar cu b... de fată mare, nu se facu oule roșii. Dobândă mare, rupe ciochinile, și până a nu găsi man-taoa, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuesce, dar neguțitorii nu face, căci de și sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaiea cu doi mei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să-ți ȃică : c... lupe, ce ai mâncat. Lasă pre oameni in ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui ii e drag popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. ȃicu ȃece, tu taie una. Vrabiea mălaiu visează, și calicul comăndare.

Nu da imprumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți popo pintenii, și bate iapa cu călcăele; ș'apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la căștiguri mici, pentru că cu un rac tot sărac, cu-un pitic, tot calic; dar când ămbli cu miere, linge-ți degitele. Primesce ori ce-ți vor da. Calul de dar nu se caută in gură; și cine n'are ochi negri, sărută și albastri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Măța cu clopot, nu prinde șoareci. Nu te îngrijt cum o s'o scoți in capăt. Nevoia invață pre cărăuș, și cine are barbă, are și peptene.

Nu te amesteca in intrigi. Nici pre Dracul să veți, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaiea, nici balaiea pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca Dracul de tămie.

Nu te increde in caracterul omului in slujbă. El este o brânză bună, in burduh de căne. Făgăduesce multe,

dar să dee Dumneșeu, mamă, să fiu eu fată ! Nu gândi că o să scapi de dănsul. Banul reu nu se perde, și are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s'a indrepta ; calul bătrân, nu mai învață a juca. Când nu e în slujbă, e omul cel mai detreabă, dar postesce robul lui Dumneșeu, că n'are ce mânca ; și câte spune, sunt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească, trece în țara Ungurească. Caută să-ți fie supuși vrednici, ca să nu ție lumea că cum e Turcul e și pistolul, Dă-le pildă bună, pentru că peșcele de la cap se impute.

Nu fi falnic, nici face din ție țințar, armasar. În urma războiului, mulți voinici se arată. Vulpea dacă n'ajunge, ție că pute. Să nu fi din cei cari ție : Lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decât tine. Haide, tată, să-ți arăt pre-mama. Nu-șmbla cu c... în două luntre, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumneșeu împotriva.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe ? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi ese cu oca înainte ; ție vremea le indreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazirea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânia pre lume. Se mânia văcarul pre sat ; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță, se smeresc ; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca cănele în car, trăiesce ca vermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cuiu pre cui să scoată. Nu fi obraznic. Vor crede că ai p.... tot butuci, și-i da piste un omușor care ție-a face coastele păntece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, că or ȃice că : Mart din post nu mai lipsesce. De vei păgubi iu vre o neguțitorie, să-ți fie de învățătură ca altă dată să nu te mai apuci de ea. Odată vede nașul p... finului; ear de vei căștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, ii dă câte un par in c... și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când ți s'or aprinde călcăele, insoară-te până a nu îmbetrăni, căci insuratul de tēnēr și măncarea de dimineață n'au greș; și bētrānul amoretat, e ca chiroșca cu pasat. Fă cunoscință cu fata; n'o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănăncă tot ce sboară, și se intāmplă de departe trandafir, și de āproape borș cu știr. Veđi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară eada. De'i videa-o că nu vra să plămădească și toată ȃioa cerne, cercetează-ți casa, pentru că bătaia e din raiu. Fii român verde și rupe măța in douē. Bate șeaoa, să ințelegă iapa, căci femeea'i dracul; șede in deal și prāvale carul in vale; dar nu intinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s'adună; și de'i și păți ceva, numai tu să scii unde te stringe ciubota. Nu te apuca s'o păzesci; mai lesne poți păđi un cărd de iepuri; și macar că găina bētrānă, face zama bună, feresce-te de babe. Baba bētrānă nu se teme de *vorba* groasă. Lumea pere, *baba* se peaptānă. — In sfirșit măn-găe-te la necazuri gāndind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te ȃi și noapte să-ți dee Dumneđeu mintea Moldoveanului — ceā de pe urmă.»

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat sama că nu-l asculta nime, căci noi cu toții adormisem și horăiamu. Așa dar făcù și el ca noi.

SCRISOAREA XIII

(LUMINARICA)

Mart. 1848.

Vă aduceți aminte de un sarac pre care il intălneți sunt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* in dreapta și in stinga?

Luminărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fù solia lui aice jos? singur nu o sciea. De il intrebai de unde este? «Nu sciu, respundea; sciu numai că mama când m'a luat mi-a ȕis: Niță, dragul meu! să cumperi *luminărele* și să le imparți pe la *bisericile*. Atăta sciu, atăta fac.»

Desculț, cu capul gol, incins cu o funie și cu traista in șold, Luminărică până in ȕioă colinda toate bisericile împărțind luminări și cerșitorind, nu pentru ȕensul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schitsărac lipsesce clopotul; indata Luminărică il ia din tãrg, se pune cu ȕensul in mizlocul unei piețe, il trage, și clopotul nu tace până ce nu-și căștigă plata. Curënd arama sfântă va resuna in aer chemând pre

credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșetor.

O biserică n'are vestminte; Luminărică îi aduce stofe bogate, el care n'are decât o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiesci să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoieș decât dănsul.

Vedeți această vėduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Incungiuată de șapte copii ce plāngu de foame, îmbrāncită de la ușa bogatului unde nu i se dăvoie a împărți nici fārmăturile cu cānii lui, ticāloșia o apasă sub greul ei genuchiu. Luminărică o vede, o mângăe, și adoă-đi îi aduce o vacă care săturānd cu laptele ei pre flāmāndii copii, introduce earāși bucuria în bietul bordei.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfāut om! Ajunge a sci că săracul aceasta cerșetor îndemnat de plecarea sa și de o stāruința puternică, a zidit până și biserici. Să judecām din acesta, oare căți săraci amu putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățāmu a fi demoralisați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne imbuibă pāntecele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor nostri?

Dacă Luminărică ar fi strāns toți banii căți a împărțit mile și a cheltuit cumpērānd luminări, clopote, vaci, vestminte ș. a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Intru o di trecend pe lângă o biserică, am vădut norod strins, și am auzit cântând rugăciunile morților. In mijlocul bisericei sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica eră iluminată și impodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu incungiurat de un numeros cler slujia prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vërsând lacrimi minciunoase; numai o vëduvă in haine negre sta la picioarele scriului; ear pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se vedea in tipărită o intristare mută, o jale dureroasă.

In momentul acesta, Arhiereul apropiindu-se desvăli pre mort, și insemuând pe fața lui semnul crucei, dise cuvintele aceste.

«Doamne! odihnesce sufletul robului tēu *Ioan* in loc de pace, in loc cu verdeață, unde nu este intristare nici suspin, ci viață fără de sfirșit.»

Pătrunși de mare puternicia Morței, am plecat capul, și privind icoana Mântuitorului ce sta pe peptul mortului, am dis :

«Doamne! Doamne! Odihuesce după moarte și sufletul nostru in locul unde ai odihnit sufletul lui *Luminărică*.»

Poate voiți a sci cine făcuse o așa pompoasă inmormentare cerșetorului ?

Intr'o dimineață o damă vëduvă — a cării nume il vomu tăcea, respectând frumoasa ei faptă—găsi la poarta casei sale trupul lui *Luminărică*, și

Vëduva ingropă pre sărac!

SCRISOAREA XIV

(CRITICA)

Ianuarie, 1844

În trecutele zile un june, căruia nici cum geniu nu-i lipsesce, plin de idei nouă mai mult bune decât greșite, îmi cetî o compunere a sa, care n'ar fi rea dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebuițînd dîceri culese din vechii scriitori, pre care voiesce cu deasila a le reinviea, dănd unora înțelesul ce poate au avutu ăntăi; in sfîrșit fabricănd de la sine dîceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spundu-i că nu e dat tuturor a crea dîceri și a baga scalpul in biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu suntu toți creatori ci croitori și croitori rei; că suntu multe pedice, fanatismul bătrănilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericesci, ș.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea in neastimpărul seu, până ce sărind de pe scaun :

— Eartă-mă, domnul meu, strigă; eartă-mă că nu mai am răbdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-amu fi potrivit acestei vechi rugine, amu purta încă barbe și papuci galbeni. Căt pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărțile bisericesci? dar

ia mă rog pe acele tipărite mai nainte și în vremea Mitropolitului Dositeu, și vei găsi ȕicerile : prevedinȕă, creștin (1), ȕnger (2), comentarie, șerb (3), ș.c.l. precare acei noi—socotindu că facu mai bine—le-au prefăcutu în pfonie, hristian, angel, tȕlmȕcire, rob... în loc de șerbul lui Dumnezeu, robul lui Dumnezeu; pare-cȕ Dumnezeu creator și pȕrinte are trebuinȕă de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, carii sȕ ȕmble în cȕile lui. Grecul nu ȕice Σκλαβος ci Δουλος τοῦ Θεοῦ, și asemenea ȕicu și toate celelalte popoare crestine. Ia sama, domnul meu, cȕ ei nicȕiri n'au voitu a intrebuiȕa timpul sȕvirșit a verbului, ci tot cel nehotȕrit; nici odatȕ : avuiu, făcuu, fuiu, totdeauna : am avut, am fost, am făcut, fȕrȕ sȕ-și dee cuvȕnt pentru astȕ arbitrarȕ palmȕ preste ochii gramaticiei. Ei—tot acești noi—intrebuiȕează ȕicerile : *invȕlire*, *mirare* ș.a., dar n'ar ȕice, doamne feresce! *miracul* și *vȕl* care suntu tot una, și pe care le gȕseau în cȕrȕile vechi. Prin un capriȕ neinȕeles, luau verbul și lȕsau substantivul!

Nu'ȕi place cȕ ȕic : inimȕ, tinereȕȕ, spirt, relege, virtute? ai voi sȕ ȕic : suflet, dragoste, duh, lege, faptȕ-bunȕ; pentru cȕ la d-ta inima, acest dar dumnezeesc iuseamnȕ acea bucatȕ de carne macrȕ prin care circuleazȕ sȕngele; tinereȕȕa, junie, spirtul, o esenȕȕ imbȕtȕ-

(1) Creștin, chrȕtien, cristiano.

(2) ȕnger, Angeru, Angelo. În limba romȕnȕ l se schimbȕ în r; d. p. gelo, geru, sale, sare, popolo, poporu, etc.

(3) Șerb, servo. La Romȕni v se schimbȕ în b; d. p. selvatico, selbatic, cervo, cerbu, voce, boce, polvere, pulbere, etc.

toare; relegea, legea sau pravilă; virtutea, puterea anima-lă a trupului. De pildă acest fras : L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu, eu l'aș traduce așa : Inima ce iubescce cu tinereță e insuflată de spirtul relegii și a virtuții. D-ta negreșit că astfel : Sufletul ce iubescce cu dragoste e insuflat de duhul legii și a faptei bune. Acum un oare cine care ar pricepe đicerile, fără a sci și înțelesul ce le-ați datu domnia-voastră, vrënd a retraduce din cuvënt in cuvënt traducția d-tale in franțeza, ar trebui să đică : Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action, și ar ride mirându-se ce ai voit să đici d-ta prin acest fras smintit.

Đicerile, *abătut* (abattu), *umilit* (humilié), și alte că-teva care nu-mi vinu in minte, le-ați botezatu săracele cum v'au plesnit in cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea ce franțezul đice prin écarté, prin *umilit*, plecat (humble). Apoi dacă se găsesce un om ce vine de pune tot cuvëntul la locul lui dându-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic pu putință !

Imi đici că creez điceri? Ce o să fac când imi lipsescu cuvinte ca să-mi arët ideile? Ausë de vei căuta bine, vei vidè că și acele điceri sunt sau romănesci uitate, sau imprumutate de la limbile surori. Și apoi, intru aceasta am urmat pildei altora, carii sci u ce va să đică o limbă... Adio, domnul meu, urmâ luându-și capela, ești intr'o đi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sunt șerbul d-tale !

— Dar poet al dracului! Ți-am spus că suntu mai mulți croitori decât creatori, și... Poetul erà acum in uliță.

Eaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot indrepta, dar—imi mărturisesc păcatul — mă cam invoiesc cu ideile lui.

In adevăr, folosul ce a isvorit din cărțile bisericesci intru ceea ce privesce relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimì. Dacă limba ar fi rămas precum se vede în cărțile vechi și se aude in gura poporului, și vr'un om inzestrat cu o sciință sistematică a limbelor rude, s'ar fi apucat a o aduna și a o așeza precum ceru tipul și origina ei, negreșit că am fi scăpat de toate aceste pleonasmе, fiorituri și cacofonii. Scriitorii noi bisericesci și profani, au introdusu shimatismul limbei grecesci impreună cu o mulțime de điceri, lepădându pre cele romănesci.

Când ar đice cineva astăđi gintă, coru, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, investat, ș. a. — pre care le-au lepădatu — puțini l'ar înțelege: și ănsă astfel se vorbea, se sciea și se tipărea cu vre-o sută și cățiva ani in urmă.

Multe parascovenii — de mi-e ertat a imprumuta astă đicere poporană—are limba noastră, mai ales in đicerile luate din Slavona. Nu-mi vinu in minte tóte, și nici voi a te supera cu un glosariu ce nu-și are locul seu intr'o scrisoare, dar voi insemna pentru curiositate una două.

Substantivul *slugă*, a *slugi*, prefăcându-se in verb face *slujire* sau a *sluji*, când ar trebui să facă *slugire*,

sluga, slugii, slugire. La astă đicere slavonă, amu păstratu verbul cu declinația lui, și amu greșitu. Altele tot slavone le-amu schimbatu și ear amu greșitu, pentru că nu sciu de ce nu mai nimerimu; d. p. viteaz, treaz, dărz, obraz ș. a., la plural slavonesce nu schimbă pe z in j, precum noi care đicemu viteji, obraji ș.c.l., in loc de vitezi trezi, obrazi, dărzi, ș.a., o anomalie nesuferită intr'o gramatică regulată.

Cu altă scrisóre, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi. Χαίρε!

SCRISOAREA XV

(CRITICA)

April. 1844.

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ți-am vorbit, mi-a dat ocazie a-ți spune acum de odată altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. — Eaca ce-mi đise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce un nu sciu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelui.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n'are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume; in sfirșitu pentru că in iscălitura acest ui critic găsesc un θ doi ω , și trei η .

Đicend aceste, ne-amu uitatu unul la altul, și amu pufnitu amândoi de ris.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i ție? Cu argumentul din urmă, mă făcuse marți. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa un θ , doi ω , și trei η ! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atâte farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau ori cum, și nu mi-aș erta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit \times viri un θ , doi ω , și trei η .

Sunt oare-care nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l'ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele inriurează mult asupra soartei omului. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chiema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se insură macar că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce scii. Eu (doamne feresce!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun, că nu demult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petresburg și intitulată: Начертание правилъ Валахо-Молдавской грамматики, adică: prescrierea regulilor gramaticii romănesci. Autorul ei este D. Hincu român, care — nu înțeleg pentru ce — adaoase un of la porecla sa, și din Hincu își ție Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuesce din două volume 8°, mare câte de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu n'am vreme, nici curagiu să ție le spun. Ajungă-ți atăta, că D. Hincu sau Hinculof cu patriotică generosi-

tate ne inzestrează limba cu 47 slove, adecă, cu 20 mai multe decât avem.

Patruđeci și șapte! ȃeu nu ne mai trebuie mult ca să ajungemu pre chinezi! Intre aceste, sunt unele gătlane, buzane, și nu sciu cum le mai botează D. S...; prea de-stule ca să ametească capul unui biet scolar.

Una din cele multe care invecinicescu numele lui Eliad in literatura Romănilor, este că ne-a scapat de atâte litere prisoselnice ce incetul cu incetul, incepuseră a se inpămėnteni in limba noastră, și dacă le-ar fi lăsat, cine scie aceste căte altele aru fi fătatu? Este ănsă o slovă care a rămas, slovă venetică și hidă! dinaintea căria până și curagiul lui Eliad — și asta nu e puțin — s'a umilit. Această slovă eată-o in!ortocheată și cărligată intocmai precum se scrie :

Ъ

In zadar D. Seulescu voi să introducă un culbec (Ө) in locul ei, și D. Gianili un par (I). Nerodnică oste-neală! Deșeartă trudă! Nime n'a voit să-i asculte, ca și când n'ar fi ȃisu dumnealor nimic. (1)

Astă slovă din alfabetul cirilian, vėđend că in dialectele ce derivă din Slavona, figurează numai de formă (pentru că n'are glas), se viri vicleana in limba noastră unde nici cum nu-și avea loc, și cu o machiavelică nătingie isbuti a prinde locul tuturor vocalelor romă-

(1) Veđi scrierile acestor domni.

nesci, dându-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem desbăra.

Să nu-ți pară un paradocs. Eaca cum usurpă ea dreptul vocalelor noastre; d. p.

a. КѢПТАРЕ, МѢПЪ, in loc de cântare, mână, (cantaremano) etc.

e. ВѢНД, ВѢПТ, ВѢРС, in loc de vënd, vënt, vërs, (vendo, vento, verso) etc.

i. РѢСНѢНС, РѢДЕ, in loc de răspuns, ride, (risposo, ride) etc.

o. ЛѢКВИТОР, МѢПЪСТИРЕ, ПѢТѢНД, in loc de locuitor monastire, rotund, etc.

u. СѢПТ, in loc de sunt (sunt) etc.

Vedeți din esemplul acesta cum se băgă in totul, încât e rară țicerea in care (Ѣ) să nu fie. Eaca ce rezultat aduce nebăgarea de seamă la invasia străină! O slovă—ce treabă mare e o slovă?—O slovă nu o putem scoate căci a prins rădăcină; cum vomu putea dar scapa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ȕioa se înțelenscu între noi!

Vêd că mă depărtez de țelul meu, prefer dar a sfișși scrisoarea asta, a căria scop este de a chema ajutorul literaților români spre isgonirea slovei parasite, de și sunt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — păрă și capete academice nu i-au pututu face nimic. — Vale!

SCRISOAREA XVI

(CRITICA)

Octomb. 1844.

Un proverb al nostru dice : bate herul pănă e herbinte...

E! ce gerc e asta? a să strige D. Eliad. De unde ai luat tu, Moldovene, pre crăcănatul X ca să-l substitui ast-fel de obrăsnicesce in locul lui Φ ? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gând să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oare-care autoritate ȃiselor mele, incepusem cu un dicton cunoscut, dar eată că Eliad nu mă lasă in pace; mă silesce a-mi da cuvântul pentru ce ȃic **хер хербинте**, in loc de **ѳер ѳербинте**.

S'ar cuveni să mărturisesc in toată naivitatea, că m'a luat gura pe dinainte, ănsă fiind că in natura omului e ințelenită nătingia a-și apăra greșalele, voiu să arăt că a intrebuița pre X in loc de Φ , nu e un provințialism moldav — precum ni se impută de alți români — ci o deprindere imprumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră Italiana, dar o suvenire mângăioasă, dulce și scumpă de la o sorioară depărtată; gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, ale inimei sunt acele mai plă-

cute și mai prețucase; și de n'aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățescă ce o caracterizează. În vălmășagul resboaelor, în picioarele barbarilor, aruncată priu poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și soriile; se țină lipită de Latina prin gramatică, de Italiana și Spanioala prin diceri, de Portugeza priu pronunție.

Portugezul scrie *o* și *c*, și pronunță *u* și *ș* ca românul.

Aceste sunt așa; Eu însă nu dic că trebui să dicem ca spaniolul *hiu* (hijo) *her* (hierro), *herbinte* (hirviente), ș.c.l., ci fiu, fer, ferbinte, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1°, că acesta nu e un provincialism, și 2°, că am descoperit—eu cel întâiu—că supa cu fidea (fideos) și pepini (pepinos) sunt de origină spanioală. Adios!

SCRISOAREA XVII

(CRITICA)

Decembrie. 1844.

«Dintr'o palmă a S. Sale este la sfânta Episcopie la Roman o bucățea, și la Buciulesci un degit adus din Țarigrad de Dumitrașcu Logofetul, precum mi-a spus Iordache Spatarul la masa Dabijeii Vodă—Dumnezeu să-i pomenească!—și eram eu un smerit Dosifteiu, episcop la acel sfânt scaun la Roman ș.c.l.»

Aşa sciea pe la 1570 în viața cuvioasei Parascheva, Mitropolitul Dosifteiu unul din bărbații învățați, cu care se fălesce pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei incredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Eată o rugăciune cătră sfânta Fecioară a lui Ioan Damaschin tradusă de Dosifteiu, pe care o găsec în viața acestui St. filosof, cărui saracinul Hisiam, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clevetitoarele indemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul :

«Domnitoare prea curată ce-ai născut fără prihană
 «Pre Dumnețeu cum se cade și cu fecioria 'ntreaga,
 «Pentru sfintele icoane mi s'au tăiatu-mi dreapta !
 «Sânția-ta scii și pisma pentru care-mi face Leon ;
 «Sirguesce de-mi agiută, și-mi *isțelesce* dreapta.
 «A celui de sus dreaptă ce-i dintru tine 'ntrupată
 «Multe minuni scie face ; deci pentru a ta rugăciune
 «Și dreapta mea aceasta roagă-l să o *isțelescă* ;
 «Să-ți fac căntări cum se cade, și 'ntrupatului din tine
 «Cu 'nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
 «De sprijineală să fie creștinătății drepte ;
 «Că toate-ți sunt cu puțință, lui Dumnețeu fiind Maică.»

Maica Domnului se indurâ de lacrimile sfântului poet si ii lipi mâna la loc. Dar aici nu voiescu a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI. Poate greșescu, domnule, eu ânsă o prefer celei de astăzi ori cât se pare ea de simplă. Imi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră

și ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru.

«*La moartea Elisei*

«Osana ! slavă ! sfânt ești ! sfânt ! sfânt !

«Ce vrei se face 'n cer, pre pământ.

«Glasul Elisei ! — Il auțiți ? . . .

«Seraf ađ cântă ! — N'o mai jăliți.

«Auđ pe ăngeri se-intrebând :

«Sfânta iubire ce are de gând ? ș.c.l.

Mai vrei ăncă ?

«Jalea cuprinde ori ce simțire,

«De dorul perderii piste fire. ș.c.l.»

Poate tot nu ți-e destul ? dar

De m'ai pune pe-un cărbune,

Mai departe nu ți-oi spune.

Apostroful ce taie simistixul, Seraful ce cântă, ăngerii se-intrebând ce are de gând sânta iubire, dorul perderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr *jalea cuprinde ori ce simțire*, când vede cineva frumoasa noastră limbă căznită și schingiuită astfel !

Spune-mi nu-ți place mai bine traducția lui Dosifteiu *cu 'nchieturi socotite* care nu te ostenesce când o cetesci, nici are frase mari intortochiate și scâlciate ?

SCRISOAREA XVIII

(SLAVONISME)

Iulie 1844.

Mulți literați Români au făcutu feluri de disertații asupra inceputului și a construcției limbei noastre: laudă numelui lor și pace țerănei celor ce nu mai sunt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii Românilor, arătând lumii că ziua este lumină și noaptea intuneric. Adevărul eră vedut și pipăit, și improtivitorii invinși și rușinați invăbindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; ânsă asemenea șerpelui care murind strivit sub călcăiul viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul seu vrăjmaș, slobodea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, regușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — «Limba voastră e țesută cu diceri slavoane!»

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Când neamurile barbare au inundatu România ca un răpide șiroiu, găsind pânza limbei urzită, luaș suveica și prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde câte un fir de băătătură de a lor groasă și nodoroasă. Astfel se țesù limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătu-noioase fire trebui a destrăma toată pânza, și prin ur-

mare a crea o limbă, mai frumoasă poate, mai nobilă și mai învățată, căriia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi — românească.

Aici incepu necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar cari se silescu :

Spirar nobil' sensu a'rozzi petti,

și pre care noi îi împărțim în trei clase. *Liberalii* țin (dupre Iorgovici și dupre Maiori) că trebui a goni toate ținuturile Slavoane și Ungro-turco-grece, — de și aceste din urmă sunt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderatii* că trebuie a le subțiea a le inobila și a le români, și eu mărturisesc că m'aș invoi cu părerea domniilor-sale. Vinu în sfârșit *Conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de Stentor că se strică limba, plângându-o și bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a invoi toate aceste capete învățate, e mai greu decât a găsi mișcarea perpetuală. E de jălit ănsă că toți aceștia trăgând fie-care la sine, sfășie haina bieteii limbi.

Fie-mi ertat a aduce un exemplu.

Zavistia și *clevetirea* — ținuturi slavoane — care s'au încuibatu între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mântui? Aici imi vine în gând acel vestit dicton scris pe porța Iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar ved că m'am depărtat de scopul ce mi-am propus,

care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într'un străvechiu manuscris, în care am cetit următoarele:

«*Năvălindu noroadele străine, au năpăditu ca lăcustelepiste români. Au semănatu prin clevetiri zavistiea pintre ei. Greșalele Românilor i-au slăbitu. Atunci vrăjmașii răpindu-le prin silă drepturile, le iscodeau vinovății și ii munceau cu feluri de cazne. Aceste obide an adusu robia, ș.c.l. ș.c.l.*

Eată în câteva rânduri mulțime de điceri Slavoane!

Eudin aceasta am înțales — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se voru ocupa vr'odinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor, — că Români aduși de Traian până a nu veni barbarii preste ei, 1°, nu scieau vinovăția, 2°, nu erau silnici, 3°, nu sufereau obidele, și 4°, nu cunosceau robia, ș.c.l.

Pe urmă au venitu toate de s'au mestecatu pintre noi. Cum să le lepădăm acum? și de am și voi, oare putevom? Vale!

SCRISOAREA XIX

(OCHIRE RETROSPECTIVA.)

Iunie, 1845.

Dacă te-ai întâmplat a fi vre odată la apusul soarelui pe dealul Cetățuii într'o seară a lunii lui Iunie, după ce ai privit steaoa đilei coborindu-se după muntele Pionul,

și după ce treptat razele lui începu a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi întornatuți-ai vederea de pe culmele învecinate pline de verdeață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale beat de vuet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar peste vârful turnurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un Smeu se incolătăcesc împrejurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n'ai fi dorit să vezi pre Asmodeu dracul schiop, și de se poate să-l întovărășesci de la palatul bogatului ce se vircolesce în patul seu, până la coliba seracului ce doarme pe așternutul seu de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fără de legi, și poate ca și Iona ți-ai fi sfâșiat haina strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vre un unghiu, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei gândind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu suntemu vrednici, noi pigmei degenerați ce n'am fost creați după măsura lor!..

Dă-mi voie, prietine, a-mi desvăli ideea, sau mai bine ȳicend, a spune aceea ce cugetam într'o seară, când mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuii; și da-

că după trecut, putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într'un mic cerc.

Dragoș fiul lui Bogdan prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli care își petrecu viața cu agricultura și păstoria. Pre densul îl urmează mai mulți Domni buni, căci inima poporului ce ocărnuiau era bună, nefiind încă stricată de vișuri. Românii sub urmașii lui Dragoș petrecu o viață primitivă, și traiul lor tîcnit, patriarcal și virtuos, adună lângă ei pe pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațîță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Ferul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, și încă nu se implinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, când Alecsandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidesce monastiri și cetăți, leagă alianța cu Iagelon regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și Împăratul Bizanției trimite Domnitorului ei hlamidă și coronă ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan sdrobesce pre Cazimir Polonul, pre Matiaș Ungurul, pre Mainac Tatarul, pre Lobod și Neliwaicu Cazacii, și rîvnind a uni sub un singur sceptru provinciile Române, năvălesce asupra românilor Valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul care chiamă în ajutorul său pre Turci. Acesta fu începutul necurmatelor resboaie

și a ticăloșiei ămbelor prințipate, stărnite din ambiția lui Stefan și mișelia lui Radu. Dar precum după un veac trecut Mihai, nici Stefan nu-și poate implini frumosul plan; trage numai toate oardele Turcesci asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruesce, dar Eroul nu-și perde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de peire. Ansă puterile fizice nu răspund marelui seu suflet. Viața lui n'a fost decât un lung reșboiu, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnesce și cincideci de resboae are. Eroul a îmbătrănit, căruntețile i-au recit sângele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la Valea Albă i-a stins ambiția. Iși întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înălțat și i-a imbogățit; prevede vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zemisind in inimile lor, și neiucredându-se in moștenitorul seu, hotărăsce a da patriei sale o protecție subt umbrirea căriea să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va indura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, și să ne inturnăm privirea inapoi pentru ca să vedem ce s'a petrecut intr'un veac și jumătate, adecă de la venirea lui Dragoș și până la moartea lui Stefan.

Domnii — precum am dis — erau buni, și poporul era fericit. Încă Aristocrația nu se inaripase, și capetele acestei idre stând intre popor și ocărmuitor, nu incepușeră a mușca când pre unul când pre altul. Naravurile

erau simple, căci Domnii erau simpli; ei erau pontefici, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea în curs de o sută cincideci ani, slobodăia lui Dragoș (căm am mai spus) sporesce de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l'au învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpănitorul își iubesc pe poporul, și țeranul privind în Domn pre căpetenia sa, îl abordează cu pept deschis dîcându-i : *Tu Doamne!* precum dîce și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul seu. Il numesc *Maria Ta!* pentru că Domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și împrejurările au silit pre Stefan să ridice Aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numiau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobândi și prăzi. Mărețul Stefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pământului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adăncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde aveau și numele acesta. — Acestia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpânii lor la resboiu.

Pe încetul aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa Domnia; și încă Stefan Marele nu putredise bine în mormântul din monastirea Putna, când nepotul seu Stefan V e silit să

omoare căți-va boieri ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a se aprinde. Sângele acesta stropesce mai multe înimi în care odrăsleşce duhul vrajbei și a resvrătirii. Idra nu pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai vĕrtos. Prilejul nu lipsesce. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, Domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani ca să oboare pre Domni : și de unde se stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme suĭt impilarea despotismului și a aristocrației!

De aice incepe un șir de domni rei, pentru că boierii sunt rei, cărora pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocărmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi călăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urita solie, peru, lăsând o pomenire de blăstemuri. Ţeranul se tăvăleşce în lipsă și în ticăloșie, părăsesce plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora nesciind ce nume să le dee, le numesce *năpăști*; iar vișturile — după pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul seu. Starea politică era poate și mai rea decât cea morală; vrăjbele și prigonirile între boieri și domni, deteră prilej Turcilor a se amesteca în trebile țerii, a-și lua dreptul de stăpâni călcând condițiile tratatului de protecție ce inchiase cu Moldavia, și a surpa câte unul, unul, toate vechile privilegii, încât își însușiră dreptul a numi și pre Domni, căci prin aceea se deschideau drum ambiției aristocratice ca să a-lerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac erà de când aristocrația domnea și poporul gamea in ticăloșie și asuprire! Atunci prevedința vëdëndu-o bëttrână și slușită de nelegiuiri, tinde mână și alege dintre ea pre un neinsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul om prost și necunoscut. Il sue pe tron și ii dă sabia resbunării in mână.

Acesta sub numele de Alecsandru Lăpușeanul va sparge cuibul și va stivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost'a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apësarea despotică il ovilise intr'atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Stefan, nu erau acum decât niște sclavi ingioșiți a unei boierimi desfrânate, care ii trata și ii vindea ca pre vite. In adevër Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele cresceau, și nu erà el omul care să scie a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul, pentru aceasta fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor isbutiserë a da Turcilor dreptul a numi de la sine Domni pre cine voiau; așa dar trista Moldavie se vëdu ocărmuită când de un Serb, când de un Arman, când de un Sacson carii se intreceau in nelegiuiri...! Dar să ne inturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumëtate ca să ajungem la un Domn, care — de și străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, de și se păstrase încă in gura poporului, dar necurmatele resboaie și desele prefaceri nu

lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cleru, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, ănsă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce nu aveau altă nădejde decât în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decât a se iscăli. Un Iacob Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l ertă a-și implini lăudatul scop. Vasile Vodă vine, și ăntăia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipăresce cărțile bisericesti în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sunt ăncă lipsite; și morala evangelică începe a isgoni vițuriile pre care o ignoranță barbară le lăsase a se incuiba în inima românilor. Intemeiază scoale naționale pre care le inzestreză cu moșii. Adună pravelile lui Alesandru I, ce au fost remas uitate și părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuesce un cod de legi, care pentru ca să fie respectat este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest Domn. După ce l'a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbesce cu Domnul Valahiei. Se incurcă în resboaie, în care e invins. Vëndut de ministrul seu, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia Turcilor carii, după ce îl ținu închis și în fere cătăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele resboaielor a lui Vasile Vodă slăbiseră țeara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai impuneau Turcilor. Asuprirea crescù, și țara perdù dreptul d'ea mai avea Domni pământeni. Moldavia se făcù o arendă ce se vindea celui ce dà mai mult, și la care se intreceau Grecii incuibați in foburgul Fanar din Constantinopoli. Fcarte rar și din când in când se mai numea câte un Domn pământean, dar și acestia, nestatornici in domniile lor, ca să inlătore intrigile și să-și facă favorabili pre ministrii porții, imitau politica Grecilor care consista a da bani ca să isbutească in scopul lor.

Unul din acestia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politic, el se aliâ cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsâ țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotări de apanagiu fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași! cu un veac se inapoi in toate! In locul ostenilor români, se aduseră Albanezi nemernici. In locul scoalelor lui Vasile, se înființă scoală Grecească. Pământenii erau prigoniți și Grecii in favor. Județele se ocărmuiau de *Caiccii* și *Seizi*. Moldavia se făcù pamântul făgăduinții pentru acest neam ce aducea cu sine corupția și desfrânarea!..

E netăgăduit ănsă că unii dintr'aceștia au făcutu și bine. Constantin Mavrocordat desrobesce vecinii. Grigorie Gica protestează neputënd face altă la ori ce nouă asupra. Alecsandru Muruz inzestrează orașul cu ape, il infrumusețează cu mândre zidiri, ș.c.l., dar ce puteau ei face in scurta lor domnie de trei ani, la sfârșitul căriia aveau in vedere streangul?

Acum desnădejdea începuse a se vări în inima românilor. Obiceele strămoșesci și tradițiile naționale se perdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecesce, limbagiul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcù unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămăia ca să le între în favor. Fecioară până atunci, limba patriei se impestriță formând un gerg ce se întinse ca o pecingine; căci până și la bisericile de ăntăiul rang slujba se făcea grecesce, iar la celelalte se mai lăsă strana a doa pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monștruositate a vedea o nație întreagă în cumpănă a-și perde ființa. Dumneșeu se îndură și își redică urgia de asupra poporului seu. Anul 1821 dărămând edificiul efemer lucrat de fanarioți, reinturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia o constituție — care de și nedesăvirșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea, și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vomu cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspunsu scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s'ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voimu numai să arătăm că Moldavul — asemenea pățimașului ce nu crede când se vede însănoșat — încă tot nu e sigur de viitorul seu, pentru că de la ai sei nu așteaptă vre un bine, pentru că

ai sei totdeauna l'au impilat ! Şi in adevăr, e curios a observa că ori când s'a făcut vre un bine in țeară, s'a făcut numai prin străini :

Un Albanez păstrează naționalitatea,

Un Grecu desrobesce țara,

Un Rus pregătesce civilizația.

Romănul (nu scimu pentru ce) n'are incredere in sine. La ori ce primejdie strigă : Doamne ! Doamne ! când n'ar trebui să uite proverbul :

Σὺν Ἀθῆνᾶ καὶ χεῖρα κίβει.

SCRISOAREA XX

(STATISTICA LUPILOR)

Februar. 1846.

Viu de la vânătoare, prietene, unde am inpușcat un lup. Dă-mi voie deci să-ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, feara astă carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, Lupii n'au mai vădutupământul Engliterii; și când in toate staturile Europei erau proscrise numai in Moldavia — suntu acum cinci ani — viețuiau ca in sinul unei republice, încât era o *Blagoslovenie* cum lupii și judanii cresceau și se inmulțeau ! Ānsă la 1841, ministeriul trebilor din năuntru făcù o

legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țerani începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

Spunu — nu știu de e așa — că lupii vădându osinda ce li se pregătesce, au alesu o deputație dintre ei, care viind in capitalie, și-au tocmitu un vechil ca să le apere dreptul ce-și inchipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, in care dovedia tetragonicesce că, de la descălicarea lui Dragoș, lupii au trăit in bună pace in țară, că n'au mai făcutu nime *sprafcă* ca să vadă câte oi s'au măncațu; că de vreme ce lupii suntu lăsați ca să mănânce oi, și oile ca să fie măncațe de lupi, apoi după toate formele, legile, și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi, ș.c.l. ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* ȝicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua in bagare de seamă reclamația, când voru da inscris și chizeșie că nu voru mai mânca carne, ci vor pasce troscotu ca niște dobitoace ce suntu.

Deputații eșiră cu coada intre vine, gândindu la nedreptățile oamenilor. Viindu la gazdă și simțind apetit se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotele de miel, și friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai ȝi-mi că este dreptate in lumea asta. Oamenii mănâncă oi, și noi să nu mănămu!

— Ba să măncați, domnii mei, le ȝise un june supleant de profesor; omul și lupul suntu lăsați ca să mă-

nănce carne ; dinții lor cei cănesci o dovedescu. Eu când nu mănănc carne, nu pot pronunța nici cel ăntei vers din Eneida :

Arma virumque cano etc.

Din vorbă in vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au eșitu de la ministru.

— Advocatul ce l'ați avut erà un ignorant , le dise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei Latine, a limbei mume, nu le cunoscea. Sunt sigur că petiția ce v'a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă facu eu o suplică cu litere latine și veți vidè cum voi face capot pre ministru cu tot departamentul seu.

Indată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mănțuia prin acest calambur :

Lup te chiamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești ?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, dicënd că nu-i plăcu poeții, și că cu toată cuscrenia ce ei arată că aru avea cu dënsul, nu poate călca datoria postului seu; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-i intiriască din oraș.

Ajungënd la barieră, nenorocitele feare își scuturarë praful de pe copite, și lăcrimând, tinsērë labele spre cer cuvëntând acest blăstem :

.

De la 26 Ianuarie 1841 până la sfirșitul lui Decem-

brie 1845, s'au ucis — după cataloagele Visteriei — acești lupi :

In anul 1841. 113 lupi mari.

— 1842. 198 idem.

— 1843. 318 idem. 59 pui.

— 1844. 340 idem. 111 —

— 1845. 261 idem. 101 —

1230 mari. 271 pui. Total 1501,

și s'a plătit din Visterie 18450 lei pentru 1230 lupi mari, și 2032¹/₂ lei pentru 271 pui. In total 20482¹/₂ lei.

Să videm acum folosul acestei legiuiri.

Să inchipuim că fie-care lup erà să mănânce pe an câte 12 oi. — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s'ar mulțemi c'o oaie pe lună? — In cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1501 lupi face 90060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1801200 lei, din care scădënd 20482¹/₂ lei prețul capetelor a 1501 lupi, rămăne folos 1780717¹/₂ lei.

SCRISOAREA XXI

(TRISFETITELE)

Noemb. 1846.

Când un istoric — ce ne lipsesce — s'ar ocupa a scrie istoria Romăniei, nu ar putea găsi urmele caracterului național decât in timpul domnirii prinților romăni a-

decă de la venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epocă mai bine de trei veacuri și jumătate găsesce cineva niște fapte eroice, mărețe și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți Domni buni s'au deosebit prin patriotismul și mai vărtos prin pietatea lor. Astăzi încă culmele sunt încununete și orașele semăntate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea A tot puternicului; și fie-care din zidirile aceste erau monumentul vre unei isbânde asupra dușmanilor puternici de care România era încungiurată.

Unul din Domnii scumpi în pomenirea viitorinii a fost și Vasile Lupu. El întâi întemeie școala, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfârșit aduse moaștele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, și le aședă în biserică zidită de dănsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului nici odată și după ori ce împrejurări nu-și părăsi locașul, și totdeauna scutitoarea politiei și țării, e comoara cea mai prețioasă ce are Moldavia.

Istoria Prințului Vasile înfățosează niște episoade atât de tragice, niște jocuri a norocului atât de deșanțate, încât îmi pare reu că nu mă eartă cuprinsulu acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriograful Poloni și Unguri, Diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într'o zi voi avea prilej a țî-o arêta prelarg, voi să-ți dau o mică idee de biserică SS. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită în fresco. În dreapta stă racla Sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aici pe perete e zugrăvită solenitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul Capugibaș călare înainte, Arhieriei purtând racla, Domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt perete stau atârinate portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur și matasă.

Acea ănsă care dă o figură originală aștei zidiri e că pe din-afară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuindu deosebite arabesce grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult slujia pentru privighere de foc, și clopotul cel mare nici odată n'a sunat *intr'o usnă* fără să pue tot orașul în mișcare. Uneori când poporul se simția asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vërșă gloata peste oraș, și norodul nu se liniștea nici clopotul nu tăcea, până nu se vidè scăpat de angării și ușurat de împilări. Astăzi ănsă oamenii s'au prefăcutu, naravurile s'au înblândit, și nu se mai aude clopotul de *dandana*. Sunetul lui chiamă numai pre credincioși la rugăciune.

SCRISOAREA XXII

(ISTORIA UNEI PLACINTE)

Decembre 1847.

Iți aduci aminte de copilăria noastră — care s'a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea ; coooovrigi! gugoșeeeee! Cum alergam toți copii și bătrâni, și cei mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și pue plăcintarul jos tablaoa din cap, și cât de iute i-o deșertam !

Astăzi plăcintele au perdutu valora lor și plăcintarul poesia lui ; civilizația l'a omorît. Toți l'au părăsîtu și surisul se vede pe buzele lui numai când e cungiurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămasu credincioși. Acestia uneori îi mai deșeartă tablaoa, iar cele mai adese se întoarcе sara acasă cu dēnsa plină. Atăta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă ; ce nu se vinde, se mănăncă.

La 1821, după spargerea Eteristilor, Pașa din Iași vedēnd că nu poate scoate pre Ianiceri din țară, ceru ajutor. I se trimiserē deci spre acest sfârșit câteva mii de Tulimeani (miliție). In toate ȃilele urma colizii între ei, și ele se sfirșeau totdeauna prin moartea a cățiva.

Intr'una din ȃile — eră iarmaroc pe șesul Frumoașei — un plăcintar s'a dus cu o pohace s'o vëndă ; un

Tuliman o tirguia, când un Ianicer vine și vrea s'o iee. Tulimanul ănsă nu o dă. Iataganele ieșe din teacă. Tulimeni și Ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mântue cu uciderea a vr'o treizeci de inși din ambe părțile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute și autorul ei, au ramasu turtiți și hăcuiți într'o baltă de sânge.

In vremea Domnilor Fanarioți plăcintele și gugoașele erau mult mai căutate. Un Domn grecu—a carui nume ingrata istorie a uitat a ni-l păstra—eră un mare măncau de plăcinte. Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, invărtite ș.c.l., se ingropau in stomahul lui ca intr'un abis fără fund. In toată dimineața—până a nu face divan—trata cu becerii sei despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan—unde nu-și viră ei coada!—care ămbla de mult să se facă Vornic, nu sciea ce mijloc să mai întrebuinteze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când eacă se infătoșează o plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, cap d'operă in gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m'am făcut Vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

— Veți plăcinta asta? Din pântecele ei a să ease Vornicia mea.

Indată plăcinta s'a trimis la curte.

Inălțimea sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorită. Edicliii și Iciolanii stau înmărmuriți dinaintea lui cu mânila la pept. Curtea tótă tremura; căci nu era vorbă de nimic altă decât de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea in stălp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii au uitatu să facă plăcinte la masa Măriei Sale. Uitare vinovată și *neertabilă!*

Când acum era să se pue in lucrare inalta hotărîre, eaca norocita plăcintă, de care am vorbit, intră adusă pe o tipsie de argint. De ași fi fost față, ași putea să-ți descriu incântarea ce a cășunat sosirea astei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precăt ănsă am audît din bătrâni, bucuria a fost mare, și credincerul, stolnicii și becerii au scăpatu de pedeapsa meritată.

Trimisul s'a intors bogat resplătit, aducend și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui Postelnic :

«Arhon. . . .

«Inălțimea Sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscutu că «măne dimvineată să te înfățosezi la curte in Spătărie, «spre a imbrăca caftan de Vornic mare.»

«P. S. Nu uita să trimiți măne pentru masa Măriei «Sale o plăcintă ca cea de astăzi.»

A doa di mehterhaneaoa juca in ograda boierului cu plăcinta, care ședend in balcon, își netedea barba cu mulțemire; iar când inceta câte puțin scărțiitorul țipet

a surlei lui mehterbaşa, s'auđia între norodul grămădit
la poartă, cãntãnd :

Cũ iaurt, cu gugoşele,
Te făcuşi Vornic, mişele!

SCRISOAREA XXIII

(Ἡ τὰν ἧ ἐπὶ τὰν)

Iunie, 1848.

Nu sciu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei
mai mult decãt pre bãrbaţi. Dupã a mea idee, de şi
suntemu partea tare a neamului omenescu, nu suntemu
ãnsã şi cea bunã; cãci e netãgãduit cã de la inceputul
lumii şi pãnã in đioa de astãđi, femeile ne-au intrecut
nu numai in iubire ci şi in patriotism.

Lãsãnd la o parte Corneliile, Lucređiile şi toate fe-
meile istorice, Grece, Romane, şi de alte nađii, iđi voi
vorbi numai de femeea romãnã, acest tip de amor şi
de virtute.

Cãte viđiuri s'au strecuratu in frumoasa noastrã țarã
subt ocrotirea unui guvern prieten a intunericului, care
favorisa patimile ca sã'l demoralizeze şi sã-l ție in slu-
gãrie! cãte rele au spurcatu inima bietului romãn! ãnsã
nici una din ele n'a putut uita haina cea albã a femeii
romãnce, ci ea remase tot curatã şi neprihãnitã. Şi de

unde vine aceasta ? De la educație ? Nici decum. Educația femeilor la noi e atât de neingrijită, încât nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrsta.

Vezi o fecioară fără prihană, tânăra și frumoasă. În ochii ei strălucesc dulceața, și în inima sa amorul. Eată-acum soție, mamă de familie, conștiințată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sirguindu-se a imprăștiia cu senineța și blânda ei mângăere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfârșit, matroană respectabilă, povățuind cătră cele bune pe fiii și fiiele sale, uitându-se cu mulțemie la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșală; și așteptând sfârșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dânsa ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misiunea ei e implinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge câteva lacrimi, semăna câte-va flori, și lăsa o suveniră duioasă în inimă scumpă !

De și se pare ușoară solia ei, eaca ce dice filosoful Genevii: « Omul făcând bine nu atârnă decât de sine, și poate brava judecata publică; dar femeia făcând bine, n'a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, și trebuie să-i pese de ceea ce gândesc de dânsa nu mai puțin de cât de ceea ce este în ființă... Opinia este mormântul virtuții între bărbați, și tronul său între femei. » Gren

e a putea înlătura cineva calomnia și invidia lumii, femeea ănsă scie că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăesc într'o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultămu. Crede-mă că n'ar merge trebile mai reu. Dar vĕd că m'am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică cându voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor.

Ἡ τάν ἤ ἐπι τάν, ȕicea acea vestită Spartiată dănd scutul fiului seu — , ănsă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Stefan, care incue porțile cetății fiului seu și il trimite la biruință, și până la Doamna I..., care cu arma in mână îmbărbătează norodul, se pune in fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stingă in noaptea despotismului, steaoa Romăniei abia răsărindă. Câte și câte trăsuri eroice se voru fi petrecutu in vremea aceasta, care ănsă s'au trecut cu vederea, și s'au uitatu! Un popor deprins in slugărie, care *miserrimam servitutem pacem apellant*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască!

SCRISOAREA XXIV

(UN VIS)

Iulie, 1848.

Luna lui Iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai ăntei slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuţeală grozavă. Toţi acei ce aveau unde şi cu ce fugi, părăsiseră Iaşii; numai sarăcimea şi acei puţini impiegaţi ce nu se îndurau a se deslipi de canţele-ria lor — de frică că-şi vor găsi locul ocupat de alţii — mai rămăseseră. Locuitorii satelor spărieaţi de boală, incetare de a mai aduce merinde in oraş; şi acum pre lângă mortalitate, se adăogi şi lipsa hrănii. Toate curţile se pustiiră, toate magazinele se inchiseră, toate porţile se incuiară. Dimineaţa te deşteptai intr'o atmosferă groasă şi grea pre care cu anevoie o resuflai. Piste ăi, o căldură năduşitoare fără aer, fără vânt. Sara, dacă aveai curagiu să eşi din camară-ţi şi să pleci pe uliţă, nu videai decât bolnavi şi murinđi pe prispele caselor, pe petrele trotua-relor, pe paveaoa uliţilor; nu intălneai decât care cu morţi, pre carii ii duceau ca să-i arunce pe malul unui şanţ, unde aşteptau ăile intregi până le venia rândul să-i ingroape puţinii ciocli ce n'apucaseră ăncă a muri. Pu-toarea leşurilor putređinde te ameţia. Într'un cuvânt, o-raşul tot era numai uu mare morment. Te grăbeai a te intoarce curënd acasă, cuprins de spaimă, tremurând de

groază, galben și stergându-ți fruntea și roindă de sudori reci; numărându-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe oare și minute. Apoi dacă te culcai recomandându-ți sufletului lui Dumnezeu, și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), eră piste putință, căci urletul cânilor și cântul cucovaielor, te țineau treaz și în fiori nesfârșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția Românilor, și armia Rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de cazaci și un regiment de pedestriime, tăbăriră pe câmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate sările, donă muzice—rusească și românească—jucau feluri de arii, pre care nu le ascultau mai nime. Cât pentru mine, mă oțeriam auzind cântece dinaintea osindei patriei, și-mi părea că asta nu e altă decât o hulă, un desfid cătră prevedința care ne pedepsia cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap, și să ne așăpămu cu lacrimi, în loc să ne rugămu ca să treacă de la noi mânia cerului, noi ascultam muzice și cântări! și nu știu era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetului instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna un prohod.

Lana fatală se apropie de sfârșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semă-

năturile? și apoi își răspundeau suspinându că osinda asta e mai mare decât a holerii, că Dumnezeu și-a înturnat fața de asupra noastră, că foamea stă pe pragul ușii noastre, și ceasul peirii a bătut...

Intr'o di nesciind ce să fac ca să imprăștiiu tristeța de care eram cuprins, m'am dus să vîd pre doctorul H... franțez care e la noi de cincideci de ani, om pre atîta de bun cît și de învățat, prietenulu tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrîn slabu și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, șidè pe un jilțu in balconu, încăldîndu-și slăbitele mîdulări la radele soarelui. Se bucură mult cînd mă vîdû, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri, conversația cădu firesce asupra imtâmplărilor dîlei.

— Vîdi, imi dîse doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pre care o privesc ca o adoa patrie, nu lasă să mă insănătoșez.

— După furtună vine și vremea bună, rîspunsei întrebuintînd un proverb à la Sancho Pança, și voind prin asta a opri țipetul sîngerăndeii mele inimi; uite, boala incetează, patimile se timpescu, și liniștea se restatornicesce....

— Sub baionetele străine! Eu sunt bătrîn; nu voi ajunge să vîd aceea ce nu doresc; dar D-ta o vei vidè, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gîndesci oare că se vor mai înturna anii acesti trecuți de pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? Ocupația va inceta, indată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul, ieri după ce am privit diu balcon soarele apuind, sara fiind rece, m'am sculat din jilțul meu și am intrat in odaie, unde aprindend lampa, m'am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a resturnat fața lumii, și pre care l'am urmat in arinișurile Egiptului și in troenele zăpedilor Rusiei, am lăsat cartea și am inchis ochii, dar feluri de gânduri m'au intovărășit pe căpătăiul meu. Găndeam la Franța, pre care n'am revădut-o de jumătate de veac, găndeam la Moldavia in care imi petrecusem in liniște partea cea mai mare din viață; găndeam la sguuirea ce se făcù in Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit, și apoi urmărind mahinațiile politiciii, videam cu ingrijire că absolutismul incede ear a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, când un vis fantastic mi se arătă. Mi se părù că un glas străin imi strigă : Scoală-te! Apoi mă făcui in trăsura mea care mergea atât de rapide, încât roatele sfiriiu, ear caili spu-megau de sudoare. In fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n'am intilnit nici o suflare, de și era dïoa mare, când deodată caili s'au oprit de mulțimea oamenilor ce ămpluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci intr'o sală unde erau numai boeri cu decorații, și ofițeri cu spalete. In mijloc vėđui o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, iugenuchiată și cu mânilor legate dinapoi. Lăngă ea sta un om cu mască. El ținea un

paloș lat cu care lovea creștetul acelei nenorocite ființi. Privitorii se uitau la acest martir fără a clipi din ochi, fără a ține ce-va, fără a face vre o mișcare, încât semănau a nisce statue de ceară. Tăcerea eră adâncă. Nu se audeau decât lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce eșia din peptul frumoasei osândite! La fie-care lovire un părâu de sânge purpuriu se revărșa pe umerii și sinul ei, până ce in sfirșit ucisa cădù cu fața in josu, scâldată in sângele seu.

E bine! in cruntele resboaie a lui Napoleon, mi s'a întâmplat să vëd feluri de grozăvii; in profesia mea de chirurg, am făcut și am vëdùt grele și durevoase operații, nici odată ănsă nu m'am simțit atăta de infiorat ca la priveștița ce mi se arëta in vis. Më simțeam murind, și nu sciu cât s'ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu më descepta. Lampa mea se stinsese, și dinții imi clănțăneau in gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse earăși lampa și eși; eu ănsă nu mai putui adormi, grozava videnie imi sta dinaintea ochilor.

Ce țici de visul meu? mă intrebâ doctorul sfirșind. Nu este el oare o profetie?

— Nu sciu ce este, i-am rëspuns; sciu atăta că es de la D-ta mai trist de cât cum am intrat.

Viind acasă, m'am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tălmăcesci, sau mai bine nu-mi țice nimic, căci mă tem s'aud tălmăcirea lui!

SCRISOAREA XXV

(OMUL DE TEARA)

Octombrie 1849.

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo am vădut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cât ăusă înainte în vristă, cu atăta mă pătrund de incredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai bine cuvântată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunădi trecend prin satul N. pōpōsii la casa unui răzeș bătrău ce avea ăncă vr'o cățiva stănjăni de moșie. Românul mă primi cu bucurie, ear femeea lui mai adăogi un puiu cu smăntăuă la bucatele obicinuite. Ne-amu pusu la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am ăis gazdei.

— Bine și nu prea, imi răspunse; viața noastră a oamenilor de țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am străns și câteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să invecțe nemțesce, franțuzesce, și latinesce.

— Dar romănesce nu ?

— Ba și romănesce; dar, veđi D-ta, că dacă n'a invecța franțuzesce și latinesce, nu invecțe romăneasca de astădi. Acum trebui să șcimul multe limbi ca să in-

țelegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfiși cartea, s'a face un *logofet*, și a căștiga și el boerie, ori s'a tocmi vechil la niscai răzăși și și-a dice *advocat* cum ii al nostru care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de când se tot judecă ne-au mănecat'o pe jiu-mătate.

Pre cel al doile, am să-l dau calfă la vr'un lipscan sau la vr'un bacal, să invețe neguțitoria, și să aibă și el dugheană când a fi mare. Căt pentru cel mai mic l'oi da pre lângă vr'un boier să slujiască, să se facă omn, să-l scoată *cirac*.

Incai sciu c'or petrece o viață mai bună ; n'or asuda ca tatăl lor să-și scoată pânea din pământ. In Iași, oamenii nu se scoală inainte de răsăritul soarelui, ba încă dormu până la prânzișor. Soarele nu-i părlesce, și ploaea n'o dolesc de altă, decât ca să le stimpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița—adăogi bătrâna—vrënd Dumneșeu, om da-o intr'un *pansion* să invețe a juca și a cănta in ghitară; și unde s'a face o duducă cu capelă și cu rochii mândre, și a lua un cuconaș care-i a vorbi tot franțuzesce !

— Așa-i că bine amu pusu la cale? Ce socoți și D-ta? mă intrebă răzeșul.

— Eu socot, moșule, că foarte rău ați pusu la cale, și să-ți dan cuvântul. Dici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l inveți mai multe limbi și să-l faci logofet sau *advocat*. Scii ce a să easă dintr'asta? Ai să-ți osindesci copilul la o vecinică atărnare; să șadă intr'o odae cu

pana in mână unde a să tănjiască ca o floare scoasă din locul ce-i prîea, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind nici odată a lui ci tot a altora, a să easă trecut și vested, și mai sarac decât cum intrase. -- Să-l faci avocat ? Meseria astă cere un talent și o vrednicie deosăbită ; de unde scii că copilul D-tale le va avea ? Avocat reu s'a putea face, și dacă va mai căștiga și rele deprinderi, va veni in rele fapte ; se va face un inșălător, un necinstit, un plastograf, și... va fi rușinea părinților !

Pre cel al doile ȃici că vrei să-l dai calfă la vr'un ne-
guțitor, adecă vrei să-l inveni de copil a se jura strimb,
și a nu măsura drept.

In sfișit pre cel al treile ai de gînd să-l dai in casa
vr'unui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt ! Ațata
numai că acum boierii nu mai scotu *ciraci*; ănsă fiind
că băetul este curățal, a să-l imbrace c'o *livrea* frumoasă,
c'o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni
galbeni și c'un frac nu sciu mai cum, pe bumbii căruia
a să fie marca stăpănului ca să se cunoască că-i a lui,
cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie de
pre bourul lor. Intr'un cuvânt, a să fie *jokeiu*.

— Ciocoiu !

— *Jokeiu* am ȃis, care'i o ȃicere englezească ce in-
semnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug de căt in coadă.

— Să venimu acum la copila D-tale, mătușă, pre ca-
re vrei s'o dai la *pansion*. Indată ce va intra acolo, n'o
să-i mai ȃică Anița, ci Madmoazel Anet (*Anette*). A să

invețe a juca polca și a să uite hora. A să invețe a cânta in ghitară și n'a să scie a nevedi pânza. Iar cuconașul care-i să-l iai ginere — și care a să se rușinețe să se respundă cu socrii lui, — cea ăntei treabă ce a să facă, a să fie să-i vëndă stănjăanii de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s'o primesci in casă plângënd, și n'a să-ți fie de nici un ajutor, căci a să scie franțuzesce, ear nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrăanii, va să ăică foarte rău puseșemu in gând? Dar apoi ee ne sfătuesci D-ta să facemu cu copiii nostri?

— Eată ce. Să-i dați la dascalul din sat să-i invețe limba lor ca să poată ceti cărțile celle bune care-i invață cum să cinstească pre Dumnețeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și implinească datoriile cătră cărmuirea care se ingrijesce pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor sci că pe ogor cu plugul sub mână și cu inima la lucru, sunt siguri astădi pentru pânea de măne, fiind că ea va atărna numai de la munca lor! Se voru bucura de un aer curat, și voru avè grăne, poame lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnețeu.

Orășeanul trăesce de ađi pe măne. Struncinatu-s'a ceva negoțul? Se teme că nu va avè pâne pe adoa-đi in vreme ce țeranul este sigur c'a să secere la Iulie. In orașe, traiul atărna de la cinci sau șease lei ce poate căpeta un muncitor pe đioa de muncă, ear de se intămplă

să nu găsească într'o ȃi de lucru, lipsa și foamea i se infățoșează îndată; la țară ănsă, de n'ar fi nici o para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mănca. Indată ce omul și-a implinit datoriile câmpului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimica nu-l umilește într'un loc, unde toți vorbesc o limbă și se imbracă de o potrivă.

Anița D-tale, mătușă, în loc de franțuzesce va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămeșă de buranic cu alțițe cusute de dănsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbată-seu la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Eată ce se vor face copiii dumneavoastră dacă vă veți îngriji de dănsii.

— Iți mulțumim, domnule, că ne-ai deschis ochii, imi ȃiseră bătrăunii. Dumneȃeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem. Videmu acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii nostri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frica lui Dumneȃeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrăunii țerani, cari mă întovărășiră de bine-cuvântări până ce mă perdură din ochi.

Bucurie!

SCRISOAREA XXVI

(PROPRIETATE PAG'BITOARE)

Martie, 1850.

Suntu unii bătrâni carii ți se facu neapărați, a căroră față doresci s'o veđi din când in când, carii îți vorbescu o limbă vechie, îți aducu aminte de o vreme trecută, și suntu — pot ȃdice — ca o hronică vie.

Un proverb ȃdice, de n'ai bătrân, trebui să-ți cumperi. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici l'am cumpărat, nici l'am strâns de undeva, ci l'am găsit de la părinți impreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei; relicvie prețuoasă pre care n'aș schimba-o pe cea mai scumpă anticuitate din muzeile Italiei, pentru cu jicnicerul Simeon Durac e un bătrân pre atât de vesel căt și nesupărăcios; un fel de Nișcorescu *en bien* petrecându-și ȃdilele căt e i-au mai rămasu să trăiască pe lumea asta, fără a se ingriji căt de puțin de ea, fără a se amesteca in intrigi, fără a avea curiositate. Se mulțămescu cu poziția lui, și ca un adevărat filosof nu doresce să aibă mai mult decăt are, adică o răzășie in ținutul Cărligăturii și o casă in ulița Băibăcăriei, pre care la ape date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu sciu care Divan.

Cu căt ănsă se invoescu cu posesorul, cu atăta e nemulțămīt de chirigiu; căci acest impiegat public ii plătescu

foarte reu chiria, sau mai bine ȳicēnd, nu i-o plătesce nici cum. Bietul meu bătrān, il viziteazā, regulat de douē ori pe ȳi cerēndu-ȳi dreptul; in zadar ānsē. Arhivarul ride ȳi nu plătesce.

— Scii ce, domnule Scripicescu? ii ȳise el mai dāunāȳi, am venit. . .

— Sā-mi cei chiria? Tot aceea ȳi ear aceea. Doina scie, Doina cāntā.

— Ba nu; am venit sā te rog de un lucru.

— A! indatā ce nu e vorba de bani, sunt gata sā te ascult.

— Veȳi dumneata, domnule Scripicescu, cāsuȳa mea e buniȳoarā. Patru odāiȳe, ogradā bunā cu gard, chiar la uliȳā...

— He! aȳa ȳ'aȳa. Nu e tocmai comodā. Ferestrele mici, coperemēntul vechiu. . .

— Eu tot sunt un bătrān singur c'un picior in groapā, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamā sā ȳi-o dau dumitale, cā ȳeu m'am sāturat de a tot alerga dupā plata chiriei. Incai n'oiu mai avea supērare ȳi bātaie de cap, ȳ'apoi dumneata mi-i pomeni poate cāte-oȳatā.

— Mi-o dai mie casa dumitale ?

— Dar, ȳi daca vrei, fā hārtia de dānuire s'o iscālesc, ȳi sā mergemu s'o intārimu la judecātorie.

— Foarte mulȳemesc, ȳise Scripicescu; nu primesc.

— Nu primesci ?

— Dar ce mē socoȳi pre mine, arhon Jicnicer? Gāndesci cā-s aȳa de prost sā fac o asemenea neguȳitorie pāgubitoare? Scii cā bine āmbli sā mē pui la mână ?

— Cum așa? întrebă Jicnicerul, care nu înțelegea.

— Eaca cum, răspuse Scripicescu. Eu acum țin o casă, a căria chirie. . .

— N'o plătesci, o știu tare bine.

— Și n'am altă grijă. Dar când așa fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc. . . să plătesc. . . mai știu eu ce? Să stric gardul, să fac parnaclăcuri. Să prefac ferestrele după plan, s'o acoper cu tinichea sau cu oale, ș.c.l. ș.c.l... Unde m'ar sui astă istorie? Să șed tot cu mâna în pungă, așa e? — Ține-ți casa, frățioare; nu ți-ai găsit omul, Nu-mi trebui mie *belea*. Mai bine ți-oi plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar când?

— Când? când? — Știi că ești curios?

Țicându aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la cancelarie, ear jicnicerulu Simeon eși după dănsul, desnădăjdut că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

SCRISOAREA XXVII

(UN PROCES DE LA 1826)

Martie, 1851.

În ziua de astăzi când proțesele au ajunsu a fi atât de multe și atât de lungi, când mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul seu, socotimu ca n'ar fi o greșală de

s'ar institua o respălătire națională pentru toți acei ce n'au proțese, fie aceasta o menție onorabilă din partea cărmuirii. .

Poate că boldul egoismului ne indeamnă a da acest proiect căci noi suntemu acei ce n'amn avutu — slavă Domnului!—până acum nici un proțes, și prin urmare, noi amu fi cel ăntăi care ne-amu folosi de acest drept.

In adevăr, lăsând gluma la o parte, se miră cineva când vede *uricele* și *espisoacele* vechi, care in puține rânduri cuprindeau atât de mult, și *anaforalele* și hotăririle de acum, care in multe rânduri cuprindu atât de puțin.

Ne s'au prilejitu a vidè o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hărtie! adecă de trei ori cât intreg Cap. VIII a Regulamentului, și de două ori cât tótă partea I, a Codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a ascitla o dată sau de două ori pe săptămână asemenea *pocitanii*, precum : referat din motivul actei, protest intors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal in neființă, tratație in complet, osebită socotință după hodul delei, șcl. șcl., frase barbare care-ți mănăncă vremea și îți irită nervele!

Cându eram la Bucuresci un om de duh imi spunea o anecdotă de la 1826 a Domnului Grigore Ghica.

Intr'o di pinte alte hărtii, Logofetul al doile ii infățoșă o anafora a Divanului pe vr'o trei-patru coale hărtie.

După ce ii ceti vr'o două părți din ea :

— Ce e aceea ? intreabă Vodă.

— O anafora a Divanului in pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia ?

— Doi neguțitori de aice din oraș.

— Și ce ȳice Divanul ?-

— ȳice că de și Stoica are dovadă că are să iae o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali intimpină că acei bani erau. . . fiindu că. . . pentru că. . . Să vȳd ce ȳice.

— Cetesce dintȳi, ȳise Ghica.

Logofȳtul al doile incepȳ a ceti anaforaoa. Domnul asculta.

Acum era pe la a șasea faȳă.

— Am uitat cȳte ai spus pȳnă aice; Logofete, ȳise Vodă. Incepe dintȳi.

Bietul funcȳionar vȳrsȳnd sudori, reincepȳ cetirea care acum merse pȳnă la inchierea ce se sfirșia cu obicinuita formulă : «Ēar desȳvirșita hotȳrire rȳmȳne la inȳtelepciunea M. Tale.»

— Și ce hotȳrire se dee inȳtelepciunea mea , ȳise Ghica, cȳnd din toate ȳisele și desȳdisele lor, n'am inȳeles nimic ? La inceputu are dreptate Stoica, la miȳlocu Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim ! buni judecȳtori am !—Și de cȳtȳ vreme se lȳnșnesce pricina asta ?

— De patru ani.

— Patru ani ! Și pentru ce n'a trimis-o in cercetarea starostiloru de isnafuri, dupre cum e obiceiul intre breslași ?

— Nu sciu.

— Buiurdisesce-o cȳtrȳ starostii breslelor ca s'o cerceteze, s'o pue la cale , și sȳ-mi facȳ de-adreptul mie anafora.

Funcționarul făcu ce i se porunci.

Piste două ȝile, Logofetul al doile ii inmănă o anafora pe o jumătate coală hărtie, in care erau următoarele :

«Măria ta !

«Amu cercetatu ȝi amu hotăritu : Stoica să plătească «cinci sute lei lui Mihali; pentru care amu ȝi bėtu a-«dalmaș la cărcima lui Badaca. (1)

«Plecate slugile M. Tale.

(Urmau iscăliturile.)»

Mașalla ! strigă Ghica Vodă, smucind hărtia din mână Logofetului, ȝi sărutând-o. O ! de s'ar sfișii așa tóte judecățile in domnia mea ! Ascultă Logofete ! Scrie indata aice pe hărtia asta că intărim acéstă hotărire, ȝi poruncimu să nu se stremute in veci.

După ce-a scris Logofetul, Domnul iscăli, ȝi Muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează ȝi astăzi in arhivele Țării Romănesci.

(1) Badaca avea pe atunce cea mai vestită cărcimă in Bucuresci.

SCRISOAREA XXVIII

(PELERINAGIU)

Octombrie, 1852.

- Haide, băeți! încălecați și luați sama la hopuri.
 — Unde mergemu?
 — La Ocnă.

Surugiii s'au uitatu lung la mine. Sermanul!—voru fi ȕis in gȕndul lor—oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecatu, și chiuindu și plesnindu, au purces intr'un galop furios care a ținut tocmai—două minute! Pe urmă cu toate opintirile, bicele, strigȕatele, am inceput a merge, ȕicȕend ca cucoana Chiriȕa:

Of! mȕri frate,
 De ai pȕcate
 Cu cai de postȕ sȕ te pornesci,
 De multȕ trudȕ,
 De multȕ ciudȕ
 Te veȕi cu posta cȕ 'nbȕtrȕnesci.
 Cȕci dacȕ pleacȕ
 Colbul te 'nȕcȕ,
 Glodu-ȕi lipesce benghiuri pe nas,
 Biciui pocnesce
 De te-asurȕesce
 Și caii postii alergu la . . . pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, am gȕsit Bacȕul, și am inaintȕat spre Tȕrgul-Ocnei. Cum am agiuns in va-

lea Călugărei, caii s'au opritu de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei imi respunseră că de mult caii de postă nu mergu decât deshămați până in valea Petricicăi, și că trebuia să pun boi la trăsură. Fiind dar că *obiceiul pământului* ajunge prin întrebuințare a se face lege, ca unul ce sunt supus legilor, am tocmit boi cu care m'am suit și m'am coborit in vro șesă ceasuri până in valea Orășei, intovărașit de surugii, care duceau caii (ce erau acum un obiect de luc) in pohanod.

De la Călugăra rĂcoreala atmosferei, sĂnineața orizontului, vioșia verdeței imi arĂtă cĂ intru in regiunea munșilor.

Cu cĂt de ostenicios este drumul, cu atĂta e și pitoresc. Munșii vineți ce se vĂdu in depĂrtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brađi; TazlĂul ce șerpuesce pe vale, ĂnfĂtoșeazĂ un peisaj romantic. InaintĂnd am inceput a vidĂ și sĂtenii in costumul muntean. Femeile își ĂnfĂșurĂ capul cu un ștergar, a cĂruia capete atĂrnĂ dinapoi. GĂteala aceasta seamĂ mult cu a cĂlugĂrișilor Dominicane. Am bĂgatu de seamĂ ĂnsĂ cĂ sĂngele lĂ munte pĂstreazĂ ĂncĂ tipul cel frumos strĂmoșesc, și n'a degenerat ca la cĂmp.

CĂnd fĂceam observașiile aceste fiziologice, inaintam incet incet spre țelul cĂlĂtoriei mele. DupĂ ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș'o limbĂ de pĂdure, am zĂrit in depĂrtare TĂrgul Ocnei inchis in tre munți, așA fel incĂt se pare cĂ in vĂgĂuna aceea se firșese lumea.

AjungĂnd in sfirșit, am tras la CamarĂ. — Scii ce e-

ste Camara? In adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor, dar in ființă ea este curtea târgului Ocnei. Aice se concentrează toate interesele nu numai a Rufețasilor ci și a orășeanilor. De la camară se imprăștie favorul și desgrația, dragostea și urgia, binele și reul. Intr'un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pre Vornicul A. Vilara, pre care il cunosceam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce caracterisează pre adevăratul aristocrat. Sara ne-am primblatu împreună, am vizitat o punte pe Trotuș făcută de el, care este primblare publică; apoi după câteva robere de vist, m'am culcat și am dormit cum nu dormisem de când purcesesem e la Iași. Adoa-și am petrecut-o mai toată conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată in patria sa, cu ce desgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața și-o petrecuse in intrigile diplomației și in sbuciumările politicei. «Nu voiu să vęd jurnale — imi dicea el — nu voiu s'aud de gazete, mă mulțemesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voiu inturna de la băi (era gata să se ducă la Franțisbad), o să fac din orășelul acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblămu, adăogi zimbind, să imprăștiemu seriosul convorbirei prin videra frumuseților Ocnei.» Era aproape de meșul nopții, când după primblare amu mântuit vistul, ear când bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplecsie trăsmitóre curmase firul șilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază imi aduc aminte de acest moment! In adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om in tótă puterea vieței, și in spațiul de câteva minute a-l vidè mort? *Sic transit gloria mundi!*

Cea ăntăi datorie a fost să vizitez pre boierii Moldo-Români din care se compune societatea, și am avut prilej a cunoasce că fuzia intre Munteni și Moldoveni face mari progrese aice, căci de și intr'un colț de țară, in Târgul Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este, că barbații sunt foarte *buni*, și femeile fórte *amabile*: Apoi pe semne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l.; contribue a face ca damele Ocneane să aibă cei mai limpedi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tănăr vesel și de duh, rudă și prieteu al meu, imi spunea că el își inchipuia in naivitatea sa de provincial, că impoporarea Târgului Ocnei, se alcătua din acei ertați de la munci, pre care Guvernul in părinteasca sa îngrijire, îi colonisa acolo, pentru ca avënd ei totdeauna in privire gropile osindei, să se pocăiască și să se facă din rei, buni. Curiositatea ori mai bine ținând păcatul sau norocul lui cel bun, il indemnă să vie la Ocnă; dar aici se incurcă așa de bine, încât se trezi insurat cu o *ertată* (cum o numesce el), damă pre atât de plăcută cât și bună soție. (1)

(1) Tănărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morțeu coasă il săceră inainte de vreme.

Trei lucruri sunt de vădut și de studiat aici. Turnul Precistei, Ocele și — părintele Egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat, de o circonferință de 12 stinjini, și de o nălțime de 5-6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai înainte de monastire (care și ea dată de vr'o două sute și mai bine ani), și că menirea lui n'a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre Nord, te sui pe o scăriță la o nălțime de 15 palme, și intri într'o săliță îngustă, unde cel ăntei lucru ce ți se infătoșează este — spânzurătoarea! Un grindeiu de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina ștreangul. Calăul n'avea decât să învărtească grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într'o închisoare sub-pământeană fără lumină, fără aer, și de o adâncime grozavă. Acolo cine scie câte jertfe au fostu! Câte suspine au înădușitu groasele ziduri a Turnului! câte blăsteme vërsau asupra tiranului rafinat ce-l a zidit, acele buze ce vineau de amuțeau invinețite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, intri într'o cămară boltită cu ferestre strimte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se inferbântau uneltele schingiurilor. Mai suindu-te găsești încă o altă cameră boltită, și

mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechiu și spart cu glasul său cel dogit, vestesce Ocnenilor când este serbătoare.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintesc de niște timpuri de barbarie, ce din no-rocire s'au cufundat pentru tot-deaunea în noianul vremii? Ori cât am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsimu nimic.

De la osinda veche, m'am dus la osinda noastră, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste voru fi obiectul unei scrieri mai serioase, pe care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-a lăsat e măhnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile Ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultând vuetul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopul făurindu fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele Egumenul, de la care ved acum că trebuia să încep după proverbul: *in Jovem principio*.

Prea cuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, Egumenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradocs această țicere.

Cum să nu se sokoată curiozitate părintele Paisie, care de și Grec nu seamănă nici cum cu Grecii? Noi avem

dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de trei-deci ani trecuți de când este cu noi, prin faptă și prin graiu acest bărbat s'a găsit tot-deauna în frunte când a fost vorba de vr'o îmbunătățire obștească, de vr'o bine-facere particulară. Chiar astăzi ocuparea sa este de a vizita scoala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara), a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n'are nici caretă, nici armăsari, nici . . . tabieturi?

Lumea ănsă vorbește că are bani. Intrebându-l dacă e adevărat, imi respunse că din improtivă el urmează porunca apostolică :

Μὴ κτήσεσθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκόν, εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele seu protosinghelul Neofit, cu care nici cum nu seamănă, căci cu cât Egumenul este econom, cu atâta frate-seu e risipitor. Ori ce câștigă cu epitrahilul împărțesce la săraci; și în vreme ce Egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plânta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Viea a crescut, a coperit chilia, și s'a întins peste zidul monastirei. Cine scie dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu voru mai fi, viea monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am dis că acești doi cuvioși locuescu în M. Raduca-

nul, fără să vorbesc încă de ea; scăpare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stâncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n'are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunci. Deasupra ușei se cetescu aceste versuri:

VELEAT αφξβ

Mult prea dulcelui Hristos
 Robul seu cel credincios,
 Lăcașul tău au zidit,
 Foarte l'au împodobit.
 Lumina dar acea cerească
 Prin ruga ta să moștenească
 Radu Racoviță Vel Logofăt,
 Cu a lui soție Maria, Ctitori
 Suntu cu fiica lor Ilinca,
 La această biserică prea sfintă.

P. V. Maiu 20.

Après avoir réglé les fortunes publiques,
 Gé donné des leçons aux plus grands politiques.

Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce ții de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *regler les fortunes publiques*? Eu prepun că D. Logofătul Racoviță — a căruia țerenă fie ușoară! — numia *regularea averilor obștesci*, hotăririle drepte sau strimbe care da prin cărțile de judecată ce slobodia de la Logofetie.

Donner des leçons aux plus grands politiques, nu-ți pare a semăna cu o epigramă indestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simțu se intu-

necă; și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nero-
dia in peatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le respăndesce aici cu atăta in-
belșugare.

Toate dealurile ce impregiură orășelul, sunt incununate de grădini și de vii care producu in singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și ănsă vin vechiu nu se găsesce! Intrebând pre un localnic de ce nu au vin vechiu? el imi respunse că: ei n'au obiceiul să-l lase să se invechească. Răspunsul este nu numai caracteristic dar și potrivit; căci in adevăr, serbătoarea și duminica veđi toate crășmăresele gătite, ademenindu cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, târgoveți, rufetași in crășmă suntu toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene aude câte o scripcă, câte o cobză; și apoi când aburii vinului și ochii crășmăresei au produsu efectul lor, incepu horele, tropotele ș.c.l., și când indeseară, se intorcu pe acasă șovăindu și cântându, cei de piste vale vrându să treacă puntea ingustă de pe Trotuș, adese cadu in el; dar fiind că *au și bețivii un Dumneșeu*, și fiind că Trotușul e vechiul lor prieten, el ii primesce in recoroasele sale ape fără primejdie, ii imbrătoșează, și-i trimite pe acasă scâldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil riu, care după ce ese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc printre stânci și scaldă T. Ocnei, primind in sinul seu Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici părae, merge de sé ăruncă lângă Agiud.

in Siret. Scii ănsă că și Trotușul — ca tot ce este mare și frumosu — are și el zavistnicii sei? și scii care suntu aceștia? — Slănicul și Vălcica.

Câte odată când ploile se varsă in munți, Slănicul ămflat de șiroaele ce curgu in el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngănfat și turbat se aruncă rostogolind petre și bolovani, și despiciând cu furie apele Trotușului, merge până ce se perde in el. Alte ori dacă ploă spre Nord-vest, Vălcica, caprițioasa Vălcică, acest părăeaș neînsemnat, pre care un copil il poate păși, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să imbrătoșede pre mândrul riu — pre care il curtenesc de atăța ani fără vre-o ispravă — ănsă el desprețuindu-i cocheteriile, nu suferă ca cristalinele lui unde să se amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrâne desfrănate, încât e o deșanțată privire a vidè cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș fără a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețios și mai iubit a Ocnenilor. El este mângăerea lor, panaceea lor universală, idolul lor; când se scaldă in valurile lui, ei credu că își spală și păcatele.

Trecend podul găsesci *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un isvor de apă minerală. Eată ce ȕice de el Doct. Fētul in descrierea sa despre apele simple și minerale: «Apa acestui isvor este limpede ănsă brânzoasă ca una ce are nisce flocușori intr'insa, care se așează pe fundul vasului indata ce s'au turnat apa in pahar. In privirea acestor flocușori, soco-

tințile sunt deosebite ; unii ȳicu că aceste n'aru fi altă decat carbonat de magnezie , alȳii ȳicu că aru fi hidrat de pucioasă, ș.c.l.» Adică cu alte cuvinte va să ȳică că apa nu e analizată, și că nu scie nime din ce atomuri se alcătuesce. Cu toate aceste, vara navalescu mulȳime de bolnavi la cură. Aici sunt odai prea bune, și o ingrijire foarte de laudat din partea proprietarului. Gradina a-ceasta e și primblarea favorită a orașenilor , carii pa-ȳescu cu religiozitate preceptul lui Martin Luther :

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

In ȳile de serbatoare, neguȳitoritele gatite și ferche-zuite, vinu de se ratescu prin aleele liveȳii ; și apoi cand *ratacirile* sunt mai serioase, se sue suspinandu și batandu-și pepturile in deal la schitul din Magură, de unde ca niște alte Magdaline se intorcu pocaite; atata numai că pocainȳa ține numai pană ce se coboară in vale.

Voind a visita Magura, m'am dus cu trasura pană la Troiȳa. De aice a trebuit să ne suim—eram mai mulȳi — pe gios pe o carare strimtă și stancoasă. Cate pu-ȳin puȳin drumul facendu-se mai greu, amu inceputu a simȳi obosirea, și cand după cinci patrare de oară, amu agiunsu la sehastrie, eramu indestul de osteniȳi. Anse cand după atate stinci pe care ne urcasemu, amu gasit verdeată, pomet și apă; cand amu veȳutu incantatoarea priveală ce se intiude de pe virful muntelui acestui, amu uitat toată osteneala, suitului.

Caȳiva pustnici uitaȳi de lume vieȳuiescu aice singu-ratici in desevarșită lipsă și nevoie.

Imi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă inturna din hotărîrea aceasta. Nu m'am căit nici de cum, când m'am incredințat de starea in care fu Slănicul in vara aceasta.

Suntu douăzeci ani trecuți de când D. Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește in T. Ocnei. El e singurul localnic care n'a căpătat friguri când a intratu Bem cu Honvedii lui aice. Ocnenii suntu foarte norociți; ei au doi doctori, pe D. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie ei când se bolnăvescu; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu incetau, făcea monotonă viețuirea la T. Ocnilor. Uritul incepuse, și *spleenul* nu era departe, când de odată se făcu un mare sgomot pintre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fù o mare norocire pentru mine, căci nu puteam decât să câștig moralicesce in adunarea D. G. Cuza, pre care, ori cât de mult il stim, nu pot in capitalie a-l supăra, precăt doresc, cu vizitele mele. L'am intovărășit la M. Bogdana unde părintele Egumenul Antonie Dumbravă, ne găzdui și ne ospătă patrioticesce.

Această monastire zidită și inzestrată de răposatul Logofet Solomon Bărlădeanul și jupăneasa sa, — a căror morminte se vedu inăuntru bisericei — este foarte bine ținută. Fostului Egumen, răpusatului Arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe imbunătățiri; pagubă numai că e situată in așa selbatec loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că adeseori urșii cari suntu mai devoți, ii vizitează. Socotirămu deci de

cuviință să le facemu și noi o contra-vizită. Planul se făcù, se adoptă, și se și puse in lucrare.

In vreme ce ne pregăteamu pentru această expediție, unii din amatorii ce erau să ne intovărășească, începurē a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a imbră-țoșat pre un vânător, care de atunci nu mai imbrățoșază pre nime; altul, cum un alt urs a smucit sineața din mâna vânătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul ear cum un al treile urs a luat pre un vânător subsuoară, și l'a dus in bārlogul seu, unde l'a făcut befsteeec pentru puii sei; altul cum. . . . ș.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcurē a gândi că eu — vânător de iepuri și de prepelițe — o să fac o tristă figură, când mă voi intâlni c'o dihanie, care fără multe complimente te ia in brațe; și cam cu rușine mărturisescu că începui a perde ceva din gustul vânătoarei. Nu sciu ideea aceasta, sau imbuibătoarea cină a părintelui Egumen, făcù că adoađi cu adevērat eram bolnav, incăt D. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beu ceaiu in chilia Arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui in munte. Din norocire, urșii ca niște urși cu judecată, simțindu că au a face cu un vechiu vânător, nu cutezarē a da ochi cu acest boier.

Până a nu pleca din Târgul Ocnei, m'am dus la Onesci ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. — Pe in floritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă in Trotuș, se primblă cocostircii, coțofenele și turturelele care de aice nu se ducu mai departe. De și dorința mea se in-

voia cu a D. Aslan de a rămănea mai mult la Onesci, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n'am putut zăbovi decât o ȕi, o ȕi de acele pre care Romanii le insemnau cu o peatră albă.

In sfirșit am părăsit acest târgușor, unde departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat remas bun, făgăduindu-i a-l revedea cât mai curind.

La Roman am găsit colb, am intilnit judani trențoși; aceste imi prevesteau apropierea capitaliei. Când am zărit cele patru turnuri a Mitropoliei, ce stau ca o masă resturnată cu picioarele in sus, soarele scăldat intr'un nour pulberos, se ascundea după muntele Pionul. Χαίρε!

SCRISOAREA XXIX

(JUDANII SI FLORILE)

Decembrie 1854.

Câte odată, când sunt fără treabă, imi place a lăinici pe ulițe, sau — cum se ȕice — a număra pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, imi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puțin filosofice, idei nevinovate ce mă facu a uita pentru câtva timp că viața e atât de scurtă și ȕilele atât de lungi! Ele in ochii mei imbracă o formă care, din multul analis ce-i fac, sfirșesce prin

a se face o realitate. Astfel am ebservat că nimic nu caracterisează pre locuitorii unui oraş ca chiar oraşul in care ei se nascu, trăescu şi moru.

Un oraş tras cu sfoara, regulat, curat, unde zidirile suntu spoite şi ferchezuite, dovedesce că locuitorii lui suntu oameni regulaţi şi linisciţi; ănsă inima lor trebui să fie rece ca şi linia geometrică pre care o întâlneşti la tot pasul. Din improtivă, acele unde a descălecat şi s'a aşezat fie-care după plac şi voie, *au un nu sciu ce care place ochiului*. Dacă Bucurescii n'ar avea noroiu şi greci, dacă Iaşii n'ar avea tină şi judani, negreşit că aru fi din cele mai plăcute politii. Din nenorocire, au şi ele —pre cum am dis—lepra lor! Şi ănsă, dacă in capitalia României găsesci grădinele Cismegiu, Chiselev ş.a.; daca prin mahalale găsesci liveţi şi primblări; şi daca la Iaşi nu afli decât o necăutată grădină publică, vina sciţi a cui este? — a judanilor carii au cotropit ţara şi au inăduşitu pre orăşani, pentru că judanul, dîn natură, este duşman florilor! şi pentru dovadă vomu întreba: Unde-s grădinele noastre ce ajunseserē a se face istorice? Unde-i grădina de la cerdacul lui Ferent, de la Movilă, de la Stejar, Sprăvale-babă?—Vai! judanul le-a omorit!

Afară e soare şi frumos; vântul primăverei a uscat glodul; căldura nu e ăncă atât de mare ca să-l prefacă in pulbere. Dacă nu ai bătături, şi ai vreme, vină să ne primblămu puţin pe uliţile capitalei noastre, căci vreu să te incredinţez că in adevăr judanul ce ne-a adus mirşăvia, ne-a gonit florile.

Să lăsămu uliţa-mare, căci ea s'a făcut un cafarnaum

din care mai toți creștinii suntu ecsilați; să luăm alta ori care ad libitum, și m'apuc rămășag că nu-mi vei arăta o casă locuită de un judan in care să se găsească o floare. A! eată la o fereastă o gerană, câteva rozete, o micșunea galbenă: aice șede un bărbier. Vêd un stergar intins pe o prăjină; bărbierița trebui să fie tănără. Bărbierul e mare amator de flori și de paseri. Are colivii cu sticleți, cu merle, și cu prvighitori. El cultivă mai cu seamă merlele. Dăunădi un bărbier, care are mai multe sburătoare de aceste, vèdënd pe D. Delmary (1), ce se intâmpla să treacă pe dinaintea dughenii lui și se oprise ascultând cu o sfintă oțerire concertul acestor paseri șuerătoare, ii dîse cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi douë merle pentru teatrul D-tale? Ți le-oiu da eftin. D. Delmary ii aruncă o căutătură fulgerătoare, și ii intoarse spatele.—Dar să ne urmămu drumul. Veđi cu ce iscusință stau impleticite ipomeile (rocluța rindunelei) pe zebrelele acestei ferestre? Oalele aste ău jale (stachys) și scabioase (fleur des veuves) ne spunu că aice locuesce o vèduviță; ănsë scabioasele și ipomeile tănjescu! Mai nainte potirele loru roși și albastre se desvăleau grațios sub lacrimile vèduvei, dar de când un *cinovnic* pletos și bărbos de la un nu sciu care Departaments'a pus să o mângăe, florile incepurë a fi uitate!. . A! Eaca după perdelele aceste albe deditei, viorele și lăcrimioare. Cum se imbină ele de bine cu rëcoroasa față a fetiței ce rădică un colț de perdea și se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mă-

(1) Directorul operei italiene.

tușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, o pregătesce pentru un bătrân bogat căruia voesce să o vîndă. Sermană floare, menită a se vesteți sub puturoasa suflare a desfrînărei!

Odinioară Ungurii obicinuiau la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de ingropau câte o babă de vie. Astfel conjurau reul și scăpau țara. Oare n'ar fi bine să se ecsile — dacă nu să se ingroape — și la noi bătrâna aceea care, in loc să povățuiască tinerețta cătră bine, o impinge la vițiuri, și pătează haina cea curată a nevinovăției?

Să ne depărtăm de aice cu toată plăcerea ce ne face vederea fetei și a florilor; să mergemu mai departe. — Eată un balcon impodobit cu flori aristocrate: camelii, fucții, volgamerii și felurite roze. Aici șede o curtezana care dăia petrece in bae și la oglindă, și noaptea in brațele... lumii. Dacă astă femeie, pe buzele căriea stă tipărit surisul, și a căriea indeletnicire e numai să placă, ar voi să ne șune căt e de amară viața ei, ce se pare atât de plăcută; cu câte lacrimi — pre care e silită să le steargă fără să vree — scaldă elegantul seu asternut; câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă, ne-am intrista cu bună samă gândind la viitorul ce o așteaptă in vre un spital!

Chiar de nu ți-aș spune, singur ai găci că in căsuța astă curățică, la ferestrele căriea se vede oale cu magioran, mintă, calapăr și bosuioc șede un preot. *Cucoana* preoteasa iubescă florile mirositoare pentru că și părintelui ii place mirosul de tămie. Drăgălașe soție! ea la

toată zi ăntei a luni, dă cuviosului un *sfeștoc* de Bo-suioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Eată că cutrierarēmu câteva ulițe, și n'amu vĕdutu ăncă o floare la un judan. — Vrei să-ți desleg problema acesta?

Judanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani in case, tot ce nu se vinde și nu se precupesce, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu-i facu nici o plăcere. Aceste scule a naturei sunt date pentru oamenii ce au o inimă tĕnĕră, și judanul scii că n'are inimă — precum dovedesce camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, incăt printr'ĕnsa nu mai strebate nici o impresie, nici un fel de simțire.

Ce să facemu dar? Să gonimu judanii ca să avemu flori, sau să gonimu florile ca să avemu judani?

SCRISOAREA XXX

(BAILE DE LA EMS)

August. 1855.

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrĕnd ne vrĕnd, deci a trebuit să o ascultăm : Ne-amu suitu în vagon și : mĕnă băiete! Mĕnă băiete, adecă, șueră mașină!

După ce ne-amu opritu o ȕi ca să vizitāmu Hanovru ne-amu urmatu cālĕtoria până la Colonia, unde trebuia să lāsāmu feara de uscat ca să luāmu pre cea de apă.

Cel ăntei lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina este să vizite Domulu (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informându-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se respunse că în Colonia sunt 23 de Jean Marie Farina, și toți se dicu cei adevărați.

În câteva oare, vaporul te duce la Coblența stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eramu acum aproape de sfârșitul drumului nostru. Amu luat o trăsură care într'o oară făgădui să ne transporte la Ems. Chirigiul nostru trecând pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileristii prusieni dicu că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Ne fiind competenți în asemenea materie, l'am cređut ușor.

Curând intrarăm în ducatul de Nassau, care numără treizeci și optu mile patrute, adică ceva mai puțin decât un ținut al nostru.

Nimică mai frumos și mai pitoresc decât drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de cea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigesce și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de Engleze călări pe magari, ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am dice sat, dar sat alcătuit de vr'o șeptedece de fru-

moase oteluri ce se intindu pe o vale ingustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele suntu făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vinu; de aceea, de la Octomvrie și până la Maiu, Emsul este pustiu, ănsă cum se arată primăvara, el incepe a se găti ca să priimească mulțimea călătorilor, pre care ii aducu la izvorul tămăduirei, din tus-patru punturile cardinale regulat de două ori pe ȕi, trăsurile de la Coblența. Atunci incepe a se desmorți Emsul, incepe a trăi din mila fontănei Keselbriunen, care dacă s'ar intâmpla să sece, ȕeu nu scimu ce aru face locuitorii lui.

Posiția acestui orașel e atât de romantică, ingrijirea atât de mare, încât nu te poți opri de a nu te plăcea in paradisul acest încântător, de și șederea in el te ține cam scump.

După ce ne-amu așezatu la otelul des Quatre Saisons, unde fusesemu recomandați, ne-amu grăbitu a ne duce să vizitămu locul unde neguțitorii iți vëndu feluri de scumpe nimicuri. Ne-amu primblatu priu grădina și frumoasa alee ce se intinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, amu intratu in salonul de conversație. Aice era intinsă o masă lungă imbrăcată cu postav verde in mijlocul căriia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci Alteța sa Duca de Nasau nu invoiesce supușilor sei să joace jocuri de hazard. Amu găsitu acolo mai mulți moldoveni cunoseuți. Moldovenii au ajunsu acum, de unde nu-i sameni, acolo resaru.

Băile de Ems suntu frecventate de o soțietate aleasă.

Pe la începutul timpului curei vinu Nemții, Rușii, Leșii; ear în Iulie năvălesc Francezii și Englezii; atunci Nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele Parisienelor; ănsă de și eticheta face petrecerea indetul de monotonă, oel puțin ai mângăerea că te găsești într'o adunare cum se cade. De la 7 până la 9 oare, veți trecend pe promenadă feluri de figuri care de care mai țațoșe.

Veți acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant in civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul George de Prusia. Eată contele de Morny. Vădendul cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar dice că e un fașionablu de la *jockey-club*, ear nici decum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să ridă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecemu câteva seri vesële.

Eată Doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinsca, contesa Potosca ș. a. Dama astă tomnatecă dar plăcută ăncă, intovărășită de două fete atât de elegante una altia, încât nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a năturei, n'ar fi ună brună și alta blondă, dama asta e o Americană bogată ce nu-i nici prințesă nici Marchiză; republicanii acesti de piste ocean, suntu mai pre sus de asemenea deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, țeu! dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți, nu sciu de ce mai șede cineva in cea veche?

O ce toaletă ecentrică la dama astă mică ce dă bra-

țul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, și cât e de gentilă Miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului resădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreau să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletii astei dame nalte și palide. Dumneaei e Madama Gerson. Toate aceste bogate atururi ese din magazinul bărbatu-seu, cel ăntei (magazinul vreau să ȳic) din Berlin.

Pe bancul acela lingă cățiva lordi englezi, șade generalul rus Engelhard, ce vorbește c'un june ofițer din marina Franceză care-și perdù un picior la Crim. Ei fumă și conversează cu atăta familiaritate încât u'ai gândi că suntu dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o reȳic — petrecerea e sarbedă, și viața indestul de monotonă.

La 5 oare dimineața alergi la isvor, și până la 9 inghiți la apă caldă primblându-te — dacă nu ploă — prin grădină, și ascultând orchestru. Aice intilnesci tot aceeași soțietate, ănsă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, veȳi Englezii invăliți în mari șaluri de lână, care le dă o infățișare foarte poznașă; ear în boneta și capotul acesta, n'ai găci pre dama cea elegantă ce-ai intilnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai veȳi pre nime la isvor. Toată lumea s'au trasu pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încât douē oare promenada și salonul suntu deșerte. La 11 inceptu a eși. Ia sama bine să nu te adimenească magararii care te a-

șteaptă cu jobitoacele lor la scară. Mossié! Mossié! Vohlen sie reiten? îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți repunu că poate mai te-ai indupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te veți incungiurat, inhățat în brațe și pus pe un magar care pleacă fuga dudit cu bățul dinapoi decornacul seu, încât când te trezesci ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n'ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s'au adunatu, sau la cabinetul de cetire, unde curioșii rescolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura la mărfurile ecspuse prin magazine.

Dar ă trecut o săptămână. Ai călărit pe mai mulți măgari, ai vizitat Nasau, Stoțenfels, Camenau ș. c. l., toți munții și colinele. Cunosci toate obrazele cu care te întâlnești mai de multe ori pe ți; ai învățat de rostu toate polcele ce le ecsecutează orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s'a lincezitu sufletul de apă caldă, în sfirșitu poate ai avut norocu ca noi să riți de cântecele lui Levașor, să ascuți încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fermecătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și uritul incede a se ivi.

Atunci contele Bismarc, comisarul ducăi, iscodesce vr'o nouă petrecere. Veți anunțat odată că măne fiind ziua aniversară a A. S. Ducăi, va fi iluminație strălucită serenadă cu muzică și armonie la ređută. Poți vidē toate aceste pentru un florin! Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te amăgi ănsă; ai s'auđi tot

acele arii, tot de acei muzicanți, dar in haine milităresci. Une-ori e un *steeple chase* de nou soi. Intr'o dîmîneață am vădut că se strânsese toți magararii din Ems și împregiurimi cu urecheații lor cursieri. Intrebându ce va să dică asta, un poznaș ne respunse că se pregătise cavaleria Ducăi de Nasau ca să meargă să iae Sevastopolul; eră o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că cōdrii ducatului sunt plini de vĕnatu, și că poți căpĕta ușor și eftin voia de a vĕna, întovărășit de un pădurar; încăt dacă te vei scula inaintea soarelui, și te vei inturna după apusul lui, negreșit poți intilni două trei căprioare; dar ți se dă de scire că nu poți trage in debitor, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de dece. Atunci cercetezi.

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar când trece dobitocul, te intorci cătră pădurar și-l intrebi:—Ce vristă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită și-ți respunde: «unspredece luni!» sau «două ani și jumătate, poți să-l impusci.» Mai de multe-ori vĕnatul se folosesce de conversația asta, și se face nevĕdut; se intimplă ănsă une-ori de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa Ducăi, și îți lasă mulțēmirea să te cređi bun vĕnător.

Frunțele ănsă inceptu a se îngălbeni, Avgust e cătră sfirșit, și nopțile s'au mărit. Nu-ți remăne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să perđi toată iluzia Emsului.

decât să alergi iute la Coblența, să se sui în cel ăntei tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci — unde te trage inima sau interesul.

SCRISOAREA XXXI

(ALEXANDRU DONICI)

Când la 1812, Turcia în urma rebelului ce avusese cu Rusia, violă toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedându puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și când magnații națiunii române strivite și umilite, în locu de a protesta precum făcuse Ghica bătrânul când se luase Bucovina, nu găsiră nimicu mai nimerit, decât să se adreseze la Poartă, cerându în locul pământului cedatu să se dea Moldovei câteva județe din Mîntenia (1), multe familii rămaseră în Basarabia. Între aceste eră și familia Donici, de origine veche și necorcită.

Pe atunci Alexandru Donici eră copilu. Părinții sei neputându-lu învăța limba sa (pentru că scoalele române erau condamnate, Besarabia trebuindu neaparat să se rusească), l'au trămisu la Petersburg unde alte învățături afară de cele militare neesistându, a trebuitu vrându nevrându să-lu facă oșteanu. Au plânsu mult bieții părinți când au luat astă hotărîre; au plânsu mult și elu,

(1) Veși *Revista Carpaților* de G. Sion.

depărtându-se de casa părintească; dar ce erà de făcutu alta de cât să se supue soartei sale? S'a dusu la Petersburg și a intratu in corpul de cadeți. Ȃnsè avè elu oare vocațiune pentru artea militară? Vomu respunde copiindu unu fragmentu din scrisoarea ce amu priimitu de la dănsul, când după câțiva ani a capatatu rangul de ofițeru.

— « . . . Când de pe malurile verđi și in florite a Bă-
«cului și a Răutului, unde mă scaldam vara sub caldele
«adieri a zefirilor, m'am vėđutu de odată pe țermurile
«neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele,
«unde in locul dulcii limbi cu care mă legănasem mama,
«nu auđeam decât o limbă aspră ca și climatul; când
«mė vėđui părăsitu intre străini ce nu mă înțelegeau,
«silitu de dimineată până in sară a face *marșuri* cu mai
multe oca: de feru pe umėru și a invėța manevrarea pu-
sucei in douėspredece timpuri, desperarea mă cuprindė
«și Ȃeu! nu știu dacă arma pe care o purtam toată Ȃioa,
«n'așu fi intorsu ca să o slobodu in peptul meu, dacă
«ar fi fostu incarcată. Viind la casarmă mă aruncam pe
«tristul meu patu; camarađii mei rideau, cãntau și se
«jucau, ear eu plãngeam, gãndindu la țara mea, țară
«unde erà Fėtu-frumosu și Eleana Cosinzana . . . »

Astfelu se petrecurė Ȃilele sale, până ce, după mulți ani de suferință, fù numitu *praporscinicu* (sub-locote-ninte) și trãmisu la *polcul* N. de infanterie. Din norocire regimentul acela erà tãbãritu aproape de Besarabia. Donici abia se presentã comandantului și cerėndu și congediu, alergã să-și vadă părinții, Ȃnsè nu găsi decât

mormântul lor ! Perdându singura mângăere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, și peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducemu aminte dacă mai trăeă încă unchiul seu Logofetul Andronachi Donici, care singuru cu bētrānul Flechtenmacher (1) scieă pe atunci Pandectele, încât āmbilă asupra-i și o epigramă care diceă

Daca ai vr'o judecată
Mergi la Donici de-o arată,
Că elu până ș'in pilafu
Va găsi vr'unu paragrafu . . . etc.

Nu scimu unde gaseă elu paragrafurile, scimu numai că eră unu omu versatu în jurisprudență, și că o prescurtare de legi ce elu a publicatu, este și astăzi căutată în tribunalele Besarabiei.

Aice Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voindu să-și facă o pozițiune socială, intră în serviciul ramului decanicu, și după ce își perdū soția ce o luase, se insură de al doile. Acum greutățile casei începurē : copii se născuau pe tot anul, și elu nu eră avutu. Cu toate aceste cu mica leafă ce aveă, cu venitul unei moșioăre, și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își țineă casa ; ear virtuoasa lui soție se trase la țară, consacrandu-se numai la creșterea copiilor sei. Singura lui recreațiune eră poesia. Debutāndu prin *Căruța poștei*, cānticelu care curēndu se făcū popularu, traduse apoi *Țigani* de *Puschin*, poemu atât de frumosu și de naturalu, dar toate aceste erau mai

(1) Tatăl cunoscutului nostru artistu.

mult pipăiri, până ce încercându-se cu apologul, se desvêli adevăratul poetu.

Pe atunci mai mulți juni români ce-și terminase studiile în străinătate, înturnându-se în țară își propuseră a da unu impulsu literaturei lăncezând. *Kogălniceanu* începù a predà unu cursu de istorie în colegiu, publicà *Dacia literară* și *Archiva română*, colaționà și da la lumină chronicele noastre uitate de atâta tîmpu. *Alexandri* stigmatizà ignoranța prin *Iorgu de la Sadagura* cea àntei verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care elu împodobì scena noastră. *Donici* biciueà viciurile prin fabulele sale ș. a. Peste Milcovu, *Eliad*, demnu următoru a lui *Lazar*, corectà limba. *Boliac*, *Alexandrescu*, *Roseti*, ș. a., urmându *Cârloviloru* și *Văcăresciloru*, ne aratau în scrierile lor neimitabila frumusețã a limbei. În Transilvania și Banatu, *Barițu*, *Murășanu* ș. a., subțineau naționalitatea. Numai în Besarabia, abia bătrânul *Stamati* mai da semnu de românismu; *Hâncu* și *IIăjdău* amuțise. Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucramu noi toți care scrieamu. Ea fù primită cu încântare de publicu, dar vântul pe atunci nu suflà la liberalismu; ideile noastre nu erau gustate de unu guvern care nu puteà uità nici *Satirele* lui A. Cantimir (1), nici scenele din viața lui Lăpușneanu și a lui Ghica (2) și luându dreptu prețestu o nevinovată poveste (3), sub cuvântu că atacămu

(1) Traducere din Slavonă de A. Donici și C. Negruzzi.

(2) Veđi foaea *Fropășirea*.

(3) Veđi Toderică.

religiunea, suprimă foaia; aceste ănsă rămănu a se descrie de acelu ce va întreprinde de a publică istoria literaturii romăne, operă de care suntemu lipsiți până acum.

Anul 1848, atât de priinciosu libertății popoarelor, a fostu funestu pentru litere. Toată lumea se aruncă in arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, și telescopul lui Arago prinse ceață. Prè puțini din romăni rămăseră credincioși cultului Muselor, și între acești puțini nu trebue a uită pe Donici. Elu făceă din când in când câte o fabulă, și după ce o ceteă amicilor sei, o ascundeă degrabă in portofoliu; și astfelu a urmatu, până ce oara morții a sunatu!

Nu ne-amu încercatu a scrie biografia lui Donici; asta o voru face-o alții mai competiți de cât noi. Nu vomu termină ănsă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce amu scrisu la moartea lui in diarul *Trompeta Carpaților* :

«Alecule Donici nu mai este! Plăngeți dobitoacelorule! Voi, cărorule elu scieă a vă da atăta spiritule! Istoricele vostrule a muritu.

«Scimule că ne se va spune că avemule mulți poeți, infinitus est numerus, atât de mulți, încăt mai nu putemule alege pe cei buni din cei rei. Sciu că sunt și destule prozatorule, ănsă operele lor sunt atât de grele la mistuitule in cât preferimule a ceti Alesandria de cât multe alte scrierile pretențioase. Este acesta unule viciu al gustulei nostrule? Se poate. Dară ne vine să șicemule și noi cule poetule :

Si Peau d'âne m'était conté,
J'en aurais un plaisir extrême.

«Totu așa e și cu fabulele lui Donici. Cine nu'și aduce aminte de *Găscele*, de *Pufușoru pe botișoru*, de *Judecata momitei*, de *Carul cu oale*, de *Măgarii din Parnas*, de *Lupul nazir*, șcl., șcl., ar trebui să le înșirăm pe toate.

«De la Esopu, pe care-lu silabisimu pe dantele scoalei până la Lafontaine, Kriloff, Donici, apologul ca și proverbul au fest totdeauna înțelepciunea națiunilor. In fabulă veđi pe judecătorul prevaricatoru, pe dregătorul nedrept; și acei pe cari nimene n'ar cuteză a-i numi pe nume, apologul i arată, ca într'o oglindă, sub masca unui lupu, a unei momite, și toată lumea i cunoasce. Și să nu creadă cineva că e lesne a face o fabulă. Francia avu mulți fabuliști : nici unul ănsă nu ajunse pe Lafontaine, și să vă spunu pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătură și umplutură : ea cere pe lângă talentu o bunomie, unu stilu simplu ; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai multu. Și cine aveă mai multă bunomie decât Donici ! In bordeiu ca și in palatu, fabulele lui sunt cetite și înțelese.

«Când după unu fatalu duelu, *A. Pușchin*, poetul rusu a muritu, guvernul a ordinaru să se imprime operele lui cu cheltueala Statului și să se vëndă in profitul urmașiloru sei. Aceasta scuti pe familia ilustrului poetu de a cerșători ca să capete pânea de toate ȃilele. Oare aceea ce se facu pentru *Pușchin* sub Czarul Muscalilor, să nu se facă pentru *Donici* sub Principele Romănilor?»

SCRISOAREA XXXII

Dacă ne încercăm a face oare care observări asupra limbei noastre, facem cunoscut mai 'nainte ca să fie tuturor sciut că n'avem nici decum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca nisce povățuitori; voim numai să emitem și opinia noastră alătura cu a altor filologi, ce au lucrat și lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadița in care căduserăm in privința limbei sub domniile străine. In corupția generală, se corupsese și ea! Nu mai erà acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericesci; erà un gerg hibrid, amestecat cu điceri turco-grece, etc. Atunci erà de bun țon a vorbi numai grecesce sau o românească pestrițată. Damele noastre incepurè a nu putea pronuncia pe ș, pe c, pe g. Ele điceau : *mozicule, nu știi că nu se sede zos dinaintea Duduțelor?*

Așa dar limba mostenită dela străbuni, se cărpia cu feluri de peticării eterogene și eram in riscu a perde ceea ce avem mai scump : limba!

In timpul acesta, vr'o căfi-va literați Transilvani și Banațeni, vèđend cu groază că frații lor — noi din principate — ne ducem de ripă, incepurè a scrie mai multe disertații prin care ne arètau origina noastră (ce incepuserăm a o uita); dar cu toată buna voință ce aveau de a ne indrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introdusese earba rea (deși in mai mică

cătime decât la noi) : și ei aveau cărpele de țiceri germane și maghiare și terminații ungare, cari sunau reu la urechia noastră. Pe lângă aceste noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi care în ignoranța și superficialitatea noastră ne socoteam foarte eleganți și erudiți, când făceam versuri, precum cele următoare model de pedantism și de reu gust :

Ἄγαλμα τῆς Αφροδίτης ἔμψυχον καὶ ζωντανόν

Cum că esti în vremea noastră, personne ne peut dire non.

Ἵσοι φθάνουν νὰ σὲ βλέπουν, σὲ γνωρίζουν γιὰ θεᾶν

Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan.

Ἄκουσον τῶν δεομένων, τὰ δεσμά τους εἶν'πολλά

Nu țe lăsa să ne perdem, en criant toujours hélas ! etc.

Așia dar, treaba agiunsesse a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului : Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-și scia în perfecție limba sa; un om ce erà tot odată poet, jurnalist, literator. El se numia Eliad. Acesta se apucă să desbrace pe fata lui Chiriac, cum o chiema el, de toate țorțoanile streine ce o desfigurau, și arătândune-o ăntei goală, ca pre Venera de Medicis pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase, se apucă să o investiminte cu hainele cu care erà deprinsă și care o prindeau. Dar veđù că nu erà destul a ne arêta grațiile fecioarei: trebuia să ne dreagă și gustul stricat, pricepù cu fireasca lui sagacitate că a bruscă lecuirea, erà a nu ne mai vindeca, și așa incepu mai ăntei a alunga o gramadă de slove ce nu ne trebuiau, lepădâ pe θ, pe η, pe ω, φ,

și, etc. etc., cu toată improtivirea și strigătele noastre, care ănsă se potoliră îndată ce ne incredințarăm, că puteam trăi fără dăsele, și că e mai românesc a scrie Teodor sau Toader, decât Θεοδωρ. . . etc. Apoi se puse a ne arăta mlădierăa limbei prin traduceri din Lamar-tine și Byron.

Ca prin un farmec, îndată mai mulți juni plini de inimă, se grupară în giuru'i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C. A. Roseti desfășurară toată incântarea poeziei. Aristia ne făcù să facem cunoscință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu — pre care l'am perdut — ne vorhì de Istorie, Cogălniceanu adună prețioase documente in *Arhiva română*; edită și colaboră la *Dacia literară*; insfirșit, el desgropă și dete la lumină Cronicele noastre, operă colosală. El și cu alți juni studiosi fondă diarul literar *Propășirea*, in care Alexandri publică primele sale poezii ce avurē atăta resunet, și care il redicărē îndată la titlul necontestat de ănteiul poet național al României, etc. etc.

Când gândesce cineva, că toate aceste se făcurē in vre-o doui, trei ani, se miră de ceea ce poate Românul, când voiesce.

Intâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți. Ei bine! Ce s'a făcut pentru ea in curs de patruspredece ani? Perfecționatu-s'a limba? Statornicitu-s'au regulele ei? Nici de cum! Atăta numai că am gonit slovele și am luat literele, fără a pune și bazele, după cari să le in-trebuințăm in limba noastră. Atunci am vedut scriind

fiecare cum îi plesnea în cap ; fiecare își inchipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o multime de scrieri ; și ce scrieri ? Traduceri de romanțuri rele, în care traducătorii cădeau dintru'un escses în altul : căci în adevăr lipsiră Țicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine-franco-italiane. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta :

Charmată damicelă
 Cu ochi ca de gazelă,
 Te am, o columbelă
 Divină și mult belă . . . etc.

.Nu samănă oare aceste cu *Αγαλμα της Αφροδίτης* pre care am citat mai sus ?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșa fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețianu, Dăscălescu se încercară a netezi poezia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înăbușite sub nămolul versificatorilor rei ; încât când voia cineva a și odihni spiritul de atâta sbuciumare, eră nevoit a se înturna la *Curierul de ambe secse*, la *Propășire*, la *Magazinul istoric*, la *România literară* ; pentru că ce interes aveau pentru noi *Muschetarii* lui *A. Dumas*, *Lelia D-nei G. Sand*, *Misterile Parisului* a lui *E. Sue*, traduse într'o limbă ce cu toată buna voință nu se poate numi românească ? Țeu ! stând a giudeca câtă osteneală și-au dat traducătorii atâtor romanțuri, și cât timp au perdut indeșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuințate spre a ne face cunoscute niscăi opere bune,

nu poate cineva decât a regreta activitatea in darn chel-tuită atător oameni laborioși!

Să venim acum la teatrul român, care avù o mare inriurare asupra literaturii, și după ce vom isprăvi și cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră și publicul literat va decide in omne-putința sa.

La 1833, frații Foureaux făcură intr'o casă vechie o sală de Teatru (de care Iașii eră lipsit), ca să gioace pantomima și danțul pe frânghiă. Noutatea lucrului făcù să prospereze intreprinderea acestor industriași, încât se incercară a da și mici vodevile ce ocupară tea-trul mai mulți ani. Atunci incepură a se gândi și la un teatru român. D. G. Asachi cu asistența a câțiva ama-tori și a câțiva scolari ne dete mai multe bucăți traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strinsură și mij-loacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință precum se credea, și că limba română resună tot așa de bine la ureche ca și sora sa italiană. Ansă, nemărginindu-se in reprezentații de puterea acto-rilor sei, vroì să ne arate drama și opera. Vădurēm pe *Petru Rareșu* și pe *Norma*. Dar aice cu toată indulgența auditoriului trupa de amatori făcù un mare fiasco, și publicul fără a-și reci dorința de a avea un teatru na-țional, simți stimpărându-se entusiasmul.

Guvernul se asociă cu dorința publică. El numì un comitet teatral (1), care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu inființarea personalului, etc. Indată ansă ce junii

(1) Domnii M. Gogălniceanu.— V. Alecsandri.— C. Negruzzi

membri ai comitetului priimire cu plăcere asta onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcù comitetul în întreprisă și pe membrii lui în directori fără voie. Gluma erà cam groasă, căci acum nu erà vorba a cheltui numai timpul, erà a deslega și punga. Cù toate aceste, ilusiile juneței — erau juni atunci — care abordă cu curagiu ori ce întreprindere, când ea are de scop un bine public, făcù pre improvisații impresari, a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales când erà în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una francesă și alta română, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori mai mică decât este astăzi.

Aduseră o trupă francesă, care giucă vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte, că de atunci n'a avut mai buni actori. Ansă nu erà acesta greul. Greul erà teatrul român pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal, etc.

Ce era de făcut? Nu se mai puteau lua băeții de pe bancile scoalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învățat lecțiile lor, ear nu piese de teatru. Impresarii nostri se gândiră mult; și după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tomească oameni pre care îmbrăcându-i în hainele respective să easă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad hoc între culise, altul ținea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o cetească în sunetul orchestrei, etc. etc. În sfirșit, primejdia fiind mare se decidară, ca generalii când au a face vre o întreprindere riscată, să facă apel la junii de

bonne volonté. Apelul lor fù auđit. În curënd mai mulți tineri se infătoșară ; și o trupă ca prin minune se găsi înființată.

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus* nu cunoscseau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s'apucară a învăța pre actori aceea ce și ei scieau, sau mai bine ținând nu scieau. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stee decât cu fața spre public ; actorița, în loc să easă pe ușă, eșea prin părete, dar publicul eră indulgent ; el ridea și aplauda.

Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, eră plină de dorința a se produce și plină de speranță în viitoriul ei. Decorurile se barbuilase, se cărpise, nu mai lipsia decât Materia . . . piesele ! La toate se gândise afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se vădă că nu se putea da nici Orest, nici Mahomed, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu remase alta decât tot impresarii să se facă și autori și traducători. Se puseră tus trei pe lucru ; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori, și traducând, prelucrând, une ori localisând, reprezentațiile începură ; publicul se mulțemă, actorii se incuragiară și țreaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În

timpul acesta acești oameni au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zimbet pe vesteditele lor buze, mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită!

Șă ni se erte asta digresie.

Puțin câte puțin trupa se îmbunătăți. Dintre actori se desveliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela, etc., puteau aborda acum ori ce rol fie el cât de greu. Repertoriul se imbogația, și Alexandri începù a ne arăta frumoasele lui Opuri. *Iorgu dela Sadagura* fu întâia sa piesă originală. Ea avù un mare succes, căci autorul, biciuind esenomania, ridiculisa defectul ce aveau și au încă din junii educați în streinatate de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avurë o influență mare asupra limbei. Dacă unele piese aveau oare care expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venia dialogul elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu agiunsesese a fi burlească, și drăma era tragică, fără a fi sbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni, mort în floarea vieții, în *Angelo*, *Lazar păstoriul*, etc.; de Teodorini, în *giucătorul*, *Saul*, etc.; când la teatru petreceam și noi câteva ore plăcute din cele multe neplăcute a vieții.

Acum impresarii nostri mulțemiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Alte direcții îi urmăre care nu avurë a se lupta cu greutățile ce intim-

pinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și D. M. Millo luă direcția.

Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mâni. D. Millo auter și actor eră singur în stare a consolida edificiul, redicat cu atâte ostenele. Ele ne arătă pe scenă mai multe piese precum *Piatra din casă*, *Samson*, *Chirița*, *Nișcorescu*, etc., avurē succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté* a nostru, făcea că era destul să se arăte numele lui pe afiș pentru ca să se ămple sala unde resuna și încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Intr'un cuvânt teatrul românesc eră în floarea lui.

Dacă ănsē un curios ar fi observat cu sânge rece mersul seu, ar fi vădūt cu intristare că nu are baze solide. În adevăr aveam o trupă recrutată dintre tineri înamorați de arta dramatică, aveam o sală spațioasă, dar trupa actorilor nu avea decât aplaudale publicului, și când se închideau porțile teatrului, oamenii acestia remăneau pe pavea fără să se mai gândească nime la dēnșii. Sala clădită într'un capet dparte de centrul orașului, avea pe lângă aceasta și alte defecte. Lăsând că eră lipsită de acustică dar eră umedă și rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica, și în curēnd Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor, etc., se făcurē tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alți devotați tineri, cari aveau aceeași perspectivă : lipsa și oftiga?

Unii desertarē, Millo și Teodorini, se duserē departe să caute un mai bun noroc. Alții inturnându-și ochii

lăcrimați de la scena ingrătă ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecuație, *vade retro!* și căutau a găsi vre o altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pâne la bătrăneță.

Așa dar teatrul român începù a decădea, căci el nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu, fără o scoală care să formeze actori pentru a inlocui pre cei ce desertau, pre cei ce muriau! și dacă din când in când se mai da reprezentații române, ele erau numai o întreprindere hasardoasă a unor oameni curagioși, pe care curënd o făcea să cadă indiferința Philamintelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul național nu erà de bon ton.

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination!

Pesemne n'ai bagat seamă că lui Jean ii dic Ion?

Scim că un proiect ce se făcuse pentru teatru, zace, ingropat in arhivele Ministerului de esterne ca și dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nuoe sală pe locul teatrului vechiu. Să sperăm că le va veni și lor rândul de a eși din mormentul lor.

Până atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne-om incerca a dovedi origina limbei noastre; filologi studiosi și oameni mai competenți decăt noi au făcut-o aceasta. Vroimu să vorbimu numai de oare care anomalii ce ecsistă in literatura limbelor nu mai puțin curioase decăt acele ce uneori întâlnim in natură. Așa d.e. vedem limba polonă scrisă cu litere și limba română cu slove, când ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruosități și cui

suntem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datori multe de toate : clerului bigot și ignorant. Papiștii nu lăsară pe Poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de Slavii ortodocși de cari ei erau incungiu-rați. Grecii asemenea indemnară pre Români ca să se servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare pîntre ei odată cu literele și ritul apusean. Astfeliu slavul adoptănd alfabetul latin, fu silit a'l impestrița cu feliurite semne pentru ca să poată respunde la pronuncia lui groasă și guturală, ear Românul se veđu încărcat cu o mulțime de vocale urite cari nu erau ale lui ; încăt acumu cînd am reluat literele strebune ne găsim într'o mare vălmășeală și suntem nevoiți a întrebuința și noi tot soiul de accente, cînd deasupra cînd dedesubtul literelor pentru ca să putem arêta tonurile acele groase ce au prins rădăcină in limba noastră. Astă prosodie de porunceala se făcù cu atăt mai grea cu căt fiecare inventă o etimologie și o tehnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că —, suntu acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literațiilor noștri asupra unei slove blăstemate care s'a substituat mai la toate vocalele noastre și care singură ne silesece a orna aceste nenorocite vocale, *qui n'en peuvent mais!* cu feliurite căciuli care de care mai cornorate sau mai ascuțite. N'avem nevoie s'o mai numim ; lectorii noștri o vor cunoasce. Până cînd deci va veni timpul s'o alungăm ca să scăpăm de dēnsa, s'avemu rabadare și să ne servimu pe vrute pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne

ănsă de a abusa prè mult de ele. Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câteun filolog să se alcătuească un comitet, care să stabileze odată ortografia și prosodia noastră; și dacă s'ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acestu obiect, ne-am mărturisi simbolul credinței noastre literare cam în felul următoriu :

Credem în origina limbei române și mărturisim literele străbune, dar nu ne placu inovațiile nepotrivite cu natura limbei, și anume :

1. Nu ne place întrebuințarea consoanelor duple, ce suntu numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ȳiceri străine le-am primi ca o excepție.

2. Suntem contra lui *ă* pe care îl socotim numai o implutură de prisos, și nu l-am întrebuința decât ca să deosibim pluralul din singular, d. e. : eram eu, eramu noi, etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ȳiceri cu astă terminație, ni se pare că n'ar fi un cuvânt ca să ne lungim toate substantivele cu un cot mai mult căud mai ales ea nici cum nu le-ar face mai frumoase și când în latina asemenea terminații nu există.

4. Asemenea chiar sub amenințare de a fi numerați între ignoranți și ruginiți, nu vom ȳice : *apt*, *aptiv*, *respect*, *carapter*, etc., în loc de act, activ, respect, caracter; căci dacă am ȳice aceasta am fi siliți să ȳicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai scie câte altele.

5. Mai credem că dacă *đ* se pronunță ca *z* în cuvintele ce derivă din latina, n'ar trebui a se scrie *vezënd* în loc de *veđënd*, etc., pentru că de nu eră a se păzi etimologia, eră de prisos a relua literele și a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abusa de bietul *đ*. Să nu facem pre *Zoița* și pre *Zamfira*, *Doița* și *Damfira*, precum nu s'ar cuveni să scriem *đabala đimbet*, *điđanie* în loc de zabală, zimbet, zizanie, etc. Dacă suntem siliți ca să đicem zeama de varđa în locu de curechiu murat, cel puțin să nu scriem *đeama de varzđ*. . . »

Punem capet pentru astă dată acestei observații fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre bune sau rele.

E P I L O G

Punemu aici capet mărturisenii noastre, rămăind a ne arăta restul păcatelor când bhrăsbenios crăSvaronr de ał smtros — rucace nethușteraț — pnroviae, sintu uflandics meresoc harsomaf. Velsrămule picianir, pentru că astomatrugal brenfizen snbthocenci; otracsiv acum jeraveț. LevinAți hervitoț nici odată remuvai! Cel braștue norsic, era arvromru pasneMini golguvin pintre tămcrseC.

Trebui dar căsmătiți pnoviae, dalcinor rucace eptrah-
ne rolfrinamu gratamas. Seop montrica kersmet ferici-
re imdsot esOmirale intr'un col mai bhrăsbenios.

FINE.

TABLA MATERIILOR

LA VOLUMUL I.

	PAG.
Introducere.	v
<i>I. Amintiri de junete.</i>	
Cum am învățat românește.	3
Zoe	15
O alergare de cai	35
Au mai pățit'o și alții	69
Toderică	81
Flora română	95
<i>II. Fragmente istorice.</i>	
Aprodul Purice.	115
Alecsandru Lăpușneanul.	137
Sobietki și Români	167
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei.	177
Cântec vechiu.	183
<i>III. Negru pe alb. Scrisori la un prieten.</i>	
Scrisoarea I.	191
— II	197
— III.	200
— IV.	205
— V.	210
— VI	213
— VII.	217
— VIII.	220
— IX.	236
— X	240

	PAG.
Scrisoarea XI	243
— XII.	245
— XIII	252
— XIV.	255
— XV.	359
— XVI.	263
— XVII	264
— XVIII.	267
— XIX.	269
— XX.	279
— XXI.	282
— XXII	285
— XXIII.	288
— XXIV	291
— XXV.	296
— XXVI	301
— XXVII.	303
— XXVIII	307
— XXIX.	320
— XXX.	324
— XXXI.	331
— XXXII	337
Epilog.	349

